

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

4-5

ROČNÍK 20 (XLVII)
DUBEN-KVETEN 1974
PRAHA
CENA 20 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), doc. ing. Milan Branický, CSc., ing. Emil Divila, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Píč, CSc., ing. Vladimír Stýblo, CSc., doc. ing. Jan Truksa, CSc.

Vedoucí redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací, Praha 1974

■
Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

■
Научный журнал ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

■
The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA published studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

■
Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiete der Ökonomik. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Informationen. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

Zemědělská ekonomika

4-5

ROČNÍK 20

© Ústav vědeckotechnických informací, Praha 1974

J. Kabrhel

25 let budování československého družstevního zemědělství

25 лет созидания чехословацкого кооперативного хозяйства

25 Years of the Building up of Czechoslovak Co-operative Agriculture

25 Jahre Aufbau der Tschechoslowakischen genossenschaftlichen Landwirtschaft

J. Kunc

Úloha a vývoj JZD v procesu dalšího rozvoje zemědělství a socialistické společnosti

Роль и развитие ЕСХК в процессе дальнейшего развития сельского хозяйства и социалистического общества

The Purpose and the Development of Agricultural Co-operatives in the Process of Further Development of the Agriculture and Socialist Society

Aufgabe und Entwicklung der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften im Prozeß der weiteren Entfaltung der Landwirtschaft und der sozialistischen Gesellschaft

L. Kurský

Rozvoj kooperačních vztahů JZD

Развитие кооперативных отношений в ЕСХК

The Development of the Co-operative Relations of Agricultural Co-operatives

Entwicklung der Kooperationsbeziehungen zwischen den Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften

D. Choma

Efektivnost výroby v JZD

Эффективность производства в ЕСХК

Effectiveness of Production in Agricultural Co-operatives

Produktionseffektivität in den LPG

K. Svoboda

Vývoj produktivity práce v porovnání s vývojem odměn za práci v JZD

Развитие производительности труда по сравнению с развитием оплаты труда в ЕСХК

Development of Labour Produktivity as Compared with the Work Reward Development in Agricultural Cooperatives

Entwicklung der Arbeitsproduktivität im Vergleich zur Entwicklung der Arbeitsbelohnung in LPG

J. Ševčík, J. Hudák, V. Hrmo

Vývoj a ďalšie možnosti organizácie riadenia a systém odmeňovania na JRD

Развитие и дальнейшие возможности организации руководства и системы оплаты труда в ЕСХК

The Development and the Further Possibilities of the Organization of the Management and the System of Rewarding at Agricultural Co-operatives

Entwicklung und weitere Möglichkeit der Organisation der Betriebsleitung und das System der Vergütung in Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften

J. Hurta

Diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD

Различия в экономическом развитии ЕСХК

Differentiation in the Economic Development of Agricultural Co-operatives

Differenzierung in der ökonomischen Entwicklung der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften

J. Bobaľa

Vplyv hlavných intenzifikačných faktorov na ekonomickú diferenciáciu JRD

Влияние главных факторов интенсификации на экономическую дифференциацию ЕСХК

The Effect of Major Intensification Factors on Economic Differentiation of Agricultural Co-operatives

Einfluß der Hauptintensivierungsfaktoren auf die ökonomische Differenzierung der LPG

S. Čalkovský, J. Kolář

25 let vývoje produktivity živé práce v rostlinné výrobě JZD

25 лет развития производительности живого труда в растениеводстве ЕСХК

25 Years of the Development of the Productivity of Live Work in the Crop Production of Agricultural Co-operatives

25 Jahre der Entwicklung der Produktivität der lebendigen Arbeit in der pflanzlichen Produktion der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften

A. Grolig

Rozvoj socializace zemědělství v Jihomoravském kraji

Развитие социализации сельского хозяйства в Южноморавском крае

Progress of Socialist Agriculture in the South-Moravian Region

Entwicklung der landwirtschaftlichen Sozialisierung im Südmährischen Bezirk

Č. Suchý

Kooperace a slučování při vytváření velkovýrobních forem

Кооперирование и объединение при образовании промышленных форм

Co-operation and Merging in the Establishing of Large-scale Production Forms

Kooperation und Zusammenlegung der Betriebe bei der Bildung von Großproduktionsformen

V. Jančová

Kooperační vztahy v rostlinné výrobě

Кооперативные отношения в растениеводстве

Co-operative Relations in Crop Production

Kooperationsbeziehungen in der pflanzlichen Produktion

Kooperace a slučování JZD v současném období rozvoje koncentrace a specializace

Кооперация и объединение ЕСХК в настоящий период развития концентрации и специализации

Co-operation and Amalgamation of the Agricultural Co-operatives in the Present Era of Progressing Production Concentration and Specialization

Kooperation und Vereinigung der LPG in der gegenwärtigen Entwicklungsperiode der Konzentration und Spezialisierung

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	KABRHEL, J.	
PRACOVISTĚ	Vysoká škola politická ÚV KSČ, Mártiho 31, 162 52 Praha 6 — Veveslavín.	
NÁZEV ORIGINÁLU	25 let budování československého družstevního zemědělství.	
PŘEKŁAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	20, 1974, č. 4—5, s. 207—213.	
HESLA	socializace vesnice, zemědělská politika KSČ, teoretické pojednání.	
ANOTACE	Rekapituluje se historický vývoj socializace československého zemědělství. Zdůrazňují se nezbytné politické a ekonomické předpoklady tohoto závažného zlomu. Objektívni základnou účinné součinnosti dělníků a rolníků byla jednota jejich ekonomických a politických zájmů. Rozvádějí se příčiny a okolnosti této vzájemné jednoty. Rekapituluji se zásadní politická stanoviska KSČ k otázkám zemědělství, a to od r. 1945 až do současnosti, se zvláštním přihlídnutím k analýze revolučního roku 1948. Uvádějí se přesvědčivé příklady úspěchu socializace zemědělství v současnosti a jeho další perspektivy.	

TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	KABRHEL, J.	
INSTITUTION ADDRESS	College of Politics of the CC of Czechoslovak Communist Party Mártiho 31, 162 52 Praha 6 — Veveslavín.	
ORIGINAL TITLE	25 let budování československého družstevního zemědělství.	
TRANSLATION	25 Years of the Building up of Czechoslovak Co-operative Agriculture.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	20, 1974, No. 4—5, pp. 207—213.	
SUBJECT HEADINGS	socialization of village, agricultural policy of the Communist Party of Czechoslovakia, theoretical treatise.	
ABSTRACT	This is a recapitulation of the historical development of the socialization of Czechoslovak agriculture. The author stresses the indispensable political and economic pre-conditions for this important change. An objective basis for an effective co-operation of workers and farmers was the conformity of their economic and political aims. The author examines the causes and circumstances of this mutual unity. There is a recapitulation of the fundamental political points of view of the Communist Party of Czechoslovakia regarding the problems of agriculture from the year 1945 up to the present, with special regard to the analysis of the revolutionary year of 1948. The author submits convincing examples of the success of the socialization of agriculture at the present time, and its further prospects.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	KABRHEL, J.	
МЕСТО РАБОТЫ	Высшая партийная школа ЦК КПЧ, Марти 31, 162 52 Прага 6-Велеславин.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	25 let budování československého družstevního zemědělství.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	25 лет созидания чехословацкого кооперативного хозяйства.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 207—213.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	социализация деревни, политика сельского хозяйства КПЧ, теоретическое обсуждение.	
АННОТАЦИЯ	Восстанавливается историческое развитие социализации чехословацкого сельского хозяйства. Подчеркиваются необходимые политические и экономические условия этого важного перелома. Объективной базой действенного сотрудничества рабочих и крестьян явилось единство их экономических и политических интересов. Рассматриваются причины и обстоятельства этого взаимного единства. Подытоживается принципиальная политическая точка зрения КПЧ по вопросам сельского хозяйства с 1945 г. и до наших дней с особым учетом анализа революционного 1948 г. Приводятся убедительные примеры успешной социализации сельского хозяйства в наше время и дальнейшие перспективы.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	KABRHEL, J.	
ORT INSTITUTION	Politische Hochschule des ZK der KPTsch, Mártiho 31, 162 52 Praha 6 — Veleslavin.	
TITEL	25 let budování československého družstevního zemědělství.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	25 Jahre Aufbau der tschechoslowakischen genossenschaftlichen Landwirtschaft.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 207—213.	
SCHLAG- WÖRTE	Sozialisierung des Dorfes, Agrarpolitik der KPTsch, theoretische Abhandlung.	
KURZREFERAT	Es wird die historische Entwicklung der Sozialisierung der tschechoslowakischen Landwirtschaft zusammengefaßt. Hervorgehoben werden die unerläßlichen politischen und ökonomischen Voraussetzungen für diesen schwerwiegenden Umbruch. Die objektive Grundlage für die wirksame Zusammenarbeit von Arbeitern und Bauern war die Einheit ihrer ökonomischen und politischen Interessen. Es werden die Ursachen und Umstände dieser gegenseitigen Einheit erörtert. Rekapituliert wird der grundsätzliche politische Standpunkt der KPTsch zu den Fragen der Landwirtschaft, und zwar vom Jahre 1945 bis in die Gegenwart, mit besonderer Berücksichtigung der Analyse des Revolutionsjahres 1948. Es werden überzeugende Beispiele für die Erfolge der sozialistischen Landwirtschaft in der Gegenwart und ihre weiteren Perspektiven angeführt.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	KUNC, J.		
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Úloha a vývoj JZD v procesu dalšího rozvoje zemědělství a socialistické společnosti.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	20, 1974, č. 4—5, s. 215—219.		
HESLA	JZD, kooperace, koncentrace, specializace.		
ANOTACE	V socialistickém zemědělství ČSSR v etapě vědeckotechnické revoluce působí silný proces zespolenštování výroby a proces sbližování dvou forem vlastnictví. Projevem těchto procesů je probíhající koncentrace, prohlubující se specializace a kooperace. Všechny společně působí na růst výrobních sil, čímž se má zajistit hojnost zemědělských výrobků a odstranit rozdíly mezi městem a vesnicí. Kooperaci, koncentraci a hlubší specializaci podporuje pronikání vědy a techniky do praxe. Upevňuje se vnitrodružstevní demokracie, zvyšuje se úroveň organizace a řízení.		
TAG		INPUT DATA	Record Number: Category:
AUTHOR	KUNC, J.		
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food Mánesova 75, 120 58 Praha 2.		
ORIGINAL TITLE	Úloha a vývoj JZD v procesu dalšího rozvoje zemědělství a socialistické společnosti.		
TRANSLATION	The Purpose and the Development of Agricultural Co-operatives in the Process of Further Development of the Agriculture and Socialist Society.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	20, 1974, No. 4—5, pp. 215—219.		
SUBJECT HEADINGS	Agricultural co-operatives, co-operation, concentration, specialization.		
ABSTRACT	In the stage of the technological revolution of the socialist agriculture of Czechoslovakia a very strong activity is performed by the process of socialization of production and by the process of a mutual approaching of two forms of ownership. A manifestation of these processes is the concentration of production taking place at present and the progressing specialization and co-operation. All this together results in a growth of the production forces, which is to secure an abundance of agricultural products and to remove the differences between towns and villages. By means of co-operation, concentration, and greater specialization it supports the introduction of science and technology in the practice. The intra-enterprise democracy is being strengthened and the standard of organization and management is being raised.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация
АВТОР	KUNC, J.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манесова 75, 120 58 Прага 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Úloha a vývoj JZD v procesu dalšího rozvoje zemědělství a socialistické společnosti.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Роль и развитие ЕСХК в процессе дальнейшего развития сельского хозяйства и социалистического общества.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 215—219.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	ЕСХК, кооперирование концентрация, специализация.	
АННОТАЦИЯ	В социалистическом сельском хозяйстве ЧССР, на этапе научно-технической революции действует сильный процесс обобществления производства и сближения 2 форм собственности. Проявлением этих процессов является концентрация, углубляющиеся специализация и кооперирование. Все они сообща обуславливают рост производительных сил, что обеспечивает обилие с/х продуктов и устраняет различия между городом и селом. Проникновение науки и техники в практику стимулирует кооперирование, специализацию и концентрацию. Укрепляется внутрикооперативная демократия, повышается уровень организации и руководства.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	KUNC, J.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungs-mittelwirtschaft Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
TITEL	Úloha a vývoj JZD v procesu dalšího rozvoje zemědělství a socialistické společnosti.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Aufgabe und Entwicklung der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften im Prozeß der weiteren Entfaltung der Landwirtschaft und der sozialistischen Gesellschaft.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 215—219.	
SCHLAG- WORTE	LPG, Kooperation, Konzentration, Spezialisierung.	
KURZREFERAT	In der sozialistischen Landwirtschaft der ČSSR wirkt in der Etappe der wissenschaftlich-technischen Revolution der starke Prozeß der Vergesellschaftlichung der Produktion und der Annäherungsprozeß der zwei Eigentumsformen. Ein Ausdruck dieser Prozesse ist die verlaufende Konzentration und die sich vertiefende Spezialisierung und Kooperation. Alle diese Vorgänge wirken gemeinsam auf das Wachstum der Produktivkräfte, wodurch der Überfluß an landwirtschaftlichen Erzeugnissen gesichert und die Unterschiede zwischen Stadt und Land beseitigt werden sollen. Kooperation, Konzentration und weitgehendere Spezialisierung werden durch das Vordringen von Wissenschaft und Technik in die Praxis unterstützt. Eine weitere Erscheinung ist die Festigung der innergenossenschaftlichen Demokratie und das steigende Niveau der Organisation und Leitung.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu:
		zařazení:
AUTOR	KURSKÝ, L.	
PRACOVIŠTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, 120 58 Praha 2, Mánesova 75.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Rozvoj kooperačních vztahů JZD.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	20, 1974, č. 4–5, s. 221–229.	
HESLA	JZD, kooperace, koncentrace, specializace, společné zemědělské podniky, analýza, prognóza.	
ANOTACE	Rekapituluje se historie rozvoje kooperačních vztahů mezi zemědělskými podniky a objasňují se objektivní příčiny tohoto vývoje. Rozebírá se význam okresních studií rozvoje zemědělství do roku 1985 a jejich vliv na průběh kooperace. Analyzují se různé formy kooperace a vytváření společných zemědělských podniků. Demonstrují se výsledky kooperačního úsilí v jednotlivých odvětvích výroby. Formuluje se perspektivní rozvoj kooperačních vztahů.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	KURSKÝ, L.	
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food 120 58 Praha 2, Mánesova 75.	
ORIGINAL TITLE	Rozvoj kooperačních vztahů JZD.	
TRANSLATION	The Development of the Co-operative Relations of Agricultural Co-operatives.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	20, 1974, No. 4–5, pp. 221–229.	
SUBJECT HEADINGS	agricultural co-operatives, cooperation, concentration, specialization, joint agricultural enterprises, analysis, prognosis.	
ABSTRACT	This is a recapitulation of the history of the development of the co-operative relations between agricultural units illuminating the objective causes of this development. The author examines the significance of district studies of the development of agriculture up to the year 1985 and their influence on the course of the co-operation. Analyzed are various forms of co-operation and the establishing of joint co-operative projects. The author submits the results obtained in the effort co-operation in different sectors of production. There is a formulation of the prospective development of co-operative relations.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	KURSKÝ, L.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, 120 58 Прага 2, Манесова 75.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Rozvoj kooperačních vztahů JZD.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Развитие кооперативных отношений в ЕСХК.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 221—229.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	ЕСХК, кооперирование, концентрация, специализация, совместные сельскохозяйственные предприятия, анализ, прогноз.	
АННОТАЦИЯ	Восстанавливается история развития кооперативных отношений между с/х предприятиями, освещаются объективные причины этого развития. Рассматривается значение районных обзоров развития сельского хозяйства до 1985 г., их влияние на ход кооперирования. Анализируются разные формы кооперирования и образования государственно-кооперативных предприятий. Демонстрируются результаты кооперативных стремлений в отдельных отраслях производства. Формулируется перспективное развитие кооперативных отношений.	
KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	KURSKÝ, L.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft 120 58 Praha 2, Mánesova 75.	
TITEL	Rozvoj kooperačních vztahů JZD.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Entwicklung der Kooperationsbeziehungen zwischen den Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 221—229.	
SCHLAG-WORTE	LPG, Kooperation, Konzentration, Spezialisierung, gemeinsame landwirtschaftliche Betriebe, Analyse, Prognose.	
KURZREFERAT	Es wird die Geschichte der Entwicklung der Kooperationsbeziehungen zwischen den landwirtschaftlichen Betrieben zusammengefaßt, und die objektiven Ursachen dieser Entwicklung werden erläutert. Ausführlich behandelt wird die Bedeutung der für die einzelnen Kreise ausgearbeiteten Entwicklungsstudien der Landwirtschaft bis zum Jahre 1985 und ihr Einfluß auf den Verlauf der Kooperation. Ferner werden die verschiedenen Formen der Kooperation und der Bildung gemeinsamer Genossenschaftsbetriebe analysiert. Es werden die Ergebnisse der Kooperationsbestrebungen in den einzelnen Produktionszweigen vorgeführt. Zum Abschluß wird die Zukunftsentwicklung der Kooperationsbeziehungen formuliert.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu:
		zařazení:
AUTOR	CHOMA, D.	
PRACOVISTĚ	Vysoká škola ekonomická, Lazarská 8, 120 00 Praha 2.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Efektivnost výroby v JZD.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	20, 1974, č. 4–5, s. 231–246. — 5 tab., 3 grafy, lit. 21.	
HESLA	ekonomická efektivnost, teoretické pojednání, metodologie, JZD.	
ANOTACE	Pojednává se o problematice ekonomické efektivnosti JZD. Vymezuje se její teoretické pojetí z hlediska národohospodářského a podnikového. Její kritéria jsou splněna za předpokladu, že podnik uspokojuje společenskou spotřebu s minimem nákladů živé a zhmotnělé práce. U družstevních podniků vzhledem ke zvláštnostem rozdělování neexistuje jasná hranice mezi osobním a čistým důchodem. Z toho důvodu je vhodnější používat namísto zisku hrubého důchodu jako kritéria efektivnosti. Srovnávací analýza výsledků hospodaření JZD za léta 1962–1964 a 1969–1971.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	CHOMA, D.	
INSTITUTION ADDRESS	University of Economics, Lazarská 8, 120 00 Praha 2.	
ORIGINAL TITLE	Efektivnost výroby v JZD.	
TRANSLATION	Effectiveness of Production in Agricultural Co-operatives.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	20, 1974, No. 4–5, pp. 231–246. — 5 tabs, 3 figs, refs 21.	
SUBJECT HEADINGS	economic effectiveness, theoretical treatise, methodology, Agricultural Co-operatives.	
ABSTRACT	The paper deals with the problems of the economic effectiveness of Agricultural Co-operatives. Its theoretical conception is determined from the national-economy and enterprise viewpoints. Its criteria are met if the farm covers the societal requirement with a minimum amount of live and materialized work. There is no clear boundary between the personal income and net income in co-operative enterprises, due to the peculiarities of distribution. For this reason, it is more suitable to use gross income, instead of profit, as an effectiveness criterion. Comparative analysis of the results of farming in the Agricultural Co-operatives for the years 1962–1964 and 1969–1971.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	СНОМА, D.	
МЕСТО РАБОТЫ	Экономический институт, Лазарска 8, 120 00 Прага 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Efektivnost výroby v JZD.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Эффективность производства в ЕСХК.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 231—246. — 5 табл., 3 рис., лит. 21.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	экономическая эффективность, теоретическое обсуждение, методология, ЕСХК.	
АННОТАЦИЯ	Обсуждается проблематика экономической эффективности ЕСХК. Определяется ее теоретическое понимание с точки зрения народного хозяйства и предприятия. Ее критерия выполнимы при условии, что предприятие удовлетворит общественное потребление с минимальными затратами живого и овеществленного труда. У кооперативных предприятий, учитывая особенности разделения, не существует резкой границы между личным и чистым доходом. По этому соображению выгоднее применять вместо прибыли валового дохода критерия эффективности. Анализ сравнения результатов ведения хозяйства ЕСХК за 1962—1964 и 1969—1971 гг.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	СНОМА, D.	
ORT INSTITUTION	Ökonomische Hochschule, Lazarská 8, 120 00 Praha 2.	
TITEL	Efektivnost výroby v JZD.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Produktionseffektivität in den LPG.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 231—246. — 5 Tab., 3 Abb., Lit. 21.	
SCHLAG- WORTE	ökonomische Effektivität, theoretische Abhandlung, Methodologie, LPG.	
KURZREFERAT	Es wird die Problematik der ökonomischen Effektivität der LPG behandelt. Es wird deren theoretische Auffassung vom volkswirtschaftlichen und betrieblichen Gesichtspunkt festgelegt. Ihre Kriterien werden unter der Voraussetzung erfüllt, daß der Betrieb den gesellschaftlichen Bedarf mit einem Minimalaufwand an lebendiger und vergegenständlichter Arbeit befriedigt. Mit Hinsicht auf die Besonderheiten der Verteilung existiert bei den genossenschaftlichen Betrieben keine klare Grenze zwischen dem persönlichen und dem Nettoeinkommen. Aus diesem Grunde ist es zweckmäßiger, anstatt Gewinn das Bruttoeinkommen als Effektivitätskriterium zu benutzen. Vergleichsanalyse der Wirtschaftsergebnisse der LPG für die Jahre 1962—1964 und 1969—1971.	

SMEŤ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu:
			zařazení:
AUTOR	SVOBODA, K.		
PRACOVISTĚ	Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha Suchdol.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Vývoj produktivity práce v porovnání s vývojem odměn za práci v JZD.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	20, 1974, č. 4–5, s. 247–257. – 5 tab., lit. 9.		
HESLA	JZD, produktivita práce, odměňování, analýza vývoje, metodologie, teoretické pojednání.		
ANOTACE	Ke sledování vztahu mezi vývojem produktivity práce a odměnou za práci se ne vždy používá přesných ukazatelů. Autor posuzuje tento vývoj v JZD na základě různých ukazatelů a vyzdvihuje prvořadý význam ukazatele čisté produkce na jednotku vynaložené živé práce. Kriticky se zabývá zejména vývojem v období 1967–1972 a upozorňuje na jeho nepříznivé důsledky, jestliže by pokračoval. Zjišťuje však, že počínaje r. 1971 již dochází k jistému obratu a ke zlepšení vývoje tohoto vztahu v zájmu JZD i celé společnosti.		
TAG		INPUT DATA	Record Number:
			Category:
AUTHOR	SVOBODA, K.		
INSTITUTION ADDRESS	College of Agriculture, 160 21 Praha Suchdol.		
ORIGINAL TITLE	Vývoj produktivity práce v porovnání s vývojem odměn za práci v JZD.		
TRANSLATION	Development of Labour Productivity as Compared with the Work Reward Development in Agricultural Cooperatives.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	20, 1974, No. 4–5, pp. 247–257. – 5 tabs, refs 9.		
SUBJECT HEADINGS	agricultural co-operatives, labour productivity, rewarding, analysis of development, methodology, theoretical treatise.		
ABSTRACT	Exact indices are not always used to investigate the relation between the development of productivity of labour and remuneration. The author studies this development in cooperative farms on the basis of different indices and points out the first rate importance of the index of net production per one live work input unit. He treats critically especially the development during the period 1967–1972 and draws attention to its unfavourable consequences, should it continue. Nevertheless he finds that beginning with 1971 a certain reversal and improvement of the development of this relation in the interest of cooperative farms as well as of all society has taken place.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	SVOBODA, K.	
МЕСТО РАБОТЫ	Сельскохозяйственный институт, 160 21 Прага-Сухдол.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Vývoj produktivity práce v porovnání s vývojem odměn za práci v JZD.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Развитие производительности труда по сравнению с развитием оплаты труда в ЕСХК.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 247—257. — 5 табл., лит. 9.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	ЕСХК, производительность труда, оплата труда, анализ развития, методология, теоретическое обсуждение.	
АННОТАЦИЯ	Для обследования отношений между развитием производительности труда и вознаграждением за труд не всегда используются точные показатели. Автор рассматривает это развитие в ЕСХК на основе разных показателей и отмечает первостепенное значение показателя чистой продукции за единицу затраченного живого труда. Критически относится, преимущественно, к развитию в период 1967—1972 гг. и обращает внимание на его отрицательные последствия, в случае его продолжения. Автор устанавливает, однако, что начиная с 1971 года, можно отметить некоторое улучшение развития этого отношения в интересах ЕСХК и всего общества.	

KATE-
GORIE

AUFNAHMEBOGEN

Ref. Nr.:

Fachgebiet:

AUTOR	SVOBODA, K.	
ORT INSTITUTION	Landwirtschaftliche Hochschule, 160 21 Praha Suchdol.	
TITEL	Vývoj produktivity práce v porovnání s vývojem odměn za práci v JZD.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Entwicklung der Arbeitsproduktivität im Vergleich zur Entwicklung der Arbeitsbelohnung in LPG	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 247—257. — 5 Tab., Lit. 9.	
SCHLAG- WORTE	LPG, Arbeitsproduktivität, Belohnung, Entwicklungsanalyse, Methodologie, theoretische Abhandlung.	
KURZREFERAT	Zur Verfolgung der Beziehung zwischen der Arbeitsproduktivitätsentwicklung und der Arbeitsentlohnung werden nicht immer genaue Kennziffern benutzt. Der Autor beurteilt diese Entwicklung in den LPG auf der Grundlage verschiedener Kennziffern und betont die erstrangige Bedeutung der Kennziffer für Nettoproduktion je Einheit der aufgewandten lebendigen Arbeit. Er befaßt sich kritisch vor allem mit der Entwicklung in dem Zeitraum 1967—1972 und macht auf die ungünstigen Folgen, sollte diese fortsetzen, aufmerksam. Er stellt jedoch fest, daß seit 1971 bereits eine gewisse Wendung und Besserung der Entwicklung dieser Beziehung im Interesse der LPG sowie der ganzen Gesellschaft erfolgt.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu:
		zařazení:
AUTOR	ŠEVČÍK, J. — HUDÁK, J. — HRMO, V.	
PRACOVISTĚ	Vysoká škola poľnohospodárska, 949 67 Nitra.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Vývoj a ďalšie možnosti organizácie riadenia a systém odmeňovania na JRD.	
PŘEKŁAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	20, 1974, č. 4—5, s. 259—266. — 4 tab.	
HESLA	JZD, řízení, odměňování, rostlinná výroba, analýza výsledků.	
ANOTACE	Riadenie socialistických poľnohospodárskych podnikov prekonalo za 25 rokov existencie celý rad zmien. V súčasnom období je silne ovplyvňované rýchlym prenikaním vedeckotechnickej revolúcie, teda vedeckotechnických poznatkov a priemyslových metód výroby do poľnohospodárskej praxe. Už z týchto hľadísk možno usudzovať, že budúcnosť patrí odvetvovým riadiacim systémom. Spoločne so systémom riadenia prekonáva zmeny aj sústava odmeňovania. So zvyšujúcou sa hmotnou zainteresovanosťou nadobúda na význame pohyblivá zložka odmeny. S koncentráciou výroby a s vytváraním väčších hospodárskych celkov vzrastá význam strediskovej hmotnej zainteresovanosti.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	ŠEVČÍK, J. — HUDÁK, J. — HRMO, V.	
INSTITUTION ADDRESS	College of Agriculture, 949 67 Nitra.	
ORIGINAL TITLE	Vývoj a ďalšie možnosti organizácie riadenia a systém odmeňovania na JRD.	
TRANSLATION	The Development and the Further Possibilities of the Organization of the Management and the System of Rewarding at Agricultural Co-operatives.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	20, 1974, No. 4—5, pp. 259—266. — 4 tabs.	
SUBJECT HEADINGS	Agricultural co-operatives, management, rewarding, crop production, analysis of results.	
ABSTRACT	In the 25 years of their existence the management of socialist agricultural enterprises has undergone quite a number of changes. At the present time it is strongly influenced by the rapid progress of the technological revolution — i. e. of scientific-technical discoveries — and by their application in the practice, and, furthermore, by the introduction of industrial methods of production in agriculture. Already from these points of view it may be assumed that the future will belong to the sectoral systems of management. Together with the system of management also the system of rewarding is undergoing changes. Together with the increasing material incentive also the variable component of rewarding is acquiring increasing importance. Together with the concentration of production and with the establishment of larger farming units also the importance of the material incentives at the production centres is increasing.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	ŠEVČÍK, J. — HUDÁK, J. — HRMO, V.	
МЕСТО РАБОТЫ	Сельскохозяйственный институт, 949 67 Нитра.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Vývoj a ďalšie možnosti organizácie riadenia a systém odmeňovania na JRD.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Развитие и дальнейшие возможности организации руководства и системы оплаты труда в ЕСХК.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 259—266. — 4 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	ЕСХК, управление, оплата труда, растениеводство, анализ результатов.	
АННОТАЦИЯ	В руководстве социалистическими с/х предприятиями за 25 лет их существования произошел ряд изменений. В настоящее время сильно чувствуется быстрое проникновение научно-технической революции, т. е. научно-технических данных, в практику, а также промышленных методов в сельское хозяйство. Уже с этой точки зрения можно заключить, что будущее принадлежит отраслевым системам управления. Вместе с системой управления меняется и система оплаты труда. С ростом материальной заинтересованности растет и значение мобильного компонента оплаты труда. С концентрацией производства и образованием крупных хозяйственных комплексов растет значение центральной материальной заинтересованности.	

KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	ŠEVČÍK, J. — HUDÁK, J. — HRMO, V.	
ORT INSTITUTION	Landwirtschaftliche Hochschule, 949 67 Nitra.	
TITEL	Vývoj a ďalšie možnosti organizácie riadenia a systém odmeňovania na JRD.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Entwicklung und weitere Möglichkeiten der Organisation der Betriebsleitung und das System der Vergütung in Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 259—266. — 4 Tab.	
SCHLAG- WORTE	LPG, Leitung, Arbeitsvergütung, pflanzliche Produktion, Ergebnisanalyse.	
KURZREFERAT	Die Leitung der sozialistischen Landwirtschaftsbetriebe machte in den 25 Jahren ihres Bestehens eine Reihe von Veränderungen durch. Gegenwärtig wird sie stark durch das schnelle Vordringen der wissenschaftlich-technischen Revolution — also der wissenschaftlich-technischen Erkenntnisse — in die Praxis und ferner durch das Vordringen industrieller Produktionsmethoden in die Landwirtschaft beeinflusst. Schon von diesem Gesichtspunkt ist zu urteilen, daß die Zukunft den spartenbedingten Leitungssystemen gehört. Gemeinsam mit dem Leitungssystem unterliegt auch das System der Vergütung verschiedenen Veränderungen. Mit zunehmender materieller Interessiertheit gewinnt die bewegliche Komponente der Vergütungen an Bedeutung. Mit steigender Konzentration der Erzeugung und mit der Bildung größerer Wirtschaftseinheiten nimmt die Bedeutung der materiellen Interessiertheit des Produktionszentrums zu.	

SMĚ-
ROVACÍ
ZNAK

TEXT

Pořadové číslo záznamu:

zařazení:

AUTOR

HURTA, J.

PRACOVISTĚ

Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha — Suchdol.

NÁZEV
ORIGINÁLU

Diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD.

PŘEKŁAD
NÁZVU

TITUL

Zeměd. Ekon.,

CITACE

20, 1974, č. 4—5, s. 267—280.— 8 tab., 5 grafů, lit. 9.

HESLA

analýza ekonomická, JZD, diferenciace důchodů.

ANOTACE

Analýzou hospodářských výsledků JZD (od roku 1967) hospodařících v různých přírodních podmínkách se zjistilo, že se difference mezi družstvy různých oblastí zužuje. Nepříznivý je vývoj JZD v bramborářské oblasti, nejlepší je naopak u podniků na rozhraní kukuričné a řepařské oblasti. Uvnitř oblastí jsou však mezi podniky, které hospodaří v přibližně stejných podmínkách značné rozdíly. Jejich likvidace je jednou z reálných rezerv zvýšení zemědělské výroby. Vyrovnání výroby podniků těžké oblasti je možné zajistit jen vklady do jejich výroby.

TAG

INPUT DATA

Record Number:

Category:

AUTHOR

HURTA, J.

INSTITUTION
ADDRESS

College of Agriculture, 160 21 Praha — Suchdol.

ORIGINAL
TITLE

Diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD.

TRANSLATION

Differentiation in the Economic Development of Agricultural Co-operatives.

JOURNAL TITLE

Zeměd. Ekon.,

COLLATION

20, 1974, No. 4—5, pp. 267—280.— 8 tabs, 5 figs, refs 9.

SUBJECT
HEADINGSeconomic analysis, agricultural co-operative,
differentiation of incomes.

ABSTRACT

Analysis of the economic results obtained by agricultural co-operatives (since 1967) farming under different natural conditions has shown that the differences between the co-operatives in the different regions are narrowing. Unfavourable is the development of agricultural co-operatives in the potato production region, but it is most favourable in the case of units at the boundaries of the maize and sugar-beet production regions. However, inside these regions there are considerable differences between the units farming under approximately equal conditions. Their liquidation is one of the real reserves for an increasing of agricultural production. A uniformity of production by the farms of the same region can be secured only by means of further investments.

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	HURTA, J.	
МЕСТО РАБОТЫ	Сельскохозяйственный институт, 160 21 Прага-Сухдол.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Различия в экономическом развитии ЕСХК.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 267—280. — 8 табл., 5 рис., лит. 9.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	экономический анализ, ЕСХК, различия доходов.	
АННОТАЦИЯ	Анализ хозяйственных результатов ЕСХК (с 1967 г.), работающих в разных природных условиях, показал, что различия между кооперативами разных областей уменьшаются. Неблагоприятно развитие ЕСХК в картофельной области, а благополучно — на стыке кукурузной и свекловичной областей. Но внутри областей между предприятиями, работающими в приблизительно одинаковых условиях, имеются большие различия, устранение которых — один из реальных резервов роста с/х производства. Выравнивания производства предприятий в одной и той же области можно достичь лишь вложениями в их производство.	

KATE-
GORIE

AUFNAHMEBOGEN

Ref. Nr.:

Fachgebiet:

AUTOR	HURTA, J.
ORT INSTITUTION	Landwirtschaftliche Hochschule, 160 21 Praha — Suchdol.
TITEL	Diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD.
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Differenzierung in der ökonomischen Entwicklung der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften.
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 267—280. — 8 Tab., 5 Abb., Lit. 9.
SCHLAG- WORTE	ökonomische Analyse, LPG, Differenzierung der Einkommen.
KURZREFERAT	Durch die Analyse der Wirtschaftsergebnisse der in verschiedenen naturgegebenen Bedingungen wirtschaftenden LPGs (seit dem Jahre 1967) wurde festgestellt, daß die Differenzen zwischen den Genossenschaften in verschiedenen Gebieten abnehmen. Ungünstig ist die Entwicklung der LPGs in den Kartoffelanbaugesieten, am besten die Entwicklung der Betriebe an der Grenze zwischen Mais- und Rübenanbaugesiet. Innerhalb des Gebietes sind aber zwischen den Betrieben, die in annähernd gleichen Bedingungen wirtschaften, bedeutliche Unterschiede. Die Beseitigung der Unterschiede ist eine der realen Reserven zur Erhöhung der landwirtschaftlichen Produktion. Der Ausgleich der Wirtschaftsergebnisse der Betriebe im gleichen Gebiet kann nur durch Aufwendungen für ihre Produktion erzielt werden.

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	BOBALA, J.		
PRACOVISTĚ	Vysoká škola ekonomická, 886 33 Bratislava.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Vplyv hlavných intenzifikačných faktorov na ekonomickú diferenciaciu JRD.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	20, 1974, č. 4–5, s. 281–292. — 14 tab.		
HESLA	JZD, faktory produkční, analýza výsledků.		
ANOTACE	Autor pátra po príčinách ekonomickej diferenciacie JRD. Otázkou skúma na viacerých súboroch JRD za viaceré roky. Najpočetnejší je súbor 763 JRD západoslovenského kraja. Metódou faktorového triedenia sleduje vplyv maštalných a priemyselných hnojív najmä na výšku hektárových úrod. Ukazuje sa, že ešte i dnes, keď podiel maštalného hnoja na celkovej spotrebe poklesol z cca 60 na 30 % je jeho vplyv na výsledky výroby stále vysoký, vyšší ako u priemyselných hnojív. Hustota hovädzieho dobytku je preukazateľne najdôležitejším intenzifikačným činiteľom, ktorý silne ovplyvňuje ekonomickú diferenciaciu JRD.		
TAG		INPUT DATA	Record Number: Category:
AUTHOR	BOBALA, J.		
INSTITUTION ADDRESS	College of Economics, 886 33 Bratislava.		
ORIGINAL TITLE	Vplyv hlavných intenzifikačných faktorov na ekonomickú diferenciaciu JRD.		
TRANSLATION	The Effect of Major Intensification Factors on Economic Differentiation of Agricultural Co-operatives.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	20, 1974, No. 4–5, pp. 281–292. — 14 tabs.		
SUBJECT HEADINGS	agricultural co-operatives, factors of production, analysis of results.		
ABSTRACT	The author studies the causes and reasons for the economic differentiation of Agricultural Co-operatives, and has been concerned with the problem (covering a great number of co-operatives) for several years, the greatest co-operative sample being that of the West-Slovakian Region (763 Agric. Co-operatives). Using the method of factorial classification, he studied the effect of farmyard manures and fertilizers on the per hectare crop yields, and found that even nowadays when the proportion of manure in the total dropped from about 60% to 30% that its effect on the crop yields has remained considerable, higher than that of commercial fertilizers. The cattle stocking is evidently the major intensification factor governing the economic differentiation of Agricultural Co-operatives.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	BOBALA, J.	
МЕСТО РАБОТЫ	Экономический институт, 886 33 Братислав.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Vplyv hlavných intenzifikačných faktorov na ekonomickú diferenciaciu JRD.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Влияние главных факторов интенсификации на экономическую дифференциацию ЕСХК.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 281—292. — 14 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	ЕСХК, факторы продукции, анализ результатов.	
АННОТАЦИЯ	Автор выискивает причины экономической дифференциации ЕСХК. Этот вопрос рассматривается на примере нескольких групп ЕСХК в течение нескольких лет. Самая многочисленная совокупность 763 ЕСХК в западнословацком крае. По методу факторной классификации автор изучает влияние навоза и минеральных удобрений, главным образом, на размер погектарных урожаев. Как видно, еще сейчас, когда доля навоза сократилась в общем расходе с примерно 60 до 30 %, его влияние на результаты производства все еще высокое, выше, чем влияние минеральных удобрений. Плотность поголовий крупного рогатого скота — достоверно важнейший фактор интенсификацию, сильно обуславливающий экономическую дифференциацию ЕСХК.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	BOBALA, J.	
ORT INSTITUTION	Ökonomische Hochschule, 886 33 Bratislava.	
TITEL	Vplyv hlavných intenzifikačných faktorov na ekonomickú diferenciaciu JRD.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Einfluß der Hauptintensivierungsfaktoren auf die ökonomische Differenzierung der LPG.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 281—292. — 14 Tab.	
SCHLAG- WORTE	LPG, Produktionsfaktoren, Analyse der Ergebnisse.	
KURZREFERAT	Der Autor forscht nach den Ursachen der ökonomischen Differenzierung der LPG. Die Frage wird auf mehreren Gesamtheiten von LPG über mehrere Jahre untersucht. Am zahlreichsten ist die Gesamtheit von 763 LPG des westslowakischen Bezirkes. Mit der Methode der Faktorenklassifizierung wird der Einfluß der Stall- und Mineraldünger vor allem auf die Höhe der Hektarerträge untersucht. Es zeigt sich, daß noch heute, wenn der Anteil des Stallmists an dem Gesamtverbrauch von etwa 60 auf 30 % herabsank, sein Einfluß auf die Produktionsergebnisse noch hoch ist, höher als der der Mineraldünger. Die Rinderkonzentration ist nachweisbar der wichtigste Intensivierungsfaktor, der stark die ökonomische Differenzierung der LPG beeinflusst.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu:
		zařazení:
AUTOR	ČALKOVSKÝ, S. — KOLÁŘ, J.	
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Smetanova 49, 600 00 Brno.	
NÁZEV ORIGINÁLU	25 let vývoje produktivity živé práce v rostlinné výrobě JZD.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	20, 1974, č. 4, s. 293 — 306. — 12 tab., lit. 10.	
HESLA	JZD, produktivita práce, rostlinná výroba, analýza výsledků.	
ANOTACE	Sleduje se vývoj produktivity přímo vynaložené živé práce v rostlinné výrobě u 10 vybraných JZD. Porovnává se produkce na jednotku času živé práce. Produkce je vyjadřována u plodin naturálním množstvím, u souhrnu rostlinné výroby hrubou produkcí ve zvolených stálých cenách. Vynaložený čas byl zjišťován zvláště vedenými záznamy. Po založení JZD vzrostla produktivita o 42 — 237 procent, s ročním růstem o 6 — 15 procent. Uvedeny koeficienty pro převod přímé práce na celkovou. Požaduje se evidovat spotřebu živé a celkové práce na 1 q plodin a kultur u všech JZD.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	ČALKOVSKÝ, S. — KOLÁŘ, J.	
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food, Smetanova 49, 600 00 Brno.	
ORIGINAL TITLE	25 let vývoje produktivity živé práce v rostlinné výrobě JZD.	
TRANSLATION	25 Years of the Development of the Productivity of Live Work in the Crop Production of Agricultural Co-operatives.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	20, 1974, No. 4, pp. 293 — 306. — 12 tabs, refs 10.	
SUBJECT HEADINGS	agricultural co-operatives, labour productivity, crop production, analysis of results.	
ABSTRACT	Investigated is the development of the productivity of live work performed directly in crop production in 10 selected agricultural co-operatives. The production per unit of time of live work is compared. In the case of crops, production has been expressed in terms of quantity, and for the sum of crop production by means of the gross production in the selected permanent prices. The exerted time was determined by means of special records. After the establishment of the agricultural co-operatives productivity increased by 42 to 237 p. c., with an annual growth from 6 to 15 p. c. Mentioned are the coefficients for the conversion of direct work into total work. It is necessary to keep the records of labour input and of the total input per 100 kg of crops and cultures at all agricultural co-operatives.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	ČALKOVSKÝ, S. — KOLÁŘ, J.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Сметанова 49, 600 00 Брно.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	25 let vývoje produktivity živé práce v rostlinné výrobě JZD.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	25 лет развития производительности живого труда в растениеводстве ЕСХК.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 293—306. — 12 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	ЕСХК, производительность труда, растениеводство, анализ результатов.	
АННОТАЦИЯ	Развитие производительности труда, непосредственно затраченного на растениеводство, изучали в избранных ЕСХК. Сравнивается продукция на единицу времени живого труда. У культур продукция выражается натуральным количеством, а у совокупности растениеводства — валовой продукцией в избранных постоянных ценах. Затраченное время определяли с помощью специальных заметок. После основания ЕСХК производительность труда возросла на 42—237 ‰ с годовым приростом на 6—15 ‰. Приводятся коэффициенты для перевода непосредственного труда на общий. Приводится и требование вести учет затраты живого и общего труда на 1 ц культур и культур во всех ЕСХК.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	ČALKOVSKÝ, S. — KOLÁŘ, J.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft, Smetanova 49, 600 00 Brno.	
TITEL	25 let vývoje produktivity živé práce v rostlinné výrobě JZD.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	25 Jahre der Entwicklung der Produktivität der lebendigen Arbeit in der pflanzlichen Produktion der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4, S. 293—306. — 12 Tab., Lit. 10.	
SCHLAG- WORTE	LPG, Arbeitsproduktivität, pflanzliche Produktion, Ergebnisanalyse.	
KURZREFERAT	Es wird die Entwicklung der Produktivität der direkt aufgewendeten lebendigen Arbeit in der pflanzlichen Produktion von 10 ausgewählten LPGs verfolgt. Verglichen wird die Produktion je Zeiteinheit der lebendigen Arbeit. Die Produktion wird bei den Feldfrüchten durch die Naturalmenge und bei der Gesamtheit der pflanzlichen Produktion durch die Bruttoproduktion in gewählten stabilen Preisen ausgedrückt. Die aufgewendete Zeit wurde durch besonders geführte Aufzeichnungen ermittelt. Seit der Gründung der LPG stieg die Produktivität um 42 bis 237 ‰, mit einem jährlichen Zuwachs von 6 bis 15 ‰. Es werden Koeffizienten für die Umrechnung der direkten Arbeit auf die Gesamtarbeit angeführt. Ferner wird gefordert, bei allen LPGs den Aufwand an lebendiger Arbeit und an Gesamtarbeit je 1 dt der Feldfrucht und je Kultur zu erfassen.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK	TEXT	Pořadové číslo záznamu:
		zařazení:
AUTOR	GROLIG, A.	
PRACOVNÍSTĚ	Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 662 65 Brno.	
NÁZEV ORIGINÁLU	Rozvoj socializace zemědělství v Jihomoravském kraji.	
PŘEKLAD NÁZVU		
TITUL	Zeměd. Ekon.,	
CITACE	20, 1974, č. 4–5, s. 307–316. — 9 tab.	
HESLA	zemědělství, kooperace, společné zemědělské podniky, analýza statistická.	
ANOTACE	Práce podává podrobný přehled o strukturálních změnách zemědělství Jihomoravského kraje od roku 1950 do roku 1972. Uvádějí se přehledné tabulky charakterizující vývoj počtu JZD, státních statků, jednotné hospodařících rolníků, výměru půdy, vývoj hrubé produkce a průběh kooperačních vztahů. Uvádějí se počty společných zemědělských podniků v tomto kraji a jejich zaměření. Údaje kraje se konfrontují v některých základních ukazatelích s celostátními čísly.	
TAG	INPUT DATA	Record Number:
		Category:
AUTHOR	GROLIG, A.	
INSTITUTION ADDRESS	College of Agriculture, Zemědělská 5, 662 65 Brno.	
ORIGINAL TITLE	Rozvoj socializace zemědělství v Jihomoravském kraji.	
TRANSLATION	Progress of Socialist Agriculture in the South-Moravian Region.	
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,	
COLLATION	20, 1974, No. 4–5, pp. 307–316. — 9 tabs.	
SUBJECT HEADINGS	agriculture, co-operation, joint agricultural enterprises, statistical analysis.	
ABSTRACT	The paper contains a detailed review of the structural changes in agriculture in the South-Moravian region from 1950 to 1972. There are instructive tables showing the number of Agricultural Co-operatives, State Farms, individual farm-operators, acreage of farm land, growth of the gross production, and further progress in co-operation. Also the number of joint agricultural projects (operations, plants etc.) is given, as well as their objectives. The regional data are compared in some basic indices with the nation-wide figures.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	GROLIG, A.	
МЕСТО РАБОТЫ	Сельскохозяйственный институт, Земедельска 5, 662 65 Брно.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Rozvoj socializace zemědělství v Jihomoravském kraji.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Развитие социализации сельского хозяйства в Южноморавском крае.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 307—316. — 9 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	сельское хозяйство, кооперирование, совместные сельскохозяйственные предприятия, статистический анализ.	
АННОТАЦИЯ	В работе приводится подробный обзор структурных перемен в сельском хозяйстве Южноморавского края с 1950 до 1972 гг. Приводятся и обзорные таблицы, характеризующие развитие количества ЕСХК, госхозов, земледельцев-единоличников, земельную площадь, кривую валовой продукции и кооперативные отношения. Приводится количество совместных сельхозпредприятий в данном крае и их направление. Данные по краям по некоторым основным показателям сопоставлены с общегосударственными данными.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	GROLIG, A.	
ORT INSTITUTION	Landwirtschaftliche Hochschule, Zemědělská 5 662 65 Brno.	
TITEL	Rozvoj socializace zemědělství v Jihomoravském kraji.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Entwicklung der landwirtschaftlichen Sozialisierung im Südmährischen Bezirk.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 307—316. — 9 Tab.	
SCHLAG- WORTE	Landwirtschaft, Kooperation, gemeinsame landwirtschaftliche Betriebe, statistische Analyse.	
KURZREFERAT	Die Arbeit bietet eine ausführliche Übersicht landwirtschaftlicher Strukturänderungen im Südmährischen Bezirk im Zeitraum von 1950 bis 1972 dar. In den angegebenen Übersichtstabellen wird die numerische Entwicklung der LPG, VEG und einzelwirtschaftender Landwirte, sowie der Bodenausmaß, die Bruttoproduktion-Entwicklung und der Verlauf kooperativer Beziehungen charakterisiert. Die Anzahl gemeinsamer landwirtschaftlicher Betriebe in diesem Bezirk und ihre Produktionsrichtung werden angegeben. Die Bezirksangaben werden in einigen Grundkennziffern mit den gesamtstaatlichen Ziffern verglichen.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	SUCHÝ, Č.		
PRACOVNÍSTĚ	Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha — Suchdol.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Kooperace a slučování při vytváření velkovýrobních forem.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	20, 1974, č. 4—5, s. 317—324.		
HESLA	kooperace, slučování podniků, koncentrace, velkovýroba.		
ANOTACE	Autor definuje pojem velkovýroby v zemědělství, která má v čs. podmínkách dvě stránky, a to zvětšování plochy a zvětšování rozsahu výroby růstem intenzity. Cesty k velkovýrobě vedou prostřednictvím kooperace a slučování zemědělských podniků. Analyzují se rozdíly mezi kooperací a slučováním, jejich vývojové trendy. Uvádějí se příčiny rychlého slučování v porovnání s kooperačním úsilím. Plynou z ekonomické složitosti kooperačních vztahů, s obtížnými formami jejich řízení a konečně i ze zájmů bezprostředně nadřazených řídicích orgánů. Uvádějí se rizika a úskalí slučování. Kooperace by bylo možné podpořit řešením statutárně právních otázek kooperujících podniků.		
TAG		INPUT DATA	Record Number: Category:
AUTHOR	SUCHÝ, Č.		
INSTITUTION ADDRESS	College of Agriculture, 160 21 Praha — Suchdol.		
ORIGINAL TITLE	Kooperace a slučování při vytváření velkovýrobních forem.		
TRANSLATION	Co-operation and Merging in the Establishing of Large-scale Production Forms.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	20, 1974, No. 4—5, pp. 317—324.		
SUBJECT HEADINGS	co-operation, merging of agricultural enterprises, concentration, large-scale production.		
ABSTRACT	The author defines large-scale production in agriculture, which, under the conditions existing in Czechoslovakia, has two aspects, i. e. the extending of the acreage and the increasing of production by means of a growth of intensity. Large-scale production can be attained by means of co-operation and merging of agricultural units. There is an analysis of the differences between co-operation and merging and of their developmental trends. Mentioned are the causes of a rapid merging compared with the co-operative endeavour. They result from the economic complexity of the co-operative relations, from the difficult forms of their management, and finally, also from the interests of the immediately superior managing organs. The author mentions the risks and dangers of mergers. It would be possible to support co-operation by means of solving the statutory legal problems of cooperating farms.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	SUCHÝ, Č.	
МЕСТО РАБОТЫ	Сельскохозяйственный институт, 160 21 Прага-Сухдол.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Kooperace a slučování při vytváření velkovýrobních forem.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Кооперирование и объединение при образовании промышленных форм.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 317—324.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	кооперирование, объединение предприятий, концентрация, крупное производство.	
АННОТАЦИЯ	Автор дефинирует понятие крупного производства в сельском хозяйстве, характеризующееся в чехословацких условиях двумя аспектами: увеличение площади и увеличение объема производства за счет роста интенсивности. Пути к крупному производству ведут через кооперирование и объединение с/х предприятий. Рассматриваются различия между кооперированием и объединением, тренды развития. Приводятся причины быстрого объединения в сравнении с кооперативным стремлением: экономическая сложность кооперативных отношений, трудные формы их управления, а также интересы непосредственных руководящих органов. Приводятся риск и опасности объединения. Кооперирование можно стимулировать решением уставно-правовых вопросов кооперирующих предприятий.	

KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	SUCHÝ, Č.	
ORT INSTITUTION	Landwirtschaftliche Hochschule, 160 21 Praha — Suchdol.	
TITEL	Kooperace a slučování při vytváření velkovýrobních forem.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Kooperation und Zusammenlegung der Betriebe bei der Bildung von Großproduktionsformen.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 317—324.	
SCHLAG- WORTE	Kooperation, Betriebssusammenschluß, Konzentration, Großproduktion.	
KURZREFERAT	Der Autor definiert den Begriff der Großproduktion in der Landwirtschaft, die in den tschechoslowakischen Bedingungen zwei Seiten hat, und zwar Vergrößerung der Fläche und Vergrößerung des Produktionsumfangs durch Anstieg der Intensität. Der Weg zur Großproduktion führt über die Kooperation und die Zusammenlegung der landwirtschaftlichen Betriebe. Es werden die Unterschiede zwischen Kooperation und Zusammenlegung und ihre Entwicklungstrends analysiert. Es werden die Ursachen für das schnellere Zusammenlegen der Betriebe im Vergleich zu den Kooperationsbestrebungen angeführt. Sie sind die Folge der ökonomischen Kompliziertheit der Kooperationsbeziehungen mit schwierigen Formen ihrer Leitung und ergeben sich schließlich auch aus den Interessen der unmittelbar übergeordneten leitenden Organe. Es werden die Risiken und die Klippen der Zusammenlegung angeführt. Die Kooperation könnte durch Lösung der statutarischen Rechtsfragen der kooperierenden Betriebe unterstützt werden.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu:
			zařazení:
AUTOR	JANČOVÁ, V.		
PRACOVISTĚ	Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha — Suchdol.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Kooperační vztahy v rostlinné výrobě.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	20, 1974, č. 4—5, s. 325—332.		
HESLA	rostlinná výroba, kooperace, analýza výsledků.		
ANOTACE	Analyzují se ty současné okolnosti v oblasti mechanizace rostlinné výroby, které vytvářejí objektivní podmínky pro rozvoj kooperačních vztahů. Rozebírají se příčiny, které jinak brzdí racionální využití výrobních prostředků v oblasti rostlinné výroby, a to: roztržitost výroby, roztržitost orné půdy, malý rozsah jednotlivých odvětví, který brání nasazení výkonných jednoúčelových strojů, rozdílnost ekonomické úrovně jednotlivých hospodářských jednotek, rozdílná strojová vybavenost, atd. Rozebírají se formy kooperace v oblasti rostlinné výroby a její perspektivy.		
TAG		INPUT DATA	Record Number:
			Category:
AUTHOR	JANČOVÁ, V.		
INSTITUTION ADDRESS	College of Agriculture, 160 21 Praha — Suchdol.		
ORIGINAL TITLE	Kooperační vztahy v rostlinné výrobě.		
TRANSLATION	Co-operative Relations in Crop Production.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	20, 1974, No. 4—5, pp. 325—332.		
SUBJECT HEADINGS	crop production, co-operation, analysis of results.		
ABSTRACT	Analyzed are those present circumstances in the sphere of the mechanization of crop production that establish objective pre-conditions for the development of co-operative relations. Investigated are the causes that otherwise retard a rational utilization of means of production in the sphere of crop production, as are the following: the splitting up of production, the splitting up of arable land, the small extent of the various sectors preventing the application of special and effective machines, the difference of the economic standard of the different economic units, the different equipping with machines, etc. Investigated are the forms of co-operation in the sphere of crop production and their prospects.		

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	JANČOVÁ, V.	
МЕСТО РАБОТЫ	Сельскохозяйственный институт, 160 21 — Прага-Сухдол.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Kooperační vztahy v rostlinné výrobě.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Кооперативные отношения в растениеводстве.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 325—332.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	растениеводство, кооперирование, анализ результатов.	
АННОТАЦИЯ	Анализируются те обстоятельства в области механизации растениеводства, которые создают объективные условия для развития кооперативных отношений. Рассматриваются причины, тормозящие рациональное использование средств производства в области растениеводства: рассосредоточенность производства и пахотной земли, малый объем отраслей, препятствующий применению мощных специализированных машин, разность экономического уровня отдельных хозяйственных единиц машинного оборудования и пр. Анализируются формы кооперирования в области растениеводства и его перспективы.	
KATEGORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	JANČOVÁ, V.	
ORT INSTITUTION	Landwirtschaftliche Hochschule, 160 21 Praha — Suchdol.	
TITEL	Kooperační vztahy v rostlinné výrobě.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Kooperationsbeziehungen in der pflanzlichen Produktion.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5, S. 325—332.	
SCHLAG- WORTE	pflanzliche Produktion, Kooperation, Ergebnisanalyse.	
KURZREFERAT	Es werden die gegenwärtigen Umstände im Bereich der Mechanisierung der pflanzlichen Produktion analysiert, die objektive Bedingungen für die Entwicklung von Kooperationsbeziehungen schaffen. Es werden die Ursachen erörtert, die ansonsten die rationelle Ausnutzung der Produktionsmittel im Bereich der pflanzlichen Produktion hemmen, und zwar: Zersplitterung der Erzeugung, Zersplitterung der Ackerfläche, kleiner Umfang der einzelnen Zweige, der den Einsatz leistungsfähiger Einzweckmaschinen verhindert, Unterschiede im ökonomischen Niveau der einzelnen Wirtschaftseinheiten, Unterschiede in der Ausstattung mit Maschinen usw. Es werden die Formen der Kooperation im Bereich der pflanzlichen Produktion und ihre Zukunftsaussichten eingehend behandelt.	

КОД	ТЕКСТ	№ п/п док. описания:
		классификация:
АВТОР	ŠPIRK, L.	
МЕСТО РАБОТЫ	Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и питания, Манесова 75, 120 58 Прага 2.	
НАЗВАНИЕ ОРИГИНАЛА	Kooperace a slučování JZD v současném období rozvoje koncentrace a specializace.	
ПЕРЕВОД НАЗВАНИЯ	Кооперация и объединение ЕСХК в настоящий период развития концентрации и специализации.	
ТИТУЛ	Zeměd. Ekon.,	
ВЫДЕРЖКИ	20, 1974, № 4—5, с. 333—345. — 6 табл.	
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА	ЕСХК, кооперирование, объединение предприятий, совместные сельскохозяйственные предприятия.	
АННОТАЦИЯ	В статье приводится обзор развития кооперативных отношений разных форм, а также ход объединения единых сельскохозяйственных кооперативов в Чехословакии за последние два года. Главным образом анализируются наиболее распространенные формы кооперативных отношений — совместные сельскохозяйственные предприятия, характеризуются также причины медленного темпа подключения ЕСХК в разные формы тесной и широкой кооперации. Приводится анализ структуры ЕСХК в ЧССР согласно размеру предприятий, изучается ход объединения ЕСХК в отдельных группах по размеру и приводятся основные причины быстрого темпа объединения ЕСХК по отношению к развитию разных кооперативных форм и к протекающей концентрации и специализации сельскохозяйственного производства.	
KATE- GORIE	AUFNAHMEBOGEN	Ref. Nr.:
		Fachgebiet:
AUTOR	ŠPIRK, L.	
ORT INSTITUTION	Forschungsinstitut für Land-und Nahrungsmittelwirtschaft, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.	
TITEL	Kooperace a slučování JZD v současném období rozvoje koncentrace a specializace.	
ÜBERSETZUNG DES TITELS	Kooperation und Vereinigung der LPG in der gegenwärtigen Entwicklungsperiode der Konzentration und Spezialisierung.	
ZEITSCHRIFT	Zeměd. Ekon.,	
BIBL. ANGABE	20, 1974, Nr. 4—5. S. 333—345. — 6 Tab.	
SCHLAG- WORTE	LPG, Kooperation, Betriebszusammenschluß, gemeinsame landwirtschaftliche Betriebe.	
KURZREFERAT	Die Arbeit bietet eine Übersicht über die Entwicklung der Kooperationsbeziehungen verschiedener Formen und über den Verlauf der Vereinigung der LPG in der ČSSR in den letzten zwei Jahren. Es werden insbesondere die meistens verbreiteten Formen der Kooperationsbeziehungen — die gemeinsamen landwirtschaftlichen Betriebe — analysiert und auch die Ursachen des langsameren Tempos der Eingliederung der LPG in verschiedene Formen der engeren und weiteren Kooperation charakterisiert. Es wird eine Strukturanalyse der LPG in der ČSSR je nach Größengruppen der Betriebe gegeben, der Verlauf der Vereinigung der LPG in den einzelnen Größengruppen verfolgt und die Grundursachen des schnellen Tempos der Vereinigung der LPG in Beziehung zu der Entwicklung der verschiedenen Kooperationsformen und zu der erfolgenden Konzentration und Spezialisierung der landwirtschaftlichen Produktion gezeigt.	

SMĚ- ROVACÍ ZNAK		TEXT	Pořadové číslo záznamu: zařazení:
AUTOR	ŠPIRK, L.		
PRACOVISTĚ	Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2.		
NÁZEV ORIGINÁLU	Kooperace a slučování JZD v současném období rozvoje koncentrace a specializace.		
PŘEKLAD NÁZVU			
TITUL	Zeměd. Ekon.,		
CITACE	20, 1974, č. 4—5, s. 333—345. — 6 tab.		
HESLA	JZD, kooperace, slučování podniků, společné zemědělské podniky.		
ANOTACE	Práce poskytuje přehled o rozvoji kooperačních vztahů různých forem a o průběhu slučování jednotlivých zemědělských družstev v Československu v posledních dvou letech. Analyzuje zejména nejrozšířenější formy kooperačních vztahů — společné zemědělské podniky, charakterizuje i příčiny pomalejšího tempa zapojování JZD do různých forem užší a širší kooperace. Podává rozbor struktury jednotlivých zemědělských družstev v ČSSR podle velikostních skupin podniků, sleduje průběh slučování JZD v jednotlivých velikostních skupinách, a ukazuje základní příčiny rychlého tempa slučování JZD ve vztahu k rozvoji různých kooperačních forem a k probíhající koncentraci a specializaci zemědělské výroby.		
TAG		INPUT DATA	Record Number: Category:
AUTHOR	ŠPIRK, L.		
INSTITUTION ADDRESS	Economic Research Institute for Agriculture and Food Mánesova 75, 120 58 Praha 2.		
ORIGINAL TITLE	Kooperace a slučování JZD v současném období rozvoje koncentrace a specializace.		
TRANSLATION	Co-operation and Merging of the Agricultural Co-operatives in the Present Era of Progressing Production Concentration and Specialization.		
JOURNAL TITLE	Zeměd. Ekon.,		
COLLATION	20, 1974, No. 4—5, pp. 333—345. — 6 tabs.		
SUBJECT HEADINGS	agricultural co-operatives, co-operation, merging of enterprises, joint agriculturae enterprises.		
ABSTRACT	The paper provides a review of the progress in different forms of co-operation, and in the process of merging of Agricultural Co-operatives in Czechoslovakia in the last two years. Analysed are particularly the most common forms of co-operation — joint agricultural enterprises, as well as the underlying causes behind a slower joining by the Agricultural Co-operatives of different forms of closer and more extensive co-operation. It deals with the farm-size distribution in Czechoslovakia, with the progress in Agriculture Co-operative merging by specified farm-size groups, and points out the major reasons for a fast progress in merging in relation to the development of various co-operation forms, and to the advancing concentration and specialization in agriculture.		

Редакционная коллегия — **Editorial board** — **Redaktionsrat**

Председатель — **Chairman** — **Vorsitzender**

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Doc. ing. Milan Branický, CSc., ing. Emil Divila, CSc., prof. ing. Alois Grolig, DrSc.,
doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbini, CSc.,
ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Píč, CSc., ing. Vladimír Stýblo, CSc.,
doc. ing. Jan Truksa, CSc.

Главный редактор — **Editor-in-chief** — **Hauptredakteur**

Ing. Hedvika Malíková

K 25. VÝROČÍ VZNIKU JEDNOTNÝCH ZEMĚDĚLSKÝCH DRUŽSTEV

V tomto roce vzpomíná všechen pracující lid naší země a především družstevní rolnictvo 25. výročí vzniku jednotných zemědělských družstev. Po únorovém vítězství nad buržoazií a reakcí, jímž byla definitivně rozhodnuta otázka moci ve státě ve prospěch dělnicko-rolnického svazku vedeného Komunistickou stranou Československa, již nebylo vážnějších překážek na cestě dalšího budování socialistické společnosti. Existoval však a prohluboval se rozpor mezi znárodněným a prudce se rozvíjejícím vyspělým průmyslem na straně jedné a roztržitěnou soukromou zemědělskou malovýrobou na straně druhé. Odstranění tohoto rozporu a vytvoření socialistických výrobních vztahů i v zemědělství se stalo pro další rozvoj celé ekonomiky i společnosti objektivní nezbytností.

Proto IX. sjezd KSČ v květnu 1949 zaměřuje pozornost celé strany i společnosti na socialistickou přestavbu zemědělství, když ve svých závěrech zdůrazňuje, že nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu. Strana při tom vycházela ze skutečnosti, že i v naší zemi jsou pro tuto přestavbu plně platné a použitelné zásady Leninova družstevního plánu, vycházející a dále rozvíjející myšlenky Marxe a Engelse o úkolu vládnoucí dělnické třídy — po vítězství proletářské revoluce — vůči drobnému a střednímu rolníkovi. Dle Engelse spočívá tento úkol v tom „...převést jeho soukromé hospodářství a soukromé vlastnictví ve vlastnictví družstevní ne násilím, nýbrž příklady a poskytováním společenské podpory k tomuto účelu...“ (Marx-Engels, Vybrané spisy II., str. 457).

Proto také v naší zemi strana vytyčila cestu združstevňování hospodářství drobných a středních rolníků při trvalém uplatňování metody dobrovolnosti a názorného přesvědčování jako jediné správnou a možnou cestu přechodu od soukromé zemědělské malovýroby k socialistické zemědělské velkovýrobě.

Na základě usnesení IX. sjezdu KSČ se začala v r. 1949 budovat jednotná zemědělská družstva, když zákon o JZD jako právní základ pro jejich budování byl přijat již 23. II. 1949. Při jejich zakládání a upevňování strana využívala bohatých tradic zemědělského družstevnictví u nás a zejména v té době jediných zkušeností ze zakládání a hospodaření kolchozů v Sovětském svazu. Při tom se zejména opírala o drobné rolníky a dělníky žijící na vesnici k získání středního rolníka pro vstup do JZD. V ostrém třídním boji proti kapitalistickým živlům na vesnici a za soustavné pomoci dělnické třídy nejen na úseku stále vyšších dodávek zemědělské techniky a jiných výrobních prostředků, ale i v oblasti organizační a politické bylo združstevňování zemědělské malovýroby ukončeno

v historicky krátkém období deseti let. Socialistické výrobní vztahy zvítězily i na vesnici. Tím byla završena jediná — socialistická — základna celé čs. ekonomiky.

Reálnost, životaschopnost a mezinárodní platnost zásad Leninova družstevního plánu prošly úspěšně i v našem zemědělství zkouškou nejpřísnější — zkouškou praxe.

Bylo vybudováno dílo, jež svojí politickou, organizačorskou i technicko-ekonomickou náročností nemá v novodobé historii čs. zemědělství obdoby a jehož složitost a význam lze přirovnat jen k socialistické revoluci samotné. Bylo vytvořeno dějinné dílo, jež od základů změnilo práci i život naši vesnice a bez něhož by nebyl možný prudký rozvoj výrobních sil v zemědělství cestou jeho industrializace, jehož jsme stále svědky.

Věnujeme-li toto číslo „Zemědělské ekonomiky“ 25. výročí vzniku JZD, chceme tím nejen připomenout některé z významných a stále lepších výsledků hospodaření JZD v jejich dosavadní činnosti, ale také naznačit i úkoly a problémy, před nimiž naše družstva stojí v nové etapě svého rozvoje, kterou vytyčil XIV. sjezd KSČ.

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Před 25 lety začala socialistická přeměna našeho zemědělství. Byla zahájena nová epocha v práci a životě rolníka. Avšak než bylo možné přistoupit k tomuto historickému přelomu, bylo třeba vytvořit nezbytné politické a ekonomické předpoklady. Rozhodující význam měl úspěšný vývoj národní a demokratické revoluce po roce 1945 a nastolení diktatury proletariátu po porážce kontrarevoluce v únoru 1948. V této etapě se rozhodovala prvořadá otázka naší revoluce — otázka politické moci. Šlo v podstatě o neustálé omezování pozic buržoazie, která se ještě podílela na moci, a současně o posilování a upevňování postavení dělnické třídy. Byl to zápas mezi komunistickou stranou a buržoazií o důvěru lidu a o právo vést naše národy i v budoucnosti. S tím nedílně souvisel zápas o politickou orientaci celého poválečného vývoje naší společnosti.

V souvislosti s těmito úkoly a cíly politických zápasů našeho poválečného vývoje měla rozhodující význam otázka spojenců dělnické třídy. V teorii marxismu-leninismu, ale i v politice revolučních dělnických a komunistických stran jednou z nejdůležitějších je svazek dělníků a rolníků. Jeho význam spočívá v tom, že s jeho existencí je spojen úspěch či neúspěch boje proletariátu o moc, nastolení a upevnění diktatury proletariátu. Tedy porážka moci buržoazie a vybudování socialismu.

Objektivní základnu revoluční součinnosti dělnické třídy a pracujícího rolnictva vytváří jednota jejich ekonomických a politických zájmů na svržení nadvlády vykořisťovatelů a vytvoření nového společenského zřízení. Ve stejném směru působí též skutečnost, že obě tyto třídy tvoří pracující lid, jenž žije z vlastní práce. V. I. L e n i n zdůrazňuje: Zájmy námezdních dělníků se zásadně nerozcházejí se zájmy pracujících a vykořisťovaných rolníků. Socialismus může plně uspokojit zájmy obojích. Jedině socialismus může uspokojit jejich zájmy. Z toho vyplývá možnost a nutnost „pochtivé koalice“ proletářů s pracujícími a vykořisťovanými rolníky... (Spisy, sv. 26, str. 322).

Svazek dělníků a rolníků nevzniká sám od sebe — živelně. Je nejen produktem objektivního společenského vývoje, ale současně i výsledkem cílevědomé činnosti subjektivního činitele — komunistické strany.

V poválečném období vznikla jednota zájmů mezi dělnickou třídou a pracujícími rolníky na základní uspořádání naší společnosti, na její vnitřní a zahraničně politický vývoj. Přesto bylo nutné mnoho udělat pro vymanění pracujících rolníků z vlivu buržoazie, pro jejich získání za pevné třídní spojence v politických zápasech o budoucnost naší společnosti. Cesta vpřed vedla především rozvíjením a důsledným prováděním demokratických požadavků pracujícího rol-

nictva i veškerého lidu, které buržoazie nemohla a také nechtěla uskutečnit. Komunistická strana Československa si plně uvědomovala, že v dané etapě společenského vývoje v třídně důsledném řešení otázky půdy spočívá základní předpoklad spolupráce a spojenectví dělnické třídy a rolníků. Proto jejímu důslednému řešení věnovala prvořadou pozornost.

Boj o provedení pozemkové reformy spolu s řešením dalších problémů vesnice, formulovaných podle směrnic VIII. sjezdu KSČ ve známých šesti zemědělských zákonech a v Hradeckém programu (jednotná zemědělská daň, demokratizace družstevnictví, národní pojištění pro rolníky, scelení půdy, mechanizace zemědělství, demokratizace myslivosti aj.), vyjadřovaly základní směry zemědělské politiky KSČ na vesnici, rozvíjející se ofenzívu proti mocensko-politickým pozicím buržoazie.

V boji za uskutečňování těchto programových úkolů zemědělské politiky KSČ se rozvíjel a upevňoval svazek dělníků a rolníků. Naše specifika poválečného vývoje a mistrná aplikace Leninova učení o agrární otázce v našich podmínkách umožnily získat pro toto spojenectví i podstatnou část středních rolníků.

Zápas „kdo z koho“ mezi buržoazií a dělnickou třídou vyvrcholil v únoru 1948. Buržoazie ve strachu ze ztráty svých pozic v nadcházejících volbách zvolila kontrarevoluci za prostředek politického boje. Tento pokus buržoazie o reakční převrat byl v zárodku rozdrčen jednotným vystoupením dělnické třídy v čele s KSČ, kolem níž se seskupila naprostá většina pracujících. I zde dělnicko-rolnický svazek prokázal svůj rozhodující význam. Bylo to jednoznačné vystoupení rolníků na Celostátním sjezdu rolnických komisí i na manifestaci na Václavském náměstí, kde vyjádřili plnou podporu politice KSČ. Dva nejmohutnější proudy v národě nešly proti sobě, ale spolu, a v tom tkví hlavní příčina, že reakce byla izolována a poražena.

Krátko po únoru 1948 byly splněny základní programové úkoly zemědělské politiky strany, zaměřené na podstatné zlepšení sociálního postavení pracujících rolníků. Konečnou úpravou pozemkové držby byl vyřešen starý zemědělský problém, aby půda patřila těm, kdož na ní pracují. Všechny politické a ekonomické vymoženosti dosažené společným bojem lidu zakotvila Ústava 9. května. Národní a demokratická revoluce přerostla v diktaturu proletariátu. Vznikla nová situace, umožňující přechod k budování socialismu.

V této souvislosti zcela logicky vznikla otázka, jak dál v politice vůči rolnictvu. V podstatě byly možné jen dvě cesty, a to buď pokračovat v rozvoji malovýroby, nebo se orientovat na její přestavbu v socialistickou zemědělskou velkovýrobu. Jít prvou cestou by znamenalo nadále zachovat roztržičnost zemědělství do 33 mil. parcel v průměrné velikosti 7 arů v českých zemích a 4 arů na Slovensku, ponechat drobného a středního rolníka ve zvlášť kulackého vykořisťování, ponechat prostor pro narůstání tendencí proti zájmům dělnické třídy a vývoje společnosti k socialismu. Strana zcela pochopitelně odmítla tuto cestu a s ní i názory propagující rozvoj produktivity zemědělství při zachování soukromé malovýroby. Za základ zemědělské politiky pro příští období byla zvolena cesta socialistické přestavby zemědělství. Zdrojem jak přistupovat k řešení této složité otázky revoluční přeměny naší společnosti byly zejména sovětské zkušenosti z vytváření a rozvoje kolchozního zemědělství na základě Leninova družstevního plánu. Při hledání přístupů k řešení další etapy rozvoje zemědělství strana odmítla i uspěchané požadavky na okamžitý přechod rolnictva na socialistický výrobní způsob. Na tyto základní problémy jak dál v rozvoji zemědělství dalo odpověď listopadové plénum ÚV KSČ v roce 1948.

V souvislosti s orientací na socialistickou přestavbu zemědělství Klement Gottwald uvedl: „...naše politika se musí opírat o malé rolníky, vytvářet společenství se středními a izolovat ty velké, postupně jejich kapitalistický rozvoj zatlačovat a omezovat...“ Současně bylo usneseno vybudovat pevnou materiálně technickou základnu pro nadcházející socialistickou přestavbu zemědělství ve formě husté sítě strojních traktorových stanic a velkovýkrmnů prasat i ostatního hospodářského zvířectva. Tato zařízení se stala významným nástrojem v boji za socializaci vesnice i proti sabotážím třídního nepřítele. Dále plénum zdůraznilo: „...na venkově podporovat mezi zemědělci všechny druhy družstevnictví, zejména též družstva pro společnou výrobu, a postarat se za každou cenu, aby v těchto družstvech nerozhodoval venkovský boháč, nýbrž náš spojenec — drobný a střední rolník“.

Družstevní hnutí na vesnici mělo u nás velkou tradici. Vždyť jen v poslední třetině minulého století vznikala nejen peněžní družstva, ale také postupně družstevní cukrovary, lihovary, sladovny a škrobárny. Ojedinele se začaly objevovat i různé rolnické spolky, které opatrovaly stroje pro společné používání. Později vznikají mlékárenská družstva, rozvíjí se družstevní nákup zemědělských potřeb a prodej obilí svých členů. Koncem minulého a počátkem tohoto století vznikají družstva hospodářská, skladištní, elektrárenská a strojní. Tento rozmach různých forem družstev na vesnici byl vyvoláván snahou spojit síly jednotlivců a vytvořit lepší podmínky pro získání úvěrů, odbyt zemědělských produktů, nákup potřeb či vlastní provoz zemědělského podniku. Na základě známého družstevního hesla — co jednomu nemožno, to všem dohromady snadno — se drobný a střední rolník pokoušel zlepšit své postavení na kapitalistickém trhu. Agrární buržoazie však také velmi brzy pochopila velký význam družstevnictví především jako nástroje ekonomické moci a politického ovládnutí vesnice. Proto se postupně družstev zmocnila, prosadila nedemokratické principy jejich řízení a rozhodování. Přestal rozhodovat hlas člena družstva. Na jeho místo nastoupil počet podílů, tedy kapitálová účast, a podle toho podíl na moci a rozhodování.

Za buržoazní republiky se družstevnictví na vesnici dále rozvíjelo co do různých forem a zejména se dále centralizovalo do mohutných organizací. Z velkých družstevních ústředí vyrostly silné finanční kapitálové skupiny, které používaly úspor, úvěrů, obchodních zisků a zisků z průmyslových podniků v konkurenčním boji o mocenské pozice s jinými skupinami finančního kapitálu. Zemědělské družstevnictví se stalo významnou pozicí agrárně finančního kapitálu.

Družstevnictví v podmínkách kapitalistické společnosti nemůže zásadně změnit postavení pracujících rolníků. Tuto společenskou změnu lze dosáhnout jen v třídním zápase, po boku dělnické třídy a za vedení revoluční marxistickoleninské strany. Teprve socialismus činí z družstevnictví nástroj rozvoje společnosti a růstu blahobytu lidí.

O velkém významu zemědělského družstevnictví v poválečném vývoji svědčí skutečnost, že zhruba rok po osvobození ČSR v 12 000 družstvech bylo více než 2 500 000 členů. Více jak dvě třetiny rolníků bylo členy různých družstev. Významným úspěchem bylo sjednocení celého družstevního hnutí a vytvoření Ústřední rady družstev v roce 1945. I přes provedenou očistu družstev od zrádců a kolaborantů a demokratické zásahy rostl poměr třídních a politických sil uvnitř zemědělského družstevnictví značně nepříznivý. Malé zastoupení vůbec a zejména v orgánech družstev měli drobní a střední rolníci. To souviselo s přežívajícími nedemokratickými poměry uvnitř těchto družstev. Přitom role zemědělského družstevnictví se dále zvětšovala. Proto demokratizace

družstev a jejich navrácení do rukou pracujících rolníků se staly předmětem tvrdého třídního zápasu s buržoazií, který byl dovršen až po únoru 1948.

KSČ si byla vědoma velkého významu zemědělského družstevnictví, a proto podporovala jeho všestranný rozvoj. Byla zakládána četná nová družstva, zejména strojní, elektrárenská, vodárenská, drůbežářská, pastevní i prvních 28 zemědělských výrobních družstev. Například počet strojních družstev se z 547 v roce 1946 zvýšil na 4814 v roce 1948. V této etapě společenského vývoje bylo hlavním politickým úkolem vrátit zemědělská družstva do rukou lidu, jeho původnímu poslání — sloužit pracujícím rolníkům, a na základě toho je využít jako prostředku rozvoje a upevňování družstevních vztahů v masách rolnictva.

Družstevnictví v podmínkách socialismu kvalitativně mění svůj obsah, cíle i formy činnosti. Je důsledně budováno na demokratických principech, zbavuje rolníka nadvlády vykořisťovatelů, vhodně spojuje zájmy společnosti i rolníků, stává se nedílnou součástí budování a rozvoje socialistické společnosti. Proto Leninovy myšlenky o združstevnění rolnictva se staly teoretickým základem a východiskem praktického řešení socialistické přestavby zemědělství jak v SSSR, tak v převážně většině ostatních socialistických zemí.

Na základě závěrů listopadového pléna ÚV KSČ byl vydán 23. února 1949 zákon o jednotných zemědělských družstvech, který právní formou vyjadřoval a konkretizoval politickou linii budování socialistického zemědělského družstevnictví. V jeho úvodu se uvádí: „V zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržitosti družstevní činnosti v zemědělství jako dědictví minulosti budou zakládána na podkladě dobrovolnosti jednotná zemědělská družstva, která mají sjednotit dosavadní různá zemědělská družstva a přinést významný prospěch pracujícím zemědělcům. Jednotná zemědělská družstva jsou lidovými družstvy“.

Na základě tohoto zákona vznikala a rozvíjela činnost první družstva. Do IX. sjezdu KSČ v květnu 1949 bylo založeno 2370 přípravných výborů v obcích a činnost zahájilo 208 JZD. Byly to první významné zkušenosti. IX. sjezd KSČ po všestranném rozboru vývoje a současného stavu naší společnosti vytyčil socialistickou přeměnu zemědělství jako konkrétní politický úkol. Klement Gottwald jej vyjádřil známým heslem: „Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu“.

Byla to nejsložitější revoluční přeměna v naší společnosti. Přitom strana dobře využila revolučního nadšení a zkušeností z politických zápasů předchozího období. Při zakládání a upevňování JZD plnila významnou úlohu početná a vyspělá dělnická třída, z níž část přímo bydlela na vesnici. To byl významný faktor socialistické přeměny zemědělství. Zabezpečování zemědělství moderní technikou a průmyslovými hnojivy, pomoc při organizaci, účetnictví, výstavbě, ale i v oblasti rozvoje kultury vesnice — tam všude se projevovala aktivní účast dělnické třídy.

Výstavba JZD probíhala za ostrého třídního boje — od pomluv, letákových akcí, štvavého zahraničního vysílání až po teror vůči aktivistům a funkcionářům družstev. Bylo třeba vynaložit nezměrné úsilí, aby byly vytvořeny podmínky pro založení a upevnění družstva. V této souvislosti je třeba vysoce vyzvednout obětavou práci tisíců komunistů, členů národních výborů, dělníků i prvních průkopníků z řad drobných a středních rolníků.

Vítězstvím socialistických výrobních vztahů v zemědělství byl překonán rozpor mezi socialistickým rozvojem průmyslové velkovýroby a roztržitou ze-

mědělskou malovýrobou. Na místo více než 1 miliónu zemědělských podniků vznikla socialistická zemědělská velkovýroba se širokými možnostmi společenské dělby práce, růstu intenzity výroby a produktivity práce. Teprve socialistická společnost byla schopna překonat pozemkovou roztržičnost, provést zcelení půdy ve velké celky, umožňující efektivní využití mechanizačních prostředků. Více než sto let usilovali naši drobní a střední rolníci o zcelení půdy, avšak kromě dílčích výsledků na Moravě bez větších úspěchů. Bylo tomu tak proto, že vesnická buržoazie neměla zájem na zcelování půdy. Proto také zcelení půdy se stalo programovou otázkou poválečné politiky KSČ. Pro odpor reakce návrh zákona mohl být prosazen až po únoru 1948. Budování jednotných zemědělských družstev vytvořilo novou etapu i v této oblasti. Odvěká touha rolníků — překonat roztržičnost půdní držby a vytvořit podmínky pro racionální hospodaření — se naplnila. V průběhu 25 let se průměrná velikost JZD zhruba ztrojnásobila. V současné době reprezentuje socialistickou zemědělskou velkovýrobu přes 3650 JZD o průměrné velikosti 1100 ha a 290 státních statků o průměrné velikosti 5000 ha zemědělské půdy. Jsou to převážně velké podniky s vysokou úrovní výroby.

O dynamice růstu výroby socialistického zemědělství svědčí skutečnost, že hrubá zemědělská produkce (ve stálých cenách roku 1967) se zvýšila ze 40 miliard Kčs v roce 1948 na 75 miliard Kčs v roce 1973. Průměrná produkce obilovin z 1 ha dosáhla 35,2 q v roce 1973, z toho pšenice v průměru přes 37 q a v 18 okresech přes 40 q. Rychlý růst produkce obilí a živočišné výroby umožňuje stále lepší zásobování trhu potravinami. To je hmatatelný výsledek rozvoje socialistické zemědělské velkovýroby.

Na tyto výsledky v rozvoji zemědělské výroby má bezprostřední vliv mechanizace, chemizace, široké uplatnění výkonných odrůd obilí, zejména sovětské pšenice, a růst odborné kvalifikace pracovníků v zemědělství. Tak například spotřeba průmyslových hnojiv na 1 ha zemědělské půdy je nyní 11krát vyšší než na počátku socializace zemědělství. Jestliže v roce 1953 bylo v socialistickém sektoru v zemědělství zhruba 32 000 traktorových jednotek, v roce 1972 to bylo již 230 000 traktorových jednotek. Ve stejném období se počet obilních kombajnů zvýšil z 1100 na téměř 18 000. Byl vybudován krmivářský průmysl, který ročně vyrábí přes 5 mil. tun krmiv. Bezmála 10 % pracovníků v zemědělství má vysokoškolské a středoškolské vzdělání. Široce se rozvíjí iniciativa a socialistické soutěžení, zaměřené na růst výroby a zdokonalování pracovního a životního prostředí pracujících v zemědělství. To jsou základní faktory růstu zemědělské výroby a na jejím základě zvyšování životní úrovně pracujících v zemědělství. Jestliže v roce 1936 zabezpečoval 1 pracovník v zemědělství potraviny pro 4 obyvatele, tak v současné době vyrábí potraviny bezmála pro 14 obyvatel. Je to realizace předností socialismu, poctivá práce našeho lidu a cílevědomé plánovitě řízení naší společnosti komunistickou stranou.

Novou etapu pro další rozvoj socialistického zemědělství vytyčil XIV. sjezd KSČ a dubnové plénium ÚV KSČ. To vyjadřují politicko-ekonomické cíle zaměřené na růst intenzity výroby a produktivity práce, na přestavbu a modernizaci materiálně technické základny zemědělství, spjaté se širokým uplatněním poznatků vědeckotechnického rozvoje a s využitím výhod koncentrace, specializace a kooperace výroby. Je to rozvoj výrobních sil v zemědělství, spojený s procesem dalšího združstevňování zemědělské výroby na podstatně vyšším společenském stupni. I nyní nepozbylo platnosti známé družstevní heslo: „Co jednomu nemožno, to všem dohromady snadno“. Toto se sice již nevztahuje k rol-

níkům jako jednotlivcům, ale k jednotlivým socialistickým zemědělským družstevním podnikům.

Nastupující vědeckotechnická revoluce si přímo vynucuje vyšší stupeň koncentrace a specializace výroby, soustředění plochy půdy i stavu hospodářského zvířectva, společné využití stále výkonnějších výrobních prostředků, další růst kvalifikace pracujících, podstatně větší pozornost zdokonalování pracovního prostředí i ochraně a zlepšování životního prostředí na vesnici. Proto se vytvářejí kooperační sdružení a společné zemědělské podniky. Co nelze řešit v rámci omezených možností jednoho, je možné ve sdružení několika podniků. Je to proces překonávání rozporů mezi skupinovými zájmy jednotlivých, často malých družstev, a celospolečenskými zájmy, které reprezentují progresivní vývoj a stále dokonalejší zabezpečování potřeb společnosti.

Tato etapa rozvoje jednotných zemědělských družstev je v mnoha směrech neméně složitá a náročná než bylo jejich ustavování a upevňování. Vyžaduje vysoké politické uvědomění, podstatně vyšší odbornou úroveň zejména v oblasti stále náročnějšího řízení a soustavnou pozornost politické i odborné výchově pracujících. I pro tuto etapu nepozbyly na významu leninské principy budování socialistického družstevního zemědělství. Jejich uplatnění ve svém souhrnu vytváří podmínky pro úspěšné zvládnutí těchto náročných úkolů i pro rozvoj JZD na vyšší stupeň jejich zespolečnění.

Dosažené úspěchy i realizace dalších cílů rozvoje socialistického zemědělství jsou nemyslitelné bez úzké spolupráce se Sovětským svazem i ostatními socialistickými zeměmi. V Sovětském svazu jsme se učili, jak budovat socialistické zemědělství. V této souvislosti třeba uvést zájezdy našich rolníků do kolchozů na počátku 50. let, kde tito poprvé měli možnost seznámit se s organizací a životem v kolchozním zemědělství. Neméně významná byla mnohostranná pomoc sovětských odborníků v podstatě ve všech oblastech našeho zemědělství. Na základě zkušeností Leninovy všesvazové akademie zemědělských věd byla organizována zemědělská věda a výzkum, aby naše socialistické zemědělství bylo budováno na pokrokových vědeckých základech.

Rozvoj zemědělské výroby je zcela nepředstavitelný bez sovětských traktorů, kombajnů, výkonných odrůd pšenice apod. Zejména nynější etapa rozvoje zemědělství, opírající se o stále dokonalejší a výkonnější mechanizaci zemědělství, moderní chemii, progresivní výsledky šlechtitelství a plemenářství, rychlou realizaci a aplikaci vědecko-výzkumných poznatků, není možná bez stále užší spolupráce a prohlubující se ekonomické integrace. To je nevyčerpatelný zdroj našich možností, který urychluje rozvoj zemědělství a řešení složité etapy nynější jeho výstavby.

Základem našich úspěchů ve výstavbě a rozvoji socialistického zemědělství je svazek dělníků a rolníků. To byl a stále zůstává nevyčerpatelný zdroj síly a úspěchů jak v předúnorovém zápase s buržoazií o politickou orientaci naší společnosti, v boji za socialismus, tak i v nynější etapě budování rozvinuté socialistické společnosti.

V socialismu se dostalo rolníkům rovnoprávného postavení ve společnosti, možnosti plně se účastnit jejího budování a správy. Družstevní rolnictvo se stalo třídou se všemi právy a povinnostmi na úrovni dělnické třídy.

V současné době je společenským zájmem dělníků a rolníků vybudování moderní, vysoce efektivní zemědělské výroby, která by stále lépe zabezpečovala rostoucí potřeby společnosti v potravinách a zemědělských surovinách. Rozvíjející se vědeckotechnická revoluce zvětšuje podíl dělníků na výrobě potravin

jednak rostoucí účastí výrobních prostředků průmyslového původu a služeb v zemědělské výrobě a jednak zvyšujícím se podílem potravinářského průmyslu při zpracovávání zemědělských výrobků na příslušné potraviny. Zemědělství ve stále větší míře se mění v odvětví vyrábějící suroviny pro průmyslovou výrobu potravin či jiných spotřebních výrobků. Současně s tím se mění i charakter práce v zemědělství, která postupně v odvětvích výroby s nejlepšími předpoklady nabývá rysů druhu průmyslové práce, ovlivňované specifikou živého organismu, který je předmětem zemědělské výroby. Je to proces sbližování práce i životních podmínek ve městě a na vesnici, proces upevňování i dalšího rozvoje dělnicko-rolnického svazku. Základním předpokladem dalšího rozvoje dělnicko-rolnického svazku a uskutečnění vytyčených cílů je rostoucí úloha dělnické třídy a komunistické strany při budování vyspělé socialistické společnosti.

Došlo dne 1. 2. 1974

Adresa autora:

Prof. Jaroslav Kačer, Vysoká škola politická ÚV KSČ, Mártiho 31,
162 52 Praha 6-Vešelavín

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA č. 6/1974

obsahuje tyto práce:

Markuš J.: Skúmanie dynamiky pracovných síl v agrokomplexe
Hunek T.: K problematice zemědělsko-potravinářského komplexu
Seidenglanz J., Zaoral J., Braun B.: Ekonomické aspekty reprodukce stáda dojníc

Buchta B.: Príčiny rozdielných výsledkov hospodárenia ŠM a JRD v okrese Rimavská Sobota

Rejlek F.: Ekonomický rozbor skladování brambor v průjezdných a neprůjezdné bramborárně

Maczka L.: Problematika bilancování krmiv v odvětvově prostorovém měřítku

Špyrka M., Zoborský I.: Ekonomické problémy výroby ovocia vo vybraných oblastiach SSR

Z vědeckého života

Heribán V.: Vyriešené úlohy vo Výskumnom ústave ekonomiky poľnohospodárstva a výživy

Ze zahraničí

Jeníček V.: Ekonomický rozvoj bulharského zemědělství a jeho prognózy

Recenze

Sobotka L.: Nová významná práce na rozhraní politické ekonomie a zemědělské ekonomiky

Zemědělská ekonomika č. 6/74 stojí 10,— Kčs. Objednávky přijímá Ústav vědeckotechnických informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2 a Poštovní novinová služba, Jindřišská 14, 110 00 Praha 1

ČSSR se nachází v etapě dovršování výstavby socialismu. V tomto období výstavby vystupují do popředí požadavky a zákonitosti výstavby a rozvoje vyspělé socialistické společnosti, která v budoucnu přeroste ve společnost komunistickou a z níž už dnes vyrůstají prvky komunismu. Vývoj dovršování výstavby socialismu urychluje promítání výsledků vědeckotechnické revoluce i praxe přechodu od socialismu ke komunismu v SSSR.

Jednou z naléhavých otázek tohoto období je i sbližování dvou forem socialistického vlastnictví v zemědělství. Její důslednější objasnění dovolí v přípravě dlouhodobé perspektivy správně a účelně řešit upevňování dělnicko-rolnického svazku. Sbližování dvou forem socialistického vlastnictví je vlastně širším problémem řešení organizačně politických změn v souvislosti s uplatňováním koncentrace, specializace a kooperace v zemědělství.

ZÁKLADNÍ TEORETICKÉ PŘÍSTUPY

Otázku sbližování dvou forem socialistického vlastnictví možno chápat jako jednu z důležitých částí obecného problému přechodu socialistické společnosti ke komunismu. To znamená, že všechny jevy sbližování dvou forem socialistického vlastnictví budou mít přímou dialektickou souvislost se všemi jevy budování socialistické společnosti i přechodu socialistické společnosti ke komunistické a že jejich vlastní vývoj bude mít stejnou dialektiku vývoje. Není tedy žádné zásadní otázky problému budování socialistické společnosti, aniž by nenašla svůj odraz v některém jevu sbližování dvou forem socialistického vlastnictví v zemědělství.

Řešení otázky sbližování dvou forem socialistického vlastnictví v zemědělství je závažným praktickým problémem, zvláště z hlediska efektivního uplatňování výsledků vědeckotechnické revoluce. V průběhu prací na zprůmyslnění zemědělství a jeho rozvoje cestou koncentrace, specializace a kooperace do roku 1985—90 je pociťována naléhavá potřeba teoretického řešení této otázky a s tím souvisejících velmi konkrétních otázek společenského vývoje vůbec. Její řešení se v současnosti projevuje jako otázka forem integrace, kooperace a slučování podniků v procesu uplatňování koncentrace a specializace.

K předvídání směru jejího vývoje je nezbytné teoretické zobecnění celkových směrů dosavadního vývoje JZD a státních statků a posuzování progresivních jevů současné praxe.

Socialistické družstevní skupinové vlastnictví v zemědělství, jež je určitým stupněm zespoledenštění za socialismu, zůstává v některých aspektech pozadu

za všelidovým vlastnictvím. To ovšem neznamená někdejší podceňování družstevního vlastnictví. Avšak ani státní vlastnictví nedosahuje dosud úrovně komunistického všelidového vlastnictví.

Vývoj dvou forem socialistického vlastnictví má v sobě utajenou tendenci k jejich přeměně v budoucí jednotné všelidové komunistické vlastnictví, které na kvalitativně vyšším základě bude sjednocovat a rozvíjet kladné rysy obou forem socialistického vlastnictví. Prvky komunismu vznikají v obou formách socialistického vlastnictví všude tam, kde dochází k růstu stupně jeho zespolenštění. Z povahy státního vlastnictví jako formy všelidového vlastnictví však vyplývá, že tam prvky komunismu vznikají rychleji, že vývoj státního vlastnictví udává směr a tempo přeměny socialistického vlastnictví v budoucí komunistické vlastnictví.

Obsah současného a nejbližšího vývoje JZD a státních statků v procesu kooperace směřuje postupně nejen k hlavním stránkám podstaty, ale i formě budoucího komunistického všelidového vlastnictví.

Narůstání socialistických vztahů, jež jsou nesporně kvalitativní změnou, negací, neprobíhá náhle, ale jeho charakteristickou zvláštností je postupnost. Nové prvky se zákonitě — v závislosti na prohlubování a zdokonalování socialistických vztahů — hromadí a prosazují. Postupně mizí i vztahy, které už vyčerpaly své možnosti, nové vztahy se upevňují a začínají působit. To vše neprobíhá automaticky, ale jde o proces řízený Komunistickou stranou Československa.

Přitom proces narůstání dalších nových kvalit socialismu nabývá objektivní charakter, který nelze svévolně porušit nebo obejít. Přeskakování nedovršených etap je škodlivé a pro vývoj socialismu nebezpečné. Každé nové opatření musí odpovídat dosaženým ekonomickým i politickým podmínkám.

Třeba zdůraznit také jednotu objektivních a subjektivních podmínek při uskutečňování sociálně ekonomických přeměn.

Vyzrávání objektivních a subjektivních podmínek neproběhne zřejmě z objektivních důvodů zcela rovnoměrně a současně.

Vývojové etapy tohoto procesu nelze sice přeskocit, ale lze je zkrátit, urychlit.

K novým formám vede cesta nikoliv přes rozbití socialistických vztahů, nýbrž přes jejich plný rozvoj, je to svérázná vnitřní kvalitativní přeměna, negace cestou vlastního vnitřního rozvoje dovršování socialistických vztahů.

Základní formou pohybu a vývoje k dovršení socialistické fáze je řešení specifických neantagonistických rozporů socialismu, plynoucích z existence dvou forem socialistického vlastnictví, z rozdělování podle práce, z podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí a mezi prací fyzickou a duševní, z existence socialistického státu, socialistických tříd atd.

V průběhu tohoto pohybu působí současně zpětně socialistické výrobní vztahy na rychlé tempo růstu výrobních sil. Socialistické výrobní vztahy vcelku a v zásadě otevírají cestu rozvoji výrobních sil, podporují prudké tempo jejich stále rovnoměrnějšího růstu.

ROZVOJ VÝROBNÍCH SIL JAKO PODMÍNKA ROZVOJE VÝROBNÍCH VZTAHŮ

Rozvoj výrobních sil je hlavní stránkou řešení rozporů společnosti a přírody. V oblasti výrobních sil dochází ke stále plnější, všestrannější vládě člověka nad silami přírody, jež jsou ve stále mohutnějším rozsahu zapojovány do společenského výrobního procesu, podřízeného potřebám socialistické společnosti.

V dnešní době dochází k rychlému osvojování výsledků vědeckotechnické revoluce, které zabezpečuje v historii dosud nebývalý technický pokrok a odhaluje perspektivy gigantického růstu výrobních sil. Právě rozvoj přírodních věd a s tím spojený technický pokrok umožňují, aby byla vytvořena v podmínkách socialistického vlastnictví v historicky krátkém období materiálně výrobní základna dovršeného socialismu.

Spolu s průběhem technické revoluce, která kvalitativně zdvihá úroveň výrobních sil na vyšší stupeň, stupňuje se neustále proces koncentrace výroby. Koncentrace výroby, prohlubování specializace a kooperace ve všech odvětvích i mezi odvětvími vede k zesilování společenského charakteru výroby. To v podmínkách socialismu posiluje vztahy kolektivismu a soudružské spolupráce mezi podniky i uvnitř podniků a prohlubuje socialistické výrobní vztahy. Další zdokonalování socialistických výrobních vztahů bude zpětně urychlovat vytváření materiálně výrobní základny.

V průběhu historického vývoje socialistického výrobního způsobu se současně ukazuje, že ty či ony stránky výrobních, rozdělovacích a oběhových vztahů stárnou, přestávají odpovídat dosažené úrovni a dozralým potřebám dalšího rozvoje výrobních sil a tak vzniká nutnost odstranit tento nesoulad.

Změny výrobních sil a výrobních vztahů představují tak objektivní proces. Společnost nemůže měnit výrobní vztahy libovolně, nezávisle na stavu výrobních sil. Závislost výrobních vztahů na určitém stupni rozvoje výrobních sil je všeobecnou, společenskou zákonitostí, která má plnou platnost i za socialismu. Určité zaostávání jednotlivých stránek výrobních vztahů za růstem výrobních sil existuje však i v současné etapě výstavby socialismu. Mluvíme-li o rozporu mezi výrobními silami a výrobními vztahy, pak máme na mysli především rozpor mezi novými výrobními silami a zastaralými stránkami a prvky výrobních vztahů za socialismu.

Společnost však může řešit tento rozpor plynule a účinně proto, že za socialismu výrobní vztahy jsou soudružskými vztahy samotných pracujících, kteří mají hluboký vnitřní zájem na rozvoji výroby, a dále že socialistický stát reprezentuje pracující masy a nepřekáží proto svou hospodářskou politikou progresivním změnám výrobních vztahů, nýbrž naopak, aktivně napomáhá jejich průběhu. Změny a další vývoj ve výrobních vztazích probíhá jak v JZD, tak i státních zemědělských podnicích i organizacích ZPoK.

V rámci družstevního vlastnictví se vytvořily určité vztahy nejen mezi družstvy a státem, nýbrž i mezi jednotlivými družstvy, uvnitř družstva atd. Ve všech těchto oblastech se socialistické výrobní vztahy zdokonalují a rozvíjejí.

Družstevní vlastnictví musí projít určitou cestou dalšího zespolečnění. Základem tohoto procesu je růst výrobních sil, nutný pro vytvoření hojnosti zemědělských výrobků, rozvoj společenské velkovýroby v družstvech. To současně představuje i cestu k postupnému odstranění podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí.

Takový vývoj vyžaduje, aby se v družstevní výrobě prohloubila společenská dělba práce, projevující se ve specializaci, koncentraci a široké kooperaci, aby se do družstevní výroby zaváděly všechny vymoženosti vědy a techniky.

Aby bylo dosaženo těchto výsledků, je nutno spolu se zaváděním nejnovějších vymožeností vědy a techniky plně využívat v družstevní výrobě socialistického principu odměňování v závislosti na výsledcích práce, zdokonalovat organizaci výroby, důsledně zavádět zásady chozrasčotu, plně rozvíjet vnitro-

družstevní demokracii, zkrátka plně rozvíjet všechny základní socialistické vztahy.

Na základě nepřetržitého růstu výrobních sil a růstu produktivity práce bude probíhat proces dalšího růstu stupně socialistického zespolečnění družstevní výroby, přeměny zemědělské práce v druh práce průmyslové. Postupný růst stupně zespolečnění družstevní výroby se uskutečňuje především cestou růstu a společného využívání nedělitelných fondů v dalším reprodukčním procesu, jejich využíváním v kooperacích (společenské podniky, užší, širší i komplexní kooperace).

Družstevní vlastnictví nedělitelných fondů a jejich neustálý růst jsou zárukou toho, že nemohou převládat osobní zájmy jednotlivých skupin či jednotlivců v družstvech nad společenskými zájmy družstev jako celku. V tomto smyslu nedělitelné fondy družstev mají celospolečenský význam, i když jsou ve vlastnictví jednotlivých družstev. Jejich uplatnění v kooperaci na širší společenské základně je nejdůležitější podmínkou postupného narůstání nových kvalit družstevně skupinového vlastnictví. Právo družstev disponovat jejich nedělitelnými fondy se pohybuje v pevném rámci všelidových zájmů.

UPLATNĚNÍ LENINOVA DRUŽSTEVNÍHO PLÁNU V DALŠÍM PROCESU SLUČOVÁNÍ A KOOPERACE JZD

Družstevní skupinové vlastnictví vzniklo na základě požadavku zapojení rolnictva do budování socialistické společnosti, jehož teoretickým podkladem byl Leninův družstevní plán.

Další rozvedení Leninova družstevního plánu je i podkladem pro určení forem i obsahu vývoje skupinového (družstevního) vlastnictví. Rozpracování a dopracování Leninova družstevního plánu až do období splnutí obou forem vlastnictví je teoretickou základnou, osvětlující další obecný vývoj družstevního vlastnictví. Takto rozpracovaný Leninův družstevní plán, aplikovaný na podmínky jednotlivé země, může sloužit k praktickému uskutečňování sbližování obou forem socialistického vlastnictví v zemědělství v jednotlivé zemi.

K zásadám Leninova družstevního plánu patří:

- řízení socialistické přeměny zemědělství dělnickou třídou a její marx-leninskou stranou;
- podpora družstevního vývoje socialistickým státem a rozvojem výroby průmyslu,
- princip dobrovolnosti při sjednocování rolníků do družstev a při jejich dalším rozvoji,
- postupný přechod k neustále vyšším formám družstevní výroby,
- rozmanitost družstevního vývoje v souladu s rozdílnými předpoklady a podmínkami,
- spojení socialistické přeměny s pokračujícím a významným zvyšováním úrovně vzdělání a kultury na venkově.

I pro naše řešení dalšího rozvoje zemědělství, určené XIV. sjezdem KSČ jako uplatnění koncentrace a specializace cestou kooperace, platí základní zásady Leninova družstevního plánu. Při kooperaci se zřizují demokratické orgány v podobě kooperačních rad, komisí, aktivů a v kooperacích se postupuje stejnými demokratickými metodami jako v družstvech. Tak se využívají i přednosti družstevních forem, které spolu s centralizací vytvářejí podmínky k dalšímu postupnému přechodu k všelidovému vlastnictví.

Rozvoj výrobních sil v procesu uplatnění vědeckotechnické revoluce a dovršování výstavby socialismu působí na další proces zespolečenšťování výroby ve skupinovém vlastnictví a sbližování dvou forem socialistického vlastnictví v zemědělství.

Další narůstání socialistických vztahů je nesporně kvalitativní změnou, neprobíhá náhle a jeho charakteristickou zvláštností je postupnost. Je to proces přeměny cestou vlastního vnitřního rozvoje zdokonalování socialistických vztahů.

Koncentrace výroby, prohlubování specializace a kooperace vede k zesilování společenského charakteru výroby. Základem dalšího rozvoje družstevního vlastnictví je růst výrobních sil, nutný pro vytvoření hojnosti zemědělských výrobků a postupné odstranění podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí. Přitom nutno spolu se zaváděním nejnovějších vymožeností vědy a techniky plně využít principu odměňování v závislosti na výsledcích práce, zdokonalovat organizaci výroby, důsledně provádět zásady chozrasčotu, plně rozvíjet vnitrodružstevní demokracii a všechny základní socialistické vztahy.

Došlo dne 17. 1. 1974

Adresa autora:

Ing. Jaroslav K u n c, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy,
Mánesova 75, 120 58 Praha 2

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA č. 7/1974

se zabývá otázkami prognózování a modelování ZPoK a obsahuje tyto články:

K u n c J.: Některé otázky prognózování a modelování dlouhodobého rozvoje zemědělsko-potravinářského komplexu

J e n í č e k V.: Systémová prognóza a dlouhodobý rozvoj ZPoK

K r a u s J.: Vybrané prognostické postupy v oblasti zemědělsko-potravinářského komplexu

M i n d l o v á J., S t á r e k V.: Dynamický model ZPoK

P u c h l ý Š.: K metodám prognózování středně a dlouhodobého rozvoje poľnohospodárskeho podniku

K u r s k ý L.: Tendence rozvoje dělby práce v zemědělství

V o l o š i n J.: Některé zkušenosti z vertikální kooperace a integrace v zemích RVHP

R u b e k V.: Efektivnost inovací vkládaných do zemědělství prostřednictvím krmivářského průmyslu

Š í v r o v á E.: Přehled publikací a článků k problematice prognóz ZPoK

Zemědělská ekonomika č. 7/74 stojí 10,— Kčs. Objednávky přijímá Ústav vědeckotechnických informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2 a Poštovní novinová služba, Jindřišská 14, 110 00 Praha 1

Další rozvoj JZD je úzce spjat s novou etapou výstavby našeho socialistického zemědělství, které se bude vyznačovat výraznými přeměnami materiálně technické základny, dalším rozvojem dělby práce uvnitř zemědělství a mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství, zprůmyslněním zemědělské výroby, změnou organizačních a řídicích struktur, dalším rozvojem výrobních sil a socialistických výrobních vztahů. V důsledku představy zemědělství dojde k výrazným změnám nejen na úseku výrobně ekonomickém, ale také na úseku politicko-sociálním.

Na těchto rozsáhlých a hlubokých změnách v zemědělství se budou podílet především jednotná zemědělská družstva, která svou půdní základnou i podílem na celkové zemědělské výrobě tvoří základní a podstatnou složku socialistického zemědělství.

Směr dalšího rozvoje zemědělství stanovil a vytyčil XIV. sjezd KSČ, který také zdůraznil, že další růst výrobních sil, zvláště efektivní uplatnění vědeckých poznatků a velkovýrobní technologie a techniky, vyžaduje v podmínkách našeho zemědělství další koncepci a prohloubenou specializaci rostlinné a živočišné výroby cestou vytváření a prohlubování různých forem mezipodnikové kooperace.

Dubnové zasedání ÚV KSČ z roku 1972, které rozpracovalo v tomto směru závěry XIV. sjezdu a zabývalo se dalším rozvojem zemědělství a potravinářského průmyslu, schválilo i zásady, jichž je třeba dbát při uskutečňování koncentrace a specializace zemědělské výroby cestou rozvíjení kooperačních vztahů.

Z uvedených závažných stranických dokumentů vyplývá, že v zájmu dosažení žádoucí specializace a koncentrace zemědělské výroby bude především podporován rozvoj kooperačních a integračních vztahů mezi zemědělskými podniky. Teprve v procesu dalšího rozvoje kooperačních a integračních vztahů budou postupně stírány hranice mezi kooperujícími zemědělskými podniky, zejména družstevními, a vytvářeny předpoklady pro eventuální jejich pozdější splynutí ve větší výrobně ekonomický celek.

Kooperační vztahy mají vést k vyšším formám socialistického způsobu hospodaření s cílem dosáhnout dynamického růstu intenzity zemědělské výroby a produkce potravin, vzetupu produktivity práce a snižování nákladů na jednotku výrobku a efektivního využívání pracovních sil a výrobních prostředků.

VÝVOJ KOOPERAČNÍCH VZTAHŮ JZD

Základní a nejvýznamnější krok k uvolnění prostoru pro uplatnění koncentrace a specializace zemědělské výroby vytvořila socialistická kolektivizace zemědělských podniků a slučování zemědělských družstev. V procesu dalšího rozvoje koncentrace a specializace zemědělské výroby nabývají mimořádně významné úlohy mezipodnikové vztahy, seskupování a sdružování zemědělských družstev, výstavba společných podniků a zařízení, společné využití materiálních, finančních a pracovních zdrojů.

Rozvoj výrobní spolupráce zemědělských družstev je podmíněn nejen prohlubováním vazeb na základě rozvoje dělby práce, podnikovou a odvětvovou specializací i větší koncentrací výroby a činností, ale i potřebami uplatňování výsledků vědeckotechnického rozvoje v nejvhodnějších komplexech.

Prohlubování vazeb a vztahů mezi zemědělskými družstvy navzájem a mezi zemědělskými družstvy a ostatními podniky zemědělsko-potravinářského komplexu, přizpůsobivost a změna výrobní základny i sféry společné činnosti může v rámci kooperace probíhat etapově a plynule podle daných výrobních, technických a ekonomických možností a v souladu s perspektivními cíli a záměry celé společnosti. Nezbytné změny v počtu kooperujících podniků a v dělbě práce mezi nimi, změny v kooperačních obvodech a organizačních formách lze snáze a operativněji řešit v rámci kooperace než v podmínkách již vytvořeného a přesně vymezeného celku sloučených družstev.

Proces koncentrace a specializace zemědělské výroby uskutečňovaný cestou kooperace a integrace je úkolem velmi náročným a politicky významným. Proto rozvoj kooperačních a integračních vztahů se stal součástí koncepce rozvoje zemědělství na všech stupních řízení. Urychleně se obnovily práce na výhledu rozvoje zemědělské výroby ve všech okresech se zvláštním zřetelem k dosažení vyššího stupně specializace a koncentrace v zemědělství v souladu s místními podmínkami a potřebami společnosti. Při vypracování koncepce rozvoje zemědělské výroby v jednotlivých okresech se vycházelo z toho, že program realizace koncentrace a specializace výroby cestou kooperace není sám o sobě cílem, nýbrž nezbytným předpokladem dosažení dalšího zvýšení a zefektivnění celé zemědělské výroby, a proto musí být v souladu s perspektivním rozvojem zemědělství podle celospolečenských požadavků a nemůže ani přechodně narušit tento rozvoj. Vycházelo se ze zkušeností, že jen ve spojitosti a na základě vyjasnění perspektivního rozvoje zemědělské výroby je možné stanovit konkrétní směry a formy kooperačních vztahů zemědělských podniků.

Okresní studie poskytují zemědělským družstvům i ostatním zemědělským podnikům a organizacím nejen kvalifikovanou představu o rozvoji zemědělství do roku 1985 a o prostředcích k dosažení stanovených cílů, ale i představu o možném stupni koncentrace a specializace v jednotlivých odvětvích zemědělské výroby, o vhodných organizačních formách kooperace. Okresní studie umožňují tak jednotlivým zemědělským družstvům a jejich seskupením vypracovat v rámci celookresní koncepce vlastní projekty rozvoje zemědělské výroby, určit účelnou specializaci a koncentraci rostlinné a živočišné výroby a zvolit nejvhodnější způsob kooperace k zabezpečení vytyčených záměrů.

Zatím v praxi nejvíce rozšířenou a ustálenou formu kooperace představují společné zemědělské podniky. Tyto úzce specializované podniky bez půdní základny a s vysokou koncentrací výroby, organizované na bázi dostupné nejmodernější techniky a technologie, budují zemědělská družstva, ale i státní statky a podniky služeb, případně i podniky obchodní a zpracovatelské, jako

novou, právně i ekonomicky samostatnou organizaci. Kooperující členské podniky se podílejí na výstavbě společného zemědělského podniku peněžními i materiálovými podíly.

Společné zemědělské podniky prokazují své plné opodstatnění zejména v těch odvětvích živočišné výroby, u nichž vědeckotechnický pokrok umožňuje plně mechanizovat, případně automatizovat výrobní proces (výrobu vajec a drůbeže, výkrm prasat apod.) i na některých úsecích servisní činnosti, zajišťující podmínky pro vlastní zemědělskou prvovýrobu (stavebnictví, meliorace, chemizace, sušárenství apod.).

V podmínkách našeho zemědělství, kde se prolíná státní a družstevní sektor, jsou společné podniky jednou z vhodných forem kooperačních vztahů k dosažení další žádoucí specializace a koncentrace výroby a jednou z forem sbližování a úzké spolupráce zemědělských podniků obou forem socialistického vlastnictví.

V roce 1972 na území ČSR vyvíjelo hospodářskou činnost 185 společných podniků, z toho 27 podniků pro produkci vajec a drůbeže, 47 pro výkrm prasat, 43 stavebních podniků, 13 celookresních společných podniků a 21 společných podniků ostatních.

Výroba vajec a drůbeže je jedním z odvětví živočišné výroby, ve které je kooperace formou společných podniků na vysoké úrovni. V současné době jsou tyto společné podniky z velké části již plně v provozu, jejich výroba je stabilizována a na celkovém nákupu vajec se podílejí z cca 30 %. V roce 1972 dosáhly společné podniky pro výrobu vajec snášku 224,2 ks vajec na jednu nosnici za rok a některé špičkové podniky (Benešov—Mydlářka, Slaný—Těhul) 230 až 240 ks vajec.

Výroba vajec a drůbeže je jedním z odvětví živočišné výroby, ve kterém se rozvíjí kooperace formou společných podniků. V současné době je však velká část těchto podniků ještě ve stadiu výstavby nebo v počáteční fázi provozu. Proto u těchto podniků působí ve velmi značné míře ještě vlivy spojené s uváděním těchto podniků do plného provozu. Společné podniky pro výkrm prasat se v současné době podílejí na celkovém nákupu jatečných prasat z 8,1 %. Užítkovost, tj. průměrný přírůstek na kus a den, činí sice v průměru jen 51 dkg, avšak u stabilizovaných velkých a středních podniků se dosahuje vyšších přírůstků — 55 až 67 dkg na kus a den.

Další oblastí, ve které se ve větší míře rozvíjí společné podnikání, je sušárenství. Na tomto úseku pomocné výroby se vytvářejí společné podniky, které jsou okruhem působnosti i kapacitně relativně malé, neboť zvětšování jejich kapacity naráží na problémy zejména dopravní a zvětšování zájmového obvodu těchto sušáren přináší značné zvýšení nákladů na dopravu krmných hmot.

Rozvinutým úsekem společného podnikání je úsek zemědělského stavebnictví, kde zemědělská stavební sdružení sehraávají důležitou a významnou úlohu při přestavbě materiálně technické základny zemědělství, kterou nejsou schopny jednotlivé zemědělské podniky v rámci svých možností realizovat individuálně.

V posledních letech se vytvářejí a organizují celookresní formy společných zemědělských podniků, které představují větší výrobní jednotky se soustředěnou činností jak výrobního charakteru, tak charakteru pomocných výrob a služeb. Přednosti těchto podniků se spatiřují v zjednodušení řízení společných podniků ze strany okresních zemědělských správ, ve vyšší dotaci vlastních fondů společného podniku a zvláště pak v možnostech přesunu investičních prostředků získaných z odvětví, u kterých není okamžitá potřeba investic, do jiných odvětví

výroby a činnosti, jejichž rozvoj a rozšíření je v současné době velmi žádoucí a které vyžadují značné finanční prostředky.

Hospodářské výsledky společných zemědělských podniků ukazují, že v těchto podnicích v poměrně krátké době dochází k růstu výroby a činnosti, k zvyšování produktivity práce a rentability.

V roce 1972 dosáhlo 185 společných zemědělských podniků v ČSR tržby ve výši téměř 2 miliard Kčs a výkony celkem ve výši 2,4 miliardy Kčs. Ukazuje to, že společné zemědělské podniky představují důležitou součást socialistické zemědělské výroby. Nejvyšší objem tržeb z výrobní činnosti, téměř 800 miliónů Kčs, dosahují společné podniky na úseku zemědělského stavebnictví.

Také hrubý důchod ve výši přes 700 miliónů Kčs, hrubý zisk ve výši přes 300 miliónů Kčs a čistý zisk ve výši více jak 200 miliónů představuje značné finanční částky, vytvořené společnými zemědělskými podniky. Nejvyššího čistého zisku, přes 78 miliónů Kčs, bylo dosaženo ve společných podnicích pro výrobu vajec a drůbeže.

Míra rentability u společných zemědělských podniků je na dobré úrovni. Nejvyšší míry rentability 23,9 % bylo docíleno v roce 1972 ve společných podnicích pro výrobu vajec a drůbeže.

Základní prostředky ve výši 2,3 miliardy Kčs svědčí o rozsahu vybavenosti společných zemědělských podniků a dokumentují jejich postavení v našem zemědělství. O efektivnosti základních výrobních prostředků svědčí to, že na každou Kčs základních výrobních prostředků použitých ve výrobě bylo dosaženo 1,04 Kčs výkonů.

Společné zemědělské podniky vykazují také vysokou úroveň produktivity práce. V roce 1972 na jednoho pracovníka připadalo 158 tisíc Kčs výkonů, přičemž ve společných podnicích zabývajících se živočišnou výrobou byl tento ukazatel podstatně vyšší (u výroby vajec a drůbeže 347 tisíc Kčs).

Společné zemědělské podniky ovlivňují zpětně reprodukční proces svých členských podniků. Společné podnikání přináší členským podnikům přímý finanční efekt formou úroků a podílů na zisku. Tyto finanční příjmy členských podniků kryjí zpravidla úbytek zisku, vzniklý předáním výroby do společného podniku.

Zásadní jsou ovšem nepřímé výhody. Vyčlenění některých odvětví výroby do společných podniků vytváří ve členských podnicích předpoklady pro úsporu pracovních sil a jejich uvolnění pro ostatní odvětví výroby. Umožňuje zvýšenou koncentraci a specializaci zbývajících výrobních odvětví, uplatnění velkovýrobní technologie a nové techniky a tím i podstatné zvýšení produktivity práce v členských podnicích. Členství zemědělských družstev ve společných sušárnách nemá sice bezprostřední finanční výhody, ale nižší ztráty živin, lepší skladovatelnost krmiv a zejména možnost uplatnění průmyslových metod v živočišné výrobě jsou výhodami, které stále více vyzdvihují význam této formy pomocné činnosti. Soustředěním a společným provozováním stavební činnosti realizují rychleji a levněji náročné úkoly související s přestavbou materiální základny zemědělských podniků. Společné zemědělské podniky přispívají tak k realizaci procesu koncentrace a specializace a pozitivně ovlivňují hospodářské výsledky členských podniků.

Společné zemědělské podniky i přes své přednosti a význam představují pouze jednu, nikoliv jedinou formu kooperačních a integračních vztahů (K u r s k ý, R o z t o č i l 1973).

Velkou pozornost zasluhuje rozvoj různých forem smluvně zajišťovaných kooperačních vztahů zemědělských družstev, při nichž nevznikají nové, samo-

statné podniky, které však vytvářejí prostor pro další koncentraci a prohloubenou specializaci výroby v jednotlivých zemědělských družstvech a vytvářejí tak předpoklady pro uplatnění progresivní techniky a velkovýrobní technologie.

Velmi dobře se osvědčují jednoduché formy kooperace, zaměřené na společné pořizování a využívání zemědělské techniky v rostlinné výrobě. Takto kooperující zemědělská družstva mohou lépe zvládnout zvláště náročné operace v rostlinné výrobě skupinovým nasazením strojů a vytvářením komplexních strojních linek, zvláště k včasnému a plynulému zvládnutí sklizňových prací u jednotlivých zemědělských plodin. V neposlední řadě mohou také společně pořizovat výkonnou a na finanční prostředky náročnou novou techniku.

Kooperační vztahy jsou v podstatě jednoduché, neboť spolupráce při využití stávající i nově pořizované techniky má charakter vzájemné výpomoci v rostlinné výrobě. Společně pořízené stroje a mechanizační prostředky jsou ve spoluvlastnictví kooperujících podniků v hodnotě odpovídající výši členských podílů. K využívání sdružené techniky v rostlinné výrobě uvolňují jednotlivé členské podniky své pracovníky buď krátkodobě nebo celoročně, přičemž členské a pracovní právní vztahy uvolněných pracovníků k mateřským podnikům zůstávají zachovány.

Společně pořízenou i sdruženou techniku spravuje jeden z kooperujících podniků jako provozovatel. Tento podnik zajišťuje také veškeré dohodnuté práce a činnosti v rámci kooperace, fakturuje vykonané práce, zabezpečuje účetní a finanční operace a koncem roku nebo po ukončení jednotlivých prací a činností provádí pro členské podniky konečná vyúčtování. Provozovatel vede veškerou evidenci týkající se kooperační činnosti odděleně od evidence vlastního podniku. Zásadní otázky činnosti kooperace a vzájemné kooperační vztahy se zakotvují v příslušné smlouvě.

Podobných kooperací zemědělských podniků je v současné době asi 160 a většina z nich se zvláště dobře osvědčila při zvládnutí špičkových zemědělských prací.

Lze předpokládat, že jednodušší formy kooperace budou přerůstat ve složitější a vyšší formy kooperace na úseku rostlinné výroby. Půjde zejména o zabezpečení mechanizačních prací v celé rostlinné výrobě kooperačního seskupení a o výstavbu mezipodnikových zařízení. Zpočátku se v mechanizačních střediscích kooperačního seskupení soustředí vysoce výkonné stroje a velkotónážní dopravní prostředky a postupně i většina strojů druhé a třetí generace. Půjde tedy o soustředění techniky, která svým výkonem přesahuje rámec jednotlivých kooperujících podniků a jejíž efektivní využití vyžaduje rozsáhlejší výrobní základnu.

V takto vytvořených mechanizačních střediscích se pak budou postupně soustřeďovat stroje tak, aby mohly zabezpečit veškeré práce v rostlinné výrobě kooperačního seskupení, kromě agrochemických činností, které se vyhražují samostatným agrochemickým podnikům. Tato vyšší forma kooperace na úseku využití mechanizačních prostředků se bude uplatňovat hlavně u stabilizovanějších kooperačních seskupení s rozvinutými kooperačními vztahy v rostlinné výrobě.

Předpokládá se, že mechanizační střediska budou také zabezpečovat veškerou vnitřní a značnou část vnější dopravy kooperačních seskupení. Na mechanizační střediska se napojí příslušné dílny pro opravu strojů v rostlinné a živočišné výrobě i sklady náhradních dílů.

V současné době již některá kooperační seskupení přikročila k výstavbě mechanizačních středisek a uplatňuje v rostlinné výrobě širší formy kooperace (Skl en á ř, Č í ž e k 1973).

Vyšší formy smluvní kooperace se začínají uplatňovat i v živočišné výrobě, zvláště na úseku chovu skotu. V jednotlivých zemědělských družstvech a v kooperačních seskupeních v důsledku specializace výroby dochází k otevírání obrátu stáda skotu, k vzájemným dodávkám jednotlivých kategorií skotu, k výstavbě centrálních teletníků, odchoven a výkrmů skotu formou mezipodnikových zařízení. Kooperace na úseku živočišné výroby je poněkud složitější, vyžaduje přesné plnění převzatých závazků v zájmu řádného zabezpečení reprodukčního procesu a je také investičně náročnější pokud jde o výstavbu velkokapacitních stájí a mezipodnikových zařízení.

Jednu z vyšších a perspektivních forem kooperace zemědělských družstev představuje komplexní mezipodniková kooperace pro společné plánování a zabezpečení rostlinné a živočišné výroby. U této smluvní kooperace dochází mezi členskými podniky k přesnému vymezení a k dělbě výrobního programu, k společnému pořízení základních výrobních prostředků, k výstavbě mezipodnikových zařízení, k společné realizaci produkce, k úzkým a závazným výrobním i ekonomickým vazbám a vztahům. V zájmu plynulého zabezpečení reprodukčního procesu členských podniků i kooperačního seskupení jako celku ustavují členské organizace společný řídicí orgán — kooperační radu — která usměrňuje výrobu, ekonomiku, investiční a finanční politiku kooperace a rozhoduje o všech zásadních otázkách seskupení. Rovné postavení i zájmy členských podniků jsou zabezpečeny požadavkem, aby rozhodnutí kooperační rady, v níž jsou zastoupeny všechny členské podniky, byla jednomyslná.

Organizace a specializace rostlinné výroby v rámci komplexní mezipodnikové kooperace směřuje k omezení sortimentu rostlinných výrobků, ke koncentraci jednotlivých plodin podstatným zvyšováním jejich osevních ploch, k vytvoření dostatečně velkých honů a jejich seskupování (blokací) za účelem uplatnění výkonné techniky a progresivní technologie.

V živočišné výrobě dochází pak k užší specializaci a k většímu soustředování zvířat v důsledku zaměření jednotlivých členských podniků na chov pouze jedné, maximálně dvou kategorií skotu.

Účelná koncentrace a specializace se dosahuje i výstavbou mezipodnikových zařízení výrobního a servisního charakteru. Výstavba sušáren, posklizňových objektů a zařízení skladovacích prostorů, mechanizačních středisek apod. urychluje proces industrializace zemědělských podniků. Výstavba centrálních teletníků, výkrmů apod. formou mezipodnikových zařízení urychluje pak proces koncentrace a specializace v živočišné výrobě.

Komplexní mezipodniková kooperace jako vyšší forma spolupráce zemědělských družstev umožňuje lépe a efektivněji využívat výrobní, pracovní a finanční zdroje jednotlivých členských podniků, umožňuje postupně vyrovnávat i ekonomickou úroveň kooperujících podniků a mobilizací rezerv a uplatňováním průmyslových výrobních metod zabezpečit další růst výroby i dosažení žádoucích hospodářských výsledků. Proto tato forma kooperace zasluhuje daleko větší pozornost i zájem ze strany zemědělských družstev a její rychlejší uplatňování zejména v těch kooperačních seskupeních, kde již jsou dobré zkušenosti s jednoduššími formami mezipodnikové smluvní kooperace (K u r s k ý 1972).

DALŠÍ ROZVOJ KOOPERAČNÍCH VZTAHŮ

Realizace programu koncentrace, specializace a kooperace v zemědělství je dlouhodobým procesem a neodůvodněné urychlování tohoto procesu bez přihlídnutí k možnostem zemědělství i celé společnosti není na místě. To však v žádném případě neznamená, aby v zásadě již vyřešené a osvědčené formy kooperace nebyly rychleji uplatňovány v našem zemědělství a houževnatěji prosazovány zvláště našimi vyspělými družstevními podniky. V nastávajícím období jde zejména o urychlenou realizaci okresních studií koncentrace, specializace a kooperace v konkrétních podmínkách jednotlivých kooperačních seskupení. Přitom nejde pouze o dosažení stanovených ukazatelů pro příslušná kooperační seskupení, nýbrž o to, aby na základě důsledné analýzy dosavadního stavu výroby a hospodaření, při maximálním využití přírodních, výrobních a ekonomických podmínek a mobilizaci všech rezerv byly v jednotlivých kooperačních seskupeních stanoveny náročnější, perspektivní úkoly a byly určeny i účelnější organizační předpoklady k jejich úspěšnému splnění. Tím také dojde k zpětnému upřesnění, zkvalitnění a doplnění vypracovaných studií.

Je třeba rovněž rozvíjet a zdokonalovat osvědčené formy kooperačních vztahů a postupně přecházet na vyšší formy mezipodnikové spolupráce. Měl by se urychlit proces výstavby mezipodnikových zařízení v jednotlivých kooperačních seskupeních, zejména výstavba mechanizačních středisek pro včasné a kvalitní zvládnutí náročných prací v rostlinné výrobě a výstavba sušáren a tvarovacích linek pro průmyslovou výrobu krmiv a novou technologii krmení skotu. V zájmu zamezení ztrát je nutno zahájit výstavbu posklizňových úprav a nezbytných skladů pro obiloviny a brambory. Na úseku živočišné výroby jde pak především o výstavbu centrálních teletníků, které po stránce technologické a stavební jsou již uspokojivě vyřešeny.

Zatím na samém začátku je budování agrochemických podniků jako společných zemědělských podniků služeb, k jejichž výstavbě se sdružují zemědělské podniky a organizace. K 1. červenci 1973 bylo založeno 41 agrochemických podniků, z toho 33 v ČSR a 8 v SSR. Provoz již zahájilo 10 těchto podniků, avšak v jejich činnosti zatím převažuje obchodní činnost, tj. zajišťování nákupu hnojiv a ostatních chemikálií.

Význam agrochemických podniků není dosud zemědělskou praxí patřičně doceněn, ačkoliv vědecké řízení výživy a ochrany zemědělských plodin není myslitelné bez dobře vybudované sítě agrochemických podniků. Vhodným skladováním a kvalifikovanou aplikací průmyslových hnojiv se zamezí i jejich každoroční vysoké ztráty. Proto urychlená výstavba a dostavba agrochemických podniků má mimořádnou důležitost.

Uplatňování vědeckotechnického pokroku v praxi vytváří též objektivní předpoklady pro sblížování obou forem socialistického vlastnictví, JZD a státních statků. Vlastnické rozdíly by neměly být v žádném případě překážkou racionální a vzájemně užitečné spolupráce zemědělských družstev a státních statků. Zejména v kooperačních seskupeních, kde pro roztržštěnou půdní základnu jsou zapojeny i státní statky určitou územní částí, a v okresech, kde převládá družstevní sektor, je třeba uplatňovat hlubší vzájemné kooperační vazby mezi podniky obou sektorů a využít tak výhod vyplývajících z prohloubené specializace a koncentrace výroby.

V současné době přestavby našeho zemědělství se klade mimořádný důraz na horizontální integraci, tj. na rozvoj kooperačních a integračních vztahů uvnitř

zemědělství, přičemž se předpokládá, že horizontální integrace vytvoří vhodné podmínky a předpoklady pro vertikální integraci, zejména pro širší a těsnější spolupráci se zpracovatelskými podniky potravinářského průmyslu, s výkupními, zásobovacími a obchodními organizacemi. To však neznamená, že tato vertikální spolupráce se rozvine až po dovršení horizontální integrace. Naopak, tento proces již začal a bude se neustále rozvíjet. V praxi již dochází ke spolupráci mezi složkami zemědělsko-potravinářského průmyslu na úseku společných zemědělských podniků, při výstavbě mrazíren, skladů ovoce a zeleniny, zpracování brambor apod. Formy této spolupráce bude třeba i nadále rozvíjet a rozšiřovat co do rozsahu i obsahu.

Teprve dovršením procesu horizontální a vertikální integrace bude dosaženo vyšší efektivity a všestranného rozvoje výrobního potenciálu celého zemědělsko-potravinářského komplexu a jednotného řízení celého reprodukčního procesu, počínaje zemědělskou prvovýrobou přes zpracování až do konečné realizace finálních výrobků zemědělského původu.

Rozvoj kooperačních vztahů naráží v současné době i na některé vážnější překážky. Řada z nich nemůže být odstraněna samotnými zemědělskými podniky a bude postupně řešena příslušnými řídicími orgány. Na druhé straně řada předpokladů a nástrojů k překonání těchto překážek je v samotných zemědělských družstvech. Jde zejména o zvýšení úrovně výroby a hospodaření u podprůměrných a průměrných družstev, a to na základě mobilizace rezerv, zdokonalení organizace řízení a práce, lepšího využití výrobních a pracovních zdrojů, upevňování pracovní kázně apod. Ve všech družstvech jde pak o zavedení pořádku do evidence, sledování vlastních nákladů, pracovních norem a tarifikace práce, jde o zdokonalování zásad chozrasčotu, o vyšší dotaci společných fondů, zejména výstavby, o zvyšování kvalifikace řídicích pracovníků apod.

Jsou to závažné vnitropodnikové otázky, jejichž urychlené řešení přispěje k odstraňování rozdílů mezi zemědělskými podniky, k vytváření finančních prostředků pro přestavbu materiálně technické základny, usnadní a urychlí rozvoj kooperačních vztahů.

SOUHRN

Další rozvoj JZD je úzce spjat s novou etapou výstavby našeho socialistického zemědělství, které se bude vyznačovat výraznými přeměnami materiálně technické základny v souvislosti s realizací programu specializace, koncentrace a kooperace v zemědělství. Směr dalšího rozvoje zemědělství stanovil a vytyčil XIV. sjezd KSČ.

V procesu dalšího rozvoje koncentrace a specializace zemědělské výroby nabývají mimořádně významné úlohy kooperační vztahy, seskupování a sdružování zemědělských družstev, výstavba společných zemědělských podniků a mezipodnikových zařízení, společné využití materiálních, finančních a pracovních zdrojů.

Rozvoj kooperačních a integračních vztahů se stal součástí koncepce rozvoje zemědělství na všech stupních řízení. Byly vypracovány okresní studie rozvoje zemědělské výroby se zvláštním zřetelem k dosažení vyššího stupně specializace a koncentrace v zemědělství a naznačeny konkrétní směry a formy kooperačních vztahů zemědělských podniků.

Zatím v praxi nejvíce rozšířenou formu kooperace představují společné zemědělské podniky jednak přímo ve sféře zemědělské výroby (výroba vajec,

drůbeže, jatečných prasat), jednak ve sféře pomocné výroby a služeb (stavebnictví, meliorace, sušárny apod.). V těchto podnicích došlo v poměrně krátké době k růstu výroby a činnosti, produktivity práce a rentability.

Velkou pozornost zasluhuje rozvoj různých forem smluvně zajišťovaných kooperačních vztahů, a to jak jednodušší formy kooperace, zaměřené na společné pořizování a využívání zemědělské techniky, tak i širší formy kooperace v rostlinné a živočišné výrobě, charakterizované společným plánováním a zabezpečováním výroby a výstavbou mezipodnikových zařízení. Jednu z perspektivních forem kooperace představuje komplexní mezipodniková kooperace zemědělských podniků.

V nejbližším období je třeba věnovat zvýšenou pozornost rozvíjení osvědčených forem kooperačních vztahů a přechodu na vyšší formy spolupráce, vytvářet užší kooperační vztahy se státními statky, rozvíjet vztahy i s podniky služeb a zpracovatelského průmyslu. Zdokonalováním vnitropodnikové ekonomiky, mobilizací všech rezerv vytvářet předpoklady pro další rozvoj mezipodnikových kooperačních vztahů.

Literatura

- KURSKÝ L., ROZTOČIL O., 1973, Ekonomika společných zemědělských podniků a rozbor faktorů působících na jejich rozšířenou reprodukci. Závěrečná zpráva VÚEZVŽ.
- KURSKÝ L. a kol., 1972, Studie komplexní mezipodnikové kooperace socialistických zemědělských podniků. Závěrečná zpráva VÚEZVŽ.
- SKLENÁŘ L., CÍŽEK K., 1973, Kooperace při využívání strojů v rostlinné výrobě. Závěrečná zpráva VÚEZVŽ.

Došlo dne 3. 1. 1974

Adresa autora:

Ing. Ladislav Kurský, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA č. 8/1974

se zabývá otázkami ekonomiky práce v zemědělství a obsahuje tyto práce:

Čalkovský S.: Metody kvantifikace potřeby pracovních sil dělnických povolání v zemědělství

Holeček J.: Nástin profesní a kvantifikační struktury pracovníků dělnických povolání v zemědělství k roku 1990

Parfus L.: Odborníci s vysokoškolským vzděláním v zemědělství ČSSR

Burian A.: Problematika pracovních motivací v družstevním sektoru československého zemědělství

Chalupa B.: Psychická náročnost vybraných pracovních činností v zemědělské výrobě

Smýkal S., Zoubek F.: Zkušenosti s odměňováním akordní úkolovou mzdou a mzdou v rozpětí v zemědělských podnicích

Kolář J.: Evidence práce a využití pracovních sil

Ryška B.: Komplexní využití racionalizačních studií při vědecké organizaci práce v živočišné výrobě

Novák K.: Příspěvek k otázce vlivu rozdílné velikosti honů a specializace na potřebu práce v rostlinné výrobě

Jiříčka M.: Sociologické aspekty organizace a řízení při kooperaci v rostlinné výrobě

Zemědělská ekonomika č. 8/74 stojí 10,— Kčs. Objednávky přijímá Ústav vědeckotechnických informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2 a Poštovní novinová služba, Jindřišská 14, 110 00 Praha 1

Pojem „efektivnost výroby“ zdaleka nepatří jenom do oblasti odborného slovníku ekonomické teorie. Zejména v posledních letech se s ním i v běžné hospodářské mluvě operuje velmi často. Souvisí to s tím, že zvyšování efektivnosti výroby v celém našem národním hospodářství, stejně tak jako i v hospodářství ostatních socialistických zemí, je mimořádně aktuální. Proto se klade důraz na efektivnost na všech úrovních společenské výroby v národním hospodářství jako celku, v jednotlivých odvětvích, na podnikové úrovni i v jednotlivých útvarech podniků. Není proto jistě náhodné, že jak XIV. sjezd KSČ, tak i XXIV. sjezd KSSS opět vyzdvihl otázku zvýšení efektivnosti národního hospodářství. „Především na přelomu sedmdesátých let již se vši naléhavostí se projevují nové podmínky ekonomického rozvoje. Možnost opírat se v dalším rozvoji výroby o extenzivní rozšiřování zdrojů je prakticky již vyčerpána. To se týká především zdrojů pracovní síly... Podobně se to má s energetickými, surovinovými a materiálovými zdroji... V oblasti investic již také není možno postupovat po staru — budovat nové výrobní kapacity bez využití stávajících... hlavním obsahem ekonomické politiky strany se musí stát postupné a všestranné zvyšování efektivnosti rozvoje národního hospodářství, založené na plném využití intenzivních faktorů růstu“ — řekl ve zprávě na XIV. sjezdu KSČ G. Husák.

L. I. Brežněv v souvislosti s efektivností národního hospodářství na XXIV. sjezdu KSSS mezi jiným uvedl: „Hlavní směr, s nímž musíme počítat, je tedy zvyšování efektivnosti výroby. Prostě podstata problému spočívá v tom, abychom z každé jednotky nákladů — pracovních, materiálových i finančních — vytěžili podstatné zvýšení objemu výroby a národního důchodu. V tom právě spočívá růst produktivity společenské práce.“

V usnesení pléna ÚV KSČ ze dne 13. dubna 1972, které se zabývalo rozpracováním a zabezpečením úkolů XIV. sjezdu KSČ a únorového zasedání ÚV KSČ (1972) se mezi jiným říká: „Také v zemědělství je v současné době rozhodující soustředit síly na efektivní intenzifikaci, především mobilizaci rezerv, jichž je možno využít letos i v dalších letech pětiletky bez mimořádných prostředků... Mimořádná naléhavost závěrů XIV. sjezdu, aby se zvyšoval podíl domácí zemědělské produkce na krytí růstu spotřeby potravin, vyžaduje podstatně zvýšit úroveň řídicí a organizační práce. K tomu, aby bylo co nejlépe využito především existujících rezerv i rostoucích vkladů, je nutno pokračovat energicky v intenzifikaci výroby...“

Ačkoliv by se na první pohled zdálo, že problematika efektivnosti výroby z teoretického i metodického hlediska je ve všech detailech zcela přesně vymezena, není tomu tak. Nejde ovšem o podstatu problému — ta je zcela zřejmá. Avšak při praktické analýze otázek na úrovni odvětví a zejména na úrovni podniku je řada problémů, které si vyžadují podrobnější vysvětlení. Není bez zajímavosti v této souvislosti uvést výrok známého sovětského ekonoma N o v o ž i l o v a (1972): „Efektivnost společenské práce je jedním z nejobecnějších pojmů ekonomiky. Právě proto ho ovšem není snadno vymezit“.

TEORETICKÉ VYMEZENÍ EFEKTIVNOSTI VÝROBY

U mnoha autorů se problém efektivnosti výroby zužoval na vztah mezi vynaloženou společenskou prací a dosaženými efekty, produkcí, jinak řečeno na vztah mezi vstupy a výstupy. Není to však úplné vymezení, neboť opomíjí důležitou stránku efektivnosti — tj. cíle, o jejichž dosažení společnost usiluje. Kritéria efektivnosti v různých sociálně ekonomických formacích nejsou totožná. Socialismus vytváří nový typ hospodářství a s ním spojený nový cíl i způsob hospodaření. Ekonomická kritéria efektivnosti musí být odvozována z objektivně působících ekonomických zákonů socialismu a zejména ze základního ekonomického zákona. Jestliže kritériem efektivnosti pro kapitalistického podnikatele je vztah mezi vynaloženým kapitálem a realizovaným ziskem, pak základní kritérium socialistické ekonomiky je uspokojování společenských potřeb. Efektivní výrobní činnost bude tedy taková činnost, která „... v každém momentě zabezpečuje nejúplnější uspokojování existujících potřeb všech členů společnosti a zájmy dalšího rozvoje výroby při nejmenších nákladech na jednotku produkce“ (C a g o l o v a kol. 1970)¹). Princip efektivnosti lze formulovat ve dvou variantách, a to jako zásadu maximálního efektu nebo jako zásadu minimálního nákladu. „Je-li dán úhrn potřeb společnosti, pak bude nejefektivnější taková varianta výroby, která při nejmenších nákladech minulé i živé práce na jednotku výroby zabezpečí uspokojení těchto potřeb. Je-li dána suma nákladů minulé i živé práce, pak bude nejefektivnější taková struktura výroby, která zajistí nejúplnější uspokojování potřeb členů společnosti“ (C a g o l o v a kol. 1970).

Velmi podrobně se všemi aspekty národohospodářské efektivnosti zabýval seminář k otázkám efektivnosti v období vědeckotechnické revoluce v Liblicích v březnu 1973. Materiály byly publikovány v monotematickém č. 8/1973 Politické ekonomie. Jednotliví autoři vymezují rozebíranou problematiku takto:

K r č (1973) — „Národohospodářská efektivnost musí mít na zřeteli:

- a) uspokojování neustále rostoucích a ve své struktuře se měnících materiálních a kulturních potřeb společnosti,
- b) uspokojování současných potřeb společnosti,
- c) vytváření a uspokojování nových, dosud neznámých potřeb“.

T o m s (1973) — „Národohospodářská efektivnost se tak v nejobecnějším vymezení jeví jako problém vztahů mezi uspokojováním potřeb a vynakládáním společenské práce“.

¹) V této souvislosti je třeba uvést, že právě ve vysokoškolské učebnici N. A. C a g o l o v a a kol. se ve srovnání s jinými učebnicemi snad poprvé setkáváme s přesným vymezením efektivnosti z hlediska národohospodářského (17. kapitola, str. 212-218) a z hlediska podnikového (34. kapitola, str. 446-469 podle ruského vydání).

V a n e r (1973) — „Při obecném vymezení národohospodářské efektivity vycházíme předně z toho, že jde o třístranný vztah, tj. vztah mezi vstupy, výstupy a potřebami, a dále z toho, že vstupy (zdroje, výrobní faktory) musí být uvažovány ve svém souhrnu“.

Počátek intenzivnějších zájmů naší ekonomické teorie o problémy efektivity výroby je datován do období roku 1957. V únoru tohoto roku se konalo zasedání ÚV KSČ, které se zabývalo právě otázkami efektivity národního hospodářství a ve svém usnesení volalo po jejím zvyšování.²⁾ Teorie socialistické ekonomiky se mohla i v tomto směru opřít o poznatky obsažené již v dílech klasiků marxismu-leninismu. U K. M a r x e se můžeme setkat s těmito formulacemi: „Předpokládáme-li společenskou výrobu, zůstává časové určení přirozeně podstatné... Hospodaření s časem, na to se konec konců redukuje veškerá ekonomie. I společnost musí účelně rozdělovat svůj čas, aby dosáhla produkce přiměřené jejím celkovým potřebám, právě tak jako jednotlivec správně rozdělovat svůj čas, aby získal vědomosti v potřebných proporcích nebo aby dostál různým požadavkům na svou činnost. Hospodaření s časem jako plánovitě rozdělování pracovní doby na různá odvětví výroby je... prvním ekonomickým zákonem. Stane se dokonce zákonem v mnohem větší míře“ (citováno podle M. T o m s e).

Posuzováno z hlediska vývoje, měli jsme spíše k dispozici ucelenější teorii efektivity investic než všestranně zpracovanou teorii efektivity výroby (ať již z hlediska národohospodářského, odvětvového nebo podnikového).³⁾ Jde sice o pojmy příbuzné, nikoli však totožné. Nejširším pojmem v této oblasti je pojem efektivity (společenská) výroby, zahrnující efekty ekonomické i společensko-politické. Užším pojmem je „ekonomická efektivity“. V literatuře se však setkáváme i s úžeji pojatým přístupem k efektivitě, vztahujícím se k různým technicko-organizačním opatřením ve výrobě, k různým odvětvím výroby apod. Např. P í č (1966) pojednává o efektivitě jednotlivých odvětví zemědělské výroby, kterou vyjadřuje podílem na důchodovosti a rentabilitě. Není pochyb, že teorie zemědělské ekonomiky při rozpracování efektivity zemědělské výroby byla ovlivněna národohospodářským pojetím. Velmi výstižně je to uvedeno v Naučném slovníku zemědělském (str. 26, autor hesla E. D i v i l a), kde se uvádí: „Z národohospodářského hlediska lze pokládat za základní kritérium ekonomické efektivity zemědělské výroby společensky žádoucí vývoj zemědělské produkce... v optimální struktuře... dosahovaný s relativně nejmenším množstvím práce a prostředků vynakládaných v zemědělství...“ Podobně chápe efektivity výroby i M. M. R a f i k o v v publikaci Aktualnyje

²⁾ F. V a l e n t a ve vědeckém interviewu mimo jiné uvedl: „Historie zkoumání teoretických otázek efektivity rozvoje socialistického národního hospodářství v Československu je klasickým příkladem významu společenské objednávky pro rozvoj vědeckého poznání... navzdory některým názorům, které považovaly efektivity národního hospodářství za pojem ryze pragmatický, náležející do světa hospodářské politiky a nikoli do světa teorie, se brzy ukázalo, že hospodářská praxe se bez teoretického zvládnutí tohoto problému nemůže obejít. Proto práce na propagandistických materiálech velice rychle přerostly do prací jasné teoretické povahy“ (Pol. ekonomie 8/1973, str. 778).

³⁾ Např. ve Stručném ekonomickém slovníku (II. přepracované a doplněné vydání, Praha, NPL 1963) se setkáváme s hesly „ekonomická efektivity investic“, „společenská efektivity investic“ (str. 309-310), nikoli však s heslem „efektivity výroby“. Podobně v polské Encyklopedii ekonomiczno-rolniczej (Varšava, PWRiL 1964) jsou pouze hesla „efektivity zemědělských investic“, „efektivity hnojení“ a „efektivity zemědělského trhu“ (str. 181-191).

problémy ekonomiky socialistického sešského chozjajstva (Moskva, Kolos 1972, str. 234—235 a jiné).

Je všeobecně známo, že tentýž ekonomický pojem nemusí být různými autory sdělován týmiž termíny (výrazy). Prosazování nových termínů může vyplývat jednak z výsledků hledání nových souvislostí a jednak z pouhého nerespektování toho, co by mělo být obecně závazné. Je celkem pochopitelné, že nejenom v národním, ale i v mezinárodním měřítku socialistických zemí se vyvíjí snaha po jednotnosti terminologie. Na konferenci představitelů výzkumných ústavů ekonomiky zemědělství zemí RVHP, konané ve Varšavě v roce 1962 a 1964, byl předmětem jednání mezi jinými i pojem „ekonomická efektivnost zemědělské výroby“. V materiálech předložených do diskuse Institutem ekonomiky a organizace zemědělství v Bukurešti se v této souvislosti uvádí: „... Ekonomická efektivnost znamená dosažení maximální produkce z jednotky půdy při vynaložení nejnižších možných nákladů, realizovatelných v dané etapě vývoje“.⁴⁾ V ekonomické literatuře dochází občas i k zaměňování pojmů, resp. k jejich ztotožňování. Nejčastěji se tak stává u pojmů ekonomická efektivnost výroby a společenská produktivita práce. Již z toho, co jsme zde uvedli, není obtížné odvodit, že splnění podmínek růstu společenské produktivity práce nemusí znamenat růst efektivnosti výroby.⁵⁾ Z podobného důvodu není správné ztotožňovat ekonomickou efektivnost se zhospořádáním výroby.

Shrme-li zde uvedené poznatky, jakož i jiné poznatky obsažené v literatuře, můžeme dospět k těmto závěrům:

1. efektivnost národního hospodářství za socialismu je ovlivněna působením všech ekonomických zákonů, zejména základního ekonomického zákona;

2. efektivnost výroby vyjadřuje pozitivní změny tehdy, jestliže společenské potřeby jsou dosahovány cestou nejnižších nákladů společenské práce. A poněvadž společenské potřeby v daném období jsou závislé na výrobních zdrojích, prosazování efektivnosti znamená maximalizaci efektu disponibilních výrobních faktorů;

3. při rozboru efektivnosti výroby je zapotřebí rozlišovat aspekty národohospodářské a podnikové;

4. vzhledem k tomu, že efektivnost znamená velmi širokou ekonomickou kategorii, nelze ji vyjádřit pomocí jediného ukazatele, ale pouze prostřednictvím soustavy ukazatelů.

PODNIKOVÉ ASPEKTY EFEKTIVNOSTI VÝROBY A PROBLÉMY JEJÍHO VYJADŘOVÁNÍ

Odvětví národního hospodářství jako článek společenské dělby práce lze z určitého hlediska ztotožňovat a z určitého hlediska nikoli se souborem v něm hospodařících podniků. Jistě zemědělská prvovýroba jako odvětví národního hospodářství nevykazuje z hlediska dosažené produkce a vynaložené společenské práce jiné výsledky než jak je tomu u všech hospodařících podniků daného odvětví. Avšak opačně — ze zemědělství jako celku nelze usuzovat o každém jednotlivém podniku ze dvou důvodů: proto, že výsledky podniků jsou navzájem velmi diferencované (a to je poznatek velmi elementární) a zejména proto, že

⁴⁾ Pojęcia ekonomiczno-rolnicze, Zsezyty problemowe postepów nauk rolniczych, zsezyt 68, Warszawa, PWRIL 1967, str. 139. Konference se zúčastnili zástupci: BLR, MLR, NDR, PLR, RLR, SSSR a ČSSR (pouze v roce 1962).

⁵⁾ Podrobně o tom se pojednává v Ekonomické encyklopedii (str. 195-197 — heslo: „efektivnost národního hospodářství“).

podmínky v dosahování efektů mezi podniky státními a družstevními nejsou zatím totožné. V tomto příspěvku se budeme zabývat pouze problematikou JZD. Metodické problémy jsou proto totožné, ať již je posuzujeme v rovině sektoru JZD jako součásti odvětví zemědělství nebo v rovině podnikové.

Socialistické podniky jako základní články reprodukčního procesu disponují relativní ekonomickou samostatností, a to s cílem zajištění maximální hospodárnosti ve vynakládání společenské práce.⁶⁾ Co je kritériem jejich efektivity výroby? V sovětské literatuře se uvádí, že zisk je jedním z hlavních ukazatelů, charakterizujících činnost podniku. „V nové soustavě zvláštní pozornost se věnuje takovým ukazatelům, jakým je objem realizované produkce a zisk (rentabilita). První z nich určuje soulad mezi podniky vyrobenou produkcí a společenskými potřebami, druhý je kritériem efektivity výroby“ (K o z l o v 1970). V naší literatuře, pokud jde o zemědělství, se za kritérium efektivity výroby považuje zpravidla intenzita výroby, produktivita práce, rentabilita výroby apod. (K u b á t, S v o b o d a 1964, K r i l e k 1963, P í č a kol. 1966, Naučný slovník zemědělský 2, str. 26, Ekonomická encyklopedie I, str. 197–198).

Není pochyb, že každý z uvedených ukazatelů odráží důležitou stránku efektivity výroby. V souladu s obecným vymezením efektivity výroby vyjadřuje ukazatel intenzity výroby stupeň uspokojování společenských potřeb, a to jak v čase, tak i v prostoru (mezi oblastmi, administrativními jednotkami, mezi podniky). Není obtížné si představit situaci (zejména na úrovni podniku), kdy růst společenské produktivity práce není doprovázen vzestupem produkce. Proto v takovém případě nelze mluvit o vzestupu efektivity výroby. Poněkud jiné místo má poslední ukazatel — míra rentability. Vzestup společenské produktivity práce (vztah mezi $c + v + m$ a $c + v$) je vždy doprovázena vzestupem podílu čistého důchodu (m) na hodnotě, resp. ceně produkce ($c + v + m$), a proto oba ukazatele vypovídají o tomtéž. Z toho totiž vyplývá, proč právě čistý důchod (zisk) je považován za jedno z rozhodujících kritérií efektivity na podnikové úrovni. Jsou-li ceny, za něž podnik vyrobenou produkci realizuje, dány, pak rostoucí zisk může vyplynout pouze ze vzrůstajícího efektu vynaložené živé i zhmotnělé práce. Podle našeho názoru však zisk jako kritérium podnikové efektivity může platit pouze pro státní, nikoli pro družstevní zemědělské podniky. Důvod je všeobecně známý — v podnicích družstevního typu hranice mezi osobním a čistým důchodem — ziskem není přesně vymezena. Vyšší či nižší čistý důchod za jinak stejných okolností může být jak výsledkem výroby, tak i výsledkem procesu rozdělování. Z toho důvodu — pokud v družstevním sektoru existovala pouze nepřímá společenská regulace odměn — lépe než zisk vyjadřuje efektivity výroby kategorie hrubého důchodu. Hrubý důchod na pracovníka, resp. na jinou jednotku živé práce, činí podniky lépe srovnatelnými než podle čistého důchodu.⁷⁾

⁶⁾ Není bez zajímavosti, že část sovětských ekonomů právě z relativní ekonomické samostatnosti podniků odvozuje bezprostřední příčinu zachování zbožné peněžních vztahů za socialismu (např. Č a g o l o v a kol., 1973).

⁷⁾ Takto vymezený čistý důchod JZD není ovšem bez problémů. V této stati respektujeme běžnou praxi u nás. Teoreticky vzato — nutný produkt jako společenská kategorie se nerovná jakékoli výši osobního důchodu družstevníka. Výše nutného produktu jako součást nově vytvořené hodnoty má odpovídat společensky nutným nákladům na reprodukci pracovní síly. Z toho plyne, že např. v JZD, u nichž průměrná odměna převyšuje určitý společenský průměr, zahrnuje v sobě osobní důchod i část čistého důchodu. Uvedená skutečnost může mít vliv i na výpočet efektivity výroby. Zajímavě o tom pojednává R o m a n č e n k o (1969) a další.

V další části pojednání si všimněme některých metodických i praktických aspektů vyjadřování efektivnosti na úrovni družstevního sektoru a družstevního podniku.

Abychom co nejvěrněji postihli vývoj užitných hodnot v čase, používáme v praxi pro vyjádření hrubé zemědělské produkce stálé (srovnatelné ceny). Ponechme stranou občasné polemiky, zda peněžním vyjádřením (jakýmkoli) lze vůbec vyjádřit užitnou hodnotu výrobku. Doslovně vzato, jistě nikoli. Peněžní vyjádření nám vlastně postihuje společenské náklady spojené s výrobou produkce. Vycházíme však z toho, že jiná evidence o výrobě jako celku neexistuje, a proto ani nemáme možnosti jiným způsobem počítat rozmanité užitné hodnoty celé pestré škály zemědělské výroby.⁸⁾ Nesporné však je, že srovnatelné ceny v čase celkem věrně postihují dynamiku vývoje užitných hodnot s výjimkou zkreslení, k němuž dochází při změně struktury výroby.

Při nezměněné struktuře výroby index růstu vycházející z peněžního vyjádření pomocí stálých cen bude tentýž, jako kdybychom jednotlivé výrobky vyjádřili v naturálních jednotkách (např. obilních jednotkách). Kdy je rostoucí intenzita výroby doprovázena i rostoucí produktivitou práce? Obecně řečeno tehdy, jestliže na jednotku produkce klesá množství vynaložené společenské práce — tj. souhrn práce živé i zhmotnělé.

Není neznámo, že po dlouhou dobu se naše praxe omezovala na zjišťování produktivity živé práce. Vztah mezi hrubou produkcí ve stálých cenách a např. počtem pracovníků (stálých, přepočítaných, průměrných) tuto relaci celkem správně postihoval (vycházelo se z předpokladu, že jeden pracovník reprezentuje v čase zhruba stejné množství vynaložené práce). Ve výrobních odvětvích, kde zatím počet pracovních sil má vzestupnou tendenci (ale i za předpokladu jejich stagnace), znamenal každý vzestup produktivity živé práce současně i vzestup hrubé produkce. V zemědělství tomu tak není, neboť absolutní pokles počtu pracovních sil mohl vést k růstu produktivity živé práce i při stagnaci výroby, a výjimečně dokonce i při jejím poklesu. Už tato skutečnost si přímo vynucuje ukazatel intenzity výroby jako další kritérium efektivnosti výroby.

Současně jsme si však uvědomovali, jak omezeným ukazatelem produktivity práce je ukazatel živé práce. Úbytek pracovních sil je totiž doprovázen její substitucí a v důsledku toho se mění organické složení společenské práce. „Zvyšování produktivity práce záleží v tom, že podíl živé práce se zmenšuje, podíl minulé práce se zvyšuje, ale tak, že úhrnná suma práce tkvící ve zboží se zmenšuje; že tedy živé práce ubývá více, než přibývá minulé práce“ (M a r x 1956). Jde sice o ekonomickou zákonitost, která se však neprosazuje automaticky, ale cílevědomou řídicí činností na všech stupních společenské dělby práce. Proto v praxi musí být poznávána, abychom získané informace v řídicí činnosti na podnikové i nadpodnikové úrovni mohli využít pro usměrňování tohoto závažného ekonomického jevu.

Při analýze produktivity společenské práce se již setkáváme s celou řadou složitějších otázek. Rozsah zhmotnělé práce použité v zemědělství nemůžeme vyjádřit jinak než pomocí cen. Pokud bychom za určité období (které je předmětem naší analýzy) měli co činit s týmiž užitnými hodnotami výrobních prostředků průmyslového původu, jejichž ceny by se neměnily, pak bychom vystačili i s vyjadřováním zemědělské produkce ve stálých cenách. V praxi tomu tak

⁸⁾ V zemědělství — na rozdíl od průmyslu — vzhledem k neměnnosti užitných hodnot se tento problém zdá méně komplikovaný.

není. Rostoucí objem zhmotnělé práce může vyplývat ze změny fyzického množství a struktury výrobních prostředků (základních i oběžných) a navíc z pohybu jejich cen, přičemž rostoucí ceny mohou a nemusí odpovídat rostoucím užitným hodnotám. Změny cenové hladiny výrobních prostředků jsou zpravidla doprovázeny změnami nákupních cen zemědělských výrobků. Nákupní ceny tím reagují na změnu vlastních nákladů.

Na základě toho lze dospět k závěru, že na úrovni socialistického zemědělského podniku je možné sledovat i úroveň produktivity společenské práce jako jednoho z ukazatelů ekonomické efektivity výroby pomocí ekonomických veličin, vyjádřených ve skutečně reálně fungujících cenách. Považujeme-li za správné tvrzení, že zisk je jedním z nejdůležitějších ukazatelů efektivity výroby na úrovni podniku (v družstevních podnicích pak hrubý důchod), pak tato kategorie (zisk) není výsledkem jiných vztahů než produkce i nákladů společenské práce v běžných cenách.

V této souvislosti se může naskytnout vážná námitka. Dejme tomu, že v zemědělství dojde k jednostrannému zvýšení cen zemědělských výrobků (aniž by v odpovídající míře vzrostly pořizovací ceny výrobních prostředků). Za jinak stejných předpokladů vztah mezi růstem produkce v běžných cenách a vlastními náklady (práce zhmotnělé i živé) zaznamenává pozitivní vývoj. Z hlediska podnikového se to nesporně bude jevit jako vzestup jednoho z ukazatelů efektivity výroby. To ovšem nejenom nevylučuje, ale předpokládá, abychom se ptali, nakolik je dosažený efekt v podniku výsledkem efektivnějšího využití vnitřních zdrojů a nakolik je výsledkem jednorázově působících vnějších faktorů. V praxi ovšem nemusí jít jenom o pozitivní vliv mimopodnikových faktorů.

Konečně se dostáváme k dalšímu problému, který si v dané souvislosti zaslouží mimořádnou pozornost a kde v praxi se setkáváme s nejvíce nejasnostmi. Nesprávný přístup může dokonce pohled a efektivnost zemědělské výroby zcela zkreslit. Jednou ze složek vynaložené společenské práce jsou pracovní náklady. Jejich rozsah v podnicích družstevního typu je dán fyzickým množstvím vynaložené práce a výši peněžního ekvivalentu za jednotku práce. Odměna za práci člena družstva je důchodem i nákladem současně. Tato teoretická téze je v praxi akceptována tehdy, jestliže se pracovní náklady vyjadřují ve skutečné výši odměn. Z praxe známe i jiný způsob vyjadřování pracovních nákladů — vyjadřování prostřednictvím srovnatelných odměn. Nemůže být pochyb, že pro určité účely má tento způsob plné oprávnění. Zdá se však nesporným, že reálně existující pracovní náklad se rovná skutečné odměně, aniž bychom chtěli vyloučit možnost, že část osobního důchodu družstevníka může plynout i z čistého důchodu podniku.

A právě zde se dostáváme k podstatě věci. Předpokládejme, že mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími existuje ekvivalentní směna, projevující se v cenách výrobních prostředků a nákupními cenami zemědělských výrobků. Dále předpokládejme, že materiálové náklady rostou pomaleji než produkce a množství vynaložené práce ve fyzickém vyjádření stagnuje. Avšak průměrné odměny rostou natolik, že objem vlastních nákladů vyjádřený v běžných cenách svým tempem předstihuje růst hrubé produkce. Produktivita společenské práce bude nutně klesat. Budeme-li respektovat obě základní kritéria efektivity výroby — ukazatel intenzity zemědělské výroby a produktivity společenské práce — pak nutně dospějeme k závěru, že efektivnost se snižuje. Je tomu skutečně tak? A je-li tomu tak (efektivnost výroby klesá), odkud se berou zdroje pro rostoucí odměny? Vždyť sám pojem efektivity je přece spojen jak

s tvorbou užitných hodnot, tak i s tvorbou zdrojů v hodnotovém vyjádření. Jiný příklad — předpokládejme, že materiálové náklady předbíhají růst produkce v běžných cenách; stejnou tendenci se vyznačují i náklady pracovní a v důsledku toho relace mezi vlastními náklady ve vztahu k produkci v běžných cenách se zhoršují. Musí tento vývoj vždy svědčit o zhoršující se efektivnosti výroby?

Zde je zapotřebí si všimnout minimálně dvou okolností:

— jaký vývoj zaznamenává pohyb vynaložené živé práce v naturálních jednotkách,

— jak se vyvíjí odměna za jednotku vynaložené živé práce.

Uvedený předstih osobních důchodů (a tím i pracovních nákladů) před produkcí je možný proto, poněvadž se změnily proporce v rozdělování hrubého, resp. celkového důchodu v neprospěch čistého důchodu. To ovšem není záležitost efektivnosti výroby, ale proporcí v rozdělování nově vytvořené hodnoty. Efektivnost výroby se projevila v odpovídajícím růstu hrubého důchodu, tj. v tvorbě nově vytvořených zdrojů. Zpětný negativní efekt (jak ho zjistíme ex post) je ovlivněn procesem rozdělení. To je důvod, proč rozhodujícím kritériem efektivnosti zemědělské výroby v družstevních zemědělských podnicích je mimo intenzitu výroby právě ukazatel tvorby hrubého důchodu, resp. celkového důchodu, neboť právě v něm se promítá jak efektivnost zhmotnělé práce, tak i efektivnost živé práce ve vztahu k nově vytvořené hodnotě.

K podobnému závěru dospívá M. L. Těrentěv (1972) v souvislosti s rozбором některých otázek ekonomiky kolchozů v období po usnesení březnového pléna ÚV KSSS (1965), kdy došlo k určitému přerozdělení národního důchodu ve prospěch kolchozů. Podíl fondu spotřeby v kolchozech se zvýšil ze 63,2 % hrubého důchodu v roce 1960 na 77,5 % v roce 1969. V souladu s tím poklesl fond akumulace z 36,8 % na 22,5 %. Proporce v rozdělování národního důchodu v celé zemi se prakticky nezměnily (73,2 : 26,8). Autor dospívá k tomuto závěru: „Je třeba poznamenat, je jednotliví ekonomové tvorbu zisku považují za základní ukazatel efektivnosti výroby. Zisk skutečně patří k nejdůležitějším chozrasčotním ukazatelům. Avšak úroveň zisku je závislá nejenom na výrobě, ale i na úrovni cen za realizovanou produkci, na proporcích v rozdělování hrubého důchodu... V kolchozech za poslední roky se podstatně zvýšila výroba, zvýšila se její efektivnost, avšak výraznější vzestup zisku nebyl zaznamenán v důsledku toho, že se řešil problém růstu odměn za práci, které předbíhaly růst produktivity práce, což si vyžádalo značných prostředků z hrubého důchodu. Hle proč — říká autor dále — národohospodářská efektivnost výroby se určuje především růstem národního důchodu a v jednotlivých podnicích růstem hrubého důchodu.“

Jak jsme již dříve uvedli, efektivnost výroby má dvě roviny — národohospodářskou a podnikovou. Mezi nimi existuje jak (a především) jednota cílů, tak i určité neantagonistické rozpory. Společnost má zájem o maximální uspokojování potřeb při minimálních nákladech společenské práce. Podnik však se snaží spolu s tvorbou užitných hodnot v souladu s plánovanými záměry o maximalizaci nově vytvořené hodnoty jako zdroje uspokojování osobních důchodů i vnitropodnikových zdrojů. Podobně o těchto otázkách pojednává Vorotilov (1969). Čím je vyšší stupeň relativní ekonomické samostatnosti podniku, tím je větší možnost vzniku uvedených rozporů. Cílem hospodářské politiky státu je maximální sladění zájmů podniku se zájmy socialistické společnosti jako celku. Jenom za předpokladu maximálně objektivního společenského stanovení vstupů i výstupů na úrovni podniků budou i zjištěné ukazatele

vzestupu efektivity výroby správně odrážet činnost podniků v souladu s celospolečenskými záměry. Jedním z cílů ekonomické teorie — mimo jiné — by mělo být dát k dispozici hospodářské praxi takovou metodiku hodnocení efektivity výroby, pomocí níž by bylo možné objektivně posoudit různé vlivy — vnitropodnikové i vnější — na vykazovaných výsledcích. Je třeba říci, že naše teorie zatím k tomu nedospěla. Jinak si nelze vysvětlit, proč tentýž vývoj v našem zemědělství z hlediska jednoho z kritérií efektivity výroby — z hlediska produktivity společenské práce — je hodnocen různými autory tak protikladně.⁹⁾

NĚKOLIK POZNÁMEK K VÝVOJI EFEKTIVNOSTI V JZD V LETECH 1962–1971

Tab. I–V, které v další části uvádíme, byly zpracovány na základě publikace FSÚ (Ledlová, Píšková 1972). Nejde nám o rozbor vývoje v jednotlivých letech, ale o tendence projevující se v průměru mezi lety 1962–1964 a 1969–1971.

Kdybychom se omezili pouze na ukazatel intenzity zemědělské výroby a produktivity živé práce, pak bychom dospěli k jednoznačnému závěru o velmi příznivém vývoji efektivity zemědělské výroby. Celostátně i za ČSR došlo k absolutnímu poklesu pracovních sil ve vztahu na 100 ha zemědělské půdy,

I. Vývoj intenzity výroby a produktivity živé práce (HZP uvedena ve stálých cenách z roku 1967)

Ukazatel	Období let	
	1962–1964	1969–1971
Intenzita výroby		
Hrubá zemědělská produkce na 1 ha zem. půdy		
ČSSR — Kčs	7 551	11 535
— index	100	152,7
ČSR — Kčs	8 711	12 226
— index	100	140,3
SSR — Kčs	5 668	10 352
— index	100	182,6
Produktivita živé práce		
Hrubá zemědělská produkce na 1 stálého pracovníka		
ČSSR — Kčs	38 737	63 327
— index	100	163,4
ČSR — Kčs	41 464	67 121
— index	100	161,8
SSR — Kčs	33 724	56 832
— index	100	168,5

⁹⁾ Na tuto okolnost upozorňuje J. Píč v materiálech Efektivnost vkladů do zemědělství, připraveném pro diskusi v ekonomickém odboru ČAZ v březnu 1973.

II. Vztah mezi výslednou produkcí, materiálovými náklady a hrubým důchodem (v běžných cenách na 1 ha z. p.)

Ukazatel	Období let	
	1962—1964	1969—1971
Výsledná produkce		
ČSSR — Kčs	4702	10 283
— index	100	218,6
ČSR — Kčs	5292	10 672
— index	100	201,6
SSR — Kčs	3677	9 617
— index	100	261,5
Materiálové náklady		
ČSSR — Kčs	2012	5 140
— index	100	255,4
ČSR — Kčs	2185	5 307
— index	100	242,8
SSR — Kčs	1713	4 837
— index	100	282,3
Hrubý důchod		
ČSSR — Kčs	2690	5 143
— index	100	191,1
ČSR — Kčs	3107	5 365
— index	100	172,6
SSR — Kčs	1964	4 780
— index	100	243,3

Výsledná produkce = materiálové náklady + hrubý důchod.

Hrubý důchod je menší než celkový důchod o nevýrobní důchod (rozdíl vysvětlen v poznámce¹⁰). Celkový důchod se rozpadá na osobní důchod (osobní spotřebu) a celkový čistý důchod.

a proto index produktivity živé práce předstihuje index růstu intenzity výroby. Na Slovensku — podle použitých materiálů — počet pracovníků byl vyšší (z 16,8 na 100 ha z. p. vzrostl na 18,2), a proto produktivita práce zaznamenala pomalejší vzestup než produkce na jednotku půdy.

V další části si všimneme vztahů mezi výslednou produkcí v běžných cenách, materiálovými náklady a hrubým důchodem. Je známo, že hrubý důchod můžeme odvozovat i od hrubé produkce v běžných cenách, přičemž do materiálových nákladů zahrnujeme i hodnotu spotřebovaného vlastního meziprojektu. V našem případě jsou produkce i náklady od této složky oproštěny, což lépe vyhovuje námi sledovanému záměru. Objem hrubého důchodu se pochopitelně tím nemění.

Značný předstih výsledné produkce v běžných cenách před růstem produkce ve stálých cenách je částečně dán vyloučením hodnoty vlastního meziprojektu, ale především pak růstem realizačních cen jednotlivých zemědělských výrobků. Stejně tak se za růstem materiálových nákladů skrývá nejen jejich rostoucí spotřeba v naturální podobě, ale i růst pořizovacích cen výrobních prostředků. Otázky vztahů mezi produkcí a materiálovými náklady bývají velmi často před-

III. Vztah celkové spotřeby, podnikové akumulace a odvodů do státního rozpočtu (v běžných cenách na 1 ha zemědělské půdy)

Ukazatel	Období let	
	1962—1964	1969—1971
Spotřeba		
ČSSR — Kčs	2003	3476
— index	100	173,5
ČSR — Kčs	2213	3486
— index	100	157,5
SSR — Kčs	1639	3460
— index	100	211,1
Akumulace		
ČSSR — Kčs	496	960
— index	100	193,5
ČSR — Kčs	572	945
— index	100	165,2
SSR — Kčs	365	986
— index	100	270,1
Odvody		
ČSSR — Kčs	454	1527
— index	100	336,3
ČSR — Kčs	491	1553
— index	100	316,2
SSR — Kčs	388	1474
— index	100	379,8

mětem zájmů a někdy i protichůdného hodnocení. Lze se pozastavovat nad značným předstihem růstu materiálových nákladů před hrubou produkcí? Jistě, ale zdaleka nemusí jít o negativní jev. Tato skutečnost vyplývá z toho, na co jsme již dříve upozornili. Se změnou struktury společenské práce roste relativní podíl materiálových nákladů. Avšak ne každý předstih materiálových nákladů před hrubou produkcí je správný. Závisí to jak na pohybu pracovních nákladů (a tím i na vztahu produkce produkce a nákladů společenské práce), tak na vývoji hrubého důchodu. Předstih tempa materiálových nákladů před hrubou produkcí v běžných cenách může mít za následek:

- růst hrubého důchodu,
- stagnaci hrubého důchodu,
- pokles hrubého důchodu.

Na první pohled se jako jediná přípustná varianta ukazuje varianta první (vzestup hrubého důchodu). Ale ani zbývající varianty nemusí být vždy negativní — závisí na tempu poklesu živé práce. Jde totiž o to, zda nově vytvořená hodnota — hrubý důchod — poskytuje společensky žádoucí objem prostředků na zvyšování odměn pracovníků (za stejnou jednotku vynaložené práce, zpravidla práce více kvalifikované) a takový objem čistého důchodu, který stačí pro odvody do státního rozpočtu a pro dotaci společenských fondů družstev.

IV. Změny v proporcích rozdělování celkového důchodu (v běžných cenách na 1 ha z. p.)

Ukazatel	Období let	
	1962—1964	1969—1971
ČSSR		
Celkový důchod v Kčs	3120	6040
Z toho: osobní důchod	2003	3476
celkový čistý důchod	1117	2564
Celkový důchod v ‰	100	100
Z toho: osobní důchod		
celkový čistý důchod		
ČSR		
Celkový důchod v Kčs	3467	6071
Z toho: osobní důchod	2213	3486
celkový čistý důchod	1254	2585
Celkový důchod v ‰	100	100
Z toho: osobní důchod		
celkový čistý důchod		
SSR		
Celkový důchod v Kčs	2516	5988
Z toho: osobní důchod	1639	3460
celkový čistý důchod	877	2528
Celkový důchod v ‰	100	100
Z toho: osobní důchod		
celkový čistý důchod		

Celkový důchod (CD) = osobní důchod (OD) + celkový čistý důchod (CČD). CČD je větší než suma podnikové akumulace a odvodů do rozpočtu (viz předchozí tabulka) o společenskou spotřebu z podnikových fondů.

Jsmo si vědomi, že jde o příliš hrubé vymezení, ale pro daný případ plně postačující.

Předmětem rozdělování v družstvech však není hrubý, ale celkový důchod. Sečteme-li položky osobní spotřeby, odvodů do rozpočtu a podnikové akumulace, pak jejich suma v obou sledovaných obdobích přesahuje objem hrubého důchodu.¹⁰⁾ Při dalších úvahách je nutno přihlížet i k nevýrobnímu důchodu — mimo jiné i z těchto důvodů: jde jednak o jednu z forem úhrady společensky nutných nákladů, jednak jeho podíl na celkových zdrojích se v námi sledovaném období prakticky nezměnil.¹¹⁾

¹⁰⁾ Rozdíl mezi celkovým a hrubým důchodem činil celostátně na 1 ha zemědělské půdy v letech 1962—1964 430,— Kčs a v letech 1969—1971 907,— Kčs; podobně v ČSR došlo k růstu z 360,— na 706,— Kčs a v SSR z 552,— na 1208,— Kčs. Absolutně sice nevýrobní důchod značně vzrostl, ale jeho podíl na objemu celkového důchodu se prakticky nezměnil.

¹¹⁾ Není bez zajímavosti, že za součást nevýrobního důchodu je považován i tak významný zdroj jako diferenciální příplatky k nákupním cenám. Teoreticky vzato patří tyto zdroje spíše do hrubého než nevýrobního důchodu.

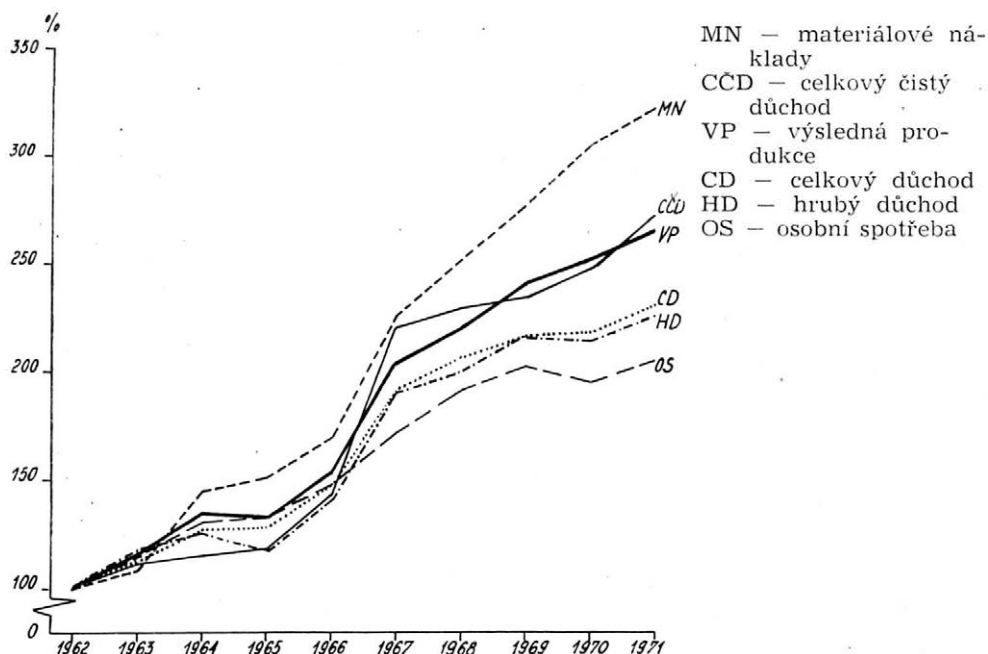
V. Vývoj produktivity společenské práce (v běžných cenách na 1 ha z. p.)

Ukazatel	Období let	
	1962—1964	1969—1971
ČSSR		
Materiálové a pracovní náklady ($c + v$)	4015	8 616
Výsledná produkce (VP)	4702	10 283
$\frac{VP}{c + v}$	117,1	119,3
ČSR		
Materiálové a pracovní náklady ($c + v$)	4398	8 793
Výsledná produkce (VP)	5292	10 672
$\frac{VP}{c + v}$	120,3	121,3
SSR		
Materiálové a pracovní náklady ($c + v$)	3352	8 297
Výsledná produkce (VP)	3677	9 617
$\frac{VP}{c + v}$	109,5	115,9

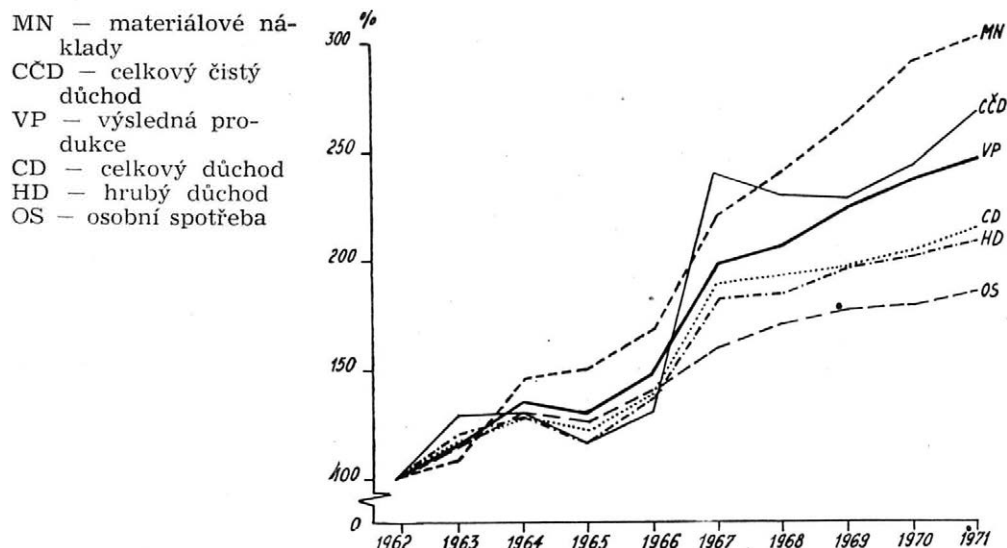
Spotřeba (osobní i společenská ze zdrojů podniků) předbíhá sice produktivitu živé práce vyjádřenou hrubou produkcí ve stálých cenách, ale je daleko pomalejší než produktivita živé práce, měřená produkcí v běžných cenách. Čistý důchod (podniková akumulace a odvody do rozpočtu) současně zaznamenal vyšší tempo růstu než osobní spotřeba. Vývoj tedy odpovídá ekonomickým zákonitostem rozšířené reprodukce. Spotřeba připadající na jednoho pracovníka za rok roste pochopitelně rychleji než na jednotku půdy, neboť počet pracovních sil (s výjimkou SSR) zaznamenal pokles. V ČSSR se ve sledovaném období zvýšil roční osobní důchod z 10 275 Kčs na 19 083 Kčs, v ČSR z 10 533 na 19 139 a v SSR z 9 752 na 18 995 Kčs.

Předstih tempa růstu čistého důchodu před osobním důchodem vede ke změně proporcí v rozdělování celkového důchodu, a to ve prospěch rostoucího podílu čistého důchodu.

Analýza, která je předmětem této studie, se týká pouze prvních a posledních tří let sledovaného období (průměr let 1962—1964 a průměr let 1969—1971). Na základě toho můžeme vypovídat pouze o změnách, které se udály v těchto obdobích. Jinak řečeno: můžeme konstatovat, jaká byla úroveň efektivnosti výroby v období let 1962—1964 a v období let 1968—1971 a k jakým změnám došlo v posledním sledovaném období proti období výchozímu. Příznivé výsledky u všech ukazatelů nelze proto vztahovat na celé období let 1962—1971 a již teprve ne na jednotlivé meziroční změny. Např. v roce 1964 v JZD ČSR při vzestupu výsledné produkce vzrostla celková osobní spotřeba rychlejším tempem než čistý důchod, a proto proporce v rozdělování celkového důchodu se změnila v neprospěch čistého důchodu.

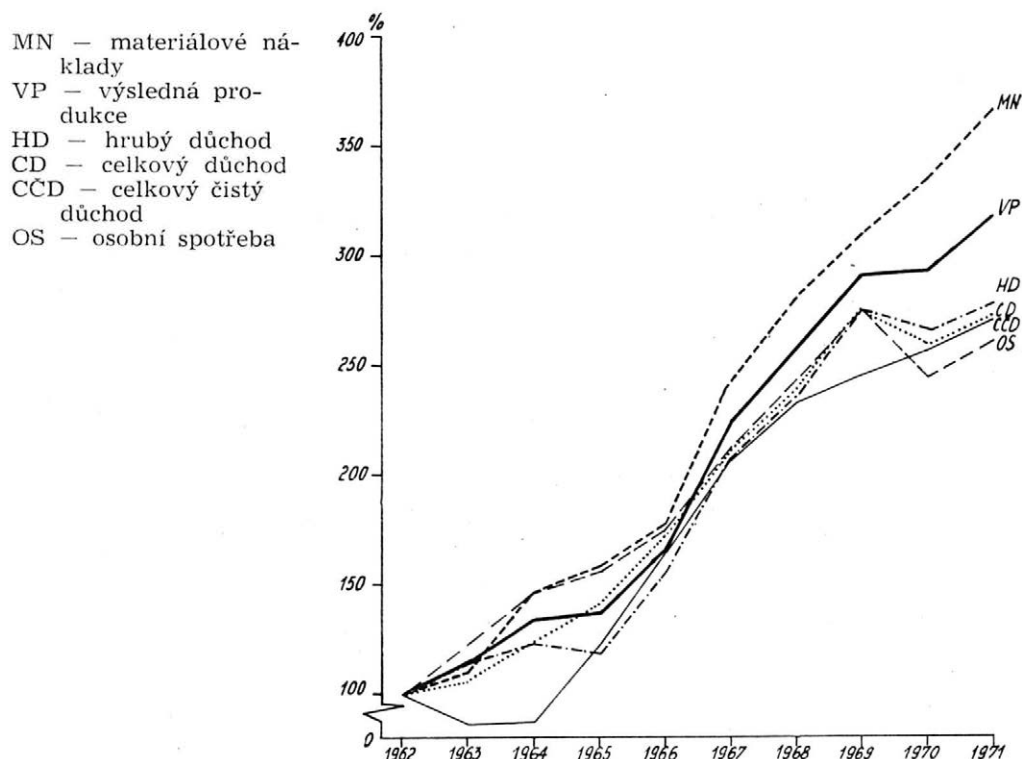

1. Vývoj výsledné produkce (v běžných cenách), materiálových nákladů, hrubého a celkového důchodu, osobní spotřeby a celkového čistého důchodu v JZD ČSSR v letech 1962–1971 (1962 — 100)

2. Vývoj výsledné produkce (v běžných cenách), materiálových nákladů, hrubého a celkového důchodu, osobní spotřeby a celkového čistého důchodu v JZD ČSR v letech 1962–1971 (1962 — 100)

Podobná tendence se projevila i v roce 1965 a zejména v roce 1968 a 1969. Např. v roce 1968 vzrostla výsledná produkce v běžných cenách proti předchozímu roku o 4,7 %, materiálové náklady o 8,9 %, celkový důchod o 2,2 %, avšak celková osobní spotřeba vzrostla o 7,3 %, zatímco čistý důchod poklesl o 4,1 %. V důsledku toho podíl čistého důchodu na celkovém důchodu poklesl ze 44,9 % v roce 1967 na 42,1 % v roce 1968. Pozitivní změny v tomto směru jsou zaznamenány teprve od roku 1970.¹²⁾ Celkovou představu za celé období poskytuje grafické znázornění za ČSSR, ČSR a SSR (obr. 1–3).

3. Vývoj výsledné produkce (v běžných cenách), materiálových nákladů, hrubého a celkového důchodu, osobní spotřeby a celkového čistého důchodu v JZD SSR v letech 1962–1971 (1962 = 100)

SQUHRN

Stať pojednává o problematice efektivnosti výroby JZD zejména z hlediska podnikového. Všímá si vymezení efektivnosti národního hospodářství za socialismu a kritérií, která ekonomická efektivnost musí splňovat. Vycházíme-li z obecného vymezení, platí, že podnik splňuje kritéria tehdy, jestliže uspokojuje svými výrobky společenské potřeby (v objemu a struktuře) a současně snižuje náklady živé a zhmotnělé práce na jednotku produkce. Autor dospívá k názoru, že na rozdíl od státních podniků, kde jedním z důležitých kritérií efektivnosti

¹²⁾ K těmto závěrům z jiného hlediska dospívá i K. Svoboda ve svém článku Vývoj produktivity práce v porovnání s vývojem odměn za práci v JZD (v tomto dvojčísle).

výroby je zisk, v družstevních zemědělských podnicích tuto funkci lépe splňuje hrubý důchod. Vyplývá to z toho, že v družstevních podnicích není zatím přesně vymezena hranice mezi osobním a čistým důchodem, a proto rozdíly u čistého důchodu (zisku) mezi podniky mohou vyplývat jak z rozdílné efektivity hospodaření, tak i z procesu rozdělování. Předmětem poslední části statě je pokus o rozbor efektivity v JZD ČSSR za období let 1969–1971 ve srovnání s obdobím 1962–1964. Vývoj v tomto období je velmi pozitivní, i když v jednotlivých letech se setkáváme i s jevy negativními.

Literatura

- CAGOLOV N. A. a kol., 1970, Kurs politické ekonomie II. Socializm, Ekonomika, Moskva, str. 214.
- CAGOLOV N. A. a kol., 1973, Obsah zbožně peněžních vztahů a charakter vzájemných vztahů mezi nimi a zákonem plánovitého rozvoje. Ekon. vědy v soc. zemích 6, str. 66. EÚ ČSAV, Praha.
- KOZLOV G. A., 1970, Politická ekonomie III. Mysl, Moskva.
- KRČ R., 1973, Efektivnost vědecko-technického pokroku a národohospodářská efektivnost. Pol. ekonomie 8, str. 689.
- KRILEK J., 1963, Rentabilita výroby v JZD. NPL, Praha.
- KUBÁT F., SVOBODA K., 1964, Komplexní ekonomický rozbor JZD. SZN, Praha.
- LEDLOVÁ V., PÍŠKOVÁ V., 1972, Rozbor tendencí výsledků hospodaření JZD za období 1962–1971 podle jednotlivých republik a výrobních oblastí. Záv. zpráva FSÚ.
- MARX K., 1956, Kapitál III/I. NPL, Praha.
- NOVOŽILOV V. V., 1972, Měření nákladů a výsledků. Svoboda, Praha.
- PÍČ J. a kol., 1966, Zemědělská ekonomika v příkladech. SZN, Praha.
- RAFIKOV M. M., 1972, Aktuální problémy ekonomiky socialistického seřského chozjajstva. Kolos, Moskva.
- ROMANČENKO G. R., 1969, Rentabilita kolchoznogo proizvodstva. Kolos, Moskva.
- SDOBNOV S. I., 1972, Aktuální problémy ekonomiky socialistického seřského chozjajstva. Kolos, Moskva.
- TĚRENTĚV M. L., 1972, Aktuální problémy ekonomiky socialistického seřského chozjajstva. Kolos, Moskva, str. 196.
- TOMS M., 1973, K problematice národohospodářské efektivity za socialismu. Pol. ekonomie 8, str. 703.
- VANER J., 1973, Dílčí ukazatelé efektivity, jejich spojitost a dlouhodobý vývoj. Pol. ekonomie 8, str. 715.
- VOROTILOV V. A., 1969, Predpriatje v systéme ekonomických otnošenij socializma. Izdatelstvo Leningradskogo Universiteta, Leningrad, str. 22–25.
- XIV. sjezd KSČ, 1971, Svoboda, Praha, str. 24–25.
- XXIV. sjezd KSSS, 1971, Svoboda, Praha, str. 46–47.
- Naučný slovník zemědělský 2, 1968, ÚVTI-SZN, Praha.
- Sborník vybraných usnesení strany a vlády k zemědělské politice (1966–1972), II. díl, 1972, VŠP ÚV KSČ Praha, str. 231–232.

Došlo dne 1. 2. 1974

Adresa autora:

Doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., Vysoká škola ekonomická, Lazarská 8, 120 00 Praha 2

Ve svém dosavadním vývoji prokázala jednotná zemědělská družstva předností proti dřívější zemědělské malovýrobě ve všech směrech. Jejich souhrnnými výsledky jsou podstatně vyšší osobní důchody i životní úroveň družstevních rolníků na straně jedné a stále lepší zásobování obyvatelstva zemědělskými a potravinářskými výrobky na straně druhé.

Jedním z rozhodujících ukazatelů předností socialistické zemědělské velkovýroby před malovýrobou je trvalý růst produktivity práce. Podle jednoho z nejčastěji užívaných ukazatelů produktivity živé práce v zemědělství, tj. podle rozsahu hrubé (celkové) produkce ve stálých cenách, připadající na 1 trvale činného pracovníka v zemědělství, vzrostla produktivita práce v porovnání s rokem 1936 v roce 1955 na 156,4 %, 1960 na 223,6 %, 1965 na 252,4 %, 1970 na 341,1 % a v roce 1972 na 392,8 %.

To znamená, že každý trvale činný pracovník v čs. zemědělství vyrobil v roce 1972 prakticky čtyřikrát více než v roce 1936. Přitom živočišná produkce činila dokonce 462,5 %, zatímco rostlinná produkce 331,8 %.

V roce 1936 pracovalo v čs. zemědělství cca 3,3 mil. trvale činných osob, což při tehdejšímu počtu všeho obyvatelstva (cca 14 mil.) znamenalo, že 1 pracující v zemědělství vyráběl zemědělské produkty pouze pro 3,24 dalších obyvatel, zatímco v současné době vyrábí cca 1 mil. pracujících v zemědělství zemědělské produkty pro 14,5 mil. obyvatel. To znamená, že 1 trvale činný pracovník v čs. zemědělství vyrábí zemědělské produkty pro 13,5 dalších obyvatel. Jde tedy nesporně o velký vzestup produktivity práce v zemědělství, který byl ovšem umožněn především díky těsné spolupráci dělnické třídy a pracujících rolníků, projevující se mj. v tom, že zemědělství je stále více zásobováno výkonnou technikou a jinými výrobními prostředky, nahrazujícími dřívější namáhavou ruční práci.

Z této skutečnosti, tzn. ze soustavného nahražování práce živé prací zhmotnělou ovšem zároveň vyplývá, že je nutné ze společenského hlediska sledovat kromě ukazatelů produktivity živé práce i ukazatele produktivity společenské práce, tzn. vývoj vynakládané jak živé, tak i zhmotnělé práce ve vztahu k vývoji objemu dosahované produkce.

Jakkoliv zhmotnělá práce sama nevytváří nový výrobek, přesto je nezbytným atributem a podmínkou produktivity živé práce. Na tuto skutečnost upozorňoval již K. Marx: „Stojí-li výroba nějakého stroje tolik práce, kolik se ušetří jeho užíváním, dochází tu k pouhému přemístění práce, tj. celková suma

práce nutná k výrobě zboží se nezmenšuje, čili produktivní síla práce nevzrůstá...“ a dále: „... produktivita stroje se tudíž měří stupněm, v němž stroj nahrazuje lidskou pracovní sílu...“ (Marx 1954).

Jsou dostatečně známy různé problémy a potíže spojené s vyjadřováním produktivity společenské práce, zejména pokud jde o souhrnné vyjádření spotřebované živé i zhmotnělé práce. Jeden z metodických způsobů řešení těchto problémů spočívá v odpočtu zhmotnělé práce z vyrobené produkce, tzn. ve výpočtu tzv. čisté produkce a jejího vztahu k vynaložené živé práci. Na nezbytnosti sledování tohoto ukazatele produktivity práce i v zemědělství, a to podle jednotné metodiky ve všech členských zemích RVHP, se shodlo i mezinárodní sympozium odborníků v této problematice, které se konalo v listopadu 1972 v Tbilisi v Sovětském svazu (Mašenkov, Gabidulin 1973).

Význam tohoto ukazatele produktivity práce vyniká zejména při současném sledování vývoje odměn za práci. Ve své podstatě totiž vyjadřuje vývoj nově vytvořené hodnoty připadající na jednotku vynaložené živé práce, která jediná je také jejím tvůrcem. A také jen nově vytvořená hodnota je zdrojem odměny za práci. To současně znamená, že také jen přírůstky nově vytvořené hodnoty připadající na jednotku vynaložené živé práce mohou být zdrojem pro zvyšování odměny za jednotku práce.

Známa důležitá téze marxistické politické ekonomie o rychlejším růstu produktivity práce před růstem odměn za práci by měla být proto vždy spojována se sledováním především tohoto ukazatele produktivity práce. Sledováním jiných ukazatelů, zejména objemu hrubé produkce připadající na jednotku vynaložené živé práce, resp. na 1 trvalého nebo tzv. přepočítaného pracovníka, ve vztahu k vývoji odměn za práci by mohlo za určitých okolností vést k bezdůvodnému uspokojení nad „dobrým“ vývojem produktivity práce i odměn za práci, ačkoliv by ve skutečnosti mohlo jít o vývoj odlišný a ne zcela příznivý.

Vzhledem k tomu, že ukazatele odměn za práci připadající na jednotku vynaložené živé práce, resp. na 1 trvalého nebo přepočítaného pracovníka v zemědělství jsou poměrně snadno vyjádřitelné, jde o to, soustředit pozornost na správné vyjádření takového ukazatele produktivity práce v zemědělství, který by odpovídal objektivním potřebám tohoto vzájemného porovnávání obou kategorií, na jehož základě by mohly být teprve činěny oprávněné závěry o jejich příznivém či nepříznivém vývoji.

Bylo již uvedeno, že jedním z takových ukazatelů je ukazatel čisté produkce připadající na jednotku vynaložené živé práce, resp. na 1 trvalého nebo přepočítaného pracovníka v zemědělství.

Význam jeho sledování v souvislosti se sledováním vývoje odměn za práci je ještě větší v družstevním sektoru našeho zemědělství, neboť zde nedochází k centrální regulaci odměn jako je tomu u státních zemědělských podniků, ale vývoj odměn družstevníků je v podstatě závislý jen na individuálním rozdělování hrubého (příp. celkového) důchodu na osobní a čistý důchod, resp. na fond spotřeby a akumulace v každém jednotlivém JZD. A protože hrubý důchod je v podstatě jen vyjádřením čisté produkce v běžných cenách, je zřejmé, že jeho velikost je za jinak stejných cenových poměrů přímo úměrná velikosti čisté produkce.

Použití ukazatele čisté produkce na jednotku vynaložené živé práce, resp. na jednu pracovní sílu jako jednoho z důležitých ukazatelů produktivity práce zejména pro současné sledování vývoje odměn za práci vychází z marxistické teorie tvorby hodnoty. Proto také tomuto ukazateli přikládá mimořádný význam

řada našich i zahraničních autorů (Tlustý 1965, Notkin 1956, Kvaš 1956, Richter 1963). Ze stejných důvodů také všechny návrhy předložené jednotlivými delegacemi členských zemí RVHP na již zmíněném sympoziu v Tbilisi v roce 1972 obsahovaly požadavek vyjádřovat podle jednotné metodiky i tento ukazatel produktivity práce.

V této souvislosti je ovšem nutno upozornit i na problematiku vyčíslování veškerého množství vynaložené živé práce v JZD a v zemědělství vůbec. Je sice známo, že nejvhodnějším ukazatelem je počet odpracovaných hodin, avšak tento ukazatel se v JZD až do roku 1970 nesledoval (s výjimkou reprezentativních šetření). Na základě jejich výsledků a s pomocí dalších ukazatelů a podle metodiky k tomu zvlášť vypracované byla však VÚSEI v Praze (Houška a kol., 1972) vypočítána jednak veškerá spotřeba živé práce v čase, jednak z toho odvozen počet tzv. srovnatelných pracovníků. Je proto samozřejmé, že počet těchto pracovníků v JZD se liší od počtu trvale činných pracovníků v JZD a že tedy i ukazatele produktivity práce podle obou těchto kategorií pracovníků se budou odlišovat. Tuto skutečnost je nutné mít na zřeteli, neboť i ukazatel odměny za práci je třeba vždy vztahovat k souměřitelnému ukazateli spotřeby živé práce.

O velikosti těchto rozdílů svědčí např. tab. I.

Je zřejmé, že i když se v absolutním vyjádření objem hrubé produkce zemědělství (ve stálých cenách) na 1 trvalého a srovnatelného pracovníka v zemědělství lišil, zůstal celkový trend růstu tohoto ukazatele produktivity práce v podstatě zachován. Proti roku 1960 jde u trvalého pracovníka o zvýšení na 152,3 %, kdežto u srovnatelného pracovníka na 156 %.

Zcela jinak se však vyvíjela produktivita práce v JZD vyjádřená čistou produkcí zemědělství (ve stálých cenách) na 1 srovnatelného pracovníka v JZD i na každou hodinu vynaložené živé práce, jak o tom svědčí údaje v tab. II.

Z uvedených údajů je jasně patrný podstatně nižší trend růstu produktivity práce v JZD, je-li vyjádřena vývojem čisté produkce zemědělství (ve stálých cenách) na srovnatelného pracovníka v JZD nebo na jednu hodinu vynaložené živé práce, v porovnání s předchozími ukazateli produktivity práce.

I. Rozdíly v počtu a produktivitě práce trvalých a srovnatelných pracovníků v JZD (Houška a kol., 1972)

Ukazatel	1960	1962	1964	1966	1968	1970
Počet trvalých pracovníků v tis. osob	873,3	849,4	808,4	745,0	759,1	716,9
Počet srovnatelných pracovníků v tis. osob	1 080,1	1 027,8	1 043,0	953,1	926,6	865,6
Hrubá produkce zem. (ve st. c.) na 1 trvalého prac. v Kčs	35 472	34 768	40 187	44 660	50 506	54 024
Index (1960 = 100)	100,0	98,0	113,3	125,9	124,4	152,3
Hrubá produkce zem. na 1 srovnatelného prac. v Kčs	28 680	28 731	31 147	34 908	41 320	44 746
Index (1960 = 100)	100,0	100,2	108,6	121,7	144,1	156,0

Čistá produkce zemědělství v Kčs	1960	1962	1964	1966	1968	1970
Na 1 srovnatelného prac. v JZD	12 763	11 338	12 373	13 004	15 051	14 941
Index (1960 = 100)	100,0	88,8	96,9	101,9	117,9	117,1
Na 1 hodinu práce v JZD	6,54	5,81	6,33	6,67	7,72	7,66
Index (1960 = 100)	100,0	88,8	96,9	101,9	117,9	117,1

Jak tomuto vývoji produktivity práce odpovídal vývoj odměn za práci v uvedeném 10letém období, svědčí údaje o roční odměně za práci na 1 srovnatelného pracovníka v JZD v %:

1960 — 100,0	1966 — 142,1
1962 — 100,8	1968 — 187,4
1964 — 122,4	1970 — 206,8

Je tedy zřejmé, že růst odměn za práci v JZD předbíhal v uvedeném období růst produktivity práce, a to jak při jejím vyjádření hrubou, tak i čistou produkcí zemědělství (ve stálých cenách), připadající na 1 srovnatelného pracovníka.

* * *

Protože, jak známo, došlo v roce 1967 k výrazným cenovým změnám, které (i při použití stálých cen při výpočtu produkce) nemohly nepostihnout přesnost výpočtu objemu zhmotnělé práce, nezbytného pro výpočet čisté produkce, a dále proto, že odměna za práci družstevníků není závislá pouze na objemu hrubé a čisté produkce zemědělství, ale na objemu veškeré (celkové) hrubé i čisté produkce a tedy i na celkovém hrubém důchodu vytvořeném v JZD jak zemědělskou, tak i ostatní činností, nelze nemít ke vpředu uvedeným údajům určité výhrady.

Provedme proto stručnou analýzu vývoje ukazatelů produktivity práce a odměn za práci v JZD za období 1967–1972, v němž nedošlo k výraznějším cenovým změnám, a to na základě celkové hrubé i čisté produkce (ve stálých cenách) i celkového hrubého důchodu,¹⁾ vytvořených v JZD. Trend ukazatelů těchto kategorií, a to na 1 trvalého pracovníka v JZD (bez zaměstnanců) je patrný z tab. III.

Porovnáváme-li vývoj odměny za práci trvale činného pracovníka v JZD s běžně užívaným ukazatelem produktivity práce (tj. s objemem celkové hrubé produkce ve stálých cenách na 1 trvale činného pracovníka), zjišťujeme, že sice nedocházelo k rychlejšímu růstu produktivity práce před růstem odměn za práci, avšak tyto rozdíly jsou jak v jednotlivých letech, tak za celé sledované období velmi malé. Jinak je tomu však při porovnání růstu produktivity práce na základě ukazatele objemu celkové čisté produkce (ve stálých cenách) na 1 trvalého pracovníka. Z uvedených údajů zjišťujeme, že v průměru celé ČSSR ne-

1) Celkový hrubý důchod chápeme jako součet hrubého důchodu ze zemědělské a nezemědělské výroby a čistých peněžních příjmů z nevýrobní činnosti. Někdy bývá celkový hrubý důchod takto vypočtený označován též jako celkový důchod, což není nesprávné.

III. Vývoj některých ukazatelů produktivity práce a odměn v JZD

Ukazatel		1967	1968	1969	1970	1971	1972
Celková hrubá produkce na 1 trvale činného prac. v JZD	ČSR	100	107,7	116,2	122,0	129,3	144,5
	SSR	100	104,0	115,8	112,2	120,2	126,3
	ČSSR	100	104,8	116,0	116,2	123,1	134,4
Celková čistá produkce na 1 trvale činného prac. v JZD	ČSR	100	97,2	94,4	88,3	93,2	104,3
	SSR	100	90,2	91,9	80,4	96,1	93,6
	ČSSR	100	94,7	92,5	85,0	92,1	99,8
Celkový hrubý důchod na 1 trvale činného prac. v JZD	ČSR	100	103,0	109,7	112,6	120,5	134,7
	SSR	100	104,5	112,7	107,4	118,0	121,9
	ČSSR	100	103,5	110,7	110,6	119,4	129,9
Roční odměna za práci na 1 trvale činného prac. v JZD	ČSR	100	108,0	116,9	122,2	131,0	144,9
	SSR	100	106,5	114,1	115,4	121,1	129,6
	ČSSR	100	107,5	115,6	119,9	127,5	139,3

jenže nedošlo k růstu, ale naopak k poklesu této produkce a tomu ekvivalentní nově vytvořené hodnoty připadající na 1 trvalého pracovníka, která teprve v roce 1972 se dostává v ČSSR na úroveň roku 1967 a v ČSR dokonce poněkud nad tuto úroveň, zatímco v SSR této výchozí úrovně nedosáhla.

Hlavní příčina tohoto jevu je obecně známa. Spočívá totiž v neúměrném růstu spotřeby zvětšené práce jak ve fyzickém (naturálním), tak zejména v hodnotovém, resp. peněžním vyjádření.

Jestliže materiálové náklady na 100 Kčs výkonů činily v průměru let 1967–1970 v JZD 46,46 Kčs, pak v roce 1972 činily již 50,38 Kčs. Protože však spotřebovaná zvětšená práce i její hodnota musí být od veškeré produkce i její hodnoty odečtena, aby mohla být v následujícím výrobním procesu plně zabezpečena nezbytná reprodukce věcných činitelů výroby v rozsahu alespoň stejném jako ve výrobním procesu předcházejícím, pak tím ještě více vynikne význam ukazatele čisté produkce a jeho růstu na 1 trvalého pracovníka, resp. na jednotku času vynaložené živé práce jak pro zabezpečení rozšířené reprodukce těchto činitelů výroby, tak pro zabezpečení růstu odměn za práci. Z údajů uvedených v tab. III však je zřejmé, že odměna za práci připadající na 1 trvalého pracovníka v JZD vzrostla do roku 1972 proti roku 1967 v ČSSR na 139,3 % (v ČSR na 144,9 %, v SSR na 129,0 %), ačkoliv čistá produkce na 1 trvalého pracovníka v JZD (s výjimkou roku 1972 v ČSR) byla pod úrovní roku 1967.²⁾

Jak bylo již uvedeno, je však odměna za práci i rozšířená reprodukce věcných činitelů výroby zabezpečována z celkového hrubého důchodu, který je v podstatě jen celkovou čistou produkcí vyjádřenou v běžných cenách. V nich je (kromě odchylek cen běžných od cen stálých a cen od hodnoty vůbec) vyjádřeno i přerozdělení části hodnoty nadvýrobku, odčerpávané a centralizované zejména cenovým mechanismem v rukou státu, a tím i vědomé úsilí státu plánovitě zabezpečovat v dané etapě nejvhodnější proporcionální rozvoj v celém národním hospodářství. Z tohoto důvodu je proto mimořádně důležité porovnání

²⁾ Odměna na 1 trvale činného pracovníka je ve všech (i dále uvedených údajích) počítána bez odměn zaměstnanců JZD.

růstu odměn za práci s vývojem ukazatele celkového hrubého důchodu připadajícího na 1 trvalého pracovníka. Z údajů uvedených v tab. III však opět zjišťujeme, že růst odměn za práci v JZD, a to v ČSR i v SSR, předbíhal růst hrubého důchodu na 1 trvalého pracovníka v JZD.

Jakkoliv by dosud uvedená porovnání vývoje těchto ukazatelů mohla vést na první pohled k závěrům o nepříznivém vývoji vztahu mezi růstem produktivity práce a odměn za práci v družstevním sektoru našeho zemědělství, nelze tak učinit bez bližšího zkoumání.

Jde především o to, dát odpověď na otázku, zda dosavadní vývoj:

a) odstraňuje dřívější všeobecně známé zaostávání úrovně odměn za práci v JZD (i v zemědělství vůbec) za ostatními odvětvími národního hospodářství a vytváří tak příznivou situaci pro zvýšení hmotného zájmu na dalším růstu a zhospodárnění zemědělské výroby;

b) odstraňuje objektivně nezaviněné rozdíly v úrovni odměn za práci v JZD ležících v různých výrobních (zejména přírodních) podmínkách;

c) nenarušuje dostatečnou výši akumulace z vlastních zdrojů pro usku-tečňování stále náročnější rozšířené reprodukce věcných činitelů výroby, umožňujících zprůměrnění zemědělské výroby na bázi její koncentrace a specializace.

K získání odpovědí na tyto otázky byla sestavena tab. IV, v níž jsou jednotlivé ukazatele — s ohledem na rozsah této studie — uvedeny pouze za JZD v ČSR. Nutno však upozornit, že obdobný vývoj platí i pro SSR a tím i pro celou ČSSR.

Kromě již uvedené tendence, tzn. rychlejšího růstu odměn za práci než ukazatelů produktivity práce a celkového hrubého důchodu na 1 trvalého pracovníka v JZD, ukazují údaje tab. IV tato fakta:

1. Jsou podstatně větší rozdíly v produktivitě práce mezi výrobními oblastmi, je-li vyjadřována ukazatelem celkové čisté produkce (ve stálých cenách) na 1 trvalého pracovníka, než je-li vyjadřována ukazatelem celkové hrubé produkce (ve stálých cenách) na 1 trvalého pracovníka. Zatímco se tento rozdíl pohyboval u celkové hrubé produkce v daném období od 19,3 % (rok 1971) do 28,7 % (rok 1967), měl tento rozdíl při použití ukazatele čisté produkce na 1 trvalého pracovníka rozpětí od 76,4 % (rok 1967) do 123,5 % (rok 1970). To znamená, že v roce 1970 byl rozdíl v produktivitě práce (měřené celkovou čistou produkcí ve stálých cenách na 1 trvalého pracovníka) mezi relativně nejhorší a nejlepší výrobní oblastí více jak dvojnásobný, zatímco při jejím vyjádření v celkové hrubé produkci (ve stálých cenách) činil v téže roce jen 24,8 %. To svědčí o tom, že mezi výrobními oblastmi jsou podstatně větší rozdíly při vynakládání a spotřebě zvětšené práce než práce živé. Této skutečnosti je třeba s ohledem na nutnost efektivní intenzifikace zemědělské výroby ve smyslu závěrů XIV. sjezdu KSČ pro budoucí vývoj věnovat zvýšenou pozornost. V průměru všech oblastí v ČSSR bylo v průměru let 1967—70 na každých 100,— Kčs výkonů v JZD vynaloženo 46,46 Kčs materiálových nákladů (které představují v běžných cenách spotřebu zvětšené práce), avšak v roce 1972 činily tyto náklady již 50,38 Kčs. Tento neuspokojivý trend (vzhledem k tomu, že zároveň nedošlo ke snížení pracovních nákladů), jak upozornilo i listopadové zasedání ÚV KSČ, se nepodařilo dosud zastavit.

2. Stále se snižují rozdíly v úrovni odměn za práci pracovníků v JZD mezi výrobními oblastmi. Proti rozdílu 20 % (v roce 1967) mezi odměnou v relativně nejhorších a nejlepších přírodních podmínkách činil tento rozdíl

IV. Vývoj a rozpětí některých ukazatelů produktivity práce a odměn za práci v JZD ČSR

Rok	Celková hrubá produkce (ve st. c.) na 1 trvale činného prac. v JZD		%	Celková čistá produkce (ve st. c.) na 1 trvale činného prac. v JZD		%	Celkový hrubý důchod (ve st. c.) na 1 trvale činného prac. v JZD		%	Roční odměna na 1 trvale činného prac. v JZD		%	Podíl odměny z HD v %	
1967	a)	54 974	100,0	a)	21 768	100,0	a)	26 656	100,0	a)	14 326	100,0	a)	53,7
	b)	(82,6—111,3)		b)	(43,6—120,0)		b)	(79,9—114,7)		b)	(86,0—106,0)		b)	
	c)	28,7		c)	76,4		c)	34,8		c)	20,0		c)	
	d)	—		d)	—		d)	—		d)	—		d)	
1968	a)	59 208	107,7	a)	21 151	97,2	a)	27 458	103,0	a)	15 471	108,0	a)	56,3
	b)	(83,4—109,2)		b)	(32,8—122,2)		b)	(81,9—115,3)		b)	(87,5—106,7)		b)	
	c)	25,8		c)	89,4		c)	33,4		c)	19,2		c)	
	d)	+4234		d)	—617		d)	+802		d)	+1145		d)	
1969	a)	63 890	116,2	a)	20 457	94,4	a)	29 248	109,7	a)	16 747	116,9	a)	57,2
	b)	(88,3—108,0)		b)	(21,6—121,8)		b)	(85,9—111,0)		b)	(92,5—104,8)		b)	
	c)	19,7		c)	100,2		c)	25,1		c)	12,3		c)	
	d)	+4632		d)	—694		d)	+1790		d)	+1276		d)	
1970	a)	67 065	122,0	a)	19 222	88,3	a)	30 002	112,6	a)	17 514	122,2	a)	58,3
	b)	(84,3—109,1)		b)	(5,1—128,6)		b)	(84,7—112,9)		b)	(92,9—105,1)		b)	
	c)	24,8		c)	123,5		c)	28,2		c)	12,2		c)	
	d)	+3175		d)	—1235		d)	+754		d)	+767		d)	
1971	a)	71 103	129,3	a)	20 073	92,2	a)	32 114	120,5	a)	18 776	131,0	a)	58,4
	b)	(87,2—106,5)		b)	(12,6—120,2)		b)	(87,3—108,9)		b)	(94,3—103,0)		b)	
	c)	19,3		c)	107,6		c)	21,6		c)	8,7		c)	
	d)	+4038		d)	+851		d)	+2111		d)	+1252		d)	
1972	a)	79 436	144,5	a)	22 701	104,3	a)	35 915	134,7	a)	20 761	144,9	a)	57,8
	b)	(83,1—107,8)		b)	(21,9—124,7)		b)	(82,6—112,8)		b)	(95,9—105,1)		b)	
	c)	24,7		c)	102,8		c)	30,2		c)	9,2		c)	
	d)	+8333		d)	+2628		d)	+3801		d)	+1985		d)	

a) průměr ČSR

b) rozpětí v % mezi výrobními oblastmi

c) rozdíl v % mezi nejnižším a nejvyšším výsledkem ve výrobních oblastech

d) změna (přírůstek, úbytek) proti předchozímu roku

V. Vývoj akumulace z vlastních zdrojů a hodnota základních výrobních fondů

Ukazatel	1967		1968	
	Kčs	%	Kčs	%
Celková hodnota zákl. výr. fondů v mil. Kčs	30 189	100	33 299	110,3
na 1 ha z. p. v Kčs	12 018	100	13 293	110,6
Celkový objem akumulace z vlastních zdrojů v mil. Kčs	3 167	100	2 775	87,6
na 1 ha z. p. v Kčs	1 261	100	1 108	87,9
Na 100 Kčs zákl. výr. fondů připadá akumulace v Kčs	10,49	100	8,33	79,4

v roce 1971 již jen 8,7 %, i když v roce 1972 nepatrně vzrostl (na 9,2 %). Tento jev je možno hodnotit pozitivně, neboť v socialistickém zemědělství včetně družstevního sektoru není žádoucí, aby odměna za práci byla ovlivňována jinými faktory než jen množstvím a kvalitou vykonané práce. To však zároveň znamená, že určité rozdíly v odměnách mezi výrobními oblastmi jsou oprávněné, pokud jsou vyvolány vyšším množstvím a kvalitou vykonané práce.

3. Přírůstky celkového hrubého důchodu připadající na 1 trvalého pracovníka v JZD byly až do roku 1970 prakticky zcela odčerpávány na zvýšení odměny za práci. Z přírůstku celkového hrubého důchodu o 3346,— Kčs v roce 1970 proti roku 1967 připadalo na zvýšení odměn za práci 3188,— Kčs, tj. 95,2 %. Teprve počínaje rokem 1971 se začíná snižovat tento podíl, vyplývající ze subjektivního přístupu k rozdělování přírůstku celkového hrubého důchodu, neboť na zvýšení odměn bylo v roce 1971 věnováno 59,3 % a v roce 1972 již jen 52,2 % z přírůstku celkového hrubého důchodu JZD. Přes tuto pozitivní skutečnost bylo však v celém sledovaném období (1967—1972) věnováno na zvýšení odměny téměř 70 % přírůstku celkového hrubého důchodu a tím snížena základna pro rozšířenou reprodukci věcných činitelů výroby, především základních výrobních prostředků.

4. Absolutní výše odměny za práci připadající na 1 trvale činného pracovníka v JZD, která je v tab. IV uvedena jako čistá odměna (na rozdíl od tzv. brutto mzdy v ostatních odvětvích národního hospodářství, jež v roce 1972 činila například v průmyslu v ČSR 2073,— Kčs měsíčně) a v níž nejsou uvedeny výhody plynoucí z odkupu naturálií, resp. z naturální složky odměny, již dosahuje úrovně odměn pracovníků v ostatních odvětvích národního hospodářství. S přihlédnutím ke skutečnosti, že se zároveň snížily rozdíly v úrovni odměn mezi výrobními oblastmi na ± 4 až 5 procent proti průměru v celé ČSR to znamená, že bylo téměř odstraněno zaostávání v úrovni odměn v JZD proti ostatním odvětvím národního hospodářství.

Podle propočtů SÚS se v roce 1973 dále zvýšila odměna za práci v JZD a činila (včetně naturálií) na 1 přepočteného pracovníka 1907,— Kčs měsíčně. To znamená, že se na 98,5 % vyrovnala mzdě pracovníků státních statků a na 91 % mzdě pracovníků v ostatních odvětvích národního hospodářství socialistického sektoru. V přepočtu na 1 příslušníka rodiny byly peněžní příjmy družstev-

1969		1970		1971	
Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%
36 097	119,5	38 768	121,8	41 618	134,5
14 450	120,2	15 544	129,3	16 687	138,8
2 494	78,7	2 241	70,7	2 342	73,9
998	79,1	899	71,3	939	74,5
6,91	65,9	5,78	55,1	5,63	53,6

níků pouze o 3 % nižší v porovnání s peněžními příjmy připadajícími na 1 příslušníka dělnických rodin.

5. S ohledem na pomalejší růst celkového hrubého důchodu na 1 trvalého pracovníka v JZD než byl jeho růst odměny za práci, zvyšoval se podíl odměn za práci na hrubém důchodu, a to z 53,7 % v roce 1967 na 58,4 % v roce 1971. Teprve v roce 1972 dochází k mírnému poklesu na 57,8 %. Tato skutečnost zároveň znamenala, že rok od roku se zřejmě snižoval nejen podíl, ale i celkový objem prostředků připadajících z celkového hrubého důchodu na rozšířenou reprodukci především základních výrobních prostředků v JZD. Tak tomu také skutečně bylo, jak bude ještě dále uvedeno.³⁾

Z toho, co bylo dosud uvedeno vyplývá, že logicky nezbytný příznivý vývoj odměn za práci v JZD, který v podstatě odstranil zaostávání úrovně odměn v JZD za ostatními odvětvími národního hospodářství i objektivně neodůvodněné značné rozdíly v odměnách mezi JZD různých výrobních oblastí, byl způsoben především tím, že přírůstek celkového hrubého důchodu (i při jinak ne zcela příznivém růstu produktivity práce, vyjádřené celkovou čistou produkcí na 1 trvalého pracovníka v JZD) byl z rozhodující míry — a v letech 1968—1970 prakticky zcela — spotřebován na zvýšení odměn za práci. Tím se však zároveň snížila vlastní základna mnohých JZD pro uskutečňování rozšířené reprodukce věcných činitelů výroby v příštích letech, což s ohledem na nastávající etapu přestavby materiálně technické základny našeho zemědělství na bázi socialistické velkovýroby průmyslového charakteru nemůže být jevem žádoucím. O této skutečnosti svědčí mj. údaje tab. V, v níž je uveden vývoj celkového objemu akumulace z vlastních zdrojů JZD k vývoji celkové hodnoty základních výrobních fondů v JZD v ČSR.

Údaje tab. V potvrzují již uvedený závěr o snižující se vlastní základně JZD pro uskutečňování rozšířené reprodukce věcných činitelů výroby. Ačkoliv hodnota základních výrobních fondů v JZD vzrostla v roce 1971 proti roku 1967 o 34,5 %, poklesl objem akumulace z vlastních zdrojů o 26,1 % (v roce

³⁾ Tato tendence je patrna i z údajů Statistických přehledů 1973, z nichž zároveň ovšem vyplývá, že odvody do centralizovaného čistého důchodu státu vzrostly v celé ČSSR v uvedeném období z 970 Kčs (v roce 1967) na 1700 Kčs (v roce 1971) na 1 ha zemědělské půdy.

1970 dokonce o 29,3 %). V důsledku této skutečnosti klesal každoročně objem vlastní akumulace na každých 100,— Kčs hodnoty základních výrobních fondů. Jestliže v roce 1967 připadalo 10,49 Kčs vlastní akumulace na každých 100,— Kčs základních výrobních fondů, pak v roce 1971 to bylo již jen 5,63 Kčs, tj. 53,6 %.

I když je možné a nutné za určitých společensko-ekonomických podmínek počítat s tím, že nebude růst akumulace z vlastních zdrojů JZD na každých 100,— Kčs základních výrobních fondů i přednostním dotováním fondu akumulace (výstavby) před dotací fondu spotřeby při rozdělování celkového hrubého důchodu v JZD, nelze na druhé straně se spokojit s tendencí poklesu objemu akumulace z vlastních zdrojů, připadající na každý hektar zemědělské půdy. Jak z tab. V vyplývá, byl tento pokles sice zastaven v roce 1971, avšak zdaleka nedosahoval výchozího stavu z roku 1967.

Všechny uvedené skutečnosti svědčí o tom, že dlouhodobější pokračování v dosavadním trendu vývoje vztahu odměn za práci v JZD a produktivity práce (měřené především ukazatelem celkové čisté produkce na 1 trvale činného pracovníka v JZD i vývoje celkového hrubého důchodu na 1 trvalého pracovníka v JZD) by se mohlo stát za určitých podmínek překážkou dalšího úspěšného vývoje celého reprodukčního procesu v družstevním sektoru zemědělství v duchu závěrů XIV. sjezdu KSČ a dubnového pléna ÚV KSČ. Údaje za léta 1971 a 1972 však ukazují, že uvedený ne zcela příznivý vývoj vztahu mezi produktivitou práce vyjádřenou především objemem celkové čisté produkce na 1 trvalého pracovníka v JZD a odměnou za jeho práci začal být cílevědomou hospodářskou politikou nového vedení strany usměrňován do správných proporcí.

Také výsledky hospodaření JZD za rok 1973 a uskutečnění některých nezbytných regulačních opatření v důchodové politice JZD ukazují, že je postupně dosahováno žádoucího souladu mezi vývojem produktivity práce a odměnou za práci v JZD.

ZÁVĚR

V roce, v němž vzpomínáme na 25. výročí zahájení socialistické přestavby čs. zemědělství v duchu zásad Leninova družstevního plánu, nelze nevyzdvihnout i významnou úlohu růstu produktivity práce, o němž V. I. Lenin zdůrazňoval, že je hlavním zdrojem společenského bohatství a neustálého zvyšování životní úrovně pracujících. Proces združstevňování roztržité zemědělské malovýroby ve velká družstevní hospodářství, jejich soustavné upevňování a vybavování moderní technikou, vyrobenou a dodanou dělnickou třídou, vytvořilo rozhodující předpoklady k tomu, že i v družstevním sektoru vzrostla produktivita práce nebývalou měrou. Více jak čtyřnásobně vzrostla produkce zemědělských výrobků připadajících na 1 pracovníka v zemědělství v porovnání s dřívější zemědělskou malovýrobou. Tato skutečnost spolu se stále rostoucí produkcí z každého hektaru zemědělské půdy umožnila, že životní úroveň pracujících v zemědělství se pronikavě zvýšila a přiblížila úrovni ostatních pracujících v národním hospodářství.

Za těmito nespornými úspěchy nelze však nevidět jednak dosud trvající rozdíly mezi jednotlivými družstvy i státními statky, jednak některé nedostatky, jež se v posledních letech objevily ve vztazích mezi vývojem produktivity práce a vývojem odměn za práci v JZD. Jsou způsobeny jednak běžným používáním některých ne zcela přesných ukazatelů produktivity práce pro sledování vývoje

onoho důležitého vztahu obou společenských jevů v JZD, jednak nedodržováním objektivně žádoucích proporcí při rozdělování hrubého důchodu v JZD na spotřebu a akumulaci. Odstranění těchto nedostatků, na něž upozornilo i listopadové plénum ÚV KSČ v roce 1973, je v zájmu dalšího rozvoje nejen celé společnosti, ale i JZD, která vstupují do nové etapy svého rozvoje.

Literatura

- HOUŠKA V. a kol., 1972, Vývoj produktivity práce a vliv hlavních faktorů na její dynamiku v zemědělství na úrovni odvětví. Výzkumná práce č. 42, VÚSEI Praha.
KVAŠ J., 1956, Metody izmerenija proizvoditelnosti truda. Moskva.
MARX K., 1954, Kapitál I., str. 417. SNPL Praha.
MAŠENKOV, GABIDULIN, 1973, Problematika jednotného stanovení a porovnání produktivity práce. Mezinárodní zem. časopis č. 3.
NOTKIN A., 1956, Metodologičeskije voprosy izučeniya i planirovaniya proizvoditelnosti truda. Moskva.
RICHTER G., 1963, Grundfragen der Messung der Arbeitsproduktivität, Berlin.
TLUSTÝ Z., 1965, Principy měření produktivity práce, Praha.
Statistická ročenka ČSSR, 1973. FSÚ Praha, str. 22-23.
Statistické přehledy, 1973, příloha časopisu Zeměd. ekonomika č. 7.

Došlo dne 17. 1. 1974

Adresa autora:

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchbát

Popri 30. výročí Slovenského národného povstania je rok 1974 aj rokom štvrtstoročia od IX. zjazdu KSCĽ, na ktorom súdruh Klement Gottwald vytýčil generálnu líniu prechodu dediny od malovýroby k veľkovýrobe.

Rozvoj socialistickej poľnohospodárskej veľkovýroby, zakladanie, upevňovanie a trvalá prosperita jednotných roľníckych družstiev si vyžiadali nemálo politicko-organizačného úsilia strany, štátnych a hospodárskych orgánov, obetavých funkcionárov poľnohospodárskej prvovýroby, ale aj poľnohospodárskej vedy a školstva. V priebehu 25ročného vývoja sa vytvorila účelená organizačná teória a pokroková riadiaca prax, vyrástli skvelí organizátori družstevného hospodárenia.

V predložennom príspevku sa usilujeme ukázať základné vývojové tendencie organizačnej štruktúry a systému odmeňovania v JRD a zároveň načrtnúť niektoré námety pre ďalší postup vpred tak, aby sme plne využili potencionálne prednosti družstevného hospodárenia, aby sme dokázali ovládnuť organizačné faktory vedecko-technickej revolúcie v poľnohospodárstve.

VÝVOJ ORGANIZÁCIE RIADENIA NA JRD

Riadenie ako objektívna podmienka efektívnej výroby prekonalo vo svojom vývoji analogické stupne rozvoja delby práce ako proces technicko-technologický. Tieto vývojové etapy boli ovplyvňované najmä úrovňou teoretického myslenia v tejto oblasti, poradím dôležitosti úloh pri budovaní socialistickeho poľnohospodárstva a odbornou vyspelosťou riadiacich pracovníkov.

Organizácia riadenia poľnohospodárskej výroby sa musela rozvíjať nielen na nových spoločenských základoch, ale aj novým metodickým spôsobom a to prakticky od začiatku.

Hlavným poznávacím a konštitučným zdrojom náuky o riadení socialistickeho poľnohospodárstva sa stali poznatky z riadenia kolchozov, sovchozov a strojno-traktorových staníc v Sov. zväze. Významnú úlohu v tomto procese zohralo najmä dielo prof. S. G. Kolesneva. Aktívne bola využitá aj transformácia riadiacich prístupov v priemysle.

Kolektivizácia a postupné upevňovanie ekonomiky JRD a ŠM významne obohatili teóriu a prax výstavby socialistickeho poľnohospodárstva v konkrétnych československých podmienkach o odvodené špecifické realizačné postupy. Socialistické poľnohospodárske podniky dokázali svoju opodstatnenosť, pretože potvrdili schopnosť spájať záujmy spoločnosti so záujmami pracujúceho roľníctva, prejavili vysokú dynamiku i ďalšie veľkovýrobné zdroje socialistickeho rozvoja.

Jednotné roľnícke družstvá a štátne majetky sme v prvých fázach budovali ako mnohოდветвовé, relatívne samostatné výrobné jednotky. Organizačná teória pre tieto pod-

mienky vytvorila dva typy organizačných štruktúr vnútorného usporiadania. Na JRD sa vzhľadom na ich pôvodne obmedzený plošný rozsah a široký výrobný program uplatňovala tzv. funkcionálna štruktúra organizácie. Funkcionalizácia spočívala v tom, že každý špecialista z podnikového vedenia riadil svoj úsek s konečnou platnosťou až po koncovku výroby, resp. ekonomiky. Išlo tu v podstate o jednostupňové riadenie na linke agronóm — vedúci pracovnej skupiny rastlinnej výroby, zootechnik — vedúci chovateľskej skupiny, mechanizátor — vedúci opravárenskej dielne.

Na štátnych majetkoch sa v protiklade s tým uplatňovala divizionálna organizačná štruktúra, ktorá predstavuje tzv. miestnu územnú výrobnú organizáciu. Jej hlavnou zásadou je organizačné rozčlenenie veľkého celku na niekoľko menších, ľahko ovládateľných a relatívne samostatných častí (hospodárstiev), ktoré sa prostredníctvom svojich vedúcich predstaviteľov zapájajú do celkového systému podniku. Okrem toho divizionálna organizačná štruktúra rozlišovala líniové a štábne útvary a vo vzťahu ku koncovke výroby dvojakú podriadenosť (líniovú — rozhodovaciú, štábnu — poradenskú) a dva stupne riadenia (podnik — hospodárstvo).

Zatiaľ čo v organizačných otázkach sa poľnohospodárska prax mohla opierať o rozsiahle sovietske skúsenosti i serióznu prácu nášho teoretického frontu, v otázkach priamej riadiacej práce organizátori socialistickej poľnohospodárskej veľkovýroby boli odkázaní sami na seba tým viac, že aj poľnohospodárske školstvo sa zameriavalo prevažne na výchovu špecialistov a len v malej miere na prípravu v riadiacej odbornosti. Vedúci pracovníci sa učili riadiť za pochodu, revolučným zápalom, obetavosťou, dôrazom na politicko-spoločenské aspekty svojej práce nahrádzali nedostatok teoretickej prípravy z danej oblasti, prekonávali nielen problémy a ťažkosti, ale zároveň zrýchľovali tempo tempo rozvoja socialistického poľnohospodárstva.

I keď začiatky snáh o veľkovýrobné pojmovanie riadenia socialistických poľnohospodárskych podnikov boli spojené často s problémami a v hľadaní či zdokonaľovaní systémov riadenia sa objavili niekedy i subjektivistické prístupy, predsa môžeme so zadostučinením konštatovať, že vývoj riadenia v poľnohospodárstve v konfrontácii s priemyslom nezaostával, ale naopak nadobúdval v niektorých smeroch progresívnejšie tendencie. Pravda, to neplatí absolútne, pretože v poľnohospodárskych podnikoch existuje značná diferenciácia úrovne riadenia. Svedčia o tom rozdielne hospodárske výsledky podnikov, nachádzajúcich sa v rovnakých výrobných podmienkach.

Nie náhodou vystupuje do popredia úloha vyrovnáť tieto diferencie a v súlade s postupujúcou vedecko-technickou revolúciou a frontálnym prechodom nášho poľnohospodárstva na cestu priemyslového a intenzívneho rozvoja ďalej zvyšovať úroveň všetkých oblastí a stupňov riadenia.

V systéme intenzifikačných faktorov poľnohospodárskej výroby patrí vedúca úloha vede. Veda premieňa, revolucionizuje techniku a spolu s ňou i celú biologickú a technologickú základňu poľnohospodárstva. Riadenie je pritom hlavným transférovým kanálom vedy. Riadiaca činnosť musí preto vytvoriť také komunikačné väzby, aby sa nové biologické, technické a technologické objavy vedy včas premietali do poľnohospodárskej výroby.

V podmienkach vedecko-technickej revolúcie patrí významné miesto koncentracii a špecializácii výroby, ktoré umožňujú vytvárať priaznivé podmienky pre efektívne využívanie materiálových, finančných a pracovných zdrojov rozvoja poľnohospodárskej výroby. Pre kooperačné a integračné formy vzniku vysokokonzentrovaných a priemyslovo špecializovaných poľnohospodárskych jednotiek musia byť obsahové i metodicky vyvinuté výkonné organizačné a riadiace systémy. Riadenie spoločných podnikov výroby a služieb a zabezpečenie perfektného fungovania poľnohospodárskych podnikov, zapojených do širokého okruhu spoločenskej deľby práce, kladie v porovnaní s doterajším stavom neporovnateľne vyššie nároky aj na riadiacu pôsobnosť vedúcich pracovníkov.

Pre obmedzený objem, plošný rozsah a jednoznačnú lokalizáciu poľnohospodárskej výroby funkcionalizácia organizačnej štruktúry poľnohospodárskeho podniku vyhovovala. Prinášala špecializáciu funkčnú a v rámci nej ľahšiu koordináciu, hospodárnosť a operatívnosť plnenia úloh. Len čo však organizačný systém poľnohospodárskeho podniku prekročí určité veľkostné hranice, čo je pre súčasnú vývojovú etapu v našich podmienkach bežné, typická funkcionalizácia stráca svoje prednosti.

To isté možno povedať aj o divizionizácii. S rastom poľnohospodárskeho podniku, s vyhaňovaním jeho podnikovej a vnútropodnikovej špecializácie, s rozkladom pôvodne uzatvoreného naturálneho okruhu sa pri divizionálnej organizačnej štruktúre začínajú rozplývať kompetencie, narušuje sa vzájomná spolupráca v oblasti komunikácie a to najmä vtedy, keď je potrebné jednat rýchle, odborne a integrované. Vedúci pracovníci stoja pred často strnulými miestne výrobnými štruktúrami a odvodené lokálnymi záujmami práve za situácie, keď vzniká potreba reagovať na novú technológiu, ekonomiku a ostatné dynamické vplyvy, ktoré prináša vedecko-technický rozvoj.

NOVÉ TENDENCIE V RIEŠENÍ VÝKONNÝCH ORGANIZAČNÝCH ŠTRUKTÚR

Pri zdokonaľovaní organizačných štruktúr existujúcich, resp. zlučujúcich sa poľnohospodárskych podnikov sa teória i prax usilujú využiť výhody funkcionalizácie a uplatniť ich v priestore. Odvetvový prístup k riadeniu poľnohospodárskej výroby, ktorý prechádza ďaleko za hranicu individuálneho podniku, urýchľuje nekonečný proces rozvoja výrobných síl. Ide v ňom vlastne o funkcionalizáciu, použitú v priestore, do ktorého sa umiestňujú jednostranne špecializované organizačné jednotky, zjednotené do rovnocenných cechov. Systém odvetvovej organizačnej štruktúry však nie je otázka subjektívneho prania, ale objektívnych predpokladov. Nová technika a technológia, pokroky v plemenárskej práci a rozvoj krmovínarskeho priemyslu vniesli do organizácie výrobnnej základne nový prvok — potrebu špecializovať a koncentrovať výrobu nielen v hraniciach súčasného poľnohospodárskeho podniku, ale aj nad jeho rámec. Z toho hľadiska poľnohospodárske podniky so svojou všeobecnou štruktúrou výroby a územne výrobným princípom organizácie prestávajú byť perspektívnym typom výroby. To znamená, že na báze kooperácie začínajú sa formovať celkom nové organizačné štruktúry, ktoré svojim naturálnym okruhom pôsobia v širšom a odlišnom priestore, ako je terajší reprodukčný okruh jednotlivého poľnohospodárskeho podniku.

Preto už dnes môžeme predvídať, prípadne zo zovšeobecnených skúseností praxe vyvodzovať, do akých nových organizačných štruktúr sa bude diferencovať doterajší, v podstate štandardný typ poľnohospodárskeho podniku. Ide predovšetkým o nové typy poľnohospodárskeho podniku industriálneho charakteru — spoločné poľnohospodárske podniky, pre ktoré je charakteristické, že výroba je simplifikovaná v podstate na jeden výrobok a na jednu alebo niekoľko štandardných technológií. Ďalej na báze kooperčných zoskupení vzniká široká škála nových foriem organizácie výroby od veľmi jednoduchých až po zložité, približujúce sa k charakteru závodu alebo podniku. Predstavujú v istom zmysle viac alebo menej autonómnu organizačnú jednotku s vlastným systémom vnútorného riadenia a organizácie. A napokon mení sa aj charakter hlavného, teraz už kooperujúceho poľnohospodárskeho podniku. Na tejto základni vznikajú buď úplne nové, netradičné sústavy „vnútropodnikovej organizácie a riadenia“ alebo zaužívané sústavy sa prežívajú. To znamená, že každá významnejšia zmena vo výrobnnej základni podniku vyvoláva potrebu primeranej zmeny, reorganizácie riadiacej nadstavby, alebo jej prestavbu, prípadne aj projekciu a tvorbu novej organizácie riadenia.

Tvorba organizačnej štruktúry smerom k podnikovému centru stráca už na uniformite. Platí to najmä o druhom, ale v určitých organizačných štruktúrach aj v treťom stupni riadenia.

O tom, aký organizačný útvar bude vhodný pre stupeň riadenia, nadriadený prvému stupňu, rozhoduje zásadne zvolený typ organizačnej štruktúry. Ak má podnik podmienky pre voľbu územno-výrobnej organizačnej štruktúry, je druhostupňovým organizačným útvarom spravidla hospodárstvo na čele s vedúcim. Ak má podmienky pre voľbu odvetvovej, je týmto útvarom výrobný úsek, ktorý nazývame aj prevádzkou, na čele s hlavným agronómom (zootechnikom) ako vedúcim prevádzky.

Jednoznačné priame riadenie môže napr. v živočíšnej výrobe zlúčených podnikov nastúpiť vtedy, keď sa uvedie do života zjednodušenie celopodnikového výrobného programu, keď sa zavedie špecializácia jednotlivých fariem, keď sa v hlavných rysoch ukončí stavebná a technologická prestavba jednotlivých objektov, keď sa dostabilizuje ošetrovateľský personál.

Odvetvové riadenie je nepochybne riadiacim systémom budúcnosti. To však neznamená, že divizionálne organizačné štruktúry sú už v poľnohospodárstve úplne prekonané. Nadálej platia ich prednosti predovšetkým vo využívaní miestnych výrobných podmienok, tradícií a utajených výrobných rezerv. Až keď sú tieto zdroje plne zaktivizované, možno od divizionálnych štruktúr opustiť a prejsť na kvalitatívne vyšší stupeň funkcionálnej štruktúry v priestore, fungujúcej v podobe odvetvového riadenia. Plnú aktivizáciu miestnych možností však nemôžno dosiahnuť púhym aktom integrácie viacerých podnikov. K tomu je potrebné prechodné obdobie s dôslednou organizátorskou prácou pri zabezpečovaní podnikovej špecializácie a vnútropodnikovej koncentrácie výroby.

Na druhej strane však treba vytvárať priestor pre bezodkladné uplatňovanie odvetvového riadenia okrem špeciálnej rastlinnej výroby v materiálových službách mechanizácie (opravárstvo, sušiarstvo, skladové hospodárstvo) a stavieb. V týchto úsekoch výroby a obslužných procesov možno zároveň získavať skúsenosti a vytvárať tradície pre priame riadenie a v súvislosti s tým vychovávať aj kvalifikované kádre, ktoré sú pre odvetvový riadiaci systém mimoriadne dôležité, pretože musia spájať úlohy riadenia líniového a štábného, riadenia koncepčného a operatívneho, ktoré dokážu reintegrovať prácu plánovaciu, organizačnú, koordinačnú a kontrolnú.

Ak chceme tieto úlohy úspešne zvládnuť, musíme vzhľadom na špecifické faktory riadenia aktivizovať štúdium problémov riadenia v poľnohospodárstve viac, ako v ktoromkoľvek inom národohospodárskom odvetví. Musíme si vziať za svoje slová L. I. Brežneva, ktorý hovorí: „Naučiť sa víťaziť na všetkých úsekoch výstavby socializmu znamená naučiť sa riadiť“. Učiť sa vede o organizácii riadení, a ak to bude treba učiť sa ju i celkom znova, to je dnes prvoradá povinnosť všetkých vedúcich pracovníkov v poľnohospodárstve.

VÝVOJ ODMEŇOVANIA NA JRD

Rozhodujúci faktor vo vývoji poľnohospodárstva u nás tvorí vznik a vývoj jednotných roľníckych družstiev. Pri ich vzniku zrodil sa i problém vypracovania správneho systému odmeňovania. Skúsenosti s kolektívnou formou vlastníctva výrobných prostriedkov ešte neboli, rovnako ako skúsenosti v odmeňovaní za prácu. Tým viac musíme oceniť nenahraditeľnosť „otvorených dverí“ k výsledkom tvorby sovietskych poľnohospodárskych ekonómov. Sovietske kolchozy si razili cestu novú, dosiaľ neznámu, bez skúseností. Naše JRD sa už mali od koho učiť a o čo opierať, pravda to neznamenal, že sa mohli určité štádia budovania JRD preskočiť, ale bolo možné vyhnúť sa mnohým chybám a nedostatkom.

Po vzniku našich JRD prevzali sme trudodňovú formu odmeňovania a pomenovali sme ju pracovnou jednotkou. Koncom roku 1950 sa na 80 % JRD odmeňovalo ešte podľa odpracovaných hodín, ale pracovná jednotka sa stále viac udomácňovala a v roku

1952 už 3/4 JRD odmeňovali formou pracovných jednotiek. Odmeňovanie podľa PJ zohralo rozhodujúcu úlohu pri konsolidácii a stabilizácii pracovných síl na JRD. Po splnení tejto úlohy, prechádza sa na pokrokovejšie spôsoby odmeňovania a to predovšetkým na peňažnú sústavu odmeňovania.

Hlavným cieľom „Novej sústavy odmeňovania za prácu v JRD“ je posilnenie záujmu družstevných roľníkov na rozvoji výrobných síl v súlade s celospoločenskými potrebami, presadenie ekonomicky odôvodnenej diferenciacie odmien a socialistických princípov odmeňovania podľa množstva a kvality práce.

V novej sústave odmeňovania rozhodujúcou úlohu zohrá pohyblivá zložka odmien, najmä v zlúčených JRD a z toho aspektu chceme poukázať na súlad spoločenských, kolektívnych a individuálnych záujmov, predovšetkým prostredníctvom sústavy podnikovej hmotnej zainteresovanosti.

NOVÉ TENDENCIE V MATERIÁLNEJ ZAIINTERESOVANOSTI A NADVÄZNOSTI NA NOVÉ FORMY ORGANIZÁCIE A RIADENIA V POĽNOHOSPODÁRSKOM PODNIKU

Vzhľadom na súčasné tendencie v základnom odmeňovaní, kedy sa vytvára jednotný systém vo všetkých poľnohospodárskych podnikoch a jednotné princípy v celom národnom hospodárstve, prenáša sa ťažisko výskumu na skúmanie pohyblivých zložiek odmeny, najmä na výsledkové prémie či podiely za splnenie, resp. prekročenie plánovaných hospodárskych výsledkov vnútropodnikových útvarov a celého podniku.

Návrh na riešenie systému strediskovej hmotnej zainteresovanosti v zlúčených JRD a väčších poľnohospodárskych podnikoch (nad 700 ha p. p.)

Predpokladáme, že v prevažnej väčšine týchto poľnohospodárskych podnikov sa budú organizovať vnútropodnikové útvary (strediská) na úrovni bývalých samostatných JRD, prípadne viac-menej samostatné výrobné celky obdobné hospodárstvom ŠM.

Činnosti týchto útvarov navrhujeme hodnotiť podľa plnenia sledovaných výnosov a nákladov.

Pod výnosmi rozumieme hrubú poľnohospodársku produkciu v bežných cenách, resp. výkony (v mechanizačných strediskách). Do nákladov navrhujeme začleniť všetky priame náklady, ktoré môžu ovplyvňovať strediská, vrátane pracovných nákladov.

V našom návrhu neuvažujeme s účtovaním výkonov jedného strediska pre druhé.

Hodnotenie činnosti stredísk a postup vypočítavania podielov navrhujeme robiť nasledovne:

1. podľa plnenia výsledného ukazovateľa;

2. podľa plnenia plánovaného výsledku strediska s tým, že pre každé stredisko stanovíme percentuálny podiel z dosiahnutého výsledku.

1. Podľa plnenia výsledného ukazovateľa

Plánovaný výsledný ukazovateľ pre jednotlivé strediská vypočítame takto:

$$V\dot{U}_p = \frac{HP_p - TP_p + R_p}{SN_p}$$

$$V\dot{U}_s = \frac{HP_s - TP_s + R_s}{SN_s}$$

$$\% \text{ plnenia} = \frac{V\dot{U}_s}{V\dot{U}_p} \times 100$$

kde: $V\dot{U}$ — výsledný ukazovateľ (p — plán, s — skutočnosť)

HP — hrubá produkcia

TP — tržová produkcia

R — tržby z realizácie

SN — sledované náklady

Vychádzame z toho, že zainteresovanosť podľa tohto ukazovateľa znižuje rozdiely medzi jednotlivými strediskami, ktoré vznikajú v dôsledku rôznej rentability ich produkcie. Súčasne sa znižujú požiadavky na plánovanie a evidenciu. Podnik sa vyhne využívaniu vnútropodnikových cien a strediská sú zainteresované len na tých položkách, ktoré priamo ovplyvňujú.

Postup určenia podielov jednotlivým strediskám je podobný ako pri návrhu na nezlúčené a menšie poľnohospodárske podniky.

Dosiahnutý zostatok zisku podniku, ktorý pripadá na podiely, sa paušálne rozdelí na strediská podľa výšky skutočných základných odmien (vedenie družstva, strediská poľnohospodárskej výroby a iné útvary).

Podľa percenta splnenia, resp. nesplnenia zostatku čistého zisku upravíme paušálny nárok pracovníkov vedenia JRD na upravený nárok na podiely z rozdelenia výsledku hospodárskej činnosti.

Podľa percentuálneho splnenia výsledného ukazovateľa upravíme paušálny nárok stredísk na upravený nárok. Paušálny nárok na podiely pracovníkom nehodnotených úsekov zostáva aj nárokom upraveným.

Zvyšujúca čiastka zisku sa rovnomerne rozdelí vedeniu JRD, hodnoteným strediskám a nehodnoteným útvarom tak, že sa počíta, resp. odpočíta podľa výšky skutočných základných odmien.

2. Podľa splnenia plánovaného výsledku strediska

Skutočný zostatok zisku podniku paušálne rozdelíme na strediská, vedeniu JRD a na ostatné nehodnotené úseky podľa výšky skutočných základných odmien.

Postup pri priznaní podielov vedúcim pracovníkom je rovnaký ako pri postupe uvedenom ako 1.

Podľa stredísk vypočítame, koľko % predstavuje paušálny nárok na podiely z rozdelenia výsledku hospodárskej činnosti podniku z plánovaného objemu hospodárskeho strediska.

Podľa takto vypočítaného % stanovíme „upravený nárok stredísk“ na podiely (zo skutočného výsledku podľa stanoveného % vypočítame upravený nárok).

I. Východiskové údaje

Stredisko	Plánovaný výsledok strediska	Skutočný výsledok strediska	% plnenia	Skutočné základné odmeny	Paušálny nárok
1.	300 000	290 000	96,6	130 000	64 454
2.	320 000	330 000	103,1	110 000	54 538
3.	70 000	50 000	71,4	35 000	17 353
4.	40 000	50 000	125,0	18 000	8 929
5.					

Na nezhodnotených úsekoch paušálny nárok je súčasne nárokom upraveným.

Sumu, o ktorú sa prekročil, resp. nevyčerpal zostatok zisku podniku na podiely, všetkým útvarom pripočítame, resp. odpočítame podľa skutočných základných odmien.

Postup priznania podielov z výsledku hospodárskej činnosti si ukážeme na jednoduchom príklade. Východiskové údaje a postup výpočtu uvádzame na tab. I a II.

Vo vedení JRD plánovaný a skutočný výsledok predstavuje plánovaný a skutočný zostatok zisku podniku na rozdelenie.

Výpočet upraveného nároku:

Pracovníkom vedenia JRD upravený nárok vypočítame zohľadnením percentuálneho plnenia zisku podniku na podiely. Toto plnenie bolo na 90 %. Teda upravený nárok vedenia JRD je 31 253 Kčs (paušálny nárok sa znížil o 3473 Kčs).

Strediskám najprv vypočítame percentuálny podiel paušálneho nároku z plánovaného výsledku (tab. II).

Upravený nárok pre strediská je v tab. III.

Ďalej vyčíslime rozdiel medzi upraveným nárokom na podiely stredísk a vedenia JRD oproti skutočnému zostatku zisku podniku na podiely.

II. Postup výpočtu

Stredisko	Paušálny nárok	Plánovaný výsledok	Percentuálny podiel paušálneho nároku z plánovaného výsledku
1.	64 454	300 000	21,48
2.	54 538	320 000	17,04
3.	17 353	70 000	24,79
4.	8 929	40 000	22,32

III. Stanovenie upraveného nároku pre strediská

Stredisko	Skutočný výsledok	% podiel	Upravený nárok
1.	290 000	21,48	62 292
2.	330 000	17,04	56 232
3.	50 000	24,77	12 385
4.	50 000	22,32	11 160

IV. Stanovenie skutočného nároku na podiely

Stredisko	Upravený nárok	Skutočné odmeny	Úprava nároku	Skutočný nárok
1.	62 292	130 000	2379	64 671
2.	56 232	110 000	2013	58 245
3.	12 385	35 000	670	13 055
4.	11 160	18 000	329	11 489
5. ved. JRD	31 253	70 000	1287	32 540
Spolu	173 322	363 000	6678	180 000

Upravený nárok stredísk	142 069 Kčs
vedenie JRD	31 253 Kčs
	173 322 Kčs
Rozdiel	6 678 Kčs
Spolu	180 000 Kčs

Tento rozdiel (6678 Kčs) predstavuje nevyčerpané prostriedky, ktoré rovnomerne pripočítame strediskám a vedeniu JRD podľa skutočných základných odmien a vypočítame skutočné nároky.

V rámci stredísk skutočný nárok na podiely jednotlivým pracovníkom priznáme podľa výšky priznaných základných odmien (tab. IV).

Uvedený postup vypočítavania podielov má tieto prednosti:

a) Nedochoádza pri ňom k podnecovaniu plánu, ale naopak, k zvýrazneniu jeho významu, pretože sa vychádza z plnenia plánovaného výsledku.

b) Vytvára sa priestor pre realizáciu celopodnikových záujmov, pretože JRD zostávajú celistvé a v podnikovom meradle sa umožňuje uplatniť socialistický princíp odmeňovania za rovnakú kvantitu a kvalitu práce dať rovnakú odmenu.

c) Dobře vypracovaný plán eliminuje vplyv rozdielných podmienok a rozdielnej rentability odvetví výroby na výšku podielov.

d) Tým, že zdrojom podielov je zisk podniku, nemôže sa stať, že by na vypočítané nároky na podiely neboli prostriedky, ako v prípade, keď sa rozdeľujú z výsledku stredísk.

Náš návrh vychádza z toho, že je vhodný pre počiatočnú fázu uplatňovania strediskovej hmotnej zainteresovanosti, kde by jej zdrojom mohla byť priama úspora nákladov vlastného strediska, prípadne čistý zisk strediska. Pravda, to by predpokladalo vytvoriť v podnikoch časť rezervného fondu na tento účel tak, aby strediskoví pracovníci mohli dostať podiely aj vtedy, ak ich vlastné stredisko splnilo hospodársky výsledok, ale podnik ako celok hospodársky výsledok nespĺnil.

SÚHRN

Riadenie ako objektívna podmienka efektívnej výroby prekonalo za 25 rokov socializácie poľnohospodárstva mnohé analogické stupne rozvoja. Do tohto revolučného vývinu vnútropodnikových systémov organizácie a riadenia družstiev revolučným spôsobom zasahujú v tomto období nové faktory, vyvolané zrýchleným prenikaním vedecko-technických poznatkov a priemyselných metód do poľnohospodárskej výroby, ktoré sa realizujú v rôznych formách kooperácie a integrácie poľnohospodárskej výroby. Tieto nové faktory nútia využívať výhody funkcionalizácie a uplatniť ich v priestore. Systém odvetvovej organizačnej štruktúry je nepochybne riadiacim systémom budúcnosti.

Podobne ako systémy riadenia, aj podniková hmotná zainteresovanosť za toto obdobie zaznamenala mnohé kvalitatívne stupne.

Vzhľadom na novú sústavu odmeňovania prenáša sa ťažisko výskumu v súčasnom období na skúmanie pohyblivých zložiek odmeny. Z uvedeného aspektu sme vychádzali pri riešení systému strediskovej hmotnej zainteresovanosti v zlúčených JRD a väčších poľnohospodárskych podnikoch.

Došlo dne 4. 2. 1974

Adresa autorů:

Prof. ing. Július Ševčík, CSc., ing. Josef Hudák, CSc., doc. ing. Valér Hrmol, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, 949 67 Nitra

Diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD vyplývá z principů hospodaření družstevních podniků, zejména z přímé zainteresovanosti družstev na dosahovaných hospodářských výsledcích. Hlavní pozornost byla v minulosti věnována diferenciaci JZD hospodařících v rozdílných přírodních podmínkách se snahou co nejvíce zmírnit vliv rozdílných přírodních podmínek na hospodaření JZD.

V posledním období se však pozornost soustřeďuje na diferenciaci JZD, která probíhá v přibližně stejných přírodních podmínkách a projevuje se v podstatných rozdílech v hospodářských výsledcích, a to jak naturálních, tak hodnotových. V postupném zmírnění a odstranění diferenciaci JZD hospodařících v přibližně stejných přírodních podmínkách vidí stranické i státní orgány potenciální rezervu zvýšení zemědělské výroby.

V článku se vychází z řešení rozdílných výsledků JZD, jejichž základem jsou rozdílné přírodní podmínky, a snahou je ukázat na hloubku diferenciaci JZD hospodařících ve stejných přírodních podmínkách a na faktory, které je ovlivňují.

TEORETICKÉ OTÁZKY

V ČSSR se v družstevní velkovýrobě setkáváme s problémy diferenciaci v hospodářských výsledcích JZD. Diferenciace JZD je zkoumána jednak jako diferenciaci JZD, která hospodaří v rozdílných přírodních podmínkách, a jednak jako diferenciaci JZD, která hospodaří v přibližně stejných přírodních podmínkách.

Rozdíly v hospodářských výsledcích JZD, která hospodaří v rozdílných přírodních podmínkách, mají základ ve vyšší produktivitě práce na lepších pozemcích ve srovnání s prací na chudších pozemcích. Tyto otázky bývají zahrnovány pod problémy tvorby diferenciální renty a již od samého počátku existence JZD jim byla věnována pozornost. Nutnost řešení těchto problémů spočívala ve způsobu tvorby jednotných nákupních cen v ČSSR a z toho vyplývající nutnosti odčerpávat část realizovaného mimořádného zisku v relativně příznivějších podmínkách, a naopak vyrovnávání nepříznivého dopadu jednotných cen v relativně horších podmínkách.

Rozborem výsledků hospodaření JZD v rozdílných výrobních podmínkách v letech 1962–67 se kromě jiných autorů zabývali Ledlová, Houška (1969). Docházejí k závěru, že v celkovém pozitivním vývoji JZD se nejrychleji v tomto období vyvíjela družstva extrémních oblastí, tj. oblasti kukuřičné a horské. V horské oblasti byla poněkud vyrovnána nižší úroveň, ale nebyla odstraněna. JZD kukuřičné oblasti dosahovala silně nadprůměrných výsledků a dostala se na první místo v hospodářských výsledcích. Konstatují, že i když ekonomické nástroje, nevýrobní důchod a odvody zmírňují rozdíly mezi oblastmi, nebyly rozdíly v úrovni důchodů zcela odstraněny. Rozbor výsledků JZD v roce

1968 ukazuje, že je nejméně příznivá důchodová situace u JZD bramborářské oblasti, poněkud nižší důchody realizují JZD řepářské a bramborářsko-ovesné oblasti (Hurta 1972). Vývoj v období 1967—1971 bude posouzen dále. Při srovnání oblastí jsou používány průměrné výsledky JZD v oblasti hospodařících. Za tímto průměrem se však skrývají značné rozdíly v hospodářských výsledcích jednotlivých JZD hospodařících v přibližně stejných výrobních podmínkách.

Rozdíly v hospodářských výsledcích JZD, která hospodaří v přibližně stejných přírodních podmínkách, se zabývalo několik ekonomů v ČSSR. Vlachynský (1966) a Vinohradský (1968) se zabývají vymezením ekonomické úrovně JZD a souhrnnými ukazateli, které je možno pro zkoumání diferenciací využít.

O rozsahu diferenciací a jejich příčinách uvádí Vinohradský (1968), že se jedná přibližně o 20 % podprůměrných JZD a rozdíly v hrubém důchodu na 1 ha z. p. u JZD hospodařících v přibližně stejných podmínkách převyšují 2-3krát rozdíly mezi výrobními oblastmi. Absolutní velikost těchto rozdílů roste směrem k příznivějším podmínkám, relativní velikost zůstává však přibližně stejná.

Zkoumáním příčin vyšší intenzity ve skupině JZD, tříděné podle HZP na 1 ha z. p. v přibližně stejných podmínkách, se zabýval Choma (1969) a zjistil, že jde o vyšší stav pracovních sil, vyšší stav základních výrobních prostředků i vyšší objem materiálových nákladů. Za rozhodující faktory považuje využití půdního fondu a živou lidskou práci.

Pořadí důležitosti faktorů působících na objem ČD na 1 ha zjišťoval Vlachynský (1966) u souboru 120 JZD bramborářské oblasti. Podle hodnoty dílčích korelačních koeficientů se projevila nejvyšší těsnost závislosti u hodnoty ZVP na 1 ha z. p., dále u počtu pracovníků na 100 ha z. p. a jako třetí byl podíl nezemědělské produkce na celkové produkci.

Analýzu diferenciací JZD v Jihomoravském kraji v období 1962—1968 provedla katedra zemědělské ekonomiky VŠZ v Brně pro potřeby Jihomoravského KNV. Vymezili tzv. reprodukční typy JZD:

- podle hrubého důchodu na 1 ha z. p.,
- podle průměrného ročního přírůstku hrubého důchodu na 1 ha z. p.,
- podle pracovní a materiálové náročnosti výroby.

Zkoumali také příčiny diferenciací a zjistili, že v podstatě se jedná o rozdíly ve vybavení pracovními silami, ZVP, rozdíly v úrovni materiálových nákladů a rozdíly v úrovni řízení. Skladba faktorů rozvoje je však značně odlišná u jednotlivých reprodukčních typů i skupin těchto typů.

VÝSLEDKY ZKOUMÁNÍ

Použitý materiál a metodika

K posouzení dalšího vývoje diferenciací JZD v rozdílných přírodních podmínkách v období 1969—71 je použito zpracovaných údajů FSÚ o hospodaření JZD, uveřejněných ve Statistických přehledech (příloze časopisu Zem. ekonomika) č. 5/1968, 6/1969, 7—8/1970, 8—9/1971, 12/1972, 1/1973 a 9—10/1973.

Metodicky se provádí srovnání realizovaného celkového důchodu s důchodem normativním, odvozeným Ledlovou a Ledlem (1970). Ve zkoumání je důchod normativní tvořen:

$$d_n = o + s' \cdot l + A \quad (1)$$

kde: o — skutečný dodatečný odvod na 1 ha z. p.
 s' — celková osobní spotřeba na 1 pracovníka
 l — průměrný počet pracovníků na 1 ha z. p.
 A — akumulace

Celková akumulace se odvodí z potřebného tempa růstu produkce, dosažené úrovně produkce na 1 ha z. p. a z průměrné potřeby celkové akumulace na přírůstek produkce o 1 Kčs.

$$A = trp \cdot Y \cdot a' \quad (2)$$

kde: trp — tempo růstu produkce

Y — průměr výsledné produkce v b. c. na 1 ha z. p.

a' — akumulace potřebná na přírůstek výsledné produkce v b. c. o 1 Kčs

Skutečný realizovaný celkový důchod (zde celkový osobní důchod + celkový odvod + celková akumulace) se pak srovnává s důchodem normativním jako míra důchodovosti. Rozdíl celkového důchodu a důchodu normativního ukazuje, jaký objem prostředků na 1 ha se dostává nebo realizuje navíc.

K posouzení diferenciací JZD, která hospodaří v přibližně stejných přírodních podmínkách, není možné použít dat ze statistických šetření zpracovaných FSÚ, ale je zapotřebí soubor JZD roztřídit tak, aby jednotlivé skupiny JZD tvořila JZD, která hospodaří v přibližně shodných přírodních podmínkách. Jde vždy o výběrový soubor JZD. Zkoumání je provedeno u skupiny JZD, patřící do SJ P-18 v ČSR. Podkladem byly výkazy definitivních výsledků hospodaření JZD a státních statků, sledované MZVŽ ČSR a zpracované VÚEZVŽ v Praze.

Výběrový soubor JZD je potom podle dosažených hospodářských výsledků jednotlivých JZD (podle celkové, hrubé nebo výsledné produkce; podle hrubého důchodu či čistého důchodu) roztříděn do skupin JZD (např. podprůměrná, průměrná, nadprůměrná). Pro každou skupinu se vypočtou základní charakteristiky souboru a provede se vícenásobná regresní a korelační analýza s odvozením mezních produkci, produkčních pružností a míry záměny faktorů.

Ze srovnání jednotlivých skupin vyplynou potom rozdíly v úrovni vynakládaných faktorů i v jejich účinnosti.

Opět by se mělo dospět až k posouzení důchodovosti pomocí d' a Δd . Protože jsou ale k dispozici přesnější údaje, je možné také objem akumulace stanovit přesněji:

$$d_n = o + s' \cdot l + A \quad (3)$$

$$A = A_{pr} + A_s + A_b \quad (4)$$

$$A_{pr} = {}^1/e P_{MN} \cdot trp \cdot \overline{MN} \quad (5)$$

$$A_s = túp \cdot MMZ_{prac \rightarrow ZVP} \cdot \bar{l} \quad (6)$$

$$A_b = a' \cdot \bar{X}_b; \quad a' = \frac{cA}{Shp} \quad (7)$$

kde: A_{pr} — akumulace produkční

A_s — akumulace substituční

A_b — akumulace pro budovy a stavby

eP_{MN} — produkční pružnost materiálových nákladů

$túp$ — tempo úbytku pracovníků

$MMZ_{prac \rightarrow ZVP}$ — mezní míra záměny pracovníků za strojní ZVP

Normativy se vztahují přímo ke každé skupině JZD

trp — tempo růstu produkce

cA — celková akumulace

Shp — průměrný stav hospodářských prostředků

Vývoj diferenciacie JZD medzi výrobnými oblasťami v rokoch 1967–1970

V období 1967–1971 sa zvyšovala výsledná produkcia v b. c. o 5,9 % ročne. Rôst výslednej produkcie v b. c. však bol nerovnomerný. Najrychlejšie rástla produkcia v oblasti horskej – téměř o 10 %, pak v oblasti kukuričnej o 7 %, v bramborácko-ovesnej o 6,8 %, v bramborárskej o 5,7 % a najpomalejšie v repárskej – o 5,3 %. Okrajové oblasti teda i v tomto období zaznamenávajú rýchlejšie tempo rastu. Podrobnejšie sú údaje uvedené v tab. I a II.

Ze stejných tabulek je zřejmé, že obdobný vývoj zaznamenaly i materiálové náklady, celková osobní spotřeba i odvody. Celková akumulace na 1 ha z. p. v průměru stoupala jen v oblasti horské.

V dosažených hospodářských výsledcích (výsledné produkci v b. c. na 1 ha, materiálových nákladech na 1 ha, celkovém osobním důchodu na 1 ha) se tak zařadila horská oblast hned za oblast repárskou. Názorně to ukazují grafy lineárních trendů na obr. 1–5.

I. Výsledná produkce v b. c. a materiálové náklady JZD v ČSR v období 1967 až 1971

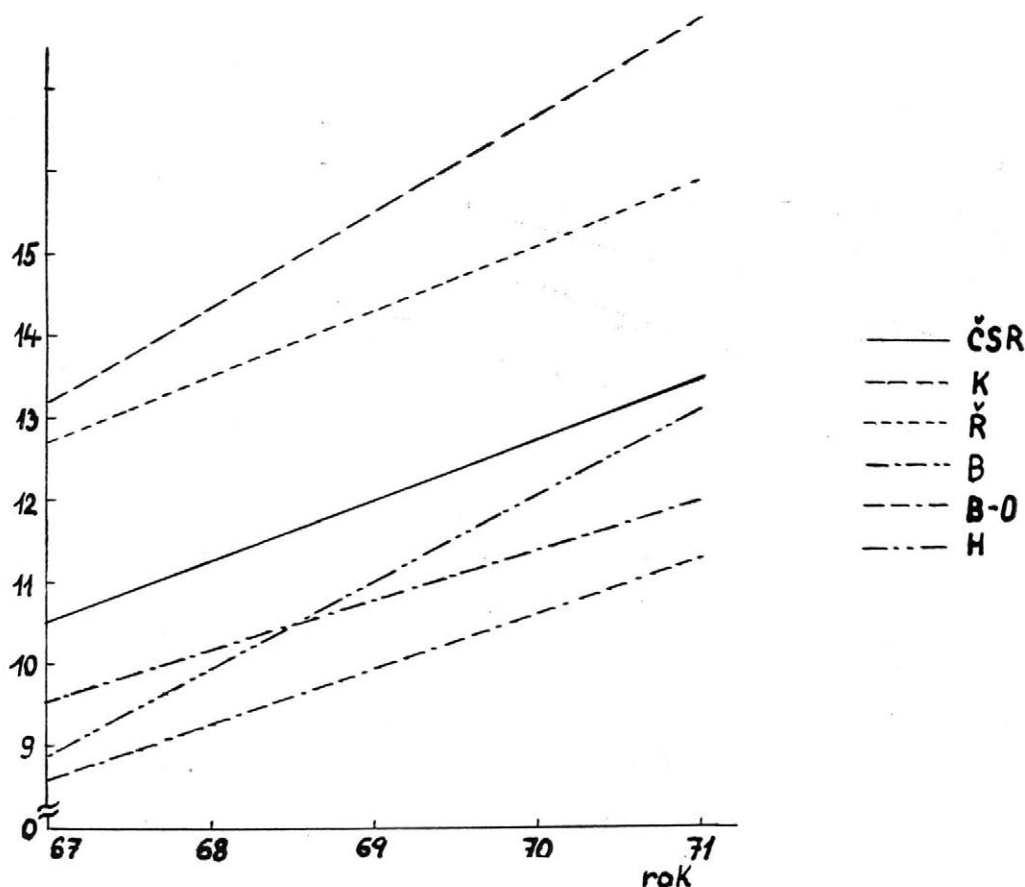
Oblast	Výsledná produkce v b. c.			Materiálové náklady		
	$\bar{x}^1)$	$b^2)$	$b/\bar{x}$	$\bar{x}$	b	$b/\bar{x}$
K	13 566	951,7	0,070	6007	568,9	0,095
Ř	12 314	652,1	0,053	5745	466,1	0,081
B	8 811	502,4	0,057	4405	330,3	0,075
B-O	7 952	542,3	0,068	4092	356,7	0,087
H	9 007	870,9	0,097	4942	586,2	0,119
ČSR	10 050	594,1	0,059	4894	401,5	0,082

¹⁾ $\bar{x}$ představuje pětiletý průměr ukazatele

²⁾ b představuje regresní koeficient lineárního trendu $x = a + bt$ z časové řady 1967–71

II. Celková osobní spotřeba, celková akumulace a celkový odvod JZD v ČSR o období 1967–1971

Oblast	Celková osobní spotřeba			Celková akumulace		Celkový obvod		
	$\bar{x}$	b	$b/\bar{x}$	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$b/\bar{x}$
K	4505	160,5	0,036	1366	–62,6	2450	324,8	0,133
Ř	3948	104,8	0,027	1265	–156,0	1962	199,0	0,101
B	2997	102,6	0,034	916	–69,8	1047	146,1	0,140
B-O	2877	127,1	0,044	873	–20,4	919	146,8	0,160
H	3287	213,7	0,065	918	18,0	986	165,7	0,168
ČSR	3370	113,3	0,034	1045	–87,9	1388	172,4	0,124

1. Lineární trendy výsledné produkce v b. c. JZD (v tis. Kčs) podle oblastí v ČSR na 1 ha z. p. za období 1967–1971

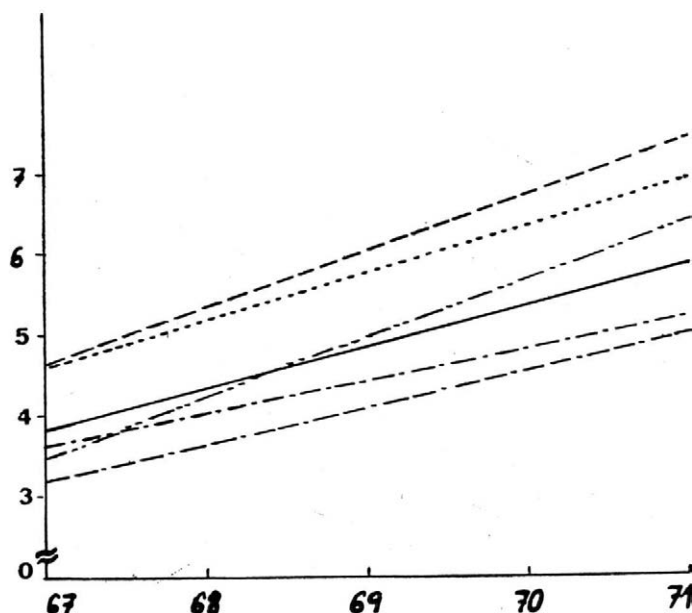
Jednotkové a mezní náklady na dosahovanou produkci jsou uvedeny v tab. III. Jednotkové náklady tvoří průměr VN: průměrnou výslednou produkcí v b. c., mezní náklady podíl průměrných přírůstků. Přírůstky byly odvozeny z lineárních trendů jako regresní koeficienty b . Jednotkové náklady se zvyšují směrem od kukuřičné oblasti k horské. Jednotkové náklady odvozené z úplných VN jsou nejnižší v řepařské oblasti, pak následuje kukuřičná, bramborářská, bramborářsko-ovesná a horská oblast. V horské oblasti činí tyto náklady 1,023 na 1 Kčs VP v b. c. Úplnými náklady se rozumí vlastní náklady zvětšené o finanční náklady, finanční výdaje a zemědělskou daň.

Mezní náklady z vlastních nákladů rovněž rostou směrem k horším podmínkám. Ale mezní náklady z úplných VN jsou nejvyšší v řepařské oblasti, pak následují oblasti bramborářsko-ovesná a bramborářská a nejnižší jsou v oblastech kukuřičné a horské.

Z hlediska podnikového byly nejlevněji získány přírůstky produkce právě v okrajových oblastech, kukuřičné a horské. Tomu odpovídá i vývoj produkce.

Důchodovou situaci posoudíme porovnáním realizovaných důchodů s důchody normativními, odvozenými podle vzorce (1). Celková osobní spotřeba byla zahrnuta do d_n ve výši 18 020 Kčs, což je průměr pro všechna JZD ČSR za léta 1967–71. Tempo růstu VP v b. c. bylo vzato ve výši průměru, tj. 6 %, a potřebná akumulace na 1 Kčs přírůstku VP v b. c. byla vzata v každé oblasti z pětiletého průměru.

2. Lineární trendy materiálových nákladů JZD (v tis. Kčs) podle oblastí v ČSR na 1 ha z. p. za období 1967 až 1971

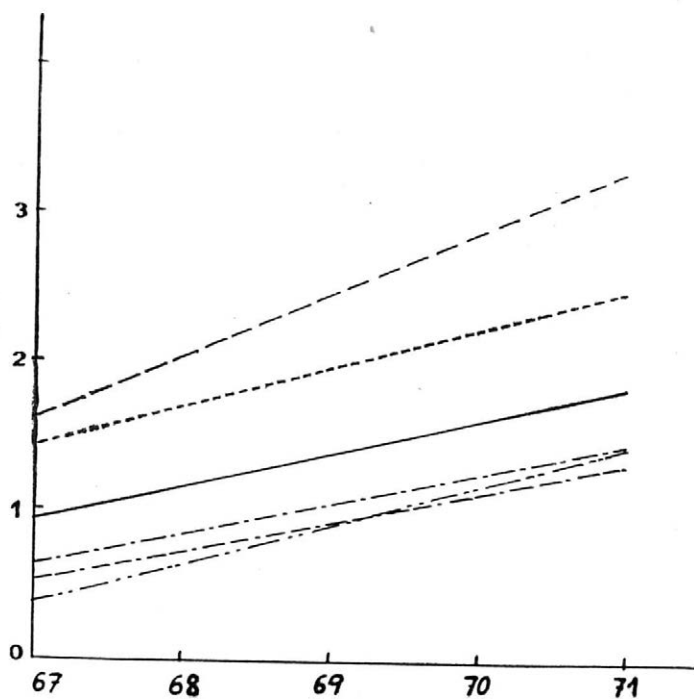
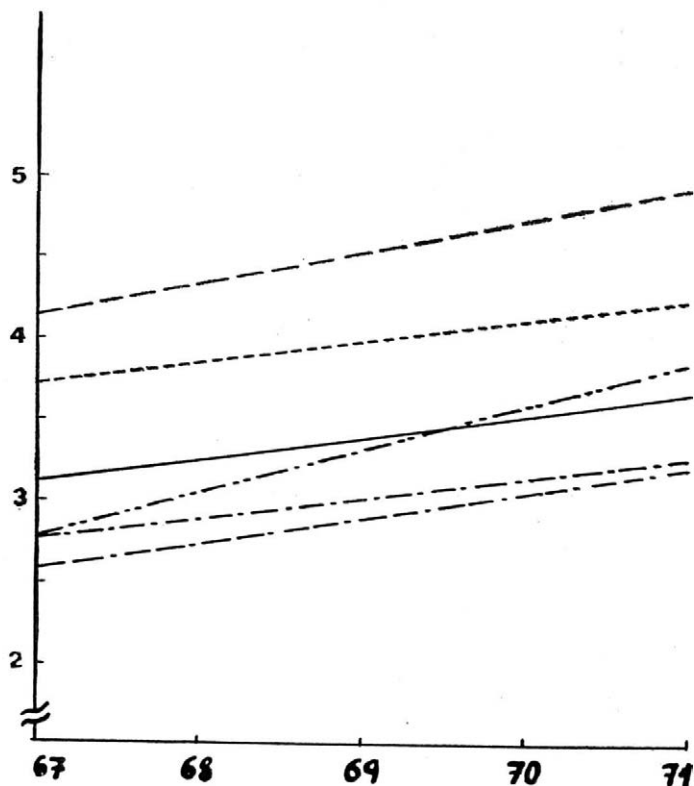
III. Jednotkové a mezní náklady JZD ČSR za období 1967–1971

Oblast	Jednotkové náklady z VN	Mezní náklady z VN	jN z ÚVN	mN z ÚVN
K	0,778	0,748	0,955	1,108
Ř	0,787	0,869	0,947	1,175
B	0,840	0,862	0,959	1,152
B-O	0,876	0,892	0,992	1,163
H	0,913	0,918	1,023	1,109
ČSR	0,822	0,867	0,960	1,158

IV. Míra akumulace, celkový důchod, důchod normativní, míra důchodovosti z celkového důchodu JZD v ČSR za období 1967–1971 podle oblastí

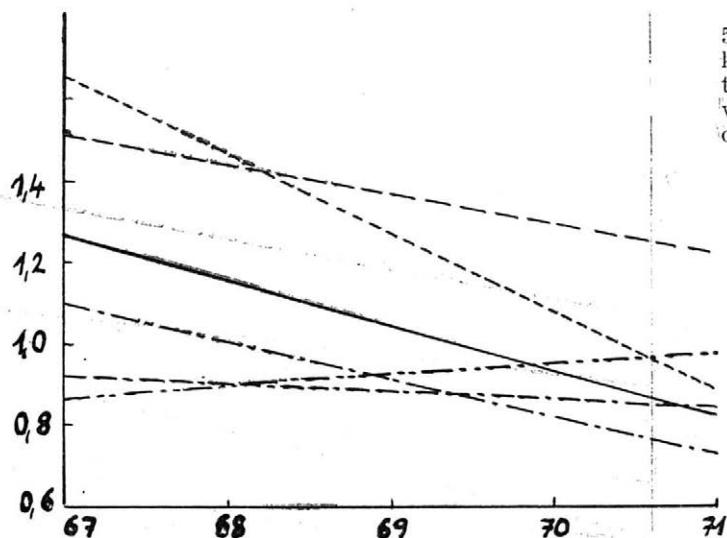
Oblast	a'	d	d_n	d'	$\Delta d/\text{ha}$
K	1,436	8231,4	8214,4	1,013	+ 107,0
Ř	1,940	7175,6	7143,7	1,004	+ 32,9
B	1,823	4960,0	5074,2	0,977	- 114,2
B-O	1,636	4670,0	4763,4	0,980	- 93,4
H	1,054	5190,4	5033,7	1,031	+ 156,7
ČSR	1,759	5802,8	5823,3	0,996	- 20,5

3. Lineární trendy celkového osobního důchodu JZD (v tis. Kčs) podle oblastí v ČSR na 1 ha z. p. za období 1967 až 1971

4. Lineární trendy celkových odvodů JZD (v tis. Kčs) podle oblastí v ČSR na 1 ha z. p. za období 1967—1971

5. Lineární trendy celkové akumulace JZD (v tis. Kčs) podle oblastí v ČSR na 1 ha z. p. za období 1967–1971

V. Míra akumulace, hrubý důchod, důchod normativní a míra důchodovosti z hrubého důchodu JZD v ČSR za období 1967–1971 podle oblastí

Oblast	d	d_n	d'	d'/ha
K	7597	8214	0,925	— 617
Ř	6421	7144	0,899	— 723
B	4318	5074	0,851	— 756
B-O	3788	4763	0,795	— 975
H	3975	5034	0,790	— 1059
ČSR	5054	5823	0,868	— 769

VI. Celková osobní spotřeba a celková akumulace skutečná a normativní JZD ČSR za období 1967–1971 podle oblastí

Oblast	Celková osobní spotřeba			Celková akumulace		
	skutečná	normativní	podíl 1 : 2	skutečná	normativní	podíl 4 : 5
	1	2	3	4	5	6
K	4595,1	4504,6	0,980	1366,4	1168,8	1,169
Ř	3948,2	3748,2	1,053	1265,2	1433,3	0,883
B	2997,0	3063,4	0,978	916,0	963,8	0,950
B-O	2877,4	3063,4	0,939	873,2	780,6	1,119
H	3286,6	3477,9	0,945	917,6	569,6	1,611
ČSR	3369,7	3369,7	1	1044,8	1065,4	0,981

Celkový důchod skutečný, důchod normativní, důchodová diference a míra důchodovosti jsou uvedeny v tab. IV. Z tabulky je zřejmé, že v průměru se rozdíl v důchodech mezi oblastmi podstatně snížily a nepříznivá situace trvá v bramborářské a bramborářsko-ovesné oblasti. Nejlepší situace je v okrajových oblastech, kukuřičné a horské. K vyrovnání přispívá realizace nevýrobního důchodu.

Míra důchodovosti a důchodová diference z hrubého důchodu je uvedena v tab. V. Zde se situace zhoršuje směrem od kukuřičné oblasti k oblasti horské. Míra důchodovosti z hrubého důchodu by činila v horské oblasti jen 0,79, ale z celkového důchodu činí 1,03. Vývoj ale ovlivňuje rozdělení realizovaného celkového důchodu na akumulaci a spotřebu (odvody byly do d_n zahrnuty v plné výši). Celkový osobní důchod převyšoval normativ v řepářské oblasti o 5 % a nejnižší byl v horské oblasti, kde dosahoval jen 94,5 % normativu.

Naopak skutečná akumulace převyšovala normativní v horské oblasti o 61 %, v kukuřičné o 16,9 %, v bramborářsko-ovesné o 11,9 %. V oblasti řepářské dosahovala jen 88,3 % normativu a v bramborářské 95 % normativu. Údaje jsou uvedeny v tab. VI.

Největší zdroje budoucího růstu produkce se skutečně tvořily v okrajových oblastech a nejhůřší situace z tohoto hlediska byla v oblasti řepářské a bramborářské. Diferenciace JZD, která hospodaří v rozdílných přírodních podmínkách, se v období 1967–71 podstatně zúžila. Nepříznivou skutečností zůstává nižší úroveň realizovaného celkového důchodu v bramborářské oblasti, protože je to pokračování nepříznivé důchodové situace v předcházejícím období, a dále proto, že tato JZD se podílejí 41,2 % na z. p. obhospodařované JZD v ČSR.

Druhou nepříznivou skutečností je nedostatečný objem akumulace v řepářské a bramborářské oblasti. V kukuřičné, bramborářsko-ovesné a horské oblasti je v průměru rozdělování prováděno ve prospěch akumulace, i když celková osobní spotřeba nedosahuje průměru JZD ČSR.

Diferenciace JZD, která hospodaří v přibližně stejných přírodních podmínkách

K bližšímu prozkoumání faktorů, které ovlivňují probíhající diferenciaci, byl prozkoumán výběrový soubor JZD, zahrnující všech 95 JZD v ČSR, zařazených do SJ P-18 v roce 1969. Tento soubor byl roztržěn do tří skupin podle objemu HD na pracovníka a každá skupina JZD byla podrobena regresní analýze. Bylo použito vícenásobné lineární regrese ve tvaru:

$$y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_4x_4 + b_5x_5$$

kde: y — celková produkce JZD v tis. Kčs
 x_1 — výměra z. p. v ha
 x_2 — ZVP bez budov a staveb v tis. Kčs
 x_3 — budovy a stavby v tis. Kčs
 x_4 — materiálové náklady
 x_5 — pracovní náklady
 b_0 — konstanta
 b_i — regresní koeficient x_i

Výsledky jsou uvedeny v tab. VII a VIII.

Rozdíly mezi skupinami JZD jsou v koncentraci půdy, která je největší u průměrné skupiny JZD. Ostatní charakteristiky byly přepočteny na 1 ha z. p. Budovami a stavbami jsou opět nejvíce zatížena JZD průměrné skupiny, strojními ZVP naopak JZD nadprůměrné skupiny. Tato skupina vynakládá rovněž nejvíce oběžných prostředků jak ve formě materiálových nákladů, tak pracovních nákladů. JZD nadprůměrné skupiny realizovala rovněž největší objem diferenciálních příplatků, přírůstkových premií a po-

VII. Základní údaje podle skupin JZD SJ P-18 ČSR v roce 1969 v přepočtu na 1 ha z. p.

Ukazatel	Měrná jednotka	Skupina JZD		
		I	II	III
Počet JZD		29	44	22
Výměra z. p. na 1 JZD	ha	315,97	449,00	365,41
Počet stálých pracovníků		61,6	80,3	66,6
ZVP bez budov a staveb	Kčs	2 231	3 506	3 826
Budovy a stavby	Kčs	7 710	8 933	8 481
Materiálové náklady	Kčs	3 117	3 437	4 392
Pracovní náklady	Kčs	1 975	2 459	3 002
Spotřeba nakoupených hnojiv	Kčs	310	247	397
Spotřeba PHM	Kčs	579	853	785
Aktiva celkem	Kčs	13 675	16 109	18 684
Odvody celkem	Kčs	617	763	807
Akumulace celkem	Kčs	456	982	1 628
Diferenciální příplatky	Kčs	101	122	131
Přírůstkové prémie	Kčs	92	127	140
Stabilizační dotace	Kčs	348	116	79
Subvence do provozu	Kčs	63	7	16
Dotace na investice	Kčs	92	107	233
Celková produkce	Kčs	6 912	8 274	10 977
Hrubá zemědělská produkce	Kčs	5 940	7 347	8 303
Hrubý důchod	Kčs	2 361	3 635	5 186
Celkový důchod	Kčs	3 048	4 205	5 438
Osobní spotřeba na pracovníka	Kčs	10 127	13 745	16 462
Mezní míra záměny pracovníků za ZVP bez budov a staveb	Kčs/prac.	44 690	—	40 101

bírala nejvíce dotací na investice. Dosahovala ale také vysoké hrubé zemědělské produkce celkové produkce na 1 ha z. p.

Tato skupina JZD realizovala také nejvyšší hrubý důchod na 1 ha z. p. a v rozdělení důchodů měla největší objem akumulace i spotřeby. Odvody jsou u této skupiny JZD rovněž nejvyšší.

JZD podprůměrné skupiny byla nejlépe vybavena pracovníky, ale vybavení ZVP, úroveň vkladů i výsledky výroby a realizované důchody jsou u této skupiny nejnižší. Pro nízký objem produkce realizují rovněž nejnižší diferenciální příplatky a přírůstkové prémie. Naopak získávají nejvyšší stabilizační dotace a subvence do provozu.

Posoudit účinnost vkládaných prostředků do výroby umožňují výsledky vícenásobné regresní analýzy. Zde zasluhuje pozornosti skutečnost, že součet koeficientů pružnosti zkoumaných faktorů je u podprůměrných JZD větší než 1, u nadprůměrné skupiny JZD naopak činí 0,9, což v souladu s teorií svědčí o tom, že JZD I. skupiny nevyužívají

VIII. Výsledky regresní analýzy, výpočet důchodu normativního, míry důchodovosti a důchodové difference pro skupiny JZD SJ P-18 v ČSR za rok 1969

	Skupina JZD		
	I	II	III
Koeficient korelace	0,990	0,985	0,976
Konstanta	-124,6	74,0	340,5
Mezní produkce (b_i) pro:			
zemědělskou půdu Kčs/ha	-0,097	2,241	-1,734
ZVP bez budov a staveb Kčs/Kčs	0,341	-0,117	0,669
budovy a stavby Kčs/Kčs	0,007	-0,076	0,095
materiálové náklady Kčs/Kčs	1,052	0,718	0,802
pracovní náklady Kčs/Kčs	1,505	1,826	1,630
Produkční pružnost			
zemědělské půdy	-0,014	0,271	-0,158
ZVP bez budov a staveb	0,159	-0,050	0,233
budov a staveb	0,008	-0,082	0,073
materiálových nákladů	0,474	0,298	0,321
pracovních nákladů	0,430	0,542	0,435
Součet koeficientů pružnosti	1,057	0,979	0,904
celkový důchod tis. Kčs	963	1888	1987
odvody	195	343	295
normativní spotřeba	852	1100	921
akumulace produkční	83	207	200
akumulace substituční	50	—	48
akumulace pro budovy a stavby	146	241	186
důchod normativní	1326	1891	1650
míra důchodovosti	0,726	0,998	1,204
důchodová difference			
na 1 ha z. p. v Kčs	-1147	-0,004	20,922
Rozdíl skutečné a normativní spotřeby a akumulace na 1 ha z. p.:			
1. spotřeba	-720	9	482
2. celková akumulace	-427	-16	+441

dostatečně zdrojů, které v JZD jsou. Naopak JZD 3. skupiny patří do oblasti intenzivního hospodaření.

Podle koeficientů pružnosti produkce mají pro podprůměrnou skupinu JZD rozhodující význam materiálové náklady a pracovní náklady. Jedině v této skupině JZD je mezní produkce materiálových nákladů vyšší než ocenění, znamená to, že by bylo vhodné jejich použití rozšířit.

Ve všech skupinách vykazují vysokou produkční pružnost pracovní náklady. Vzhledem k trvalému úbytku pracovních sil ze zemědělské prvovýroby není možné pracovní

vkłady rozšiřovat. Je proto zapotřebí věnovat pozornost materiálovým nákladům, zejména takovým, které přinášejí největší efekt, aby bylo dosahováno u těchto vkladů vyšší mezní produkce. U průměrné skupiny JZD je dosahováno vysoké mezní produkce u půdy.

Výsledků regresní analýzy bylo využito ke konstrukci důchodu normativního podle vzorce (3). Jako normativy byly použity:

celková osobní spotřeba na pracovníka 13,745 (průměr II. skupiny JZD),

tempo úbytku pracovníků 1,8 %,

tempo růstu celkové produkce 4 %,

produkční pružnosti, míry mezní záměny a ostatní údaje z tab. VII a VIII.

Srovnáním důchodové situace v tab. VIII je zřejmé, že k zabezpečení růstu produkce, nahrazení úbytku pracovníků a dosažení průměrné úrovně odměny chybí podprůměrným JZD na každý ha z. p. 1147 Kčs, z toho na akumulaci 427 Kčs a na osobní spotřebu 720 Kčs.

Pokud by ale JZD podprůměrné skupiny chtěla zabezpečit osobní spotřebu na úrovni průměru JZD ČSR, tj. v roce 1969 ve výši 18 373 Kčs na pracovníka, pak by na osobní spotřebu scházelo u této skupiny JZD 1627 Kčs/ha z. p. a u II. skupiny JZD 813 Kčs. Těchto výsledků je možné použít také k odhadu potřebných prostředků ke zvýšení celkové produkce na úroveň průměrných JZD. Předpokládáme, že v podstatě lze výrobu zvyšovat vyššími vklady materiálových nákladů.

Dosadíme-li do regresní rovnice průměrné údaje ostatních faktorů a úrovně celkové produkce průměrné skupiny, vyčíslíme potřebný objem vkladů materiálových nákladů:

$$2416,336 = -124,565 - 0,097 \cdot 315,95 + 0,341 \cdot 1021 + 0,097 \cdot 2436 + 1,505 \cdot 624 + 1,052x_4$$

$$x_4 = 1205$$

To představuje zvýšení materiálových vkladů o 220 000 Kčs, tj. o 696 Kčs na 1 ha z. p.

Příklad rozboru diferenciacie JZD u SJ P-18 ukazuje na podstatné rozdíly v hospodářských výsledcích ve stejných přírodních podmínkách. Ukazuje rovněž rozdílnou účinnost jednotlivých faktorů ve skupinách JZD a dále to, že zlepšení hospodářských výsledků podprůměrných JZD si vyžádá značných vkladů do výroby na každý ha z. p. těchto JZD.

DISKUSE

V podstatě ke shodným výsledkům ve zkoumání diferenciacie JZD, která hospodaří v rozdílných podmínkách, dospěli v posledním období i další autoři.

Nikl (1972) podrobně prozkoumal vývojové tendence v důchodech JZD a uvádí, „... po několika letech velké diferenciacie důchodů a fondů JZD hospodařících v různých výrobních oblastech se podařilo vytvořit (od r. 1967) rovnoměrnější podmínky pro rozšířenou socialistickou reprodukci v těchto družstvech. Došlo i k podstatnému sblížení osobních důchodů družstevníků v různých výrobních oblastech při podstatném růstu celkové úrovně těchto osobních důchodů. I tuto skutečnost můžeme právem považovat za úspěch socialistické družstevní velkovýroby.“

Podobně Burianová (1972) na rozboru výsledků hospodaření JZD v r. 1972 podle pásu JZD potvrzuje, že rozdíly v důchodech mezi přírodními podmínkami se stírají.

Problémům diferenciacie JZD hospodařících v různých přírodních podmínkách byla dosud věnována větší pozornost a také dostatek statistického materiálu usnadňuje její posuzování.

Z tohoto hlediska je zkoumání diferenciací JZD v přibližně stejných přírodních podmínkách obtížnější, i když zejména na tuto diferenciaci JZD je v poslední době zaměřena pozornost. K tomuto zkoumání lze jen v omezené míře využít již zpracovaných dat z výkazů JZD, ale zpravidla je potřeba se opírat o výběrové soubory JZD, která hospodaří v přibližně stejných přírodních podmínkách, a vhodným způsobem JZD roztrždit do skupin. Výsledků bylo dosaženo v hlubším metodickém zpracování otázek diferenciací JZD, kterými se zabýval Vinohradský (1973), a v ověřování možnosti využití regresní analýzy ke stanovení faktorů, které výsledky ve skupinách nejvíce ovlivňují.

Podrobnější zpracování této problematiky, které je v současné době prováděno, by mělo umožnit určitá zobecnění o rozsahu diferenciací a poukázat na faktory, které ji ovlivňují.

V současném období, kdy se JZD ve velkém měřítku koncentrují a zapojují do kooperačních vztahů, bude určitě podstatným způsobem ovlivněn i další vývoj diferenciací JZD. Mělo by docházet k rychlému zlepšování situace dříve podprůměrných JZD. V současné době i v budoucnu bude také obtížné vyjádřit vliv kvalitativních faktorů, jako je úroveň řízení, kvalifikace vedoucích pracovníků v JZD apod.

Z hlediska národohospodářského způsobuje diferenciací nižší objem produkce ve srovnatelných podmínkách, ale neméně důležitý je vliv na realizaci důchodů JZD, které jsou základem pro vyrovnávání úrovně JZD. V rozdělování důchodů jsou stanoveny odvody podle platných předpisů, vyrovnává se postupně úroveň osobních důchodů pracovníků JZD, zbývá tedy jako klíčový faktor celková akumulace. Přesnému stanovení potřebného objemu akumulace by měla být věnována v dalším zkoumání zvláštní pozornost.

SOUHRN

Socialistická družstevní velkovýroba dosahuje významných výrobních i ekonomických výsledků. Její vývoj je zároveň provázen i diferenciací JZD podle dosahovaných výsledků. Diferenciací JZD, která hospodaří v rozdílných přírodních podmínkách, byla v období od r. 1967 podstatně zúžena. Nepříznivě se projevuje zejména v JZD hospodařících v bramborářské oblasti. Nejpriznivější podmínky se vytvořily v posledním období pro JZD okrajových oblastí, kukuřičné a řepařské. Do popředí zájmu se oprávněně dostává diferenciací JZD v přibližně stejných přírodních podmínkách, která představuje potenciální rezervu dalšího zvyšování zemědělské výroby. Dosavadní zkoumání ukazují na značnou hloubku této diferenciací, na to, že podprůměrná JZD nevyužívají svých možností, ale vyrovnání úrovně hospodaření alespoň na úroveň průměrných JZD si vyžádá značného zvýšení vkladů do výroby těchto JZD.

Další vývoj diferenciací bude ovlivňovat také proces kooperace a koncentrace JZD i úroveň řízení. V rozdělování důchodů se problémy koncentrují na stanovení potřebného objemu akumulace v JZD.

Literatura

- BURIANOVÁ K., 1972, Diferenciací výsledků hospodaření a důchodové situace JZD v různých přírodních a ekonomických podmínkách v roce 1970. Zem. ekonomika 5.
HURTA J., 1972, Problémy vyrovnávání důchodů JZD mezi výrobními oblastmi. Zem. ekonomika 7.
CHOMA D., 1969, Problémy hospodářské diferenciací československého zemědělství. Pol. ekonomie 2.

- LEDLOVÁ V., HOUSKA V., 1968, Rozbor tendencí výsledků hospodaření JZD, faktorů ovlivňujících tvorbu hrubého důchodu JZD a míry důchodovosti v rozdílných přírodních podmínkách. FSÚ, Praha.
- LEDLOVÁ V., LEDL C., 1970, Vývoj hospodářského výsledku JZD, určeného normativním důchodem. Statistika 8-9.
- NIKL J., 1972, Vývojové tendence v důchodech JZD a jejich vliv na rozvoj zemědělské družstevní výroby v ČSR. Zem. ekonomika 9-10.
- VINOHRADSKÝ K., 1968, K problematice diferenciacie ekonomické úrovně JZD. Sborník VŠZ v Brně, řada D.
- , 1973, Metodické otázky rozboru diferenciacie v ekonomickém rozvoji JZD. Habil. práce, PEF VŠZ Brno.
- VLACHYŇSKÝ K., 1966, Analýza príčin rozdielnej ekonomickej úrovne JRD rovnakých výrobných oblastí. Ekonomický časopis 1, Bratislava.

Došlo dne 1. 2. 1974

Adresa autora:

Ing. Josef H u r t a, CSc., Vysoká škola zemědělská 160 21 Praha-Suchbát

Predmetom sústavného záujmu našich najvyšších politických a štátnych orgánov sú základné ekonomické otázky poľnohospodárskych podnikov. Cieľavedomé a citlivé riešenie týchto otázok vyústilo do tej skutočnosti, že dnes naše poľnohospodárstvo dosahuje také parametre, ktoré sú porovnateľné s výsledkami popredných štátov vo svetovom meradle.

Jedným z kľúčových problémov, ktorému treba venovať osobitnú pozornosť, je otázka príčin zaostávania časti JRD za priemerom ostatných poľnohospodárskych podnikov a otázka prostriedkov, využitím ktorých by bolo možné pozdvihnúť zaostávajúce podniky na úroveň priemerných či popredných.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na dva činitele, a to na faktor spotreby maštalného hnoja a faktor spotreby priemyselných hnojív, ktoré bezprostredne ovplyvňujú hektárové úrody a tým aj celkové hospodárske výsledky JRD.

MATERIÁL A METÓDA

Pre usmerňovanie ekonomických procesov v podnikovom i nadpodnikovom meradle sú nevyhnutné informácie o efektívnosti intenzifikačných faktorov. Informácie tohto druhu sa získavajú prevažne cestou ekonomického výskumu a ekonomických analýz adekvátnych číselných informácií.

V porovnaní s ekonomickým výskumom agrotechnický i zootechnický výskum má prednosti v tom zmysle, že si môže varianty vopred napláňovať. V oblasti ekonomického výskumu výskumný pracovník tieto možnosti nemá. Výskumník je odkázaný využívať informácie, ktoré odrážajú ekonomické skutočnosti po ich priebehu. Pokusné polia si nemôže v zásade naprojektovať.

Pokiaľ ide o poznanie, alebo výskum objektívnych zákonitostí v zmysle poznania, poskytuje poľnohospodárstvo mozaikový obraz. Napriek týmto okolnostiam má ekonomický výskum rozsiahle možnosti zisťovať objektívne poznatky či zákonitosti. V prenesenom slova zmysle predstavuje každý poľnohospodársky podnik pokusné pole.

Rozdielnosť faktorov a výsledkov výroby medzi jednotlivými poľnohospodárskymi podnikmi si vynucuje pri skúmaní efektívnosti jednotlivých intenzifikačných faktorov hromadnú faktografickú základňu. Čím je základňa širšia, tým lepšie možnosti pre analýzu efektívnosti poskytuje a to najmä zo štyroch dôvodov:

— umožňuje tvoriť veľké skupiny podnikov, takže náhodilý vplyv jedného činiteľa pôsobiaceho v jednom podniku alebo v malom počte podnikov sa nemôže podstatnejšie prejaviť na celkovom priemere skupiny;

— umožňuje vytvorenie väčšieho počtu skupín podnikov. Porovnaním výšky skúmaného ukazovateľa vo väčšom počte skupín podnikov môžeme získať presnejšiu predstavu o tom, či a ako silne vplýva skúmaný faktor na výsledky výroby:

— zvyšuje reprezentatívnosť, a tým aj objektivitu záverov urobených na báze faktografického materiálu;

— umožňuje triediť súbor podnikov podľa rôznych hľadísk a vytvárať rovnorodejšie skupiny podnikov, ktoré sa vyznačujú väčším počtom spoločných znakov a diferencujú podľa kvantity alebo kvality skúmaného faktora. Hromadná základňa takto umožňuje ísť do hĺbky pri skúmaní efektívnosti. Čím je základňa výskumu širšia, tým možno preskúmať pôsobnosť väčšieho množstva faktorov.

Zámer v tomto príspevku je poukázať na objektívne faktory, ktoré ovplyvňujú výsledky poľnohospodárskych podnikov. Z národohospodárskeho, ale i z podnikovo-ekonomického hľadiska je treba zodpovedať, do ktorých činiteľov vkladať obmedzené zdroje, ktoré sú k dispozícii.

V tejto problematike bolo urobené výberové šetrenie o efektívnosti priemyselných a maštalných hnojív na veľkom počte podnikov v dlhšom časovom rade.

ROZBOR VÝSLEDKOV

Prvý výskum bol urobený za 92 JRD na Slovensku v roku 1960. Išlo o pokusné zistenie variability hospodárskych výsledkov jednotných roľníckych družstiev v závislosti od spotreby priemyselných a maštalných hnojív. Závislosť výsledkov uvádza tab. I.

Všeobecne sa má za to, že chov hovädzieho dobytku je pomerne vysoko neefektívny. Metódou faktorového triedenia bol šetrený vzťah medzi hustotou hovädzieho dobytku a výsledkami výroby v r. 1960 i v ďalších rokoch. Na výsledky poukazuje tab. II.

Vzhľadom na prekvapujúce výsledky, najmä pokiaľ ide o efektívnosť maštalných hnojív, bol v nasledujúcom roku uskutočnený výskum na širšej faktografickej základni. Išlo najmä o overenie predbežných výsledkov výskumu, ako aj o získanie objektívnejších poznatkov.

Faktografickú základňu výskumu tvorili všetky JRD Západoslovenského kraja, ktorých bolo vyše 800. Po vytriedení tých poľnohospodárskych podnikov, za ktoré sa nezískali úplné informácie, zostalo na konečné spracovanie 763 JRD. Informácie za tieto JRD boli taktiež spracované metódou faktorového triedenia.

Na závislosť medzi výškou spotreby priemyselných hnojív a hektárovými úrodami poukazuje tab. III.

I. Ročná spotreba priemyselných hnojív v Kčs/h v r. 1960

Interval v Kčs/ha	Počet JRD	Hektárová úroda v q						Odmena na 1 PJ v Kčs
		pše- nica	jačmeň	raž	kuku- rica	cukro- vá repa	zemia- ky	
Do 150	26	19,9	26,4	21,8	31,4	345	89	16,0
151—200	34	21,4	26,3	21,3	31,2	338	148	16,1
201—205	18	22,5	29,0	20,7	31,3	358	116	17,7
251 a viac	14	22,4	27,9	20,9	31,9	399	101	18,8

II. Ročná spotreba maštalného hnoja v Kčs/ha v r. 1960

Interval v Kčs/ha	Počet JRD	Hektárová úroda v q						Odmena na 1 PJ v Kčs
		pše- nica	jačmeň	raž	kuku- rica	cukro- vá repa	zemia- ky	
Do 200	14	19,0	24,3	19,3	29,1	306	87	15,7
201 – 250	28	20,6	26,3	21,4	29,9	351	102	17,0
251 – 300	29	22,1	27,5	21,9	31,6	356	115	17,2
301 a viac	21	22,9	29,5	21,0	34,9	380	97	16,0

Dané výsledky, zistené metódou faktorového triedenia, by mohli byť skreslené vplyvom činiteľa prírodných podmienok. Vplyv tohto činiteľa bol čiastočne eliminovaný tým, že zo súboru boli vylúčené JRD zemiakovej a horskej výrobnnej oblasti. V súbore zostali JRD kukuričnej a repnej výrobnnej oblasti, u ktorých prípadné podmienky sú približne rovnaké.

Okrem zaradenia podnikov do výrobných oblastí ukázal sa ako významný faktor percento zornenia. Preto zo súboru sledovaných JRD boli ďalej vylúčené všetky podniky, ktoré mali stupeň zornenia nižší ako 80 %. Výsledky triedenia sú zhrnuté v tab. IV.

Výsledky za celý, ako i za redukovaný súbor jednoznačne poukazujú na pomerne veľký vplyv faktora priemyselných hnojív na hektárové úrody. So vzrastom spotreby priemyselných hnojív u všetkých sledovaných plodín hektárové úrody vzrastali.

Podobne ako podľa výšky priemyselných hnojív, bol sledovaný súbor roztriedený do skupín podľa hustoty hovädzieho dobytku, čo v konečnom dôsledku predstavuje výšku produkcie a tým aj rozhodujúcu časť spotreby maštalného hnoja. Na výsledky triedenia za celý súbor poukazuje tab. V.

III. Triedenie podnikov podľa výšky spotreby priemyselných hnojív na 1 ha poľnohospodárske pôdy v Kčs

Spotreba priemysel- ných hnojív Kčs/ha	Počet JRD	Hektárová úroda v q							Počet hovädzieho dobytku na 100 ha p. p.
		pše- nica	raž	jarný jačmeň	ovos	kuku- rica	zemia- ky	cukro- vá repa	
Do 100	94	22,5	18,7	20,4	19,8	23,3	78,0	249	45,4
101 – 125	98	23,4	18,9	21,0	20,1	26,4	79,6	268	45,9
126 – 150	149	23,9	20,1	21,2	22,2	24,1	86,7	255	48,5
151 – 175	148	24,3	20,4	23,5	23,8	25,5	89,1	267	52,4
176 – 200	109	25,1	21,2	24,2	24,3	26,5	87,9	271	53,6
201 – 225	85	25,3	20,6	23,9	24,4	27,2	102,4	277	54,6
226 a viac	80	25,8	20,3	24,5	26,1	28,4	97,5	288	57,9
Spolu:	763	—	—	—	—	—	—	—	—

IV. Triedenie podnikov kukuričnej a repnej výrobnjej oblasti s vyše 80 % stupňom zornenia

Spotreba priemyselných hnojív Kčs/ha	Počet JRD	Hektárová úroda v q						
		pšeni- nica	raž	jarný jačmeň	ovos	kuku- rica	zemia- ky	cukro- vá repa
Do 100	45	24,2	18,6	21,3	20,8	25,3	87,5	253
101 – 125	47	23,9	19,7	22,1	20,9	25,2	86,1	274
126 – 150	99	24,2	19,9	22,4	23,0	24,3	90,1	250
151 – 175	103	24,9	21,0	23,8	23,8	25,1	95,9	273
176 – 200	86	25,1	21,7	24,4	24,5	26,5	88,4	278
201 – 225	66	25,2	20,1	23,7	24,7	24,7	105,4	276
226 a viac	67	26,4	20,3	24,5	26,1	28,5	99,5	287
Spolu:	513	—	—	—	—	—	—	—
Rozdiely medzi krajnými skupinami podnikov	—	2,2	1,7	3,2	5,3	3,2	12,0	34

V. Triedenie podnikov podľa hustoty hovädzieho dobytku v kusoch na 100 ha poľnohospodárskej pôdy

Počet hov. dobytku na 100 ha p. p.	Počet JRD	Hektárová úroda v q							Spotreba priemyselných hnojív Kčs/ha
		pšeni- nica	raž	jarný jačmeň	ovos	kuku- rica	zemia- ky	cukro- vá repa	
Do 40	113	21,9	17,6	19,7	18,8	22,3	76,4	234	135,0
41 – 45	102	23,4	18,0	20,9	20,3	22,3	75,2	244	144,0
46 – 50	113	24,0	19,4	22,1	22,1	22,9	84,6	258	157,0
51 – 55	135	24,7	20,6	23,3	23,7	25,7	87,9	265	164,0
56 – 60	103	25,1	20,9	23,8	24,2	27,5	95,2	273	164,0
61 – 65	89	24,8	21,8	24,5	25,5	28,9	96,9	282	175,0
66 – 70	57	25,7	24,0	25,3	25,4	30,4	88,8	305	191,0
71 a viac	51	25,9	21,7	25,2	27,2	31,5	111,6	295	198,0
Spolu:	763	—	—	—	—	—	—	—	—
Rozdiely medzi krajnými skupinami podnikov	—	4,4	4,1	5,5	8,4	9,2	35,2	52	63,0

Výsledky triedenia celého súboru poukazujú jednoznačne na vysokú závislosť hektárových úrod od hustoty hovädzieho dobytku. Výrazne na to poukazujú rozdiely medzi krajnými skupinami podnikov.

Podobne ako pri triedení podľa priemyselných hnojív bol pri triedení podľa hustoty hovädzieho dobytku eliminovaný faktor prírodných podmienok redukciov daného súboru o podniky nachádzajúce sa v zemiakovej a horskej výrobnjej oblasti a o podniky, ktoré mali nižší ako 80 % stupeň zornenia. Výsledky triedenia redukovaného súboru sú zhrnuté v tab. VI.

Výsledky prepočtov za redukovaný súbor sú v podstate zhodné s výsledkami vypočítanými za celý súbor. Z toho vidieť, že eliminácia prírodných podmienok sa na všeobecnom závere o vzraste hektárových úrod smerom k vyššej hustote hovädzieho dobytku výraznejšie neprejavila. Všeobecne možno preto konštatovať, že základným činiteľom ovplyvňujúcim výšku hektárových úrod sa v danom období javila spotreba maštalného hnoja meraná hustotou hovädzieho dobytku.

Platnosť predchádzajúceho záveru bola overovaná i v ďalších rokoch. V r. 1962 bol podrobený analýze súbor 240 zaostávajúcich JRD Západoslonského kraja. Na výsledky triedenia podľa hustoty hovädzieho dobytku poukazuje tab. VII.

VI. Triedenie podnikov kukuričnej a repnej výrobnjej oblasti s vyšším ako 80 % zornením

Počet hov. dobytku na 100 ha p. p.	Počet JRD	Hektárové úrody v q							Priemerná spotreba priemyselných hnojív v Kčs/ha
		pšeni- nica	raž	jarný jačmeň	ovos	kuku- rica	zemia- ky	cukro- vá repa	
Do 40	50	22,6	17,3	19,9	19,6	22,6	88,5	245	149
41—45	63	24,2	18,1	21,4	20,0	21,8	79,4	251	151
46—50	80	24,4	19,9	22,5	22,8	23,3	89,9	258	169
51—55	100	25,0	20,4	23,5	23,8	25,0	89,5	266	166
56—60	76	25,8	21,8	24,7	24,8	27,6	101,5	278	170
61—65	69	25,3	21,5	24,8	25,9	28,7	106,1	277	181
66—70	41	25,6	25,3	25,8	26,6	30,5	88,6	301	190
71 a viac	34	26,7	21,5	25,0	27,9	31,9	106,7	287	201
Spolu:	513	—	—	—	—	—	—	—	—
Rozdiel medzi kraj- nými sku- pinami podnikov	—	4,1	4,2	5,1	8,3	9,3	18,2	42	52

VII. Triedenie 240 zaostávajúcich JRD podľa hustoty hovädzieho dobytku

Hustota hov. dobytku na 100 ha p. p.	Počet JRD	Hektárové úrody hlavných plodín					Priemerná spotreba priem. hno- jív na 1 ha	Priemerná hustota hov. dobytku na 100 ha
		pšeni- nica	jačmeň	kuku- rica	cukro- vá repa	zemia- ky		
Do 39	25	16,6	20,0	21,7	166,4	62,0	292,8	33,4
40—49	72	20,5	22,8	20,8	201,2	70,9	321,2	45,3
50—59	77	22,7	24,1	20,7	203,0	71,7	305,2	54,3
60—69	49	24,2	25,5	22,3	208,7	78,7	298,9	63,4
70 a viac	14	22,5	22,5	20,9	240,2	83,5	341,7	77,7
Spolu:	237	—	—	—	—	—	—	—
Rozdiely medzi kraj- nými sku- pinami podnikov	—	5,9	2,5	—0,8	73,8	21,5	48,9	44,4

VIII. Vplyv hustoty hovädzieho dobytku na výšku hektárových úrod

Interval	Počet JRD	Hektárová úroda v q				
		počet JRD	pšenica	počet JRD	jačmeň	počet JRD
Do 45	38	37	18,0	38	19,1	22
46–50	28	28	18,2	28	20,5	16
51–55	29	29	19,6	29	22,7	23
56–60	24	23	18,0	24	25,2	21
61–65	23	22	21,6	23	25,7	16
66–70	13	13	21,1	13	27,6	12
71 a viac	13	13	21,7	13	27,7	13
Spolu	168	165	—	168	—	123
Priemer	—	—	19,3	—	23,0	—
Rozdiely medzi krajnými skupinami podnikov	—	—	3,7	—	8,6	—

Z tab. VII vidieť, že aj v súbore zaostávajúcich JRD sa vplyv faktora hustoty hovädzieho dobytku vcelku veľmi silne prejavuje na výške hektárových úrod. Jediné pri kukurici nevzrastajú hektárové úrody smerom k podnikom s vyššou hustotou. Túto skutočnosť možno vysvetliť tým, že rok 1962 bol pre kukuricu mimoriadne nepriaznivý. V rozhodujúcom období vegetácie boli totiž teploty extrémne nízke, v dôsledku čoho sa vplyv ostatných faktorov neprejavil na výške hektárových úrod.

Ďalším súborom, na ktorom sme v roku 1963 sledovali vzťah medzi hustotou hovädzieho dobytku a výškou hektárových úrod sú JRD, kde Výskumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky sledoval vlastné náklady. Výsledky sú zhrnuté v tab. VIII.

Aj na tomto súbore JRD vidieť, že so vzrastom hustoty hovädzieho dobytku zákonite vzrastajú aj hektárové úrody. Pravidelný vzostup hektárových úrod smerom k vyššej hustote, ako aj podstatné rozdiely medzi krajnými skupinami podnikov, svedčia o veľmi silnom vplyve hustoty na výšku hektárových úrod.

V r. 1964 boli šetrené vzťahy medzi hustotou hovädzieho dobytku a hektárovými úrodami v okresných meradlách. Konkrétne išlo o okres Galanta a Komárno. Okres Galanta v porovnaní s Komárnom sa vyznačuje priaznivejšími

IX. Vplyv hustoty hovädzieho dobytku na výšku hektárových úrod v okrese Galanta v roku 1964

Hustota hov. dobytku na 100 ha p. p.	Počet JRD	Priemerná hustota hov. dobytku na 100 ha	Hektárové úrody v q				
			pše- nica	raž	jačmeň	kuku- rica	cukro- vá repa
Do 50	14	45	22,7	15,4	21,8	26,0	315
51–60	17	58	23,7	19,9	23,5	26,8	305
61 a viac	12	67	23,6	19,9	23,9	32,9	334
Rozdiely medzi krajnými skupinami podnikov	—	22	0,9	4,5	2,1	6,9	19

Hektárová úroda v q					Spotreba priemyselných hnojív na 1 ha p. p.
kukurica	počet JRD	zemiaky	počet JRD	cukrová repa	
26,9	38	100	23	300	154
27,7	28	95	18	290	140
32,1	28	102	24	326	179
30,8	22	130	19	356	183
30,4	21	136	21	359	192
35,4	12	127	13	378	188
33,5	13	125	13	358	210
—	162	—	131	—	—
30,6	—	112	—	335	169
6,6	—	25	—	58	56

pôdnymi podmienkami s vyšším obsahom humusu v pôde. Pri tomto šetrení išlo i o zistenie ako sa faktor maštalného hnoja prejavuje na pôdach s rozdielnou pôdnou úrodnosťou. Výsledky prepočtom sú zhrnuté do tab. IX a X.

Aj na príklade týchto dvoch okresov vidieť tesnú závislosť hektárových úrod na stavoch hovädzieho dobytku. V okrese Komárno sa vplyv faktora hustoty hovädzieho dobytku prejavil výraznejšie. Vzťahy medzi prirodzenou úrodnosťou pôdy a efektívnosťou maštalného hnoja by si vyžadovali zvláštne rozsiahlejšie šetrenie, najmä vzhľadom na novodobé procesy koncentrácie a špecializácie živočíšnej výroby za tým účelom, aby rôzna efektívnosť maštalného hnoja bola zohľadňovaná pri rozmiestňovaní odvetví živočíšnej výroby.

Po časovom odstupe 8 rokov bolo uskutočnené nové šetrenie v otázke efektívnosti priemyselných a maštalných hnojív. Išlo najmä o postrehnutie zmien, ku ktorým došlo za dlhšie časové obdobie vzhľadom na skutočnosť, že podiel priemyselných hnojív, pokiaľ ide o výšku ich spotreby na 1 hektár poľnohospodárskej pôdy, absolútne i relatívne vzrástol v porovnaní so spotrebou vlastných hnojív. Keď v roku 1962 participovali vlastné hnojivá na celkovej spotrebe cca 60 %, klesol ich podiel v r. 1972 cca na 30 %.

Ako podkladový materiál pre prešetrenie nadhodených otázok bol vybraný

X. Vplyv hustoty hovädzieho dobytku na výšku hektárových úrod v okrese Komárno v roku 1964

Hustota hov. dobytku na 100 ha p. p.	Počet JRD	Priemerná hustota hov. dobytku na 100 ha	Hektárové úrody v q				
			pšeničnica	raž	jačmeň	kukurica	cukrová repa
Do 50	17	45,4	22,9	17,3	19,1	26,3	299
51 – 60	22	55,6	24,2	20,6	22,8	24,5	301
61 a viac	10	66,1	28,4	22,0	24,0	29,4	356
Rozdiely medzi krajnými skupinami podnikov	—	20,7	5,5	4,7	4,9	3,1	57

XI. Triedenie podľa spotreby vlastných hnojív v Kčs/ha p. p.

Interval	Počet JRD	Výmera p. p.	Spotreba hnojív v Kčs/ha			Hektárová úroda	
			vlastných	nakúpe-	spolu	v q pšenica	jačmeň
Do 200	11	14 444	177	529	706	33,7	34,2
201—300	25	35 911	257	691	948	34,8	32,8
301—400	19	21 605	355	713	1068	40,7	37,1
401 a viac	16	16 836	478	693	1171	43,6	37,8
Súčet (priemer)	71	88 796	310	670	980	38,2	35,3

XII. Triedenie podľa spotreby nakúpených hnojív v Kčs/ha p. p.

Interval	Počet JRD	Výmera p. p.	Spotreba hnojív v Kčs/ha			Hektárové úrody v q	
			vlastných	nakúpených	spolu	pšenica	jačmeň
Do 500	9	11 242	248	427	675	34,6	34,1
501—650	31	38 133	312	590	902	36,6	35,0
651—800	16	19 583	325	716	1041	41,2	35,6
801 a viac	15	19 838	325	916	1241	40,4	36,1
Súčet (priemer)	71	88 796	310	670	980	38,2	35,3

XIII. Triedenie podľa spotreby nakúpených a vlastných hnojív v Kčs/ha p. p.

Interval	Počet JRD	Výmera p. p.	Spotreba hnojív v Kčs/ha			Hektárová úroda v q	
			vlastných	nakúpených	spolu	pšenica	jačmeň
Do 700	6	8 724	177	428	605	30,2	32,5
701—950	26	31 755	257	581	838	35,3	34,2
951—1200	27	34 953	345	724	1069	40,6	35,9
1201 a viac	12	13 364	428	900	1328	43,2	37,6
Súčet (priemer)		88 796	310	670	980	38,2	35,3

Hektárová úroda v q			Vlastné náklady v Kčs/ha				
kukurica	cukrová repa	viacročné krmoviny — seno	pšenica	jačmeň	kukurica	cukrová repa	viacročné krmoviny — seno
40,1	469	57,5	89,0	65,3	111,8	18,7	36,2
44,6	411	59,6	95,6	84,5	112,9	19,3	40,9
50,7	456	74,3	79,2	75,3	95,2	16,2	40,1
58,0	472	71,6	79,4	69,4	94,6	15,6	45,6
48,6	446	65,9	86,5	75,6	103,9	17,5	41,0

Hektárové úrody v q			Vlastné náklady v Kčs/ha				
kukurica	cukrová repa	viacročné krmoviny	pšenica	jačmeň	kukurica	cukrová repa	viacročné krmoviny
40,7	476	64,4	83,6	69,6	121,0	19,2	40,0
49,8	438	63,6	90,3	79,2	102,4	17,9	40,1
48,1	453	70,9	85,1	76,7	103,9	16,4	44,8
51,3	437	66,1	82,1	70,9	96,7	17,1	39,5
48,6	446	65,9	86,5	75,6	103,9	17,5	41,0

Hektárová úroda v q			Vlastné náklady v Kčs/ha				
kukurica	cukrová repa	viacročné krmoviny — seno	pšenica	jačmeň	kukurica	cukrová repa	viacročné krmoviny — seno
38,7	481	54,0	80,8	63,5	121,2	19,0	39,3
44,9	431	62,2	95,2	79,5	109,4	18,4	40,4
52,2	437	69,3	82,3	76,0	96,3	17,4	40,3
53,4	480	72,3	80,2	72,6	100,3	15,2	44,8
48,6	446	65,9	86,5	75,6	103,9	17,5	41,0

súbor 71 JRD za rok 1972 v kukuričnej výrobnjej oblasti na Slovensku, u ktorých Výskumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky a výživy sleduje vlastné náklady. Súbor obhospodaruje 88 796 ha poľnohospodárskej pôdy, čo predstavuje zhruba 14 % výmery všetkých JRD hospodáriacich v tejto výrobnjej oblasti na Slovensku. Súbor možno preto považovať za dostatočne reprezentatívny.

Prvým triediacim hľadiskom bola výška spotreby vlastných hnojív, ktoré participujú u daného súboru 31,6 % na celkovej spotrebe hnojív.

Hodnota intervalu bola zvolená vzhľadom na početné rozloženie družstiev v intervaloch.

Základnú skupinu tvorilo 11 družstiev so spotrebou vlastných hnojív do 200 Kčs na 1 ha poľnohospodárskej pôdy.

Druhú skupinu od 201 do 300 Kčs tvorilo 25 družstiev, tretiu od 301 do 400 Kčs 19 družstiev a poslednú nad 400 Kčs 16 družstiev.

Výsledky triedenia sú zhrnuté v tab. XI, u ktorej je súčasne za jednotlivé intervaly vypočítaná spotreba nakúpených hnojív a hnojív spolu na 1 ha poľnohospodárskej pôdy, ako aj hektárové úrody a vlastné náklady jednotlivých plodín. So vzrastom spotreby vlastných hnojív pomerne silne vzrastajú hektárové úrody sledovaných plodín. Keď porovnáme štvrtú skupinu s prvou je u pšenice prírastok 9,9 q, u jačmeňa 3,6 q, u kukurice 17,9 q a u sena viacročných krmovín 14,1 q. Iba u hektárových úrod cukrovej repy sa neprejavuje vplyv spotreby vlastných hnojív. Napriek tomu, že vlastné hnojivá predstavujú len 31,6 % z celkovej spotreby hnojív, ich účinok na hektárových úrodách je markantný a rozdiely medzi krajnými intervalmi sú väčšie ako u priemyselných hnojív.

Ďalší intenzifikačný faktor, ktorého vplyv na výsledky výroby sme šetrili, bola spotreba nakúpených hnojív. Základný interval tvorilo 9 JRD so spotrebou do 500 Kčs na 1 ha p. p. Pri rozpätí intervalu 150 Kčs bolo v druhej skupine 31 JRD a v tretej 16 JRD. Poslednú skupinu tvorili družstvá nad 800 Kčs. Výsledky triedenia a prepočtov sú zhrnuté v tab. XII.

V porovnaní so spotrebou vlastných hnojív hektárové úrody pri triedení podľa spotreby nakúpených hnojív vzrastajú pomalšie i napriek vyššiemu rozpätiu intervalov.

Tretím triediacim hľadiskom bola celková spotreba hnojív. Prepočty v tab. XIII poukazujú na silnú koreláciu medzi celkovou spotrebou hnojív a hektárovými úrodami pšenice, jačmeňa, kukurice a sena viacročných krmovín.

Z porovnaní výšky nákladov na hnojenie s výškou hektárových úrod sledovaných plodín nemožno bezprostredne usúdiť na ekonomickú efektívnosť hnojenia. Pre tento účel je potrebné naturálne prírastky hektárových úrod vyjadriť hodnotovo. Hodnota prírastku produkcie závisí od výšky prírastku hektárových úrod, ceny jednotky produkcie a percentuálneho zastúpenia jednotlivých plodín v štruktúre osevu. Pri výpočte hodnoty prírastku produkcie vychádzame z konkrétnych naturálnych prírastkov, stálych cien a nasledovnej štruktúry osevu:

pšenica	30 %	cukrová repa	10 %
jačmeň	20 %	viacročné krmoviny-seno	15 %
kukurica	15 %	ostatné	10 %

Z prepočtov efektívnosti vylučujeme cukrovú repu, keďže hektárové úrody tejto plodiny nevykazujú jednoznačne kladnú koreláciu vzrastu spotreby hnojív. Do prepočtov efektívnosti neberieme do úvahy taktiež ostatné plodiny a kultúry, ktoré zaberaajú 10 % na poľnohospodárskej pôde, pretože u plodín na tejto ploche neboli prírastky úrod zisťované. Keď predpokladáme, že u ostatných

XIV. Hodnota prírastku produkcie v Kčs/ha

Plodina	Prírastok v q/ha	Stála cena Kčs	Hodnota prírastku produkcie v Kčs na 1 ha	Štruktúra osevu v %	Hodnota prírastku produkcie pri danej štruktúre*) Kčs/ha
Pšenica	13,0	170	2210	30	663
Jačmeň	5,1	170	867	20	173
Kukurica	14,7	150	2205	15	330
Viacročné krmoviny — seno	18,3	40	732	15	111
Cukrová repa	—	25	—	10	—
Ostatné	—	—	—	10	—
Spolu:	×	×	×	100	1277

*) Prepočítaná štruktúra osevu sa približne zhoduje so štruktúrou osevu v kukuričnej výrobnnej oblasti na Slovensku. U ostatných plodín, okrem pšenice, jačmeňa, kukurice a cukrovej repy a viacročných krmovín — sena prírastky neboli sledované, preto ich pri výpočte efektívnosti neberieme do úvahy. Aj u týchto výrobkov sa ale dá predpokladať pozitívny vplyv hnojenia na hektárové úrody.

plodín, včítane cukrovej repy, ktoré predstavujú 20 % oševnej plochy, nedochádza v dôsledku zvýšenej spotreby hnojív k rastu hektárových úrod, potom hodnota prírastku je v tab. XIV.

Ak porovnáme hodnotu prírastku produkcie na hektár so zvýšenou spotrebou hnojív (prepočítanou ako rozdiel spotreby prvého a posledného intervalu, t. j. $1328 - 605 = 723$), dostaneme odpoveď, aká vysoká je hodnota prírastku produkcie na 1 Kčs zvýšených nákladov na hnojenie; $1277 : 723 = 1,766$.

Ďalšou z otázok, na ktoré sme chceli odpovedať, je závislosť výšky jednotkových nákladov od výšky nákladov na hnojenie. Táto otázka má širšie národohospodárske aspekty v tom zmysle, či už v procese intenzifikácie dochádza k zvyšovaniu, či znižovaniu nákladov na jednotku poľnohospodárskej produkcie. Číselné údaje zo 71 JRD v kukuričnej výrobnnej oblasti na Slovensku poukazujú na tendenciu poklesu vlastných nákladov smerom k vyššej koncentrácii maštalných a priemyselných hnojív na jednotku plochy (tab. XI, XII, XIII). Týmto poznatkom nechceme vysloviť jednoznačný názor o efektívnosti dodatočných vkladov do intenzifikačného procesu. Chceme len zdôrazniť, že informácie o efektívnosti intenzifikačných faktorov majú veľký význam pri rozhodovaní o ich alokácii a že na poli ekonomického výskumu je treba tejto otázke venovať patričnú pozornosť.

ZÁVER

Výsledky výskumu získané metódou faktorového triedenia z početných súborov JRD za roky 1960, 1961, 1962, 1963, 1964 a za rok 1972 jednoznačne poukazujú, že najsilnejšie pôsobiacim faktorom na výšku hektárových úrod sú vlastné hnojivá. Ich účinok sa na hektárových úrodách veľmi silne prejavuje ešte i dnes, aj keď ich podiel na celkovej spotrebe hnojív klesol z cca 60 % na 30 %. Priemyselné hnojivá sa taktiež zúčastňujú na výške hektárových úrod, avšak v porovnaní s vlastnými hnojivami je ich účinok menší. Rentabilita zvý-

šeného hnojenia sa prejavuje na prírastkoch produkcie pripadajúcej na 1 Kčs nákladov na zvýšené hnojenie. Z uvedeného logicky vyplýva aj pokles vlastných nákladov v súvislosti so vzrastom hektárových úrod.

Z rozboru rozsiahleho podkladového materiálu jednoznačne vyplýva, že jednou z hlavných príčin diferenciacie JRD v ekonomických výsledkoch je diferenciacia v hustote hovädzieho dobytku, diferenciacie v spotrebe vlastných a nakúpených hnojív.

SÚHRN

Autor v príspevku rieši otázku ekonomickej efektívnosti vlastných a priemyselných hnojív, ktorou sa vo svojej výskumnej práci zaoberá niekoľko rokov. Faktografickou základňou, na ktorej danú problematiku prešetroval, boli informácie z JRD za tieto roky:

- 1960 — 92 JRD — informácie získané anketou z celého Slovenska
- 1961 — 763 JRD — informácie získané priamo z ročných výkazov JRD zo Západoslovenského kraja
- 1962 — 240 JRD — zaostávajúce JRD Západoslovenského kraja
- 1963 — 168 JRD — podniky z celého Slovenska, u ktorých VÚEPVž v Bratislave sledoval vlastné náklady
- 1964 — 43 JRD — z okresu Galanta, informácie získané z ročných výkazov
- 47 JRD — z okresu Komárno, informácie získané z ročných výkazov
- 1972 — 71 JRD — podniky kukuričnej výrobnnej oblasti na Slovensku, u ktorých sleduje VÚEPVž vlastné náklady

Na tejto faktografickej základni prešetril autor vplyv zvýšených dávok maštalných a priemyselných hnojív na hektárové úrody hlavných plodín metódou faktorového triedenia. Údaje boli spracované na strojno-počtovnickej stanici VŠE v Bratislave za použitia diernych štítkov. Tento spôsob spracovania sa vzhľadom na vysoké nároky na triedenie ukázal ako veľmi výhodný.

Došlo dne 21. 2. 1974

Adresa autora:

Doc. ing. Juraj Bobaľa, CSc., Vysoká škola ekonomická, Ul. Odbojárov 12,
886 13 Bratislava

Při příležitosti 25 let trvání JZD jsme si vytyčili problém sledovat a dokumentovat vývoj produktivity živé práce v rostlinné výrobě JZD.

Problém nás zajímal ze dvou důvodů:

1. Chtěli jsme si ověřit na příkladu několika známých podniků, zda jsme schopni podle stávajících podkladů stanovit vývoj produktivity živé práce v souladu se zkoušenou Prozatímní společnou metodikou porovnání ukazatelů produktivity práce v zemědělství členských zemí RVHP a jaká opatření bude třeba případně k jejímu zavedení v ČSSR zajistit.

2. Chtěli jsme zkoumat, jaké změny způsobil v produktivitě živé práce v rostlinné výrobě přechod na družstevní výrobu, jaký byl vývoj produktivity živé práce v rostlinné výrobě jako celku i u jednotlivých plodin za 25 let trvání JZD, v jakém je vztahu její vývojový trend s trendem „normativním“ a zda lze postihnout při dodržení zvoleného metodického postupu její nejdůležitější faktory.

METODICKÝ POSTUP A UKAZATELE PRO SLEDOVÁNÍ PRODUKTIVITY ŽIVÉ PRÁCE

V souladu se zmíněnou prozatímní společnou metodikou jsme použili ke sledování vývoje produktivity živé práce v JZD ukazatele přímé i nepřímé. Z přímých ukazatelů to byly:

a) množství konkrétního produktu připadajícího na hodinu vynaložené lidské práce;

b) hrubá produkce rostlinné výroby ve stálých cenách roku 1967 za 1 hodinu práce v rostlinné výrobě;

c) hrubá produkce rostlinné výroby ve stálých cenách na 1 přepočítaného pracovníka v rostlinné výrobě.

Jako nepřímého ukazatele jsme použili spotřebu času v hodinách lidské práce na 1 ha osevní plochy zemědělských plodin.

Požadavek prozatímní společné metodiky, aby produktivita živé práce byla vyjádřena především množstvím produkce přímé i celkové práce za 1 hodinu vynaložené živé lidské práce jsme mohli splnit pouze proto, že jsme měli k dispozici vlastní výběrová šetření o spotřebě živé práce na plodiny (Čalkovský 1966, 1967, 1972a, b). Jak je známo, JZD v minulosti neevidovala živou práci v hodinách, nýbrž v pracovních jednotkách, a ještě ani dnes není živá práce ve všech zemědělských podnicích důsledně v hodinách evidována.

Do přímé spotřeby práce se podle zmíněné metodiky vyžaduje započítat takové činnosti, které lze bezprostředně vztahovat na výrobu konkrétních produktů, do nepřímé spotřeby práce pak takové činnosti, které nelze přímo vztahovat ke konkrétním produktům a které jsou spojeny s řízením a službami při výrobě.

Spotřebu práce v odvětvích, kde se vyrábí základní a vedlejší produkt, je třeba vztahovat podle zmíněné metodiky jen k základní produkci.

Produktivita živé práce konkrétních výrobků se vyjadřuje podle vztahu

$$P = \frac{Q}{T_z}$$

kde: Q — množství produktu vyrobeného za 1 rok

T_z — spotřeba přímé lidské práce nutné k výrobě uvedeného množství

Produktivita živé práce byla vyjádřena pro tato období:

1. Období soukromého hospodaření dnešních družstevních rolníků (1948).
2. Období zakládání a budování prvních JZD pomocí STS do období přechodného zastavení zakládání JZD. V našem sledování je období charakterizováno průměrem let 1953 a 1954.
3. Období rozvoje JZD, kdy mechanizační prostředky byly již ve vlastnictví JZD a ekonomika JZD se postupně rozvíjela (1963/1964—1968/1969).
4. Období politické i hospodářské konsolidace našeho života, kdy se v JZD začínají uplatňovat některé prvky vědeckotechnického pokroku a kdy ekonomika JZD se rychle rozvíjí (1972/73).

5. Období mezi šestou a sedmou pětiletkou (1983), kdy se předpokládá široké uplatnění prvků vědeckotechnického pokroku, specializace a koncentrace.

V některých tabulkách se spojuje období 2 a 3 a nebere se v úvahu období 5.

Prvé období jsme zařadili do této práce proto, abychom se pokusili ukázat vliv socializace na produktivitu živé práce v rostlinné výrobě. K tomu účelu jsme vybrali na každém sledované JZD jednoho družstevníka, dobrého hospodáře, který poskytl potřebné informace a údaje o svém soukromém hospodaření před rokem 1949.

Ostatní období (roky 1953/54—1968/69) jsme zvolili proto, že jsme v těchto letech konali výběrové šetření spotřeby práce na JZD, přičemž jsme zjišťovali u všech plodin zvláště vedenými záznamy spotřebu práce na všechny operace a jejich skupiny (etapy) i na plodiny při současné evidenci všech průvodních okolností a faktorů ovlivňujících spotřebu živé práce. Výsledky šetření byly shrnuty do výzkumných zpráv i do publikací (Čalkovský 1956, 1966, 1967, 1972a, b; Kolář 1970, 1973; Krblích 1950). Z nich jsme vybrali potřebné údaje.

Údaje z roku 1973 jsme zjistili dodatečnými průzkumy.

NORMATIVNÍ A SKUTEČNÁ PRODUKTIVITA ŽIVÉ PRÁCE A JEJÍ VÝVOJ U JEDNOTLIVÝCH PRODUKTŮ ROSTLINNÉ VÝROBY

Abychom mohli hodnotit dosaženou produktivitu živé práce a její vzrůst, stanovili jsme nejprve produktivitu normativní živé práce u všech polních produktů (p_n) podle vztahu:

$$p_n = \frac{q}{t_n}$$

kde: q — průměrný hektarový výnos sledovaného roku

t_n — normativní potřeba přímé práce na 1 ha

Produktivita normativní živé práce (dále nazývaná normativní produktivita) všech polních plodin je uvedena v tab. I, kdežto nejdůležitější podklad k jejímu stanovení, normativní potřeba přímé práce na 1 ha, je uvedena v tab. II. (Hektarové výnosy k výpočtu normativní produktivity práce jsou vzaty ze Statistických ročenek.)

Z tab. I lze zjistit, že normativní produktivita se zvyšovala u všech plodin, ovšem individuálně v závislosti na vývoji hektarových výnosů a potřeby práce. Vývoj je znázorněn indexy k roku 1953 a průměrným ročním přírůstkem za období 20 let (1953–1973).

Podle ročního přírůstku normativní produktivity práce lze rozdělit polní plodiny na tři skupiny. Do první skupiny s nejvyšším přírůstkem normativní produktivity práce patří olejníky, řepka, luštěniny, kukuřice a směsky na zeleno, do druhé skupiny obilniny, směsky na zrna, píce na seno, louky a cukrovka, do třetí skupiny píce na seno, brambory a krmné plodiny.

Skutečná produktivita práce 15 nejdůležitějších plodin je uvedena v tab. III. Srovnáním tabulek I a III lze zjistit, kdy a jak se obě produktivity odlišovaly. Souhrnný obraz o vývoji skutečné a normativní produktivity živé práce dá srovnání jejich ročních přírůstků, uvedené rovněž v tab. III. Z tabulky lze zjistit, že pouze u 4 produktů (ozimé pšenice, jarního ječmene, vaječnice na seno a jetele červeného na seno) byly roční přírůstky u skutečné produktivity vyšší než u normativní, u ostatních 11 plodin byly nižší.

Podle tempa vývoje skutečné produktivity živé práce lze rozdělit plodiny uvedené v tab. III na tři skupiny. Nejvyšším tempem se zvyšovala produktivita živé práce u kukuřice na zrna, obilovin a řepky, středním tempem u pícnin a nejnižším tempem u okopanin, zvláště brambor. Příčiny různých temp zvyšování produktivity živé práce lze vysvětlit různým tempem snižování pracovní síly a zvyšováním výnosu plodin.

Chceme-li zjistit, u kterých produktů bylo dosaženo nejvyšší skutečné produktivity živé práce, nemáme zatím jiné možnosti než použít stálých cen nebo obilních jednotek. Oba způsoby srovnání produktivity živé práce u jednotlivých plodin, a to jak normativní, tak skutečné, jsou uvedeny na příkladu roku 1973 v tab. IV. Je přirozené, že srovnávat produktivitu práce podle množství různých produktů vyrobených za 1 hodinu je nesprávné. Nejvyšší produktivity by dosahovaly velmi objemné plodiny (kukuřice na siláž, vaječnice na seno), nejnižší nejméně objemné plodiny (semena vaječnice a jetele). Podle stálých cen se však dosahuje právě u těchto produktů nejvyšší produktivity živé práce, kdežto nejnižší u luk na seno.

Při vyjádření produktivity živé práce v obilných jednotkách se dosahuje nejvyšší produktivity u plodin s velkým obsahem krmných živin (u kukuřice na siláž, hrachu na zrna, ječmene).

Vzhledem k tomu, že vývoj produktivity živé práce se zpravidla vztahuje k vývoji mezd a k přínosu odvětví nebo pododvětví k celkovým výsledkům hospodaření podniku, je nejvhodnější srovnávat produktivitu živé práce u různých produktů podle přepočtu ve stálých cenách.

Poněvadž v některých případech nejsou sledovány jednotlivé plodiny, ale skupiny plodin, což zmíněná metodika předpokládá, vypracovali jsme v tab. V normativní produktivitu živé práce i potřebu práce na 1 ha u sledovaných let také pro skupiny plodin.

I. Vývoj normativní produktivity práce u polních plodin (typický dobový výrobní postup, optimální pracovní podmínky, průměrné výnosy ČSR podle statistiky)
Index: rok 1953 = 100

Plodina	Vývojové období									
	1948		1953	1963		1973			1983	
	za 1 hod. q	index	za 1 hod. q	za 1 hod. q	index	za 1 hod. q	index	zvýšení v % za rok*)	za 1 hod. q	index
Pšenice ozimá	0,112	42,6	0,263	0,568	216,0	0,897	341,0	12,5	2,368	900,4
Pšennice jarní	0,128	50,0	0,256	0,590	230,5	0,781	305,1	10,2	2,353	919,1
Žito ozimé	0,102	47,2	0,216	0,500	231,5	0,694	321,3	11,0	1,500	694,4
Ječmen ozimý	0,130	49,6	0,262	0,610	232,8	0,857	327,0	11,3	2,368	903,8
Ječmen jarní	0,132	48,9	0,270	0,632	234,1	1,000	370,4	13,5	2,647	980,4
Oves	0,125	57,3	0,218	0,538	246,8	0,781	358,3	12,9	1,764	809,2
Ozimé směsky zrno	0,106	48,4	0,219	0,450	205,5	0,758	346,1	12,3	2,000	913,2
Jarní směsky zrno	0,127	51,0	0,249	0,444	178,3	0,645	259,0	7,9	1,667	669,5
Proso	0,092	48,9	0,188	0,293	155,9	0,469	249,5	7,5	0,714	379,8
Kukuřice zrno	0,039	56,5	0,069	0,153	221,7	0,563	815,9	35,8	2,380	3349,0
Hrách zrno	0,067	61,5	0,109	0,280	256,9	0,556	510,1	20,5	1,136	1042,2
Čočka	0,047	58,0	0,081	0,077	95,1	0,250	308,6	10,4	0,625	771,6
Fazol	0,040	70,2	0,057	0,043	75,4	0,188	329,8	11,6	0,363	636,8
Vikev ozimá	0,074	58,7	0,126	0,317	251,6	0,555	440,5	17,2	1,000	793,7
Vikev jarní	0,077	64,7	0,119	0,324	272,3	0,600	504,2	20,2	0,882	741,2
Bob	0,052	46,8	0,111	0,230	207,2	0,683	615,3	25,6	1,666	1500,9
Řepka ozimá	0,035	56,5	0,062	0,207	333,9	0,478	771,0	33,5	1,250	2016,6
Mák	0,014	116,7	0,012	0,036	300,0	0,161	1341,7	62,8	0,455	3791,3
Hořčice	0,061	81,3	0,075	0,135	180,0	0,909	1212,0	55,6	1,429	1905,9
Slunečnice semeno	0,026	63,4	0,041	0,200	487,8	0,349	851,2	37,6	0,714	1741,2
Len	0,033	89,1	0,037	0,134	362,2	0,202	545,9	22,9	0,476	1286,7
Konopí	0,110	57,6	0,191	0,254	133,0	0,475	248,7	7,4	1,190	5858,5
Cukrovka	0,464	108,4	0,428	0,884	206,5	1,370	320,9	11,1	5,208	1216,3
Krmná řepa	0,583	67,6	0,862	0,982	113,9	1,523	176,7	3,8	5,556	644,4
Tuřín	0,506	82,0	0,621	0,684	110,1	1,113	179,2	3,9	5,000	805,1
Mrkev krmná	0,370	90,9	0,407	0,370	90,9	0,622	152,8	2,6	2,936	721,8
Kapusta krmná	0,712	104,2	0,683	0,684	100,1	1,656	242,5	7,1	8,209	1201,5
Brambory pozdní	0,278	72,4	0,384	0,434	113,0	0,775	201,8	5,1	1,947	507,5
Brambory rané	0,264	69,5	0,380	0,376	98,9	0,404	106,3	5,3	0,915	240,0
Vojtěška seno	0,458	64,1	0,714	0,927	129,8	2,059	288,4	9,4	5,000	700,8
Vojtěška semeno	0,026	78,8	0,033	0,028	84,8	0,083	251,5	7,6	0,200	606,1
Jetel červený seno	0,413	61,1	0,676	1,263	186,8	2,083	308,1	10,4	6,667	986,2
Jetel červený semeno	0,021	77,8	0,027	0,045	166,7	0,056	207,4	5,4	0,222	822,2
Kukuřice siláž	1,648	69,7	2,364	2,894	122,4	6,494	274,7	8,7	20,000	846,0
Kukuřice zelená	1,563	81,7	1,913	8,214	429,4	15,000	784,1	34,2	26,667	1394,0
Ozimé směsky zelené	1,1304	93,9	1,389	5,556	400,0	7,500	540,0	22,0	18,333	1319,9
Jarní směsky zelené	1,297	89,1	1,456	5,886	404,3	7,500	515,1	20,7	16,667	1144,7
Louky	0,380	114,5	0,332	0,519	156,3	1,282	386,1	14,3	4,000	1204,8

průměrné roční zvýšení let 1953—1973

VÝVOJ PRODUKTIVITY ŽIVÉ PRÁCE U VYBRANÝCH JZD

V této kapitole budeme sledovat vývoj produktivity živé práce v rostlinné výrobě jako celku, a to na příkladu 10 vybraných JZD, v nichž jsme konali výběrová šetření. V tab. VI je u 4 JZD (Březí, Miroslav, Hostěradice a Chornice) sledován vývoj v rozmezí let 1953/54—1973, u 6 JZD (Šlapanice, Švábenice, Kralice, Předín, Opatov a Petrovice) v rozmezí let 1963

II. Vývoj normativní potřeby práce na 1 ha polních plodin při typickém dobovém výrobním postupu a optimálních pracovních podmínkách

Index: rok 1953 = 100

Plodina	Vývojové období									
	1948		1953	1963		1973			1983	
	hod./ha	index	hod./ha	hod./ha	index	hod./ha	index	pokles v % za 1 rok*)	hod./ha	index
Pšenice ozimá	146	184,8	79	44	55,7	39	49,4	2,53	19	24,0
Pšenice jarní	121	165,7	73	39	53,4	32	43,8	2,81	17	23,3
Žito ozimé	152	183,1	83	42	50,6	36	43,4	2,83	20	24,1
Ječmen ozimý	138	179,2	77	41	53,2	35	45,4	2,73	19	24,7
Ječmen jarní	129	181,6	71	38	53,5	30	42,2	2,89	17	23,9
Oves	130	178,0	73	39	53,4	32	43,8	2,81	17	23,3
Ozimé směsky zrno	148	180,4	82	40	48,8	33	40,2	2,99	20	24,4
Jarní směsky zrno	130	188,4	69	36	52,2	31	44,9	2,75	18	26,1
Proso	118	193,4	61	41	67,2	32	52,4	2,38	21	34,4
Kukuřice zrno	547	131,5	416	189	45,4	71	17,1	4,14	21	5,0
Hrách zrno	156	144,4	108	50	46,3	36	33,3	3,33	22	20,4
Čočka	181	148,3	122	91	74,6	60	49,2	2,54	24	19,7
Fazol	232	119,6	194	140	72,2	106	54,6	2,27	55	28,3
Vikev ozimá	162	157,3	103	41	39,8	27	26,2	3,89	18	17,5
Vikev jarní	146	124,5	101	37	36,6	25	24,7	3,76	17	16,8
Bob	286	198,6	144	74	51,5	41	28,5	3,57	21	14,6
Řepka ozimá	188	149,2	126	53	42,1	46	36,5	2,17	20	15,9
Mák	588	129,5	454	167	46,8	93	20,5	3,97	33	7,3
Hořčice	164	154,7	106	37	34,9	22	20,7	3,96	14	13,2
Slunečnice semeno	389	145,7	267	55	20,6	43	16,1	4,19	21	7,9
Len	619	141,3	438	246	56,2	198	45,2	2,74	84	19,2
Konopí	453	192,7	235	189	80,4	158	67,2	1,64	63	27,0
Cukrovka	617	109,5	563	362	64,3	292	51,9	2,40	96	17,0
Krmná řepa	686	131,4	522	436	83,5	394	75,5	1,22	126	24,1
Tuřín	688	106,8	644	621	96,4	539	83,7	0,81	130	20,2
Mrkev krmná	677	119,8	565	511	90,4	482	85,3	0,73	109	19,3
Kapusta krmná	562	128,0	439	354	80,6	302	68,8	1,56	67	15,3
Brambory pozdní	484	121,9	397	318	80,1	258	65,0	1,75	113	28,5
Brambory rané	455	119,1	382	306	80,1	297	77,7	1,11	142	37,2
Vojtěška seno	142	144,8	98	55	56,1	34	34,7	3,26	18	18,4
Vojtěška semeno	76	115,1	66	36	54,5	24	36,4	3,18	10	15,1
Jetel červený seno	121	163,5	74	38	51,3	24	32,4	3,38	9	12,2
Jetel červený semeno	72	128,5	56	22	39,3	18	32,1	3,39	9	16,1
Kukuřice siláž	182	123,0	148	85	57,4	77	52,0	2,40	25	16,9
Kukuřice zelená	128	111,3	115	28	24,3	20	17,4	4,13	12	10,4
Ozimé směsky zelené	115	106,4	108	27	25,0	20	18,5	4,07	12	11,1
Jarní směsky zelené	108	104,8	103	26	25,2	20	19,4	4,03	12	11,6
Louky	94	106,8	88	52	59,1	39	44,3	2,78	15	17,0

*) průměrný pokles let 1953 – 1973

až 1973. Ve všech JZD je stanovena též produktivita živé práce u soukromého zemědělce, aby bylo možno vystihnout vliv socializace na produktivitu živé práce.

Založením JZD si vytvořili soukromí zemědělci nejen předpoklady ke zvyšování produktivity živé práce v rostlinné výrobě, ale také hned v prvních letech po založení JZD tohoto zvýšení skutečně dosáhli. Dosvědčuje to pro jednotlivá JZD tab. VI a pro průměr výrobních oblastí tab. VII.

III. Vývoj skutečné spotřeby a produktivity živé práce u polních plodin v průměru sledovaných JZD (počet sledovaných JZD uveden u roku sledování)

A = absolutní údaje

I = indexy vývoje

Plodina	Ukazatel	Na 1 ha hod. v období					Produktivita práce za 1 hod. q					Roční přírůstek prod. přímé živé práce za 20 let	
		1953 (6)	1963 (13)	1967 (17)	1969 (11)	1973 (12)	1953 (6)	1963 (13)	1967 (17)	1969 (11)	1973 (12)	skutečný	norma- tivní
Pšenice ozimá	A	122	54	52	41	38	0,20	0,56	0,60	0,75	0,89	17,25	12,5
	I	100	44	42	34	31	100	280	300	375	445		
Ječmen jarní	A	108	41	47	39	34	0,19	0,63	0,66	0,84	0,99	21,05	13,5
	I	100	37	43	36	31	100	331	347	442	521		
Kukuřice zrno	A	374	149	326	120	86	0,07	0,20	0,13	0,42	0,52	32,15	35,8
	I	100	40	87	32	23	100	286	186	600	743		
Řepka	A	103	44	58	49	40	0,12	0,26	0,38	0,37	0,48	15,00	33,5
	I	100	43	56	47	39	100	217	317	308	400		
Hrách	A	89	77	94	38	34	0,13	0,25	0,23	0,37	0,40	10,40	20,5
	I	100	86	105	42	38	100	192	177	285	308		
Len	A	380	373	371	290	253	0,07	0,10	0,12	0,12	0,13	4,30	22,9
	I	100	98	97	76	67	100	143	171	171	186		
Cukrovka	A	650	506	452	448	431	0,52	0,57	0,82	1,02	1,05	5,10	11,1
	I	100	77	69	68	66	100	110	158	196	202		
Brambory pozdní	A	440	352	423	329	317	0,39	0,32	0,42	0,60	0,68	3,70	5,1
	I	100	80	96	74	72	100	82	108	154	174		
Brambory rané	A	420	396	497	288	256	0,26	0,21	0,25	0,59	0,64	7,00	5,3
	I	100	94	118	68	68	100	81	96	227	246		
Vojtěška na seno	A	97	57	64	46	43	0,47	0,94	1,14	1,51	1,75	13,60	9,4
	I	100	59	65	47	44	100	200	243	321	372		
Vojtěška na semeno	A	55	25	50	18	16	0,04	0,04	0,04	0,10	0,12	15,00	7,6
	I	100	45	91	32	29	100	100	100	250	300		
Jetel červený na seno	A	70	58	73	35	33	0,78	0,83	0,89	1,39	1,67	5,70	10,4
	I	100	82	103	50	47	100	106	114	178	214		
Jetel červený na semeno	A	45	30	28	19	17	0,03	0,06	0,11	0,09	0,14	17,35	5,4
	I	100	66	62	42	38	100	200	367	300	447		
Kukuřice na siláž	A	103	50	40	79	39	4,80	7,10	10,00	5,60	11,11	6,55	8,7
	I	100	48	39	76	38	100	148	208	117	231		
Louky	A	118	138	94	58	47	0,27	0,38	0,51	0,70	0,82	10,20	14,3
	I	100	117	79	49	40	100	141	189	259	304		

Produktivita práce se zvýšila především proto, že se mnohonásobně zvětšila velikost podniků i velikost parcel a že náhrada potažní síly traktory umožnila používat v JZD výkonné soupravy pro pěstitelské operace a při sklizni plodin i samohodné sklízecí mlátičky.

Z tab. VI lze však také zjistit, že ve 4 ze sledovaných JZD se po jejich založení nedosahovalo takové intenzity rostlinné výroby, jaké dosahovali družstevníci v období soukromého hospodaření. Bylo tomu tak proto, že JZD dostala

IV. Porovnání produktivity živé práce jednotlivých plodin podle různých ukazatelů

Plodina	Skutečná produktivita						Normativní produktivita					
	naturální ukazatele		stálé ceny		obilní jednotky		naturální ukazatele		stálé ceny		obilní jednotky	
	za 1 hod. q	pořadí	za 1 hod. Kčs	pořadí	za 1 hod. obil. jedn.	pořadí	za 1 hod. q	pořadí	za 1 hod. Kčs	pořadí	za 1 hod. obil. jedn.	pořadí
Pšenice ozimá	0,89	7	151,30	5	0,89	5	0,90	7	153,00	5	0,90	5
Ječmen jarní	0,99	5	138,60	6	0,99	3	1,00	6	140,00	6	1,00	3
Kukuřice zrno	0,52	11	78,00	9	0,52	10	0,56	9	84,00	7	0,56	9
Hrách zrno	0,90	6	168,00	4	1,08	2	0,56	10	252,00	2	0,67	7
Řepka	0,48	12	192,00	3	0,96	4	0,48	11	192,00	4	0,96	4
Len	0,13	14	31,20	13	0,26	12	0,20	13	48,00	13	0,40	11
Cukrovka	1,05	4	26,20	14	0,26	13	1,37	4	34,25	14	0,34	12
Brambory pozdní	0,68	9	44,88	12	0,17	15	0,77	8	30,80	15	0,19	14
Brambory rané	0,64	10	96,00	8	0,25	14	0,40	12	60,00	11	0,16	15
Vojtěška seno	1,75	2	70,00	10	0,88	6	2,06	3	82,40	9	1,03	2
Vojtěška semeno	0,12	15	468,00	2	0,66	9	0,08	14	312,00	1	0,44	10
Jetel červený seno	1,67	3	66,80	11	0,84	7	2,08	2	83,20	8	1,04	1
Jetel červený semeno	0,14	13	546,00	1	0,70	8	0,06	15	234,00	3	0,30	13
Kukuřice siláž	11,11	1	111,10	7	1,22	1	6,49	1	64,90	10	0,71	6
Louky	0,82	8	8,20	15	0,41	11	1,28	5	51,20	12	0,64	8

v mnohých případech více půdy, než stačila intenzivně obdělávat. Z tab. VII je patrné, jak podstatně se snížil počet pracovníků po ustavení JZD ve srovnání se soukromým sektorem. Další příčinou vyšší intenzity rostlinné výroby byly vyšší dávky chlévské mrvy u soukromých rolníků pro hnojení okopanin.

Podle našich zjištění hnojili družstevníci při soukromém hospodaření v průměru řepařské oblasti 76 q na 1 ha zemědělské půdy a v bramborářské oblasti 65 q. JZD však s ohledem na značné zvýšení půdního fondu a menší množství vyrobené mrvy hnojila v prvních letech po založení podstatně méně. Většina sledovaných JZD nedosáhla uvedených dávek ještě ani v roce 1973, neboť hnojila 50–60 q na 1 ha zemědělské půdy. Strojenými hnojivy ovšem hnojila pětkrát více než rolníci před združstevněním.

Zvýšení produktivity živé práce po založení JZD ve srovnání se soukromým sektorem se pohybovalo od 34,6 % do 236,4 %, bereme-li za ukazatele hrubou produkci rostlinné výroby, vytvořenou za 1 hodinu přímé živé práce. Zvýšení nebylo stejnoměrné. Jak lze zjistit z tab. VII, produktivita živé práce se po založení JZD v řepařské a bramborářské výrobní oblasti zvýšila více než v oblasti kukuřičné, a to ze dvou důvodů: JZD prvních dvou oblastí leží ve vnitrozemí a byla o 5–8 let později zakládána. Ve vnitrozemí (v oblasti Hané) byla intenzivnější výroba a po založení v druhé polovině padesátých let mohla již vnitrozemská JZD používat výkonnější mechanizační prostředky pro rostlinnou výrobu než JZD, zakládána koncem let čtyřicátých v nově osídlených oblastech.

Podle počtu let, v nichž byla ve sledovaných JZD produktivita živé práce v rostlinné výrobě zjišťována, stanovili jsme průměrný roční přírůstek produktivity celé rostlinné výroby i u sledovaných plodin, jak je uvedeno v tab. VIII pro celou rostlinnou výrobu a v tab. IX pro vybrané plodiny.

V. Vývoj normativní produktivity a normativní potřeby práce skupin plodin

Skupina plodin	Vývojové období									
	1948		1953		1963		1973		1983	
	produktivita práce									
	q/hod.	index	q/hod.	index	q/hod.	index	q/hod.	index	q/hod.	index
Obiloviny bez kukuřice	0,11	45,8	0,24	100	0,56	233,3	0,85	254,2	2,22	925,0
Kukuřice na zrno	0,04	57,1	0,07	100	0,15	214,2	0,56	800,0	2,38	3400,0
Luštěniny	0,06	60,0	0,10	100	0,18	180,0	0,50	500,0	0,68	680,0
Olejniny	0,02	66,7	0,03	100	0,11	366,6	0,42	1400,0	0,91	3033,0
Přadné rostliny	0,04	80,0	0,05	100	0,15	300,0	0,21	420,0	0,50	1000,0
Okopaniny	0,37	123,3	0,30	100	0,60	200,0	0,82	273,0	1,25	416,7
Pícniny na seno včetně luk	0,40	90,9	0,44	100	0,74	168,2	1,75	397,7	4,76	1082,0
Pícniny na semeno	0,02	66,7	0,03	100	0,05	166,7	0,06	200,0	0,27	900,0
Pícniny na siláž	1,51	63,4	2,38	100	2,85	119,7	6,67	280,2	20,00	840,3
	potřeba práce									
	hod./ha	index	hod./ha	index	hod./ha	index	hod./ha	index	hod./ha	index
Obiloviny bez kukuřice	138,8	181,0	76,7	100	40,4	52,6	34,1	44,4	20,7	27,0
Kukuřice na zrno	547,0	131,5	416,0	100	189,0	45,4	71,0	17,1	21,0	5,0
Luštěniny	184,5	154,6	119,3	100	75,0	62,9	37,7	31,6	23,4	19,6
Olejniny	353,4	197,8	178,7	100	78,0	43,6	51,6	26,1	23,1	12,9
Přadné rostliny	543,0	156,1	342,0	100	225,0	65,8	195,0	57,0	84,0	24,6
Okopaniny	537,7	118,5	453,6	100	344,2	75,9	290,2	64,0	119,2	26,3
Pícniny na seno včetně luk	105,9	123,6	85,7	100	49,1	57,3	31,2	36,4	17,0	19,8
Pícniny na semeno	74,1	121,1	61,2	100	30,3	49,5	22,0	35,9	10,0	16,3
Pícniny na siláž	182,0	123,0	148,0	100	85,0	57,4	77,0	52,0	25,0	16,9

Nejvyšší průměrné roční tempo přírůstu produktivity práce podle produkce za 1 hodinu přímé živé práce (15,73 %) bylo v JZD č. 1—4 v kukuřičné výrobní oblasti, středního tempa přírůstu (10,98 %) bylo dosaženo v oblasti řepařské (JZD č. 5—7) a nejnižšího tempa (5,86 %) v oblasti bramborářské (JZD č. 8—9).

K vysokému tempu přírůstu produktivity živé práce v oblasti kukuřičné přispěla nejen vyšší intenzita výroby v této oblasti, ale také skutečnost, že JZD této oblasti byla dříve založena a tedy že vývoj produktivity živé práce byl u nich sledován za 20 let, kdežto u ostatních JZD pouze za 10 let. U starších JZD byl tak zachycen při sledování produktivity živé práce mohutný vliv mechanizace na její zvýšení, neboť v začátcích svého společného hospodaření (v letech 1950—1953) používala JZD méně výkonné mechanizační prostředky než JZD zakládaná později.

Podle vývoje produktivity živé práce na 1 pracovníka dosáhla nejvyšších temp rozvoje JZD v oblasti řepařské (č. 5—7), poněvadž u nich odešlo v průběhu sledovaných let nejvíce pracovníků, jak lze zjistit z tab. VI.

Poněvadž nerovnoměrné stavy pracovníků, ovlivňované vedle historického vývoje řadou dalších okolností, jejich nerovnoměrné vytížení i jejich změny přirozeným úbytkem i fluktuací ovlivňují produktivitu živé práce, počítá-li se na 1 pracovníka, je třeba považovat za přesnější a výstižnější ukazatel produktivity živé práce produkci za jednotku času než produkci na 1 pracovníka.

Vliv združstevnění na produktivitu práce jednotlivých plodin nebyl také rovnoměrný. Pomalejší vzrůst u okopanin byl způsoben jednak uvedenými rozdíly ve hnojení, jednak pomalejším rozvojem mechanizovaného a chemického ošetření plodin v JZD.

STANOVENÍ PRODUKTIVITY CELKOVÉ ŽIVÉ PRÁCE

Zmíněný návrh prozatímní metodiky požaduje stanovit produktivitu živé práce, tj. práce přímo i nepřímo vynaložené. Poněvadž v našem případě byla evidována pouze přímá živá práce a v praxi tomu tak bývá zpravidla, vypracovali jsme na podkladě námi konaných výběrových šetření pro jednotlivá sledovaná období normativní koeficienty převodu přímé práce na práci (Kolář 1970) celkovou a koeficienty převodu produktivity přímé práce na produktivitu celkové práce (tab. X).

Koeficienty platí jak pro normativní, tak pro skutečnou produktivitu živé práce.

Produktivita celkové živé práce je vždy nižší než produktivita přímé živé práce, jak to dosvědčuje srovnání u tří hlavních plodin pro rok 1973 (tab. XI).

Také indexy růstu produktivity celkové práce budou proti indexům přímé živé práce nepatrně nižší, jak ukazuje příklad průměrného ročního zvýšení produktivity živé práce u několika plodin (tab. XII).

Až budou v zemědělských podnicích k dispozici potřebné podklady o evidenci spotřeby přímé i celkové živé práce na 1 ha plodiny, bude možno jednodušeji stanovit produktivitu celkové živé práce v rostlinné výrobě. Dosud tomu tak není.

V nejbližší budoucnosti, ještě dříve než to zajistí systém jednotné automatizované evidence, je proto třeba, aby všechna JZD takovou evidenci měla.

VI. Vývoj spotřeby a produktivity živé práce a některých dalších ukazatelů

Ukazatel	Ob- dobí	JZD (okres, pořadové číslo)			
		Březi (Mikulov)	Mirotlav (Znojmo)	Hostěradice (Znojmo)	Chornice (Svitavy)
		1	2	3	4
Výrobní oblast		K	Ř	Ř	Ř
Hodin přímé práce RV na 1 ha z. p.	1	472	421	457	495
	2	416	398	254	210
	3	128	113	94	98
HP RV za 1 hod. přímé práce	Kčs	1	15,25	11,51	16,32
		2	20,71	16,82	21,97
		3	89,31	75,07	91,32
	index	1	73,60	68,40	74,30
		2	100,00	100,00	100,00
		3	531,20	446,30	415,60
HP RV na 1 pře- počítaného pracovníka	Kčs	1	21 815	18 322	25 541
		2	62 420	47 836	39 843
		3	91 456	74 412	58 438
	index	1	34,90	38,30	64,10
		2	100,00	100,00	100,00
		3	146,50	155,60	146,70
HP RV na 1 ha z. p. (ve stálých cenách)	1	7199	4847	7458	4871
	2	8644	6697	5570	3324
	3	11432	8483	8608	5570
Velikost podniku v ha	1	6,00	22,00	12,00	8,00
	2	616	660	332	335
	3	941	995	2058	766
Velikost parcely v ha	1	0,60	2,20	0,75	1,10
	2	18,70	20,10	18,50	30,10
	3	22,90	23,20	35,00	42,50
Na 100 ha z. p. traktorových jednotek	1	—	—	—	—
	2	0,80	1,00	1,50	1,50
	3	2,80	4,90	4,20	5,00
Na 100 ha z. p. koní	1	16,70	9,10	16,70	25,00
	2	1,70	3,30	2,40	4,77
	3	0,89	0,20	0,20	0,00
Na 100 ha z. p. přepočítaných pracovníků	1	33,30	27,20	29,20	31,20
	2	13,80	14,00	12,90	10,80
	3	12,50	11,40	14,70	7,30

1 — před založením

2 — u JZD číslo 1—4 průměr let 1953/54, u JZD číslo 5—10 rok 1963

3 — u všech JZD 1972/73

JZD (okres, pořadové číslo)					
Šlapanice (Brno-venkov)	Švábenice (Vyškov)	Kralice (Prostějov)	Předín (Třebíč)	Opatov (Třebíč)	Petrovice (Blansko)
5	6	7	8	9	10
Ř	Ř	Ř	B	B	B
550 310 143	524 180 120	535 196 111	525 129 92	478 134 84	510 213 202
7,05 23,72 55,50	12,85 37,96 71,94	8,14 32,94 71,15	10,61 31,20 48,79	8,65 30,50 54,28	5,11 19,16 25,17
29,70 100,00 234,00	33,80 100,00 189,50	24,70 100,00 216,00	34,00 100,00 156,40	28,40 100,00 178,00	26,70 100,00 131,40
19 950 36 776 68 556	31 423 35 260 78 701	19 438 38 151 76 679	16 439 30 792 46 140	9 250 33 908 59 140	11 067 24 008 44 148
54,20 100,00 186,40	89,10 100,00 223,20	50,90 100,00 201,00	53,40 100,00 149,80	27,30 100,00 174,40	46,10 100,00 183,90
6424 7943 6997	6733 6830 8665	4354 6456 7898	5574 4027 4489	4132 4085 4560	4128 4226 5085
11,10 665 921	14,00 940 917	14,00 721 1320	11,00 1065 1033	8,15 1239 1486	6,70 463 755
0,85 17,60 25,00	1,00 30,00 80,00	1,20 5,00 12,00	2,00 12,60 18,20	0,50 15,60 15,60	0,40 12,50 17,80
— 1,70 5,80	— 1,70 5,10	— 1,90 4,90	— 2,10 4,00	— 1,40 3,10	— 3,40 5,40
18,00 7,00 1,30	14,50 3,19 1,80	7,00 0,40 0,10	18,20 3,10 0,97	24,50 2,30 1,29	14,90 1,25 0,80
32,80 21,60 10,20	28,40 19,40 11,00	22,40 23,10 10,30	33,90 14,30 9,70	44,70 9,70 7,70	37,30 17,60 11,50

VII. Vliv založení JZD na produktivitu živé práce v rostlinné výrobě

Skupina JZD		Procento zvýšení produktivity práce v JZD proti soukromému hospodaření				
poř. čís.	výrobní oblast	HP RV za 1 hod. přímé práce	HP RV na 1 přepoč. prac.	pšenice	cukrovka brambory*)	vojtěška
1—4	kukuřičná řepařská	42,4	122,3	66,7	10,0	9,5
5—7	řepařská	237,3	55,6	335,3	54,8	36,8
8—9	bramborářská	231,8	139,5	120,0	25,7*)	69,0

VIII. Vzrůst produktivity živé práce v rostlinné výrobě JZD

Skupina JZD		Let období	Procenta zvýšení produktivity živé práce v průběhu rozvoje JZD			
poř. čís.	výrobní oblast		HP RV za 1 hod. živé práce		HP RV na 1 pře- poč. pracov.	
			za období	za 1 rok	za období	za 1 rok
1—4	kukuřičná řepařská	20	314,7	15,73	66,3	6,63
5—7	řepařská	10	109,8	10,98	103,2	10,32
8—9	bramborářská	10	58,6	5,86	67,2	6,72

IX. Vzrůst produktivity živé práce u vybraných plodin JZD

Skupina JZD		Let období	Procenta zvýšení produktivity živé práce v průběhu rozvoje JZD u hlavních plodin					
poř. čís.	výrobní oblast		pšenice		cukrovka brambory*)		vojtěška	
			za období	za 1 rok	za období	za 1 rok	za období	za 1 rok
1—4	kukuřičná řepařská	20	410,0	20,5	202,5	10,13	347,8	17,39
5—7	řepařská	10	73,0	7,3	75,4	7,54	66,7	6,67
8—9	bramborářská	10	130,0	13,0	90,9*)	9,09	177,6	17,76

X. Koeficienty převodu produktivity přímé práce na produktivitu celkové práce

Koeficienty převodu	Rok sledování				
	1948	1953	1963	1973	výchled 1983
Přímé potřeby práce na celkovou	1,17	1,20	1,22	1,25	1,30
Produktivity přímé práce na celkovou	0,85	0,83	0,82	0,80	0,77

XI. Srovnání produktivity přímé živé práce a produktivity celkové živé práce u tří hlavních plodin

Plodina	Druh produktivity práce	Ukazatel produktivity		
		za 1 h q	za 1 h Kčs	za 1 h obil. jedn.
Pšenice	přímá celková	0,89	151,3	0,89
		0,71	121,0	0,71
Cukrovka	přímá celková	1,05	26,2	0,26
		0,84	21,0	0,21
Brambory	přímá celková	0,68	44,9	0,17
		0,54	35,6	0,14

XII. Index růstu produktivity přímé živé práce a produktivity celkové práce

Plodina	Zvýšení podle indexu	
	přímé práce	celkové práce
Pšenice	12,0	11,5
Ječmen	13,5	12,9
Cukrovka	11,1	10,4
Brambory	5,1	4,7
Vojtěška	9,4	8,9

SOUHRN

Produktivita živé práce v rostlinné výrobě byla sledována na podkladě zvláště vedené evidence v 10 vybraných JZD a ve čtyřech zvolených obdobích 25letého vývoje JZD těmito ukazateli: množstvím produkce za 1 hodinu vynaložené přímé živé práce, hrubou produkcí rostlinné výroby ve srovnatelných cenách za 1 hodinu vynaložené přímé živé práce a hrubou produkcí rostlinné výroby na 1 přepočítaného pracovníka.

Bylo prokázáno, že do 10 let po založení JZD vzrostla produktivita přímé živé práce v rostlinné výrobě o 42–237 % proti produktivitě dosahované u dobře hospodařících soukromých zemědělců. V průběhu rozvoje JZD rostla

produktivita přímé živé práce v rostlinné výrobě ročně o 6–15 % v závislosti na výrobní oblasti. Bylo prokázáno, že výstižnějším ukazatelem produktivity živé práce v rostlinné výrobě je hrubá produkce ve srovnatelných cenách za 1 hodinu vynaložené práce než na 1 přepočteného pracovníka.

Vzrůst produktivity přímé práce u jednotlivých plodin byl nerovnoměrný: nejvyšší byl u obilovin, kukuřice na zrna, řepky a vojtěšky, střední u luštěnin, lnu, cukrovky, kukuřice na siláž a luk, nejnižší u brambor pozdních a raných.

Pro vzájemné srovnání produktivity živé práce jednotlivých plodin je považován přepočet ve stálých cenách za vhodnější než převod na obilní jednotky.

Vedle produktivity přímo vynaložené živé práce je třeba sledovat produktivitu celkové práce (přímo i nepřímou vynaloženou). K převodu přímé práce na nepřímou byly vypracovány přepočítací koeficienty.

Aby mohla být ve všech JZD běžně stanovena produktivita živé práce v požadovaných ukazatelích, je nutno, aby JZD důsledně evidovala spotřebu živé práce také podle směru využití, tj. u kultur a plodin.

Literatura

- ČALKOVSKÝ S., 1956, Správná organizace práce traktorové brigády na základě podrobného rozboru její činnosti a její vliv na výrobu v JZD. Závěrečná zpráva VÚZE Pohořelice.
- , 1966, Výzkum tvorby norem pracnosti a ekonomické zhodnocení úrovně pracovního procesu u velkovýrobních technologií v rostlinné výrobě v různých výrobních oblastech. Závěrečná zpráva VÚEZVŽ Brno.
- , 1967, Pracnost pěstování a sklizně polních plodin. SZN Praha.
- , 1972a, Plánování potřeby práce a pracovníků v rostlinné výrobě. Metodika ÚVTI, Praha.
- , 1972b, Stanovení potřeby práce v zemědělství (tabulky potřeby práce). SZN Praha.
- KOLÁŘ J., 1970, Rozbor pracovní účasti a spotřeby práce pracovníků dělnických povolání ve vybraných zemědělských podnicích v letech 1966–1967. Závěrečná zpráva, VÚEZVŽ Brno.
- , 1973, Projekt systému evidence spotřeby živé práce jako podkladu metody výpočtu pracnosti v zemědělské výrobě a účasti pracovníků dělnických povolání na výrobním procesu s využitím výpočetní techniky. Závěrečná zpráva, VÚEZVŽ Brno.
- KRBLICH, J., 1950, Vyšší výrobní formy v zemědělství z hlediska ekonomického. Zvl. otisk ČAZ, roč. XXII (1949), Praha.
- Prognóza pracovních sil v zemědělství do roku 1990. Mimořádný výzkumný úkol, VÚEZVŽ Brno a Bratislava.
- Prozatímní společná metodika porovnání ukazatelů produktivity práce v zemědělství členských zemí RVHP (překlad), 1973. Moskva. RVHP.

Došlo dne 24. 1. 1974

Adresa autorů:

Doc. ing. Svatopluk Čalkovský, CSc., ing. Josef Kolář, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Smetanova 49, 602 00 Brno

Budování socialistického zemědělství stanovil IX. sjezd KSČ v roce 1949. Sjezd určil, vycházející z Leninova družstevního plánu, že cesta socializace našeho zemědělství bude uskutečňována zakládáním jednotlivých zemědělských družstev a budováním státních statků.

Proces socializace zemědělství byl u nás v podstatě dokončen, pokud se týká výměry zemědělské a orné půdy, v letech 1961/62 (tab. I a II). Pokles pracovníků v zemědělství vlivem zavádění nové techniky a v důsledku specializace, kooperace a koncentrace pokračuje i v dalších letech (tab. III).

PROCES SOCIALIZACE ZEMĚDĚLSTVÍ V JIHOMORAVSKÉM KRAJI

Plánovitý proces socializace zemědělství byl uskutečňován i v Jihomoravském kraji a prakticky byl ukončen koncem padesátých let. V současné době hospodaří JZD a státní zemědělské podniky zhruba na 94 % zemědělské půdy a 95 % orné půdy. Podrobný přehled o vývoji půdního fondu socialistického sektoru a počtu pracovníků JZD od r. 1960 do r. 1972 je uveden v tab. IV.

S rozvojem specializace a koncentrace zemědělské výroby se měnil i počet jednotných zemědělských družstev a státních statků. Od r. 1962 klesl počet družstev v Jihomoravském kraji z 1466 k 1. 1. 1974 na 733, tedy přesně na polovinu. Podrobný vývoj počtu družstev a státních statků v letech 1962–1974 je uveden v tab. V.

Hospodářské úspěchy socialistického sektoru lze kromě jiného dokumentovat na vývoji objemu hrubé zemědělské produkce v JZD. V tab. VI je uveden vývoj objemu hrubé zemědělské produkce v JZD v letech 1961–1972 ve stálých cenách r. 1967. Z přehledu vidíme, že za posledních 12 let se zvýšil objem hrubé zemědělské produkce na 138 %.

PROCES KOOPERACE V ZEMĚDĚLSTVÍ JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

Nové kvalitativní změny v socialistickém sektoru v jihomoravském zemědělství vznikají i vlivem specializace, koncentrace zemědělské výroby a hlavně rozvíjením kooperačních vztahů. V současné době je v Jihomoravském kraji 141 kooperačních seskupení. Průměrná velikost kooperačních seskupení je 6100 ha zemědělské půdy (největší kooperační seskupení má výměru 12 500 ha z. p. a nejmenší 2500 ha z. p.).

Činnost kooperačních seskupení zajišťují kooperační rady, které řeší především úkoly v oblasti dlouhodobého, střednědobého i operativního plánování a úkoly v oblasti koordinace a řízení společně dohodnutých činností. Pomocnými orgány kooperačních rad jsou odborné komise, a to především pro rostlinnou a živočišnou výrobu, pro mechanizaci a ekonomiku.

I když se činnost kooperačních rad úspěšně rozvíjí, existují některé objektivní i subjektivní příčiny, které je třeba odstraňovat pro další úspěšný rozvoj jejich působení.

Z objektivních příčin je to především dvousektorovost v některých kooperačních seskupeních a z toho vyplývající různá úroveň odměňování a dále nedostatek některých strojů a limitů na investiční výstavbu. Ze subjektivních příčin lze především uvést nestejnou odbornou úroveň předsedů a členů kooperačních

I. Výměra zemědělské půdy v ČSSR podle sektorů v ha

Rok	Zemědělství celkem	Z toho				JHR
		socialistický sektor	v tom			
			státní statky	JZD	záhumenky členů JZD	
1950	7 366 751	2 130 339	601 635	1 082 737	72 232	5 193 972
1951	7 325 762	2 300 796	627 181	1 255 018	84 230	4 968 291
1952	7 335 487	3 406 430	629 324	2 259 487	141 510	3 693 124
1953	7 057 966	3 063 682	677 054	1 955 679	122 814	3 725 447
1954	7 166 713	3 030 689	731 634	1 820 641	109 545	3 834 555
1955	7 297 609	3 107 494	803 077	1 841 504	117 292	3 863 675
1956	7 259 492	3 481 385	906 216	2 114 518	132 746	3 463 515
1957	7 230 666	4 738 259	947 937	3 421 949	229 826	2 228 038
1958	7 328 322	5 681 136	998 680	4 020 591	314 134	1 479 375
1959	7 299 109	6 219 977	1 065 567	4 442 683	350 805	976 221
1960	7 264 954	6 393 280	1 133 182	4 548 485	355 111	780 949
1961	7 228 318	6 400 822	1 226 395	4 450 828	336 707	740 751
1962	7 171 785	6 390 079	1 111 641	4 355 478	308 057	694 718
1963	7 146 960	6 394 133	1 144 018	4 247 131	300 925	670 092
1964	7 124 910	6 401 193	1 389 403	4 059 537	306 078	648 203
1965	7 103 113	6 393 996	1 464 869	3 974 285	302 577	637 100
1966	7 087 116	6 386 584	1 475 648	3 977 081	297 489	629 927
1967	7 079 311	6 381 637	1 472 721	3 978 971	290 414	626 659
1968	7 062 846	6 365 363	1 455 595	3 970 548	289 547	629 551
1969	7 103 080	6 344 561	1 438 685	3 964 229	287 154	634 418
1970	7 092 887	6 325 796	1 432 830	3 952 881	289 323	634 662
1971	7 076 598	6 124 533	1 428 110	3 953 981	287 365	626 834
1972	7 070 517	6 146 607	1 439 550	4 022 238	291 410	541 845

Pramen: Ročenky FMZVŽ

II. Výměra zemědělské a orné půdy v ČSSR podle sektorů

k 1. 7.	Zemědělská půda ha			Orná půda ha			k 31. 12. počet JZD
	státní statky	JZD	záhumnky členů JZD	státní statky	JZD	záhumnky členů JZD	
1949	343 521			249 476			.
1950	559 297	382 901		382 533	269 989		.
1951	604 164	832 970	65 129	417 356	614 207	51 306	.
1952	608 706	1 100 219	73 303	432 328	830 011	59 646	.
1953	606 403	2 350 380	138 281	436 459	1 755 048	116 524	.
1954	682 089	1 885 875	116 576	490 508	1 431 767	94 563	.
1955	765 598	1 772 088	112 685	558 177	1 357 202	92 352	.
1956	843 474	2 059 279	125 173	616 909	1 559 777	98 762	.
1957	899 029	2 209 768	136 786	658 808	1 671 422	107 342	8 016*)
1958	948 435	3 684 434	258 895	700 419	2 758 496	203 866	11 090
1959	992 505	4 234 735	318 612	743 045	3 149 142	247 501	12 140
1960	1 050 765	4 534 030	359 950	782 455	3 381 139	273 049	12 560
1961	1 166 674	4 525 019	350 853	864 846	3 382 551	258 277	10 816
1962	1 190 336	4 411 026	330 235	876 623	3 326 389	238 908	7 912
1963	1 029 019	4 339 559	317 966	737 113	3 292 882	234 861	7 439
1964	1 195 146	4 184 908	309 169	847 693	3 195 209	228 768	6 852
1965	1 408 107	4 045 851	308 187	999 676	3 100 203	225 375	6 704
1966	1 463 144	3 971 225	301 827	1 039 864	3 044 494	221 322	6 538
1967	1 475 507	3 973 562	293 952	1 048 952	3 040 953	206 031	6 395
1968	1 473 840	3 969 767	289 547	1 044 612	3 036 713	205 654	6 328
1969	1 438 685	3 964 229	287 154	1 020 600	3 032 943	203 516	6 327
1970	1 432 830	3 952 881	289 323	1 015 779	3 022 028	205 920	6 270
1971	1 428 110	3 953 981	287 365	1 010 895	3 021 682	204 512	5 871
1972	1 439 550	4 022 238	291 410	1 013 250	3 056 153	206 663	5 318

III. Pracovníci v zemědělství ČSSR podle sektorů

Rok	Celkový počet osob trvale činných v zemědělství	V tom				Kromě toho pracovníci STS
		státní sektor	z toho státní statky	JZD	JHR	
1948	2 221 691	46 022	22 522	—	2 175 669	—
1949	2 126 885	77 221	53 721	1 147	2 048 517	7 799
1950	1 894 459	119 768	94 768	64 475	1 710 216	20 923
1951	1 754 760	126 683	100 180	112 591	1 515 486	43 671
1952	1 615 061	134 348	107 238	321 833	1 158 880	40 623
1953	1 671 992	154 692	123 104	347 732	1 169 568	42 878
1954	1 796 830	176 770	140 041	299 996	1 320 664	45 630
1955	1 839 044	193 726	151 954	327 701	1 317 617	52 122
1956	1 756 129	201 299	158 948	371 836	1 182 994	53 739
1957	1 692 489	193 396	144 615	683 354	815 739	54 619
1958	1 608 295	209 049	160 268	857 276	541 970	59 258
1959	1 455 024	206 053	159 172	909 606	339 371	53 215
1960	1 357 485	222 995	170 504	878 636	255 854	28 865
1961	1 307 054	238 351	177 006	837 214	231 489	23 223
1962	1 276 611	248 025	152 298	806 586	222 000	23 011
1963	1 260 536	249 000	157 075	797 889	213 647	22 164
1965	1 192 242	292 069	195 867	725 915	174 258	26 567
1967	1 168 618	291 226	195 942	717 016	159 998	25 768
1970	1 132 353	269 165	178 007	715 770	147 418	24 986
1973	.	.	.	.	.	.

Pramen: Ročenky FMZVž

IV. Počet JZD a výměra zemědělské a orné půdy v Jihomoravském kraji

Rok	Počet JZD	Zemědělská půda v ha			Orná půda v ha		
		státní statky	JZD	záhumenky členů JZD	státní statky	JZD	záhumenky členů JZD
1960	1714	96 645	665 196	64 947	83 556	558 387	51 012
1961	1568	103 070	662 593	63 586	88 822	556 687	49 795
1962	1474	80 770	653 480	60 046	68 954	548 837	46 756
1963	1400	86 575	650 426	58 766	73 447	546 659	45 706
1964	1324	106 150	639 541	57 849	88 687	536 989	45 073
1965	1271	110 142	634 448	56 617	90 959	533 360	44 110
1966	1259	110 480	634 815	55 792	91 025	533 029	43 335
1967	1238	110 387	634 743	55 296	90 730	533 126	42 905
1968	1237	110 469	634 163	54 950	90 815	532 878	42 676
1969	1239	109 784	628 801	54 167	90 193	527 603	42 075
1970	1220	109 674	628 187	53 682	90 184	526 798	41 700
1971	1122	110 475	631 029	53 651	90 895	529 219	41 787
1972	985	111 415	630 744	53 263	91 081	529 505	41 522

Pramen: Statistické ročenky

V. Počty JZD a státních statků v Jihomoravském kraji

	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974 k 8. 1.
Blansko	133	129	121	117	107	101	99	99	86	61	51	37	36
Brno	128	126	123	118	113	112	112	112	112	102	83	68	60
Břeclav	69	65	64	63	63	63	62	62	62	62	61	59	53
Gottwaldov	98	97	92	85	83	81	81	81	75	62	45	31	30
Hodonín	62	61	60	59	58	58	58	58	58	58	58	57	54
Jihlava	131	124	117	115	109	109	110	110	110	102	93	80	65
Kroměříž	89	89	89	88	87	87	87	87	87	66	53	34	31
Prostějov	104	103	93	83	74	74	74	74	74	71	68	58	53
Třebíč	160	155	147	144	140	136	136	136	136	129	102	92	81
Uh. Hradiště	66	66	66	67	63	63	63	63	63	62	62	51	48
Vyškov	80	74	72	67	67	67	67	67	67	67	62	53	26
Znojmo	118	115	110	106	106	104	105	108	108	105	96	92	81
Žďár n/S.	228	210	198	191	185	183	183	182	182	175	151	117	115
Jihomoravský kraj	1466	1414	1352	1303	1255	1238	1237	1239	1220	1122	985	829	733
Počet státních statků v Jhm kraji	30	20	22	26	26	26	26	26	26	26	24	24	24

Pramen: materiály VÚ č. VIII-2-10/1, PEF Brno, KZS Brno

VI. Vývoj hrubé produkce zemědělské v JZD Jihomoravského kraje v tis. Kčs (ve st. c. r. 1967)

Okres	1961	1962*)	1963*)	1964*)	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Blansko	272 985	197 775	213 056	233 994	265 648	267 094	299 637	303 775	313 084	292 352	319 248	334 681
Brno	496 138	386 707	422 362	465 947	511 892	569 936	574 343	627 803	636 200	625 218	666 786	719 985
Břeclav	456 673	350 757	380 327	416 799	423 815	483 490	524 598	606 121	585 753	618 991	630 564	729 448
Gottwaldov	215 966	160 058	174 914	183 994	188 601	210 549	233 092	235 586	233 333	238 519	248 871	274 490
Hodonín	437 273	301 911	343 129	384 578	404 226	462 198	499 091	558 425	539 026	545 282	574 988	635 111
Jihlava	357 373	266 605	298 647	330 261	365 881	398 271	438 613	442 106	446 240	414 534	467 717	483 271
Kroměříž	351 014	268 812	294 953	320 554	740 764	380 949	425 005	444 603	416 153	430 980	452 957	464 283
Prostějov	430 683	332 737	366 800	398 109	451 361	518 300	570 113	587 174	573 293	570 845	606 045	621 783
Třebíč	635 430	404 575	475 070	364 354	582 434	705 106	788 430	753 583	783 265	737 929	802 148	850 110
Uh. Hrad.	302 403	222 164	256 468	285 522	309 468	328 565	376 973	371 164	377 787	405 136	430 755	461 332
Vyškov	345 544	261 213	286 163	305 577	343 262	386 408	407 827	456 857	429 897	420 872	435 385	471 446
Znojmo	633 851	462 481	517 334	534 607	586 933	701 953	723 096	761 625	822 201	777 741	806 800	910 693
Žďár n/S.	528 643	365 470	396 926	446 121	523 120	535 532	600 854	571 300	585 158	555 602	603 839	644 649
Kraj celkem	5 478 954	3 981 265	4 426 149	4 870 417	5 300 015	5 910 470	6 390 786	6 720 226	6 741 390	6 634 001	7 046 103	7 601 282

*) ve stálých cenách r. 1962, 1963, 1964, nepřepočteno

Pramen: KZS Brno

rad a jejich některé přístupy k řešení problematiky kooperačních vztahů, zvláště prosazování podnikových zájmů. Kooperační vztahy v Jihomoravském kraji se rozvíjejí především v mezipodnikové kooperaci v rostlinné a živočišné výrobě a v ostatních činnostech, např. v kooperacích v sušení objemné píce a tvarování krmiv, v zabezpečování odbytu zemědělských přebytků, ve výrobě cihel a cihlářských výrobků apod.

V tab. VII je uveden přehled o kooperačních seskupeních a kooperačních radách (v současné době připadá na 141 kooperačních seskupení jen 137 kooperačních rad, a sice proto, že ve čtyřech kooperačních seskupeních je zatím pouze jediný podnik, ve kterém jsou vnitropodnikové kooperační vztahy organizovány a řízeny podnikovým aparátem.

V roce 1973 bylo zapojeno v Jihomoravském kraji do kooperace celkem 721 zemědělských podniků. Některé podniky jsou zapojeny do dvou nebo i několika kooperací.

Kooperační vztahy se projevují různými formami, především zakládáním společných zemědělských podniků, různými mezipodnikovými zařízeními nebo společným pořizováním a využíváním mechanizačních prostředků a společným provozováním rostlinné nebo živočišné výroby.

VII. Přehled kooperačních seskupení a kooperačních rad podle okresů Jihomoravského kraje

Okres		Kooperační seskupení počet jejich výměra v ha			Počet JZD, farem státních statků a ostatních státních org. v koop. seskupení		Počet kooperač- ních rad
		max.	min.	prům.	max.	min.	
Blansko	5	12 556	9261	9048	14	8	5
Brno	11	7 425	3070	5719	14	4	11
Břeclav	11	9 251	5167	6733	14	1*)	10
Gottwaldov	8	7 292	2853	5809	6	3	8
Hodonín	12	7 300	3445	5420	10	1*)	10
Jihlava	14	11 056	3453	4967	20	4	14
Kroměříž	8	7 937	3576	5893	5	2	8
Prostějov	12	5 846	3363	4346	7	3	12
Třebíč	17	6 783	3457	5643	9	1**)	16
Uh. Hradiště	7	12 183	4986	8009	12	5	7
Vyškov	7	6 814	5335	6583	14	8	7
Znojmo	14	9 372	2587	7646	11	1*)	14
Žďár n. S.	15	9 588	2383	6214	15	3	15
	141	12 556	2383	6105	20	1	137

*) statek tvoří samostatně kooperační seskupení

**) JZD „Budoucnost“ — Mor. Budějovice

Pramen: KZS Brno

V tab. VIII je přehled o počtu společných zemědělských podniků podle okresů k 1. 11. 1973 a v tab. IX přehled o těchto podnicích podle druhu výroby.

Ve vývoji společných zemědělských podniků jsou prokázány pozitivní tendence, zejména pokud jde o rozvoj koncentrace výroby a zvyšování výrobnosti pracovních sil.

Pro jejich další rozvoj je však třeba v perspektivě řešit některé problémy, mezi které patří především tyto:

a) U SZP pro výrobu jatečných prasat s dosud otevřeným obratem stáda zajistit jejich dobudování na provozy s uzavřeným obratem.

b) Realizovat další výstavbu SZP na výrobu vajec a jatečné drůbeže v souladu s výstavbou zpracovatelských a mrazírenských kapacit.

c) Vypracovat projekt velkokapacitních SZP na výrobu vajec a jatečné drůbeže včetně technologického vybavení a projekt objektů pro skladování hnojiv v agrotechnických podnicích.

d) Předložit vědecky zdůvodněný návrh na organizační a řídicí systém společných zemědělských podniků a návrh racionalizačních opatření ve výrobních, pracovních a řídicích procesech ve společných zemědělských podnicích.

Kooperační vztahy se v Jihomoravském kraji úspěšně rozvíjejí a jsou chápány jako prostředek pro další rozvoj koncentrace a specializace zemědělské výroby, pro zvyšování výrobnosti pracovní síly, zvětšování objemu zemědělské výroby a jejího zrentabilňování.

VIII. Počet společných zemědělských podniků v Jihomoravském kraji (stav k 1. 11. 1973)

Okres	Počet společných zemědělských podniků			
	celkem	z toho SZP výrobní	SZP kombinátní	počet závodů (provozů) kombinátních SZP
Blansko	3	3	—	—
Brno	4	4	—	—
Břeclav	3	2	1	2
Gottwaldov	1	—	1	4
Hodonín	1	—	1	2
Jihlava	3	2	1	5
Kroměříž	2	1	1	2
Prostějov	4	4	—	—
Třebíč	3	2	1	6
Uh. Hradiště	3	2	1	6
Vyškov	7	7	—	—
Znojmo	1	—	1	8
Žďár n. S.	10	10	—	—
Celkem SZP	45	37	8	35

Pramen: KZS Brno

IX. Počet společných zemědělských podniků v Jihomoravském kraji podle druhu výroby

Druh SZP	Předmět činnosti	Počet SZP	Počet členských podniků	Výměra z. p. členských podniků v ha
1. SZP s jedinou činností				
SZP výrobní na				
	— jatečná prasata	15	121	91 400
	— vejce	1	14	11 000
	— líhnutí kuřat	1	33	×
	— odchov telat	1	19	14 000
	— výkrm skotu	1	9	6 000
SZP výrobní celkem		19	×	×
SZP ostatní				
	— sušárenské	3	29	18 000
	— opravy zemědělských strojů	2	19	12 000
	— chladiřny, mrazírny	1	10	6 500
	— obchodní činnost	1	21	26 000
	— agrochemické podniky	11	553	405 200
SZP ostatní celkem		18	×	×
SZP s jedinou činností celkem		37	×	×
2. SZP s více činnostmi (kombinátní)		8	496	398 000
SZP v kraji celkem		45	×	×

Pramen: KZS Brno

Sledujeme-li vývoj socialistického zemědělství v Jihomoravském kraji, lze objektivně říci, že má vzestupnou tendenci, ať již jeho vývoj hodnotíme pomocí kvantitativních nebo kvalitativních ukazatelů.

Došlo dne 21. 2. 1974

Adresa: autora:

Prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 1–3, 662 65 Brno

V současné době stojíme v našem zemědělství na prahu velké přestavby. Rozvoj výrobních sil nabyl velkého rozmachu. Dochází k podstatnému zvětšování kapacit výrobních prostředků a jejich komplexů, výrobních zařízení, a tím k velké koncentraci výroby v jednotlivých odvětvích. Výrobní prostředky přerůstají svými výkony hranice dosavadních podniků.

To vyvolává nutnost spojování dosavadních výrobních jednotek, podniků, k čemuž vede v podstatě dvojí cesta: kooperace podniků při zachování jejich dosavadní samostatnosti, nebo jejich sloučení, spojené se ztrátou právní a ekonomické samostatnosti. Úkolem této studie bude na některé problémy kooperace a slučování poukázat, nikoliv je beze zbytku řešit.

VÝKLAD NĚKTERÝCH PROBLÉMŮ

Především jde o správné pochopení samotného pojmu velkovýroby. Protože zemědělství je výrobou plošnou, chápe se často pod pojmem velkovýroby velká výměra půdy, obdělávaná velkokapacitním výrobním zařízením, koncentrovaná v podniku či jiné výrobní jednotce. Se zvětšením plochy je obvykle spojeno zvětšení rozsahu a koncentrace ostatních výrobních prostředků — základních i oběžných — i zvětšení rozsahu výroby, a proto se velkovýroba charakterizuje často jen zvětšením plochy půdy.

Velkovýroba skutečně velkou plochu půdy vyžaduje. Je-li např. sezónní výkon obilního kombajnu 120—150 ha, stačí k využití linky dvou těchto strojů 240—300 ha obilovin a podnik o 600 ha (při 50 % obilovin z osevní plochy). Zvýší-li se sezónní výkon obilního kombajnu na 350—400 ha a je-li účelné společně nasazovat např. 3—5 těchto strojů do linky, potom sklizená plocha stoupne na 1050—2000 ha a podnik by musil mít 2100—4000 ha. I v živočišné výrobě si růst kapacity např. staveb či jiných výrobních zařízení vynucuje růst zemědělsky využívané plochy. Např. kravín pro 174 dojnic vyžaduje při hustotě 30 krav na 100 ha z. p. 580 ha z. p., zatímco kravín na 600 kusů vyžaduje při stejné hustotě výměru 2000 ha.

Již Lenin ukázal, že velikost zemědělské výrobní jednotky je nejpřesněji vyjádřena rozsahem její produkce za časovou jednotku, za rok. Z tohoto hlediska by měla též velkovýroba znamenat nejen velký rozsah plochy půdy, ale zároveň i velký rozsah produkce z ní. Velká plocha zemědělsky využívané půdy obvykle velký rozsah produkce znamená, neříká však nic o tom, jakou produkci vyrábí každá jednotka půdy, každý hektar. A to je v našich podmínkách zvláště důležité, neboť na 1 obyvatele připadalo k 1. 1. 1970 49,1 a zemědělské a 34,6 a

orné půdy. Výměra půdy na obyvatele u nás rychle klesá (v r. 1960 činila ještě 53,4 a z. p. a 37,4 a o. p. a do r. 1970 klesla zemědělská půda na obyvatele o 8 %, a proto je nutné nejen koncentrovat výměru půdy a tak dosahovat větší produkce ve výrobní jednotce, nýbrž zároveň s tím zvyšovat produkci z každého hektaru. Plošná koncentrace nesmí mít u nás přednost před zvyšováním intenzity výroby, i když i plošná koncentrace je u malých podniků potřebná.

Velkovýroba v našich podmínkách musí mít tedy dvě stránky: zvětšování ploch půdy pro dokonalé využití výrobních prostředků a zvětšování rozsahu výroby růstem intenzity.

Dále zaslouží vysvětlení pojmy kooperace a slučování. V současné etapě se jich v zemědělství používá hlavně k vyjádření poměru mezi zemědělskými podniky při jejich spolupráci. Stav, kdy podniky spolupracují a zachovávají si při tom svoji hospodářskou a právní samostatnost, označuje se jako kooperace. Jestliže se při spolupráci podniky spojí a svoji samostatnost ztratí, jde o sloučení.

Původní význam slova kooperace (z latinského cum, tj. s, a opus, tj. dílo, práce) se týká spolupráce obecně, bez ohledu na to, jaké formy spolupráce nabývá. U nás se tímto výrazem označuje zároveň i forma spolupráce. Spolupráce, kooperace se samozřejmě děje i mezi jednotkami sloučenými. U nás pojem kooperace nabývá specifického významu proti sloučení, i když v podstatě nejde o pojmy protikladné, buď sloučení, nebo kooperace. Při sloučení jde v každém případě zároveň o kooperaci.

I v této studii se bude pod kooperací rozumět spolupráce samotných podniků, pod sloučením jejich spojení při ztrátě jejich původní právní a hospodářské samostatnosti. Kooperací bude tedy označována jen jedna forma spolupráce. Jinak bude vždy vymezeno, o jakou kooperaci jde.

KOOPERACE A SLUČOVÁNÍ V NÁZORECH A PRAXI

Na otázky kooperace a slučování se vyskytují názory různé, často protichůdné. Má mít při vytváření velkovýrobních forem převahu kooperace samostatných podniků nebo jejich slučování?

Na úlohu kooperace v zemědělství poukazuje XIV. sjezd KSČ. Nejpresněji a nejkonkrétněji ji formuluje usnesení předsednictva ÚV KSČ a federální vlády ČSSR „Základní směry rozvoje specializace a koncentrace výroby a jejich organizační formy v zemědělství a potravinářském průmyslu“ z března 1971, které zaujalo k oběma jevům zásadní stanovisko. Uvádí se zde, že u nás, kde se místně prolíná družstevní sektor se státním a slučování vyvolává nutnost řešit mnoho závažných ekonomických i politických problémů, je schůdnější cestou ke koncentraci výroby a její specializaci kooperace. Slučování není úplně odmítáno, je však podmiňováno vhodnými ekonomickými a materiálními podmínkami a zaměřeno hlavně na podniky malé.

Tento názor na úlohu kooperace v našem zemědělství je vyslovován i v dalších stranických a vládních dokumentech, nabývá zákonné formy v několika vyhláškách a je konkretizován v praxi.

K 1. 7. 1973 bylo podle zjištění Českého statistického úřadu zapojeno v některé formě kooperace 86,2 % JZD a 67,9 % státních statků. Bylo založeno a provozovalo činnost 146 společných zemědělských podniků a 294 kooperací užšího a širšího typu. Společné zemědělské podniky vykonávaly větší rozsah činností. Působilo v nich 6967 pracovníků v odvětvích s vysokou produktivitou práce (výkrm prasat, produkce vajec, krmiv, stavební činnost apod.), zatímco

v kooperacích užšího a širšího typu pracovalo 4110 lidí, tj. 59 % počtu pracovníků společných podniků, a to v odvětvích s nižší produktivitou práce (rostlinná výroba a chov skotu).

Hlavní a závažnější formou kooperace jsou tedy společné zemědělské podniky.

Vedle toho existuje názor, že snažší a proto důležitější cestou koncentrace výroby je slučování. Nebyl sice publikován ani formulován, ale o jeho existenci a platnosti svědčí rozsah dosavadního slučování. Počet JZD poklesl v období 1970–1973 o 1804 podniky, tj. o 29 %. Přitom se slučování netýkalo jen podniků malých, z uvedeného počtu mělo 47 % výměru přes 500 ha z. p. Např. ve Středočeském kraji přesahovala výměra 14 slučovaných podniků (tj. 11,7 % ze slučovaných 119 JZD) 1100 ha z. p., z nich jeden měl výměru přes 2300 ha z. p. O rozsahu slučování svědčí i výměra půdy, již se slučování týkalo. Snížil-li se počet JZD od r. 1970 do r. 1973 o 1804 podniky a měla-li všechna JZD v ČSSR před obdobím slučování průměrnou výměru na podnik 754 ha z. p., sloučilo se asi 1 300 000 ha z. p., tj. téměř 20 % z celkové výměry zemědělské půdy ČSSR. Je pravda, že přes 50 % podniků z celkového počtu jejich snížení (z 1804 podniků) mělo výměru pod 500 ha z. p. a že tudíž průměrná výměra není pro výpočet celkové slučovací plochy zcela přesná, celková slučovaná plocha je proto ve skutečnosti menší. Naopak ale snížení počtu podniků nezahrnuje všechna JZD, jichž se slučování týkalo, není v něm obsažen počet podniků, k nimž se sloučením půda přičlenila a které se tudíž také slučovaly, i když nejsou v počtu snížení podniků zahrnuty. Jejich půda zvyšovala celkovou výměru slučované půdy, vypočtenou z počtu podniků, o něž se počet JZD v uvedeném období snížil. Výměra 1 300 000 ha slučované půdy je tedy zcela reálná a možno tudíž konstatovat značný rozsah slučování v posledních třech letech.

Vytváření velkovýrobních forem jde u nás tedy souběžně oběma cestami, cestou kooperace s hlavním těžištěm ve společných podnicích a cestou slučování. Kooperace nemá převahu ve smyslu stranických a vládních směrnic.

Kooperovat nebo slučovat?

Proč dochází k takovému rozšíření slučování? Vždyť usnesení předsednictva ÚV KSČ a federální vlády o koncentraci a specializaci z března 1971 jasně ukazuje důvody, proč je kooperace hlavní cestou v tomto procesu. Při kooperaci zůstávají dosavadní podniky zachovány a není potřeba řešit složité a mnohostranné problémy, které sloučení vyvolává. Jsou to problémy nejen odborné, ale i politické, sociologické, sociální a jiné. Vzniká tak široký okruh otázek k řešení, což není vhodné pro růst výroby, jenž je cílem celé přestavby. Usnesení dále poukazuje na to, že slučováním vyvstanou problémy vlastnické, neboť v našem zemědělství se místně prolínají oba sektory, státní i družstevní. Při slučování je pak nutné rozhodovat a jednat o převodu vlastnictví výrobních prostředků z jednoho typu do druhého, což může bránit řešení otázek zvyšování výroby.

Tyto problémy ukazuje stranické a vládní usnesení. Jestliže přesto dochází k poměrně značnému slučování, je to zejména proto, že existuje ještě velké množství podniků malých a že v kooperacích panuje velká neujasněnost v mezipodnikových organizačních a ekonomických otázkách.

Jestliže podniky kooperují, děje se styk mezi nimi na hodnotovém základě, zejména prostřednictvím cen, které je mnohdy — zejména u výrobků, které jsou uvnitř podniku meziproduktem a specializací podniků a jejich kooperací

se stávají produkty finálními — obtížné stanovit tak, aby žádný z kooperujících podniků nebyl poškozen, aby všechny produkty byly ekonomicky výhodné, aby všechna odvětví výroby, rozdělená mezi podniky v kooperačním útvaru, byla ekonomicky efektivní. Stanovení cen je komplikováno tím, že mezi odvětvími zemědělské výroby existují organické vazby, že se odvětví navzájem proplétají a na sebe navazují z hlediska potřeby výrobních prostředků i pracovních sil, proto, že jedno odvětví vyrábí pro jiná výrobní prostředky (např. odvětví rostlinné výroby produkuje krmiva pro odvětví výroby živočišné), a též proto, že odvětví zemědělské výroby mají navzájem přímé vztahy (např. plodiny v osevním postupu). Tím mezi odvětvími zemědělské výroby vznikají v podniku mnohostranné, často rozporné vztahy, vztahy podpory a návaznosti, konkurence, negace či neutrality.

Jestliže dojde k rozdělení takto úzce spjatých odvětví mezi podniky v kooperačním útvaru (např. kooperačním seskupení), přenášejí se vztahy, které dříve existovaly jen v podniku, do kooperačního celku mezi podniky a mění svůj charakter. Tím vznikají mezi odvětvími i složité vztahy ekonomické a je obtížné, ba mnohdy nemožné přesně určit ekonomickou výhodnost jednotlivých odvětví a stanovit takové ekonomické nástroje k mezipodnikovým stykům, aby jeden podnik nebyl poškozen a jiný ve výhodě. Uvnitř podniku existuje mezi odvětvími pouze tok naturální, ekonomický se uvnitř podniku neprojevuje. Když se výroba rozděluje mezi podniky, objevují se ekonomické výsledky i uvnitř toku rozděleného mezi podniky. Jeho obtížná řešitelnost způsobuje snahu po sloučení a vytvoření jednoho podniku místo kooperačního celku, neboť tok probíhající uvnitř podniku může mít jen naturální charakter (i když rozdělením podniku na hospodářské útvary nabývá i ekonomické formy) a ekonomický charakter toku se projeví až v závěru — v zisku sloučeného podniku. Tím odpadne řada problémů, což podporuje tendence ke slučování.

Další okruh otázek, které způsobují, že slučování má značný rozsah, souvisí s oblastí řízení. Ve sloučeném podniku panuje zásada demokratického centralismu a řízení jedinou osobou, zatímco v kooperaci jde o dohodu rovnoprávných partnerů, která je často obtížná. Vyplývá to ze skutečnosti, že v kooperaci každý podnik sám pocítí důsledky každého rozhodnutí, což způsobuje snahu po výhodných rozhodnutích pro podnik. Přitom však přechází část pravomoci kooperujícího podniku na kooperační řídicí orgán, na kooperační radu, provozovatele apod., tzn. že tento orgán zčásti rozhoduje i za podnik a jeho rozhodnutí jsou činěna z hlediska celkového. To vytváří často velké problémy, když kooperující podniky se nemohou dohodnout.

Uvedme příklad z nejjednodušší kooperační formy, ze společného využívání strojů a vykonávání prací. Tam, kde nehrozí nebezpečí ztrát zpožděním, např. při společném hnojení a orbě, je obvykle dohoda snadná, podniky netrvají na přednostním vykonání prací pro sebe. Kde však nebezpečí ze zpoždění hrozí, např. při sklizni obilí, chce každý podnik, aby se sklizní začalo u něho nejdříve — pokud podniky neleží v odlišných podmínkách, které způsobují, že obilí zraje postupně. Zde se pak objevuje, že autoritativní řešení v podniku je pro vykonání práce výhodnější. Také v kooperaci se musí někdy sáhnout k autoritativnímu řešení, od něhož je pak ke slučovací tendenci jen krůček. A problémy nesnadné dohody mezi kooperujícími podniky existují i na jiných, závažnějších úsecích, např. při rozdělování společného naturálního či ekonomického výsledku. Zde stojí často orgán řízení kooperace v úloze centrálního orgánu řízení, což vede k tomu, že se staví otázka, proč jednotlivé podniky nesloučit.

Kromě toho se sloučení označuje jako konečná fáze kooperace, jako výsledek kooperační činnosti. Proto se často staví otázka, zda je výhodné nejprve kooperovat, zda není účelnější ihned sloučit.

Tendence ke slučování pramení i z oblasti řízení nadpodnikového. Sloučením se zmenší počet objektů k řízení, což usnadní a zkvalitní práci nadpodnikového řídicího orgánu. Řídila-li každá okresní zemědělská správa v r. 1970 v průměru 56 JZD, klesl jejich počet slučováním do r. 1973 na necelých 40, což bezesporu práci nadpodnikového řídicího orgánu usnadnilo.

Dalším důležitým momentem působícím ke sloučení je společná výroba, výrobní vazby, které činí z kooperačního útvaru úzce spjatý celek. Čím je organizace jeho výroby a dělba práce mezi jeho podniky a výrobní vazby mezi nimi dokonalejší, tím je tendence k jejich sloučení názornější. Jestliže by kooperující podniky měly společnou rostlinnou i živočišnou výrobu, neměly by žádný objekt činnosti.

Tendenci ke sloučení vyvolává složitost kooperačních vztahů. Možno říci, že čím jsou tyto vztahy komplikovanější, tím je volání po sloučení zřetelnější. A komplikaci mimo jiné znamená zapojení podniku ve více kooperacích. Podle zjištění Českého statistického úřadu bylo v ČSR v r. 1973 ve více kooperacích nebo společných podnicích a zároven v kooperaci i společném podniku zapojeno 1754 závodů (včetně ZNZ, OOO, STS a ostatních). Z toho je snadno soudit, že toto vícestranné zapojení způsobuje růst komplikovanosti kooperačních vztahů a zvyšuje tendenci ke slučování.

Velkou roli na tomto úseku hraje i stav, spočívající v tom, že kooperace užší a širší nemá proti samostatným podnikům rovnocenný právní základ. Bylo již ukázáno, že společné zemědělské podniky se proti užším a širším kooperacím rozvíjejí více. Jednou z příčin toho je, že jsou pevnými, právně vymezenými celky. A stejně působí tato skutečnost v poměru sloučených podniků a kooperací. Kooperace je ve skutečnosti jen volné sdružení, zatímco sloučením vznikne nový podnik, právně i ekonomicky pevná organizace. I tento stav přispívá k tomu, že sloučení má takovou váhu.

Jako důležitý moment, působící ve prospěch sloučení, se uvádí, že sloučí-li se špatný podnik s dobrým, vznikne tlak, aby se zaostávající celek povznesl na úroveň předního. Vedení horšího podniku je obvykle vystřídáno vedením podniku lepšího a řád a pořádek panující v podniku konsolidovaném je tímto vedením rozšířen i do podniku dosud špatně hospodařícího. Otázka vedoucích orgánů se při slučování může řešit i finančně, sloučený podnik může odměňovat své vedoucí lépe než podnik zaostávající.

Důležitým faktorem působícím na tendenci ke sloučení je i snazší průběh procesu shromažďování finančních prostředků na nákup strojů a zařízení ve sloučeném podniku než v kooperačních seskupeních, kde vznikají často obtíže, vedoucí k autoritativnímu řešení.

Toto jistě nejsou všechny a možná ani ne nejdůležitější faktory, které vedou k tomu, že je slučování zemědělských podniků u nás rozsáhlé. Možno říci, že některé názory na další rozvoj našeho zemědělství spočívají v tom, že ke koncentraci a specializaci v rostlinné výrobě a v chovu skotu je nejsnazší se dostat slučováním podniků a velkovýrobní formy v chovu prasat a drůbeže lze vyřešit společnými zemědělskými podniky. Skutečností je, že tyto dvě formy mají v našem zemědělství v současné době největší rozšíření a váhu.

Možno však zároveň konstatovat, že slučování velkých podniků přináší i značné riziko.

Naše dřívější zkušenosti se slučováním JZD nesvědčí vždycky o jeho přednostech. Zvláště v případech, kdy nedošlo k vybudování potřebných společných investic a kdy se jen centralizoval důchod z většího, vnitřně výrobně nespécializovaného a ekonomicky nerozděleného celku, jevílo se slučování a vytváření velkých podniků často zbytečným, ba škodlivým.

Již usnesení vedoucích stranických i státních orgánů o kooperacích z r. 1971 upozorňuje na to, že i při slučování malých podniků je třeba vytvořit jednotný velkovýrobní celek, ne pouze seskupení stávajících podniků.

A velmi důležité je — jak ukazuje usnesení — nepotlačit při slučování iniciativu a odpovědnost kolektivů, vedoucí k růstu výroby i k její efektivnosti. Jde o to, aby sloučením ve velký podnik nebyla potlačena podniková iniciativa dřívějších podniků, k čemuž při slučování v letech šedesátých často docházelo. Vytvořením velkých kolektivů může dojít k tomu, že základ odměny, výše odměny za základní výkonovou jednotku nezávisí jen na práci menšího kolektivu dřívějších podniků, ale stane se souhrnem pracovních a hospodářských výsledků celého velkého kolektivu. To může vést k tomu, že se zodpovědnost ředí, stává se méně adresnou, více obecnou, že hmotná zainteresovanost není již tak osobní jako dříve.

Spolu s tím se může měnit i vztah družstevníků k vlastnictví. Dokud pracují družstevníci v podniku, kde o všech problémech rozhodují sami, kde mají o všem přehled a vidí, jak jejich práce ovlivňuje výsledek podniku, uvědomují si, že je jejich vlastnictvím, cítí vztah ke společnému vlastnictví. Ve sloučeném, příliš velkém podniku mohou družstevníci vlastnický pocit ztrácet: ve velkém kolektivu se rozhodování projevuje jinak než v kolektivu menším, v příliš velkém podniku mizí přehlednost a může se ztrácet i souvislost mezi výkony dílčích kolektivů, výsledkem velkého podniku a odměnou.

K tomu může — alespoň v počátcích — dojít i tehdy, když se sloučený podnik vnitřně rozčlení na relativně samostatně hospodařící části, na hospodářská střediska. Jak již bylo ukázáno, je základ odměny v podniku dán průměrem všech výkonů, třeba je výše odměny různá podle množství a jakosti práce. I když se velký podnik rozdělí na hospodářsky samostatné části, podílejí se všichni členové na společném výsledku celého podniku a nejsou v podstatě tolik postižitelní jako v samostatných podnicích před sloučením. Vzniká tím jakási anonymita práce, která je tím větší, čím je relativní hospodářská samostatnost jednotlivých provozoven sloučeného podniku menší.

Je samozřejmé, že během doby se může vztah k vlastnictví a závislost odměny na výsledku práce jednotlivých kolektivů podniku opět vytvořit, ovšem je nebezpečí, že zpočátku, než dojde k příslušným organizačním úpravám a než se úpravy vžijí do vědomí družstevníků, může se jejich zájem o výsledky výroby i hospodaření snížit.

Jestliže podniky kooperují, zůstává podnikový zájem na výrobě i hospodaření zachován a tento zájem vede i pracovní kolektiv kooperujícího podniku ke snaze po zvýšení výroby i hospodárnosti.

Důležitá je též skutečnost, že slučováním a vytvářením příliš velkých podniků se může snížit ekonomická kontrola výrobních procesů. V kooperaci, kde spolupracují ekonomicky samostatné specializované podniky, které si své výrobky prodávají, dochází ve výrobním procesu určitého finálního výrobku, rozděleného na odvětví, ke společenskému tlaku na jednotlivé podniky, aby vyráběly ve společensky potřebné míře a hospodárnosti. Každý podnik zapojený v kooperaci a tím i jeho pracovní kolektiv na sobě pocítí výsledky své práce.

To ho nutí k výrobě a hospodárnosti. Výrobní proces je tak prověřován ve všech svých částech.

Ve sloučeném podniku mohou mít vztahy mezi odvětvími i uvnitř odvětví formu pouze naturální, nemusí nabývat formy hodnotové, hodnotový poměr mezi částmi výrobního procesu — odvětvími — se nemusí uvnitř podniku vyjadřovat a může se projevit jen v závěru — v celkovém podnikovém ekonomickém výsledku, který výsledky jednotlivých odvětví výroby shrnuje. To znamená, že ve sloučeném podniku nemusí být ekonomická efektivnost jednotlivých odvětví vidět — a pokud je podnik uvnitř uspořádán tak, že se ekonomická efektivnost projevuje jen v souhrnu, není tlak k ekonomické efektivnosti jednotlivých částí provozu takový, jako když jde o podniky samostatné. Ekonomická prověrka a tlak na ekonomickou efektivnost výroby se sloučením může snížit.

Ekonomická prověrka výsledků jednotlivých odvětví, uskutečňovaná hospodářskými vztahy mezi samostatnými specializovanými podniky, může být zčásti nahrazena uplatněním vnitropodnikových chozrasčotních vztahů mezi vnitropodnikově specializovanými, hospodářsky relativně samostatnými částmi sloučeného podniku. Jak už bylo ukázáno, jsou tyto části schopné realizovat v určité míře vztahy mezi výrobními a hospodářskými výsledky každé části podniku a odměnou za práci jejich pracovníků. Tím se může dosáhnout i toho, že tyto vnitropodnikové jednotky jsou svojí hospodářskou samostatností a vzájemným hospodářským stykem nuceny ke zvyšování výroby i hospodárnosti. Rozčlenit velké podniky na hospodářsky relativně samostatné části by mělo být samozřejmé.

Jedním z velkých nedostatků slučování je tendence nerozvíjet před sloučením výrobní základnu slučovaného podniku, ale naopak rozdělit v tomto období mezi jeho členy vše, co se dá, případně získat ze sloučení „výhody“ zvýšením dosavadních odměn, snížením norem apod. Tato skutečnost souvisí se vztahem družstevníků ke společnému vlastnictví, o nějž mají sloučením jakoby přijít.

Je nutné si též uvědomit, co se děje s ekonomickými, sociologickými a jinými problémy, jež se vyskytují v kooperacích. Jak vyplývá z uvedených skutečností, problémy výroby a hospodárnost sloučením většinou nemizí, pouze se zakryjí a projevují se jen v celkových ukazatelích podniku. Je pravda, že řízení sloučeného podniku je snazší než dosahování dohod mezi podniky kooperujícími, ale poklesem zájmu jednotlivých částí sloučeného podniku vznikají problémy nové a problémy staré se jen omezí do hranic podniku. Proto domnívat se, že slučování je snazší cestou ke koncentraci výroby, je pouhé zdání. Může se zdát, že při slučování je hlavní prací právě proces slučování, že potom je již vše vyřešeno, ale není tomu tak, naopak slučováním by hlavní práce měla začít, a pokud se tak nestane, vznikají velké potíže.

Kooperace je cestou výchovy, je školou družstevníků v budování velkovýrobních forem, k získání přehledu o společné výrobě a k nabytí správného vztahu k ní.

Velkou předností kooperace je, že kooperační celky skýtají možnost větších organizačních změn než celky sloučené, které jsou pevně svázány v podnik, jsou ekonomicky uzavřenou jednotkou. Výrobní prostředky zvětšují svoji kapacitu, což bude nutit zvyšovat okruh jejich působnosti. Bude docházet k neustálému slučování?

Naproti tomu kooperace nevytváří celek, svázaný vnitřně tak pevnými vztahy jako sloučený podnik, může pružně zaujímat nové okruhy působnosti, přibírat ke koordinaci nové podniky. Sloučený podnik, vyžadující nové slučování, by mohl být překážkou rozvoje a využití výrobních sil. Naopak kooperace podobné

hranice rozvoji neklade, umožňuje výrobní prostředky plně využít. Kdyby se slučováním vytvářely příliš velké podniky, které by byly schopny zajistit i v budoucnu využití velkokapacitních prostředků, vznikaly by obtíže v jejich řízení, uplatňování zásad hmotné zainteresovanosti apod.

ZÁVĚR

Nemůže být sporu o tom, že mnohé podniky nemají ještě takovou výměru, aby mohly zajistit koncentraci a specializaci, a že je bude nutno zvětšit sloučením. Při zvětšování takových, které velkovýrobu v kooperaci organizovat mohou, je třeba postupovat velmi obezřetně, pomalu. Protože rozsah výroby nutný pro koncentraci je v jednotlivých odvětvích různý, není možné stanovit nějakou minimální mez velkovýroby. Ta vyplyne z celkové organizace výroby každého kooperačního celku.

Co je velmi důležité, je stanovení pravidel pro hospodářské styky kooperujících podniků. Prof. Svoboda podává v časopise Řízení vědeckotechnického rozvoje v zemědělství č. 4/1973 přehled hlavních ekonomických a právních problémů a naznačuje cesty jejich řešení.

Pro rozvoj kooperačních vztahů je nutné, aby podobné zákonné normy, jako jsou zavedeny v oblasti vztahů mezi zemědělskými podniky, byly vypracovány a legalizovány i pro kooperační celky.

Je možné, že nebyly uvedeny všechny hlavní důvody, které vedou k současnému slučování zemědělských podniků, že nebyl správně zhodnocen jejich význam. Skutečností však zůstává, že slučováním se některé problémy kooperace neřeší, nýbrž jen přikrývají rámcem podniku, a že vyvstávají nové problémy, zejména problémy hmotné zainteresovanosti a odpovědnosti.

SOUHRN

Zároveň s rozvojem kooperace probíhá v ČSSR rozsáhlé slučování socialistických zemědělských podniků. Při kooperaci vznikají četné problémy, zejména v oblasti vzájemných dohod kooperujících podniků a na úseku ekonomiky, které dosud nejsou řešeny, zatímco sloučený podnik stojí na pevné právní a ekonomické základně. I ve sloučených podnicích existuje mnoho problémů, které však nevystupují tak výrazně na povrch. K dalšímu rozvoji kooperace přispěje, když její základní problémy budou řešeny.

Došlo dne 6. 2. 1974

Adresa autora:

Doc. ing. Čestmír Suchý, CSc., Vysoká škola zemědělská 160 21 Praha-Suchbát

V poválečném období se značně zrychlil rozvoj výrobních sil v zemědělské výrobě.

V naší zemi je období posledních 25 let charakterizováno prudkým růstem mechanizace a chemizace v zemědělství, změnami v technologiích výroby a změnami v kvalifikační struktuře zemědělských pracovníků, což se projevilo značným vzrůstem produktivity práce v zemědělské výrobě i růstem samotné výroby.

Mechanizace pronikla do všech odvětví zemědělské výroby. V rostlinné výrobě byla vyřešena mechanizace všech základních pracovních operací v polní výrobě a ve chmelařství, začíná se uplatňovat mechanizace v zelinářství a ovocnářství. Řeší se mechanizace pomocných prací, např. plnění sazečů brambor sadbou. Cílem je dosáhnout komplexní mechanizace všech pracovních operací tak, aby byla vyloučena ruční práce.

Vzhledem k rozdílným nárokům jednotlivých plodin je celá řada strojů a zařízení jednoúčelová, slouží pouze jednomu odvětví rostlinné výroby. Jejich využití je závislé na koncentraci příslušného odvětví, která by měla odpovídat minimálně sezónnímu výkonu těchto strojů, s ohledem na potřebu racionalizace práce pak ještě častěji sezónnímu výkonu skupiny celých strojních linek, zajišťujících rozhodující pracovní operace.

Začínají se prosazovat samohodné stroje, které v budoucnu pravděpodobně nahradí v řadě prací univerzální traktory se závěsným nářadím. Také pro tyto samohodné stroje je třeba zajistit odpovídající koncentraci odvětví.

Nutnost snižovat potřebu pracovních sil v zemědělství a zároveň vytvářet pro pracovníky pracující s mechanizačními prostředky vyhovující pracovní prostředí (např. klimatizace kabiny řidiče apod.) vede na jedné straně k zvyšování nákladů na výrobu jednoho stroje a tím také stoupá jeho pořizovací cena, na druhé straně vede k zvyšování výkonnosti jednotlivých strojů.

Výkon strojů závisí ovšem i na podmínkách, ve kterých tyto stroje pracují, především na velikosti pozemků a jejich uspořádání, které jim buď umožňuje práci po dobu celé směny na jednom místě nebo je nutí přejíždět na větší vzdálenosti.

Podle Studie k otázkám zvětšování velikosti výměry honů (zpracované kolektivem vědeckovýzkumných pracovišť ČAZ v r. 1972) jsou z hlediska potřeb využití mechanizace minimální výměry honů 50 ha při tvaru čtverce a 70 ha při tvaru obdélníka, optimální 100 ha při tvaru čtverce, 100 ha při tvaru obdélníka a délce 700 a 1500 m a 150 ha při délce stran 1000 a 1500 m, maxi-

mální 140 ha při tvaru obdélníka a délce stran 700 a 2000 m a 200 ha při délce stran 1000 a 2000 m.

Velkokapacitní zařízení jsou také ekonomicky výhodnější při posklizňovém zpracování zrnin a brambor, při skladování a manipulaci s průmyslovými hnojivy.

Rozvoj chemizace vyvolává řadu problémů, souvisejících s nutností efektivně využívat chemizace ke zvyšování výroby a nezhoršovat přitom životní prostředí.

Je nutné řešit problematiku skladování průmyslových hnojiv a jejich účelovou aplikaci a hospodaření s chemickými prostředky ochrany rostlin.

Vědecké poznání některých problémů výživy rostlin umožnilo vypracovat novou metodiku výživy rostlin, která umožňuje snížit každoroční potřebu práce pomocí předzásobního hnojení fosforem a draslem a zvýšit účinnost dusíkatého hnojení zavedením hnojení a dohnojování porostů podle anorganických rozborů rostlin. Uplatnění obou metodik v praxi souvisí s řešením organizace půdního fondu a zjednodušením struktury plodin v zemědělských podnicích.

Chemická ochrana rostlin přináší na jedné straně značné snížení ztrát způsobovaných každoročně v rostlinné výrobě chorobami, škůdci a pleveli, na druhé straně však řadu problémů spojených s vedlejšími účinky používaných látek, s vyvolávanou rezistencí, se zamořováním životního prostředí, se stále se zvyšujícím počtem přípravků, které jsou používány atd.

Uplatnění vědy a techniky v praxi závisí nejen na vědeckém a technickém pokroku samém, ale také na kvalifikaci pracovníků, kteří v zemědělství pracují. I v tomto směru se mnoho změnilo. Zvýšila se kvalifikace vedoucích pracovníků, v mnoha podnicích pracují středoškoláci i vysokoškoláci, ale také kvalifikace manuálních pracovníků se zlepšuje. Zvyšuje se počet vyučených pracovníků.

PROBLÉMY VYUŽITÍ VÝROBNÍCH SIL V PODMÍNKÁCH ZEMĚDĚLSTVÍ ČSR

Využívání výrobních sil, které má zemědělství k dispozici, naráží v podmínkách ČSR na některé překážky, které způsobují, že nejsou využívány všechny možnosti ke zvyšování výroby a ke snižování vlastních nákladů na ni.

První takovou překážkou je roztržštění orné půdy. Hlavní příčinou rozdrobenosti osevních ploch je roztržštenost jednotlivých odvětví rostlinné výroby. Například ve Středočeském kraji vykazovala v roce 1972 JZD tyto průměrné koncentrace osevních ploch: u pšenice ozimé 159 ha, u pšenice jarní 28,8 ha, u žita 52,6 ha, u jarního ječmene 107,8 ha, u ovsa 43,2 ha, u hrachu 11,7 ha, u raných brambor 23,2 ha, u ostatních brambor 25,0 ha, u cukrovky 82,2 ha, u řepky 24,3 ha, u máku 5,5 ha, u lnu 18,3 ha, u trav na semeno 14,6 ha, u zeleniny 18,2 ha. Plochy pícnin vykazují podobnou nízkou průměrnou koncentrací.

Je-li z hlediska využití výkonné mechanizace optimální výměra honu 100 až 150 ha, není situace v jednotlivých odvětvích ve Středočeském kraji v JZD v roce 1972 nijak uspokojivá.

Rozsah jednotlivých odvětví v zemědělských podnicích nedovoloval této optimální výměře dosáhnout. Pouze ozimá pšenice byla seta z 86,6 % na větších plochách než 100 ha, jarní ječmen už jen na 75,5 % osevních ploch. Ostatní plodiny dosahují koncentrace přes 100 ha na mnohem menším podílu

osevní plochy: cukrovka na 51,9 % osevní plochy, žito na 37,8 % osevní plochy, oves jen na 24,8 % osevní plochy.

Roztříštěnost ploch jednotlivých plodin souvisí se stále ještě širokým sortimentem plodin v zemědělských podnicích, s malých procentickým zastoupením takových plodin jako je řepka, mák, hrách, brambory, len v osevních plochách. Pokud JZD snižují počet pěstovaných plodin, znamená to obvykle snížení celkové plochy pěstování plodin s nízkou koncentrací v okrese.

To je nepříznivý jev, který vyvolává nutnost zajišťovat potřebnou produkci administrativními metodami. Při tom zůstává neřešena ekonomika v těchto odvětvích, kterou nepříznivě ovlivňuje roztříštěnost ploch pěstování, které znemožňuje využití výkonné techniky, moderních technologií a tím snížení potřeby práce a vlastních nákladů na jednotku produkce.

Druhou překážkou jsou velké rozdíly v úrovni organizace a řízení a v ekonomice mezi jednotlivými zemědělskými podniky, a to i ve stejných přírodních podmínkách. Na jedné straně jsou ekonomicky silné podniky, které jsou již nyní poměrně dobře vybaveny kvalifikovanými kádry i technikou, na druhé straně jsou zemědělské podniky ekonomicky slabé, s nedostatečnou materiálně technickou základnou a s nízkou úrovní řídicí práce vedoucích pracovníků. Ekonomicky slabé zemědělské podniky nemají dostatek finančních prostředků na nákup nových mechanizačních prostředků, zatímco v řadě ekonomicky silných zemědělských podniků nejsou mechanizační prostředky plně využity.

Dalším problémem, který vyplývá ze zákonitostí rozvoje národního hospodářství, je skutečnost, že nelze jednorázově zabezpečit všechny zemědělské podniky výkonnými stroji a zařízeními pro rostlinnou výrobu, ani vybudovat v krátké době velkokapacitní ustájovací prostory, které potřebuje živočišná výroba, ani zajistit pro všechny podniky vysoce kvalifikované řídicí pracovníky z roku na rok. Řešení dalšího rozvoje zemědělské výroby musí odpovídat možností, které se budou vytvářet tak, jak budou plněny plánované úkoly v ostatních odvětvích národního hospodářství.

MOŽNOSTI DOSAŽENÍ POTŘEBNÉ KONCENTRACE ODVĚTVÍ ROSTLINNÉ VÝROBY

Potřebné koncentrace odvětví rostlinné výroby, která je podmínkou pro lepší využití výrobních sil, lze dosáhnout dvojím způsobem: specializací výroby a zvětšením výměry jednotlivých podniků.

Tyto dva způsoby nelze stavět proti sobě. Naše republika patří mezi státy s malou výměrou zemědělské půdy na jednoho obyvatele, proto má prvořadý význam zvyšování zemědělské výroby intenzifikací. Vyšší intenzity se zatím stále ještě dosahuje vhodnou kombinací jednotlivých odvětví rostlinné výroby a živočišné výroby, především chovu skotu.

Kromě toho i při klesajícím počtu pracovníků v zemědělství bude mít socialistická společnost zájem nejen na odpovídající životní úrovni těchto pracovníků, ale také na tom, aby jejich pracovní využití bylo na úrovni ostatních odvětví národního hospodářství. V rostlinné výrobě i z tohoto důvodu je vhodnější kombinace několika odvětví než monokultura, specializace na pěstování jedné plodiny, při které vznikají vysoké pracovní špičky a dlouhá období bez práce.

Specializaci rostlinné výroby bude tedy třeba řešit podle místních podmínek jako kombinaci pěstování obilnin, pícnin, okopanin nebo jedné další plodiny,

kteřá však dosáhne žádané koncentrace a může v osevním postupu nahradit okopaninu (např. řepka).

Při řešení specializace se však může stát, že požadavky na koncentraci výroby při uvažované kombinaci odvětví se dostanou do rozporu se současnou velikostí podniků a bude výhodné velikost podniku upravit s ohledem na požadavky výroby.

Jednotlivá odvětví výroby však musí být vybavena velkovýrobními prostředky, aby nedocházelo ke ztrátám proto, že není možné výrobu v plném rozsahu organizačně zvládnout. Zvětšování zemědělských podniků bez znalosti jejich budoucí specializace a bez dostatečné materiálně technické základny uvnitř podniků vede k vytváření překážek další intenzifikace zemědělské výroby a velmi často k růstu vlastních nákladů výroby a tím k snížení rentability výroby.

Proto XIV. sjezd KSČ ve svých usneseních zdůraznil, že hlavní cestou k dosažení specializace a koncentrace výroby je cesta kooperace, přičemž k slučování podniků se má přistupovat jen ve výjimečných případech, kdy jsou pro to vytvořeny materiální i politické podmínky.

KOOPERACE JAKO CESTA K DOSAŽENÍ LEPŠÍHO VYUŽITÍ VÝROBNÍCH SIL V ROSTLINNÉ VÝROBĚ

Kooperace je vzájemná spolupráce mezi výrobci. Může být do ní zapojen rozdílný počet účastníků, podle druhu činnosti, kvůli které kooperace vznikla. Může být pouze pracovní nebo výrobní, ale i omezená jen na některé výrobní odvětví, může se týkat rovněž všech činností podniků. Spolupráce je dobrovolná, na smluvním základě, a musí být organizována tak, aby přinášela prospěch všem účastníkům.

Kooperace má tedy z hlediska řešení problémů dalšího rozvoje zemědělské výroby řadu předností. Především umožňuje, aby se jednotlivá kooperační seskupení zaměřovala na ty úseky činnosti, ve kterých je spolupráce pro ně výhodná, a rozvíjela v hledání možností vlastní iniciativu. Jednotlivé okresy ČSSR mají rozdílné podmínky a také rozdílné nesnáze, které potřebují vyřešit. Proto nelze vypracovat šablonu pro jednotný postup.

Nejjednodušší formou spolupráce je společné nasazování techniky na zvládnutí takových prací, ve kterých je zvláště výhodné: nakládání, rozhazování a zaorávání hnoje, sklizňové práce apod. Stroje jsou vlastnictvím jednotlivých podniků, vyúčtování se provádí ve výši vlastních nákladů, je třeba sjednotit výkonové normy a zavést sledování vlastních nákladů u společně prováděných prací.

Výhody spolupráce se projeví v rychlejším provedení prací, menších ztrátách na výnosech a v nižších nákladech. Poslední dvě výhody obvykle nelze vždy číselně vyjádřit, protože se sledování ztrát a nákladů na jednotlivé práce nevěnovala ve většině zemědělských podniků pozornost a nejsou proto k dispozici srovnatelné údaje.

Společné nasazování strojů u vybraných prací je prvním stupněm rozvoje kooperačních vztahů, který přechází obvykle ve vytvoření společného mechanizačního střediska. Společné mechanizační středisko vzniká buď na základě společného nákupu výkonových mechanizačních prostředků — traktoru K 700 nebo ŠT 180 nebo samohodné řezačky apod. — nebo spojením dosavadní zemědělské techniky používané v rostlinné výrobě členskými podniky pod jedním řízením.

V obou případech řídí středisko kooperační rada, jejíž nsnesení musí být vždy jednomyslná. Středisko musí mít vedoucího, který zodpovídá za plnění úkolů kooperační radě. Středisko musí mít rovněž roční plán výkonů i nákladů, jednotné výkonové normy a vlastní provozní řád.

Jeden z členských podniků se musí ujmout funkce provozovatele, zajišťovat objednávky PHM, sledování vlastních nákladů, bezpečnostních předpisů, starat se o vyúčtování mezd atd.

Mechanizátoři zůstávají členy svých zemědělských podniků, výše odměny a všechny ostatní požitky, které jim vyplývají z členství v JZD nebo pracovního poměru na státním statku, jim musí být zachovány.

Středisko provádí práce za vlastní náklady, nevykazuje zisk. Rozšířenou reprodukci musejí zajišťovat členské podniky ze svého zisku. Jakým způsobem to chtějí provádět, stanoví smlouva o kooperaci, ve které musí být také stanoveno, jakým podílem přispívají členové k založení střediska, podle jakých zásad se bude řídit postup prací, protože nelze začínat práce naráz ve všech členských podnicích, jak se bude vést evidence, jak se bude provádět vyúčtování.

Sdružením mechanizačních prostředků dosahují kooperační seskupení lepšího užití výkonných strojů i ostatního strojně traktorového parku především proto, že se může zlepšit organizace práce. Může se uskutečnit lepší dělba práce: těžké mechanizační prostředky mohou být nasazovány na velké zcelené hony, malé dílce se mohou obdělávat slabšími stroji, u kterých krátký pozemek nevyvolává prudké snižování výkonu. Zároveň však se ukazují výhody velkých honů a zemědělské podniky se názorně přesvědčují o účelnosti řešit organizaci půdního fondu.

Zvyšuje se využití sklízecí techniky, protože kooperační sdružení může soustředit dostatek dopravních prostředků k odvozu sklizeného materiálu, může soustředit podle možnosti přejímacích míst i více sklízecích strojů do skupiny a zajistit provozuschopnost linek tím, že k nim bude přidělen opravář nebo pojízdná opravářská dílna.

Ve větších kolektivech mechanizátorů lze využít výhod dělby práce uvnitř pracovního kolektivu, výhod specializace pracovníků na určité práce a soutěživosti mezi členy různých zemědělských podniků. To vše pomáhá zvyšovat produktivitu práce a snižovat náklady na průměrný hektar.

V některých kooperačních seskupeních nemusí být sdružení mechanizačních prostředků nejdůležitějším prostředkem řešení problémů rostlinné výroby. Mnohem významnější může být vybudování nějakého stabilního zařízení pro určité odvětví výroby, např. bramborárny s třídírnou, skladu ovoce a zeleniny, předpěstírny sadby zeleniny, horkovzdušné sušárny píce.

Takové zařízení vyžaduje organizaci výrobní kooperace, omezené aspoň v prvním období na jedno odvětví. Problematika, kterou je třeba řešit po stránce organizační a ekonomické v kooperačních seskupeních s tímto typem kooperačních vztahů, je rozdílná v závislosti na charakteru odvětví.

Například využití horkovzdušné sušárny je podmíněno dostatkem vhodného materiálu k sušení. Podle harmonogramu sušení lze vypočítat plochy jednotlivých pícnin. Jejich rozdělení mezi účastníky kooperace může však být rozdílné. Nejjednodušší vztahy vznikají tehdy, když všichni účastníci kooperace se podílejí rovnoměrně na výrobě všech plodin. Pak je možno počítat s jednotnou cenou zelené hmoty a členské podniky se dělí o úhradu nákladů na sušení podle množství usušené hmoty. Všechny však budou stejně tříštit svůj půdní fond a vznikají také vyšší náklady na dopravu.

Členské podniky se však mohou dohodnout, že se budou specializovat každý na jinou plodinu. Pak ovšem bude třeba kalkulovat i cenu jednotlivých sušených materiálů a stanovit klíč, podle kterého se budou členské podniky dělit o usušené produkty a vyúčtovávat náklady na sušení, které jsou rozdílné.

Je ovšem také možné, aby se členské podniky dohodly, že v zájmu racionalizace provozu sušičky a snížení potřeby času a nákladů na dopravu bude účelné, aby podnik, který je provozovatelem sušárny, převzal výrobu veškerých hmot pro sušárnu a ostatní se podělily o výrobu ostatních produktů.

Vytvoření speciálního osevního postupu pro sušárnu je účelné ovšem jen tehdy, když nezpůsobí přesycení ostatních osevních postupů obilninami a nezbaví je všech zlepšujících plodin a dobrých předplodin. Rozhodnutí o organizaci speciálních postupů nutně vede k organizaci nejvyššího typu kooperace v rostlinné výrobě: k společnému plánování a společné organizaci rostlinné výroby.

I v tomto typu kooperace zůstává zachována právní a ekonomická samostatnost všech členských podniků kooperace. Každý podnik má svůj výrobní finanční plán, každý samostatně odpovídá za plnění svých povinností vůči státu i svým členům nebo zaměstnancům. Členské schůze jsou nadále v každém JZD nejvyšším orgánem, kooperační rada jim není nadřizena. Je pouze orgánem, který zajišťuje splnění všech úkolů rostlinné výroby společným úsilím.

Společně organizovaná rostlinná výroba je souhrnem výrob členských podniků, ale je organizována tak:

1. aby se využívalo co nejlépe přírodních podmínek členských podniků — proto mohou být v případě rozdílných půdních podmínek na území kooperace organizovány 2—3 osevní postupy, které se nebudou krýt s hranicemi obcí;

2. aby se využívalo co nejlépe ekonomických podmínek — proto se mohou vytvářet kolem velkokapacitních kravínů nebo kolem sušáren osevní postupy speciálně sestavené s ohledem na potřebu těchto zařízení (opět bez ohledu na to, kterým členům patří pozemky);

3. aby se využívalo co nejlépe strojních linek a skupinového nasazení mechanizačních prostředků — proto se budou jednotlivé plodiny sít a sázet blokově, aby se snížily přejezdy, bez ohledu na to, že třeba v katastru JZD budou každý rok pěstovány jen 2 plodiny, ačkoliv se jich podle celoročního výrobního finančního plánu má pěstovat 10.

K společné organizaci rostlinné výroby nelze přistupovat bez politické, organizační i technické přípravy. Problémy, které se musí v tomto typu kooperace řešit, zahrnují celý komplex vztahů. Při tom je třeba dbát na to, aby žádný z účastníků nebyl ekonomicky poškozen.

Je proto účelné nejdříve v rámci jednodušších typů kooperace sjednotit normování, zavést pořádek do evidence vlastních nákladů, sjednotit agrotechniku a zlepšit kvalitu práce, zavést pořádek v hnojení všech pozemků, scelit pozemky, provést meliorační práce a vyrovnat tak úroveň rostlinné výroby v jednotlivých JZD a pak teprve přejít k společné organizaci celé rostlinné výroby.

Vybudování agrochemických podniků, které jsou rovněž podniky kooperací, bude mít zřejmě značný vliv na rozvoj kooperačních vztahů nejvyššího typu — společně organizované rostlinné výroby. Odstraní totiž jednu překážku v organizaci tohoto typu kooperace — roztržitost skladů a nemožnost používat v nich mechanizační prostředky. Zároveň bude potřebovat pro zajištění hospodárnosti provozu velké hony a jednotný systém hnojení na větších územích.

Agrochemické podniky vyřeší i problém vysokých ztrát živin u průmyslových hnojiv, které vznikají v nevyhovujících skladech zemědělských podniků, umožní dosáhnout vysoké produktivity práce při skladovacích i aplikačních pracích vzhledem k možnosti vybavení výkonnými stroji a pomohou při prosazování moderních způsobů výživy rostlin.

Postupně se bude jejich činnost rozšiřovat i na ochranu rostlin, aplikaci statkových hnojiv a další práce spojené s chemizací. Stanou se tak důležitým činitelem rozvoje chemizace zemědělství.

VÝZNAM JEDNOTLIVÝCH FOREM KOOPERACE Z HLEDISKA ROZVOJE ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY A ROZVOJE SOCIALISTICKÝCH VÝROBNÍCH VZTAHŮ

Rozvoj kooperačních vztahů má tedy význam z hlediska využití techniky, kterou zemědělské podniky mají nebo kterou si chtějí opatřit. Protože se však v kooperačních radách scházejí představitelé jednotlivých podniků, kteří si při řešení různých problémů vyměňují zkušenosti, je možné počítat s tím, že se zvýší i působnost odborných a organizačních znalostí vedoucích pracovníků předních podniků.

Nižší formy kooperace v rostlinné výrobě pomáhají především zvýšit využití mechanizačních prostředků, urychlit polní práce a snížit potřebu strojů i pracovních sil. Zkrácení lhůt provádění jednotlivých prací se musí projevit ve zvýšení hektarových výnosů.

Protože se ve skupině pracovníků obvykle kladně projeví vliv zkušenějších pracovníků, dá se počítat i se zlepšením kvality práce, která by se rovněž měla projevit růstem výnosů. Zároveň se při dobré organizaci snižují vlastní náklady na provoz mechanizačních prostředků. Na zhospodárnění provozu mechanizace bude mít pozitivní vliv také pozornost, kterou musí věnovat vlastním nákladům při společné práci kooperační rada.

Vyšší formy kooperace mohou uspišit proces specializace a koncentrace odvětví, zavádění nového systému hnojení, zlepšit organizaci ochrany rostlin a snížit náklady na ni a urychlovat zavádění nových technologií do výroby. Umožňují tedy další intenzifikaci zemědělské výroby.

Rozvoj kooperačních vztahů má však i velký význam politický. Orientuje zemědělské pracovníky na řešení otázek společensky důležitých, jako jsou otázky hospodárnosti, využívání vlastních zdrojů, spolupráce mezi socialistickými podniky na přísně demokratických principech, vyrovnání úrovně hospodářsky slabých podniků s úrovní dobře hospodařících zemědělských podniků a otázky dalšího rozvoje zemědělství.

Tím působí i na další rozvoj socialistických výrobních vztahů na vesnici. V rámci kooperačních seskupení se budou postupně vytvářet organizace výroby i vztahy mezi členy jednotlivých podniků tak, že vznikne nový organický celek.

Zároveň lze očekávat i zapojování zpracovatelského průmyslu do kooperace s těmi kooperačními sdruženími, která se budou příslušným způsobem specializovat. Snahy o rozvoj těchto vertikálních kooperačních vztahů se začínají objevovat — po odborné stránce i při řešení technických problémů pěstování lnu spolupracují s lnářskými JZD a státními statky tříny „Českomoravský len“, na klatovsku a strakonicku působí v tomto směru Škrobárny n. p. Horažďovice, které podporují kooperační sdružení „Agroamyl“. Toto sdružení organizuje ko-

operaci ve výrobě průmyslových brambor od výroby sadby průmyslových brambor přes výrobu merkantilu až ke zpracování odpadu, zpracování brambor na krmivo a jeho zužitkování ve společné výkrmně skotu a využití odpadních vod škrobárny k závlahám.

ZÁVĚR

Rozvoj kooperačních vztahů v rostlinné výrobě od nejnižších forem až k formám nejvyšším umožňuje postupně řešit přestavbu našeho zemědělství na velkovýrobní základně. Kooperační vztahy umožňují rozvoj iniciativy a výměnu zkušeností mezi zemědělskými podniky. Vyvolávají zvýšený zájem o ekonomické problémy výroby, o otázky snižování nákladů, hospodaření materiálem ve společných provozech a o efektivní využívání zdrojů. Pomáhají vytvářet vztahy nového typu mezi jednotlivými zemědělskými podniky a mezi jejich členy. Rozvíjí se vzájemná spolupráce na demokratických základech. V rámci kooperace lze poměrně rychle dosáhnout vyrovnání všech členů kooperace na stejnou úroveň, aniž by byl někdo poškozen. Kooperace tak vytváří prostor pro vyšší typ výrobních vztahů na vesnici a pro rozvoj vztahů mezi průmyslovými a zemědělskými podniky. Proto se stává rozvíjení kooperačních vztahů hlavní cestou dalšího rozvoje našeho zemědělství.

Došlo dne 25. 1. 1974

Adresa autora:

Ing. Vlasta Jančová, CSc., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchdol

Po schválení dlouhodobé koncepce dalšího rozvoje československého zemědělství, která stanovila rozvíjení kooperačních vztahů jako hlavní formu a současně i předpoklad prohlubování koncentrace a specializace zemědělské výroby, zaměřila se pozornost centrálních orgánů řízení zemědělství na vytvoření podmínek realizace této koncepce.

Vedle vydání vyhlášky FMZVž č. 2/72 Sb. a vysvětlivek k této vyhlášce, které ji v řadě ohledů doplňovaly a upřesňovaly, se politicko-organizační práce řídicí sféry zaměřila na podporu rozvíjení různých forem kooperačních vztahů mezi zemědělskými a podle možnosti i jinými podniky, navazujícími na zemědělskou prvovýrobu.

Stranické orgány, zejména dubnové plénum ÚV KSČ v r. 1972, zaujaly zásadní stanovisko také k otázce slučování JZD.

Tam, kde jsou věcné důvody, kde jsou vytvořeny politické, organizační a kádrové předpoklady, může docházet ke slučování jednotných zemědělských družstev, zvláště družstev s malou výměrou půdy s tím, že i sloučená družstva budou s ohledem na dosaženou koncentraci v řadě činností a výrob kooperovat s jinými družstvy a podniky.

Praxe rozvoje kooperačních vztahů a rozsah slučování JZD v posledních dvou letech však do naší zemědělsko-politické praxe vnáší některé nové prvky.

Koncepce dalšího rozvoje československého zemědělství nalezla významnou odezvu zejména v jednotných zemědělských družstvech, která uskutečňování procesu zvyšování koncentrace a prohlubování specializace výroby přivádí na cestu širokých vztahů především horizontální kooperace v oblasti výroby, směny i služeb, na cestu stále širší výměny a dělby činností s ostatními družstvy i podniky státního sektoru zemědělství, průmyslu i služeb.

Různé formy kooperace mají stále větší význam, jejich přednosti pochopila velká část socialistických zemědělských podniků, zejména JZD, jak ukazuje tab. I.

Z celkového počtu JZD je zapojeno v některé formě kooperace 88 %. V ČSR je toto procento poněkud nižší (85 %) a v SSR bylo již dosaženo 96 %. Nejnižší zapojení vykazuje Západočeský kraj (74,1 %) a Středočeský kraj (78,7 %) a nejvyšší zapojení je v kraji Středoslovenském (99,6 %) a Jihočeském (92,4 %).

Z celkového počtu státních statků je zapojeno do kooperace 235 (78,3 %). Na Slovensku je do kooperací zapojeno více statků (95 %) než v ČSR (78,2 %). Nejmenší podíl zapojených statků je v kraji Západočeském (55,2 %), v Jihočeském (58,3 %) a Severomoravském (58,3 %).

I. Počet podniků zapojených do kooperace k 1. 7. 1973

Území	Celkem	V tom			Z nich		
		JZD	státní statky	ostatní	SZP	koopera- ce jiné	SZP i jiné koopera- ce
ČSR	3032	2717	150	165	1632	240	1160
SSR	1390	1216	85	89	1068	88	234
ČSSR	4422	3933	235	254	2700	328	1394

Stoprocentní zapojení statků do kooperace vykazují Západoslovenský a Středoslovenský kraj.

Vedle jednotných zemědělských družstev a státních statků je do různých forem kooperačních vztahů zapojeno 254 ostatních podniků a organizací, které na zemědělskou prvovýrobu navazují převážně v horizontálním, ale také ve vertikálním směru. Nutno říci, že význam kooperačního spojení zemědělské prvovýroby a navazujících organizací a podniků horizontální i vertikální sféry není u nezemědělských podniků ke škodě věci doceněn.

Z celkového počtu kooperujících podniků je 61 % zapojeno jen do společných zemědělských podniků, 7 % v jiných kooperacích a zbývajících 32 % podniků je zúčastněno jak v SZP, tak i v některých formách užší nebo širší kooperace.

Uvedené údaje se zdají svědčit o vysokém stupni rozvoje kooperačních vztahů v československém zemědělství. Podrobíme-li však „míru kooperovanosti“ podrobnějšímu rozboru, ukáží se některé závažné problémy.

Společné zemědělské podniky jsou z hlediska počtu v nich zapojených členských organizací nejrozšířenější formou kooperace v současné etapě vývoje československého zemědělství.

Počet společných zemědělských podniků rychle rostl až do r. 1972, kdy dochází ke zpomalení až k zastavení růstu počtu SZP a nastupuje období koncentrace a centralizace v SZP, v kterém roste především počet členských organizací a rozšiřuje se zájmová oblast SZP.

Pro některé společné podniky se ukázalo výhodným se ještě dále sloučit a vytvořit tak SZP s více činnostmi nebo SZP s oblastní působností, který bývá označován jako okresní společný zemědělský podnik. Jeho působnost se však často nekryje se správním územím daného okresu, ale zasahuje i mimo něj.

Počet SZP k 1. 7. 1973 se snížil ve srovnání se stejným obdobím minulého roku sice o 4 podniky, ale zájmová oblast vyjádřená v ha z. p. členských podniků vzrostla o 727 000 ha z. p. V roce 1973 bylo v ČSSR 230 společných zemědělských podniků a 17 okresních společných zemědělských podniků. Jejich zaměření ukazuje tab. II.

Většina SZP se zabývá zemědělskou prvovýrobou a z té převážně živočišnou výrobou. Z podniků s jednou činností se živočišnou výrobou zabývá 68 SZP a u podniků s více činnostmi z nich živočišnou výrobu provozuje více jak polovina.

V České socialistické republice tvoří zemědělská prvovýroba a zvláště živočišná výroba náplň více jak poloviny SZP, které jsou v provozu. Přitom je

II. Zaměření společných zemědělských podniků v % z celkového počtu

Zaměření	1972			1973		
	ČSR	SSR	ČSSR	ČSR	SSR	ČSSR
Výrobní	39,10	15,38	31,20	36,99	16,67	29,57
Služby	19,27	5,13	14,53	25,34	7,14	18,70
Nezemědělská přidružená výroba	8,33	51,28	22,65	2,05	51,19	20,00
Ostatní*)	33,33	28,21	31,62	35,62	25,00	31,74

*) SZP s více činnostmi a okresní SZP

patrný přechod od SZP s jednou činností do SZP s více činnostmi až do SZP s celookresní působností.

Druhou zájmovou oblastí SZP je oblast služeb. V převážné míře jde zatím hlavně o SZP zaměřené na sušení a výrobu krmiv a nyní k tomu přistupuje činnost agrochemických služeb. Jejich počet stoupl o 6 % a zájmová oblast o 7 %. Přitom i u těchto podniků je patrna tendence ke sloučení do SZP s více činnostmi.

Nejméně jsou v ČSR zastoupeny SZP se zaměřením na nezemědělskou přidruženou výrobu.

Poněkud jiná situace je v rozvoji SZP na Slovensku, kde jsou nejrozšířenější společné zemědělské podniky se zaměřením na stavební činnost, které sdružují 64 % závodů zapojených do SZP. Ze společných zemědělských podniků zaměřených na zemědělskou prvovýrobu jsou v SSR nejrozšířenější SZP na výrobu vajec, které svou výrobou kryjí již 40,4 % výroby socialistického sektoru.

Pomocí SZP se v ČSSR úspěšně řeší výroba vajec, výkrm drůbeže, výroba vepřového masa, jsou vytvářeny předpoklady pro dobudování sušárenských podniků a agrotechnických podniků.

Největší podíl členských organizací představují jednotná zemědělská družstva — 89 % z celkového počtu členů SZP.

Státní statky se podílejí na členství v SZP 5,3 % a ostatní organizace jako ZNZZ, mlékárny, veterinární zařízení, plemenářské podniky, STS aj. 5,7 %.

Organizace nezemědělské sféry jsou nejvíce zapojeny do SZP se zaměřením na výrobu vajec a výkrm drůbeže a na výkrm prasat (ZNZZ, veterinární zařízení, plemenářský podnik). Vedle toho jsou nezemědělské podniky ještě členy SZP na výrobu a sušení krmiv a ve všech případech jsou členy společných podniků s oblastní působností.

V jednom společném zemědělském podniku je zapojeno průměrně 24,7 členských organizací, které představují v průměru zájmovou oblast 26 330 ha zemědělské půdy.

Společné zemědělské podniky jsou zastoupeny ve všech krajích průměrně 23 podniky. Nejméně se jich vyskytuje v kraji Severočeském (7) a Západočeském (10) a nejvíce v kraji Západoslovenském (39), Východočeském (37) a Jihomoravském (36).

Vedle SZP, které již vyrábějí, existuje ještě 324 SZP, které byly založeny, ale jsou ve stadiu výstavby. Spolu s těmito podniky připadá na 1 kraj téměř 35 SZP.

Společné zemědělské podniky, které dosahují velmi dobrých ekonomických výsledků, jsou už dnes všeobecně uznávány jako účelné a efektivní řešení problémů rozvoje některých odvětví živočišné výroby a služeb pro zemědělské podniky v potřebné koncentraci a žádoucí specializaci s využitím průmyslových metod výroby. Navíc členství ve společných zemědělských podnicích nenarušuje výrazně dosavadní výrobně organizační a sociálně ekonomickou strukturu zemědělských podniků, nestaví je před řešení závažných výrobně organizačních, ekonomických a sociálních změn a přináší jim celou řadu ekonomických výhod.

Prvních pozitivních výsledků bylo dosaženo také v rozvoji kooperačních vztahů bez vzniku samostatného podniku, tedy v rozvoji kooperace užšího a širšího typu.

Podle statistického šetření bylo na území ČSSR k 1. 7. 1973 v provozu 387 kooperací užšího nebo širšího typu. Z tohoto počtu pracuje v ČSR 76 % všech kooperací a na Slovensku pouze 24 %. Počet kooperací od poloviny roku 1972 vzrostl o 49 %, z toho v ČSR o 67 % a v SSR o 11 %.

Rozhodující počet těchto kooperací je zaměřen na společné využití mechanizačních prostředků (38,5 %) a na živočišnou výrobu (37,7 %), zatímco kooperace v rostlinné výrobě tvoří pouze 5,9 % z celkového počtu kooperací užšího a širšího typu.

Podle stavu k 1. 7. 1973 je do kooperací užšího nebo širšího typu zapojeno pouze 39 % kooperujících podniků, z toho 1480 JZD, tj. 33,4 % z celkového jejich počtu. Každá kooperace sdružuje v průměru 4–5 členských organizací.

Kdybychom předpokládali, že každé družstvo je členem jedné z kooperací užšího nebo širšího typu, pak by to znamenalo, že z celkového počtu družstev 4460 ke dni 1. 7. 1973 bylo do kooperací typu společného využívání mechanizačních prostředků zapojeno pouze 570 JZD, tj. 13 %, do kooperací v živočišné výrobě 558 JZD, tj. 12,5 % a do kooperací v rostlinné výrobě dokonce pouze 87 JZD, tj. 1,9 % družstev.

Navíc, uvážíme-li, že některá družstva se zúčastňují v několika z uvedených forem kooperací, pak je počet družstev do kooperací skutečně zapojených ještě nižší. K tomuto závěru docházíme na základě zkušeností z výzkumu provedeného v roce 1973 na souboru 180 JZD, přesnějšími údaji tuto skutečnost však nelze dokumentovat, protože ukazatele již citovaného jednorázového šetření FSÚ to neumožňují.

Tato fakta dokazují, že v rozvoji kooperací širšího a užšího typu, které jsou jednou z hlavních forem na cestě k dosažení potřebné koncentrace a specializace výroby v zemědělství, jsme prakticky na samém začátku.

Jaké jsou základní příčiny tohoto poměrně pomalého tempa zapojování družstev do užších a širších forem kooperace, zejména v rostlinné výrobě?

Některé z důvodů nám ukázaly řízené rozhovory s pracovníky JZD a státních statků, kterých jsme se ptali také na to, jaký je jejich názor na rozvíjení kooperačních vztahů (tab. III).

Z tab. III je zřejmé, že o významu zapojení družstev do kooperačních vztahů jsou přesvědčeni především vedoucí pracovníci a z těchto zejména představitelé, zatímco více než 50 % ostatních kategorií členů družstev si význam kooperace neuvědomuje nebo ji odmítá. U pracovníků státních statků se ukazují v zásadě stejné vztahy ke kooperaci s výjimkou ředitelů, u kterých ji odmítá více než 33 %.

Z tabulky dále vyplývá, že téměř 20 % předstev, 42 % techniků a více než 60 % manuálních pracovníků, kteří odpovídali: „nevím“, „žádné“, „spíše

III. Názory členů JZD podle funkce či profese na to, jaký význam má zapojení družstva (statku) do kooperace (v %)

Hodnocení	Předseda (zástupce)	Technik	Trakto- rista, opravář	Pracovník (pracovnice) ŽV	Pracující důchodce (důchod- kyně)
Kladné	81,1	58,1	39,5	39,1	30,5
Nevím	8,1	25,7	50,6	50,6	52,4
Žádné	1,3	4,8	2,5	2,3	3,6
Spíše záporné	2,7	6,6	6,2	5,7	9,9
Jiné	6,8	4,8	1,2	2,3	3,6

záporné“, „jiné“, prakticky kooperační vztahy odmítá a dává přednost — jak jsme si ověřili — slučování družstev. V řadě družstev je možno dokonce pozorovat snahu vyhýbat se slučováním ve větší celky kooperačním vztahům a problémům s tím spojeným, zejména ekonomickým, aniž se v zásadě zabývají další koncentrací a specializací, zejména pak v rostlinné výrobě.

Obavy před finančními ztrátami, před složitými organizačními, ekonomickými a technickými problémy spojenými s vysokými nároky na finanční náklady, před zhoršením svých pracovních a životních podmínek a snížením osobních důchodů, obavy z nejasnosti dalšího osudu jejich družstva jako samostatné hospodářsko-společenské organizace v podmínkách kooperačních vztahů jsou, možno říci, základními důvody toho, že řada družstev a jejich členové dávají slučování přednost před kooperačními vztahy zvláště širšího typu, v živočišné a zejména v rostlinné výrobě.

Tento stav ukazuje na řadu závažných nedostatků v zajišťování podmínek pro úspěšný rozvoj kooperačních vztahů, a to jak na různých stupních nadpodnikového řízení zemědělství, tak i na úrovni kooperačních rad a vedení jednotlivých zemědělských podniků.

V oblasti organizačně technické patří mezi hlavní nedostatky zdoluhavé řešení organizace a výstavby agrochemických center, jejich projekční nepřipravenost a koncepční nevyjasněnost i co do jejich územního rozmístění. Kooperačním seskupením i společným zemědělským podnikům působí velké potíže nejen dosud nevyřešená technologie velkokapacitních staveb pro skot, zvláště pak pro dojnice, ale i závažný problém likvidace nebo využití prasečích a hovězích exkrementů.

Nedostatečná pozornost je dosud věnována ekonomickým problémům spojeným se specializací a koncentrací rostlinné výroby v rámci jednotlivých kooperačních útvarů. Sem patří v současnosti zejména úkoly: sjednotit v rámci kooperace výkonové normy a tarifní sazby; naplánovat osevní postupy na základě řádně dohodnuté a pečlivě připravené blokace honů; vypracovat harmonogram postupného přetváření půdního fondu; rozpracovat otázky vnitrokooperačních cen finálních produktů i meziproduktů; zpracovat provozní řady kooperací; připravit plán budování nových společných zařízení jak pro zajištění zdárného provozu kooperací, tak i pro zlepšení pracovních a životních podmínek jejich pracovníků.

V oblasti politicko-organizační se projevují nedostatky v masově politické práci jak mezi členy družstev, tak i mezi pracovníky státních

IV. Velikostní skupiny JZD podle výměry zemědělské půdy podle stavu k 31. 12. 1972 — ČSSR

Okres	Počet JZD	Velikostní skupiny v ha					
		do 200	201–500	501–800	801–1000	1001–1500	nad 1500
1. Benešov	77	5	11	25	13	15	8
2. Beroun	25	—	1	9	5	9	1
3. Kladno	40	—	15	16	3	5	1
4. Kolín	39	—	2	9	10	12	6
5. Kutná Hora	47	—	6	16	7	15	3
6. Mělník	27	2	6	2	8	6	3
7. Ml. Boleslav	69	4	22	26	9	8	—
8. Nymburk	72	3	21	29	9	7	3
9. Praha–západ	26	2	5	9	2	7	1
10. Příbram	75	10	20	25	8	8	4
11. Rakovník	43	3	16	11	3	9	1
12. Praha–východ	35	—	12	9	5	9	—
Kraj Středočeský	575 100 %	29 5,04 %	137 23,50 %	186 32,30 %	82 14,30 %	110 19,10 %	31 5,40 %
1. Č. Budějovice	53	1	2	11	16	15	8
2. Č. Krumlov	14	—	2	7	3	2	—
3. J. Hradec	68	1	19	18	7	20	3
4. Pelhřimov	93	8	19	36	14	15	1
5. Písek	52	1	3	12	10	23	3
6. Prachatic	24	3	2	3	4	10	2
7. Strakonice	72	—	12	28	15	14	3
8. Tábor	86	6	24	28	15	12	1
Kraj Jihočeský	462 100 %	20 4,30 %	83 17,96 %	143 30,95 %	84 18,18 %	111 24,04 %	21 4,54 %
1. Domažlice	47	—	9	19	11	7	1
2. Cheb–Sokolov	10	—	5	2	1	2	—
3. Karlovy Vary	8	—	—	2	—	3	3
4. Klatovy	88	6	25	26	16	11	4
5. Plzeň–jih	73	4	25	19	11	9	5
6. Plzeň–sever	56	3	25	15	7	5	1
7. Rokycany	23	—	6	5	7	5	—
Kraj Západočeský	305 100 %	13 4,26 %	95 31,15 %	88 28,85 %	53 17,37 %	42 13,77 %	14 4,59 %

Okres	Počet JZD	Velikostní skupiny v ha					
		do 200	201-500	501-800	801-1000	1001-1500	nad 1500
1. Česká Lípa	8	—	1	—	1	5	1
2. Děčín	5	—	—	2	1	2	—
3. Chomutov	14	—	5	6	3	—	—
4. Jablonec	17	6	11	—	—	—	—
5. Liberec	24	1	15	6	2	—	—
6. Litoměřice	47	1	9	17	3	9	8
7. Louny	52	1	15	18	10	6	2
8. Teplice	6	—	1	4	—	1	—
9. Ústí n/L.	2	—	—	1	1	—	—
Kraj Severočeský	175 100 %	9 5,14 %	57 32,57 %	54 30,86 %	21 12,00 %	23 13,14 %	11 6,28 %
1. Havlíčkův Brod	102	12	37	28	16	8	1
2. Hradec Králové	71	3	26	20	12	9	1
3. Chrudim	84	9	39	30	3	2	1
4. Jičín	79	6	32	26	6	8	1
5. Náchod	64	7	32	16	4	5	—
6. Pardubice	73	3	33	26	6	3	2
7. Rychnov	65	1	40	13	8	3	—
8. Semily	43	3	17	15	3	4	1
9. Svitavy	85	3	42	23	7	9	1
10. Trutnov	41	1	22	10	4	3	1
11. Ústí n/Orlicí	88	6	42	23	11	5	1
Kraj Východočeský	795 100 %	54 6,79 %	362 45,53 %	230 28,93 %	80 10,06 %	59 7,42 %	10 1,26 %
1. Blansko	51	7	16	13	7	5	3
2. Brno	83	6	35	27	5	8	2
3. Břeclav	61	—	9	27	13	11	1
4. Gottwaldov	45	3	19	7	5	8	3
5. Hodonín	58	—	10	26	5	16	1
6. Jihlava	93	5	41	27	11	8	1
7. Kroměříž	53	1	21	15	7	7	2
8. Prostějov	68	—	19	29	10	10	—
9. Třebíč	102	—	23	48	14	12	5
10. Uh. Hradiště	61	3	26	16	9	4	3
11. Vyškov	62	2	26	26	4	4	—
12. Znojmo	96	—	31	36	16	10	3
13. Žďár n/Sáz.	151	18	89	30	8	5	1

Okres	Počet JZD	Velikostní skupiny v ha					
		do 200	201-500	501-800	801-1000	1001-1500	nad 1500
Kraj Jihomoravský	984 100 %	45 4,57 %	365 37,09 %	327 33,23 %	114 11,58 %	108 10,97 %	25 2,54 %
1. Frýdek-Místek	42	1	19	12	5	4	1
2. Karviná	11	5	6	—	—	—	—
3. Nový Jičín	57	—	19	23	8	6	1
4. Olomouc	95	3	37	31	7	16	1
5. Opava	68	4	33	14	3	7	7
6. Přerov	80	3	37	25	6	8	1
7. Šumperk	40	—	10	12	4	9	5
8. Vsetín	48	12	27	5	—	3	1
Kraj Severomoravský	441 100 %	28 6,35 %	188 42,63 %	122 27,66 %	33 7,48 %	53 12,02 %	17 3,85 %
ČSR	3737 100 %	198 5,30 %	1287 34,44 %	1150 30,77 %	467 12,50 %	506 13,54 %	129 3,45 %
1. Dunajská Streda	44	—	4	5	7	15	13
2. Galanta	46	—	11	11	2	10	12
3. Komárno	46	1	7	13	2	11	12
4. Levice	99	1	18	34	21	17	8
5. Nitra	85	1	22	30	15	12	5
6. Nové Zámky	42	—	2	7	4	7	22
7. Senica	69	—	23	14	12	16	4
8. Topolčany	80	3	41	18	11	3	4
9. Trenčín	65	5	31	17	5	6	1
10. Trnava	94	—	24	38	13	17	2
11. Bratislava	62	2	15	15	7	18	5
Kraj Západoslovenský	732 100 %	13 1,77 %	198 27,05 %	202 27,59 %	99 13,52 %	132 18,03 %	88 12,02 %
1. Banská Bystrica	22	—	1	5	6	6	4
2. Čadca	3	1	2	—	—	—	—
3. Dolný Kubín	25	—	10	5	2	5	3
4. Liptovský Mikuláš	24	—	2	4	5	4	9
5. Lučenec	28	—	3	6	6	8	5
6. Martin	28	—	8	7	1	10	2
7. Povážská Bystrica	19	—	6	5	—	3	5
8. Prievidza	14	—	1	7	2	1	3
9. Rim. Sobota	41	—	2	5	2	6	26
10. Zvolen	36	—	4	6	8	7	11
11. Žiar nad Hronom	13	—	—	3	2	4	4
12. Žilina	20	—	4	6	2	5	3
13. Veľký Krtíš	26	—	—	1	2	9	14
Kraj Stredoslovenský	299 100 %	1 0,33 %	43 14,38 %	60 20,06 %	38 12,70 %	68 22,74 %	89 29,76 %

Okres	Počet JZD	Velikostní skupiny v ha					
		do 200	201–500	501–800	801–1000	1001–1500	nad 1500
1. Bardejov	54	2	25	13	8	1	5
2. Humenné	38	—	5	8	5	12	8
3. Košice	66	—	13	26	7	12	8
4. Michalovce	75	—	16	37	8	15	4
5. Poprad	33	—	6	12	5	8	2
6. Prešov	62	1	10	26	10	14	1
7. Rožňava	47	—	20	11	4	7	5
8. Spišská Nová Ves	32	1	10	7	5	7	2
9. Trebišov	59	1	12	11	12	15	8
10. Svidník	28	—	3	12	2	5	6
11. Vranov	44	1	14	17	4	6	2
12. St. Lúbovňa	10	—	—	4	1	1	4
Kraj Východoslovenský	548 100 %	6 1,09 %	134 24,45 %	179 32,66 %	71 12,96 %	103 18,79 %	55 10,05 %
SSR	1579 100 %	20 0,10 %	375 23,75 %	441 27,93 %	208 13,17 %	303 19,19 %	232 14,69 %
ČSR	3737 100 %	198 5,30 %	1287 34,44 %	1150 30,77 %	467 12,50 %	506 13,54 %	129 3,45 %
ČSSR	5316 100 %	218 2,05 %	1662 31,26 %	1591 29,93 %	675 12,70 %	809 15,22 %	361 6,79 %

statků, zejména pak řadovými pracovníky, jejímž důsledkem je nedostatečná informovanost lidí, nepochopení nejen objektivní nutnosti, ale i výhod kooperace, a to jak ekonomických, tak i v oblasti možností pro vytvoření lepších pracovních a životních podmínek pro všechny pracovníky kooperace; otázky rozvoje kooperačních vztahů jsou zatím převážně záležitostí funkcionářského aktivu a nikoliv řadových členů družstev a pracovníků státních statků; kooperační vztahy jsou často zřizovány funkcionáři jednotlivých zemědělských podniků bez podpory nebo alespoň souhlasu většiny členů družstev apod.

V obou vyznačených oblastech čekají veliké úkoly nejen státní řídicí sféru všech stupňů a odborný aktiv od vědeckovýzkumné základny až po odborníky kooperačních útvarů a jednotlivých zemědělských podniků, ale i orgány politické.

Všechny uvedené a s rozvojem kooperačních vztahů spojené problémy však nemohou vysvětlit fakt, že po vyhlášení koncepce dalšího rozvoje zemědělství cestou koncentrace a specializace se zdůrazněním nových forem kooperačních vztahů a po vydání vyhlášky ř. 2/72 Sb. a vysvětlivek k ní došlo k neočekávané akceleraci slučování jednotných zemědělských družstev.

Od 1. 1. 1972 do 1. 7. 1973 ubylo v ČSSR sloučením 1405 jednotných zemědělských družstev, z toho v ČSR 903 a v SSR 502. Z celkového počtu

ubylo v uvedeném období sloučením v ČSR 22 % a v SSR 28 % jednotných zemědělských družstev.

Největší úbytek v počtu družstev byl zaznamenán v kraji Jihomoravském (293), Západoslovenském (196), Východoslovenském (196) a v Severomoravském (150). Následují kraje Východočeský (134), Jihočeský (128), Středoslovenský (110), Středočeský (104), Zápačeský (64) a Severočeský (30).

Jinak se však jeví pořadí krajů z hlediska úbytku družstev ve vztahu k celkovému počtu družstev v krajích. Relativně nejvíce družstev ubylo v kraji Východoslovenském (32 %), Středoslovenském a Severomoravském (30 %), Jihomoravském (26 %), Jihočeském a Západoslovenském (25 %). Následují kraje Zápačeský (20 %), Středočeský (17 %) a Severočeský (16 %).

Na tomto vývoji, vedle uvedených důvodů, hraje velmi závažnou úlohu skutečnost, že prostor pro slučování jednotných zemědělských družstev nebyl dosud zdaleka vyčerpán, protože v ČSSR existuje ještě značný počet malých družstev nejen výměrou plochy, ale i ekonomicky. Tato družstva je za dané situace nejen výhodné, ale s ohledem na nízkou ekonomickou úroveň mnohých z nich i nutné sloučit ve větší celky.

Abychom si udělali představu o kvalitativní stránce pohybu družstevního slučování, zpracovali jsme na základě vyčerpávajícího souboru JZD v Československu přehled velikostních skupin družstev podle výměry zemědělské půdy ke dni 31. 12. 1972 a sledovali jsme úbytek družstev podle velikostních skupin ke dni 30. 6. 1973 (tab. IV).

Z tabulky vyplývá, že v Československu bylo ještě 31. 12. 1972 218 (2,05 %) JZD s výměrou zemědělské půdy do 200 ha, 1662 (31,26 %) s velikostí 200—500 ha z. p., 1591 (29,93 %) s velikostí 500—800 ha z. p., 675 (12,70 %) s velikostí 800—1000 ha z. p. a pouze 1170 (22 %) s velikostí větší než 1000 ha z. p. Do 500 ha z. p. bylo v ČSSR 33,31 % družstev a s výměrou do 800 ha z. p. dokonce 63,24 % a nad 1000 ha z. p. má pouze 22 % družstev.

Ve Slovenské socialistické republice je situace v tomto směru příznivější než v České socialistické republice. Zatímco v SSR mělo z celkového počtu družstev výměru do 500 ha z. p. pouze 23,85 %, pak v ČSR 39,74 %, družstva s výměrou 500—1000 ha měla v obou republikách zhruba stejnou váhu (ČSR 43,27 %, SSR 41,10 %), avšak značně rozdílnou váhu mají družstva s výměrou nad 1000 ha z. p. Zatímco na Slovensku bylo družstev s výměrou větší než 1000 ha z. p. téměř 34 %, v České socialistické republice bylo takových družstev necelých 17 %.

Z hlediska velikostních skupin mají nejméně výhodnou strukturu kraje: Východočeský, ve kterém mělo 52,32 % z celkového počtu družstev výměru do 500 ha z. p. a 28,93 % bylo o výměře 500—800 ha, Severomoravský 49 % (27,6 %), Jihomoravský 41,7 % (33,2 %), Severočeský 37,7 % (30,9 %), Zápačeský 35,4 % (28,9 %), Středočeský 28,6 % (32,3 %) a Jihočeský 22,3 % (30,95 %). Ve slovenských krajích mají největší zastoupení velikostní skupiny do 500 ha a 500—800 ha z. p. v Západoslovenském kraji — 28,8 % (27,6 %), další je Východoslovenský kraj — 25,5 % (32,7 %) a konečně kraj Středoslovenský s pouhými 14,7 % družstev do 500 ha a 20,1 % družstev ve skupině od 500 do 800 ha.

Ve Středoslovenském kraji je také nejvíce družstev s výměrou půdy nad 1500 ha — 29,76 %, následuje kraj Západoslovenský — 12 % a Východoslovenský 10 %. Z českých krajů je nejvíce takových družstev v krajích Severo-

českém — 6,3 %, Středočeském — 5,4 %, Západočeském a Jihočeském — 4,6 % a ve zbývajících českých krajích se procento zastoupení družstev nad 1500 ha pohybuje od 1,3 % do 3,8 %.

Snažili jsme se poznat úbytek družstev sloučením podle velikostních skupin JZD v celé ČSSR. Nemáme však bohužel k dispozici úplné údaje za slovenské kraje a tak jsme toto porovnání zpracovali jen za Českou socialistickou republiku. Přehled o pohybu velikostních skupin jednotných zemědělských družstev v ČSR podává tab. V.

V. Úbytek (přírůstek) počtu JZD slučováním podle jejich velikostních skupin v ČSR za období od 31. 12. 1972 do 30. 6. 1973

Kraj	Velikostní skupiny JZD podle výměry z. p. v ha						
	úbytek JZD	do 200	201–500	501–1000	1001–2500	2501–4000	nad 4000
1. Středočeský	65	– 3	– 35	– 38	+14	+ 1	–
2. Jihočeský	74	– 2	– 25	– 18	–32	+ 4	+1
3. Západočeský	47	– 9	– 36	– 13	+10	+ 2	–
4. Severočeský	22	– 1	– 12	– 9	– 1	+ 1	–
5. Východočeský	94	–25	– 70	– 24	+25	–	–
6. Jihomoravský	155	–26	–139	– 39	+47	+ 3	–
7. Severomoravský	88	–10	– 60	– 41	+17	+ 7	–
ČSR celkem	545 (+9)*	–76 (+1)	–377 (+5)	–182 (+3)	+80	+18	+1

*) K celkovému úbytku JZD bylo připočítáno 9 JZD, která nebyla zahrnuta do třídění podle velikostních skupin. Tato JZD byla rozvržena odhadem do prvních tří velikostních skupin.

Na celkovém počtu JZD, která zanikla v uvedeném období v důsledku sloučení, se podílejí družstva s výměrou do 200 ha z. p. 11,95 %, ve skupině od 200 do 500 ha 59,3 % a ve skupině od 500–1000 ha 28,7 %. Naopak ve velikostních skupinách nad 1000 ha se projevil přírůstek 99 JZD, na kterém se podílí velikostní skupina 1000–2000 ha z. p. 80,8 %, skupina 2501 až 4000 ha z. p. 18,2 % a skupina nad 4000 ha z. p. 1 %.

Nutno poznamenat, že do státního sektoru zemědělství bylo za uvedené období začleněno 23 JZD.

Porovnáme-li úbytek družstev v jednotlivých velikostních skupinách s celkovým počtem družstev v daných velikostních skupinách, pak zjišťujeme, že relativně největší úbytek nastal ve skupině do 200 ha z. p. – 38,3 %, zatímco ve skupině 201–500 ha z. p. ubylo 29,2 % a ve skupině 501–1000 ha z. p. pouze 1,1 % družstev.

Zajímavé je srovnání úbytku (přírůstku) družstev podle velikostních skupin v jednotlivých krajích v ČSR (tab. VI).

Nejvíce družstev velikostních skupin do 200 a 200–500 ha z. p. ubylo sloučením v kraji Jihomoravském — 26 a 139, ve Východočeském 25 a 70, v Severomoravském 10 a 60 a v Severočeském 9 a 36. Největší úbytek družstev ve skupině od 500 do 1000 ha z. p. nastal v kraji Severomoravském — 41, v Jihomoravském 39, v Středočeském 38 a ve Východočeském 24 družstva.

Kraj	Počet JZD	Velikostní skupiny JZD v ha z. p.			
		do 200	200–500	500–1000	nad 1000
1. Středočeský	514	26	102	230	156
2. Jihočeský	390	18	58	209	105
3. Západočeský	259	4	59	128	68
4. Severočeský	153	8	45	66	34
5. Východočeský	701	29	292	286	94
6. Jihomoravský	830	19	226	402	183
7. Severomoravský	354	18	128	114	94
ČSR	3201*)	122 (–1)	910 (–5)	1435 (–3)	734

*) Ve skutečnosti byl k 30. 6. 1973 počet JZD v ČSR nižší o 9 družstev, která nebylo lze zařadit do velikostních skupin v jednotlivých krajích, tedy celkem 3192 JZD.

Z tabulky vyplývá, že v těchto krajích jsou také ještě největší rezervy pro další slučování, protože v nich jsou dosud velmi silně zastoupeny skupiny malých družstev do 200 a 200–500 ha z. p. Nejvíce malých družstev je dosud v krajích Východočeském (29 a 292), Jihomoravském (19 a 226), Severomoravském (18 a 128) a Středočeském (26 a 102).

V polovině roku 1973 bylo v České socialistické republice ještě 122 JZD s výměrou do 200 ha z. p., 910 družstev s výměrou od 200–500 ha z. p. a 1435 družstev s výměrou 500–1000 ha z. p., přičemž zhruba dvě třetiny z této velikostní skupiny představují JZD s výměrou od 500 do 800 ha zemědělské půdy.

Ze všech uvedených údajů vyplývá několik závažných závěrů:

1. V Československu a zejména v ČSR nebyl ještě prostor pro slučování jednotných zemědělských družstev zcela vyčerpán, existuje ještě značný počet malých družstev, u kterých je nutno počítat s tím, že se budou nejprve slučovat ve větší celky, resp. připojovat se k existujícím větším JZD a pak vstupovat do kooperačních vztahů.

2. V praxi slučování družstev v posledních dvou letech převažuje správná tendence slučovat malá JZD ve větší celky, resp. je připojovat k existujícím větším celkům.

3. Při výzkumu jsme zjistili, že vznikají sloučením neztřídky celky, jejichž výměra zemědělské půdy se pohybuje okolo 4000 ha z. p., takže zhruba odpovídá výměře uvažované pro kooperační seskupení.

Probíhající proces slučování vytváří podle našeho názoru za prvé výhodnější podmínky pro širší zapojování družstev s výměrou okolo 1000–1500 ha z. p. do kooperačních vztahů užšího i širšího typu než tomu bylo u družstev, jejichž výměra se pohybovala mezi 200–500 ha z. p.

Za druhé v družstvech, která sloučením dosáhla výměry zemědělské půdy zhruba na úrovni kooperačních seskupení, je nutno provádět záměry plánované pro kooperační seskupení v oblasti koncentrace a specializace výroby.

Řídící sféra, zejména její okresní články, musí zabránit někdy se projevujícím spekulacím tendencím, které směřují ke sloučení jako takovému, které sice může řešit celou řadu existujících závažných ekonomických a sociálních problémů, ale nepřináší žádoucí společensko-ekonomický efekt, protože se současně neřeší základní otázky koncentrace a specializace výroby.

Funkcionáři družstev a všichni jejich členové musí být poučeni a přesvědčeni o tom, že v koncepci dalšího rozvoje našeho zemědělství nejde ani o kooperaci nebo slučování jako takové, nýbrž o to, aby obě tyto formy centralizace výrobních prostředků a pracovních sil se staly základem pro účelné zvyšování koncentrace a prohlubování specializace zemědělské výroby, které jsou nezbytnou podmínkou dalšího rozvoje výrobních sil a prohlubování socialistických výrobních vztahů v celém našem národním hospodářství všeobecně a v zemědělství zvláště.

SOUHRN

Nejrozšířenější formou kooperačních vztahů v československém zemědělství jsou společné zemědělské podniky, jejichž členskou základnu tvoří převážně JZD (89 % členských organizací SZP), dále státní statky (53, %) a některé jiné organizace jako ZNZZ, mlékárny, plemenářské podniky, STS aj. (5,7 %).

V rozvoji kooperací bez vzniku samostatného podniku bylo dosaženo prvních pozitivních výsledků. Nejvíce kooperací užšího a širšího typu je zaměřeno na společné využívání mechanizačních prostředků a na živočišnou výrobu. Kooperace v rostlinné výrobě je na samém počátku rozvoje.

V posledních dvou letech došlo k neočekávané akceleraci ve slučování jednotlivých zemědělských družstev. Je tomu tak především proto, že v ČSSR a zejména v ČSR nebyl ještě prostor pro slučování JZD zcela vyčerpán, že existuje ještě značný počet malých družstev, u kterých je nutno počítat s tím, že se budou nejprve slučovat ve větší celky a pak vstoupí do kooperačních vztahů.

V praxi slučování družstev v posledních dvou letech převažuje správná tendence slučovat družstva výměrou i ekonomicky malá, nežřídka však vznikají sloučením celky, jejichž výměra zemědělské půdy odpovídá zhruba výměře uvažované pro kooperační seskupení.

Řídící sféra, zejména pak její okresní články, musí čelit někde se projevujícím tendencím ke slučování jako takovému, které sice může řešit celou řadu závažných ekonomických a sociálních problémů, ale nepřináší žádoucí společensko-ekonomický efekt, protože se současně neřeší základní otázky koncentrace a specializace zemědělské výroby sloučených JZD.

Došlo dne 20. 2. 1974

Adresa autora:

Doc. ing. Ludvík Špírk, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 56 Praha 2

ŠPIRK L., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Kooperace a slučování JZD v současném období rozvoje koncentrace a specializace

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4–5, s. 333–345. — 6 tab.

JZD, kooperace, slučování podniků, společné zemědělské podniky.

Práce poskytuje přehled o rozvoji kooperačních vztahů různých forem a o průběhu slučování jednotných zemědělských družstev v Československu v posledních dvou letech. Analyzuje zejména nejrozšířenější formy kooperačních vztahů — společné zemědělské podniky, charakterizuje i příčiny pomalejšího tempa zapojování JZD do různých forem užší a širší kooperace. Podává rozbor struktury jednotných zemědělských družstev v ČSSR podle velikostních skupin podniků, sleduje průběh slučování JZD v jednotlivých velikostních skupinách a ukazuje základní příčiny rychlého tempa slučování JZD ve vztahu k rozvoji různých kooperačních forem a k probíhající koncentraci a specializaci zemědělské výroby.

KABRHEL J., Vysoká škola politická ÚV KSČ, Mártiho 31, 16252 Praha 6-Vešelavín
25 let budování československého družstevního zemědělství

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4–5, s. 207–213.

socializace vesnice, zemědělská politika KSČ, teoretické pojednání

Rekapituluje se historický vývoj socializace československého zemědělství. Zdůrazňují se nezbytné politické a ekonomické předklady tohoto závažného zlomu. Objektivní základnou účinné součinnosti dělníků a rolníků byla jednota jejich ekonomických a politických zájmů. Rozvádějí se příčiny a okolnosti této vzájemné jednoty. Rekapituluje se zásadní politická stanoviska KSČ k otázkám zemědělství, a to od r. 1945 až do současnosti, se zvláštním přihlédnutím k analýze revolučního roku 1948. Uvádějí se přesvědčivé příklady úspěchu socializace zemědělství v současnosti a jeho další perspektivy.

KUNC J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Úloha a vývoj JZD v procesu dalšího rozvoje zemědělství a socialistické společnosti

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4–5, s. 215–219.

JZD, kooperace, koncentrace, specializace

V socialistickém zemědělství ČSSR v etapě vědeckotechnické revoluce působí silný proces zespoločenešřování výroby a proces sblížování dvou forem vlastnictví. Projevem těchto procesů je probíhající koncentrace, prohlubující se specializace a kooperace. Všechny společně působí na růst výrobních sil, čímž se má zajistit hojnost zemědělských výrobků a odstranit rozdíly mezi městem a vesnicí. Kooperaci, koncentraci a hlubší specializaci podporuje pronikání vědy a techniky do praxe. Upevňuje se vnitrodružstevní demokracie, zvyšuje se úroveň organizace a řízení.

KURSKÝ L., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Rozvoj kooperačních vztahů JZD

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4–5, 221–229.

JZD, kooperace, koncentrace, specializace, společné zemědělské podniky, analýza, prognóza

Rekapituluje se historie rozvoje kooperačních vztahů mezi zemědělskými podniky a objasňují se objektivní příčiny tohoto vývoje. Rozebírá se význam okresních studií rozvoje zemědělství do roku 1985 a jejich vliv na průběh kooperace. Analyzují se různé formy kooperace a vytváření společných zemědělských podniků. Demonstrují se výsledky kooperačního úsilí v jednotlivých odvětvích výroby. Formulují se perspektivní rozvoj kooperačních vztahů.

CHOMA D., Vysoká škola ekonomická, Lazarská 8, 120 00 Praha 2

Efektivnost výroby v JZD

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4–5, s. 231–246. — 5 tab., 3 grafy, lit. 21.

ekonomická efektivnost, teoretické pojednání, metodologie, JZD

Pojednává se o problematice ekonomické efektivnosti JZD. Vymezuje se její teoretické pojetí z hlediska národohospodářského a podnikového. Její kritéria jsou splněna za předpokladu, že podnik uspokojuje společenskou spotřebu s minimem nákladů živé a zhmotnělé práce. U družstevních podniků vzhledem ke zvláštnostem rozdělování neexistuje jasná hranice mezi osobním a čistým důchodem. Z toho důvodu je vhodnější používat namísto zisku hrubého důchodu jako kritéria efektivnosti. Srovnávací analýza výsledků hospodaření JZD za léta 1962–1964 a 1969–1971.

SVOBODA K., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchdol

Vývoj produktivity práce v porovnání s vývojem odměn za práci v JZD

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4–5, s. 247–257. — 5 tab., lit. 9.

JZD, produktivita práce, odměňování, analýza vývoje, metodologie, teoretické pojednání

Ke sledování vztahu mezi vývojem produktivity práce a odměnou za práci se ne vždy používá přesných ukazatelů. Autor posuzuje tento vývoj v JZD na základě různých ukazatelů a vyzdvihuje především význam ukazatele čisté produkce na jednotku vynaložené živé práce. Kriticky se zabývá zejména vývojem v období 1967–1972 a upozorňuje na jeho nepříznivé důsledky, jestliže by pokračoval. Zjišťuje však, že počínaje r. 1971 již dochází k jistému obrátu a ke zlepšení vývoje tohoto vztahu v rámci JZD i celé společnosti.

ŠEVČÍK J., HUDÁK J., HRMO V., Vysoká škola poľnohospodárska, 949 67 Nitra

Vývoj a ďalšie možnosti organizácie riadenia a systém odmeňovania na JRD

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4–5, s. 259–266. — 4 tab.

JZD, řízení, odměňování, rostlinná výroba, analýza výsledků

Riadenie socialistických poľnohospodárskych podnikov prekonalo za 25 rokov existencie celý rad zmien. V súčasnom období je silne ovplyvňované rýchlym prenikaním vedeckotechnickej revolúcie, teda vedeckotechnických poznatkov a priemyslových metód výroby do poľnohospodárskej praxe. Už z týchto hľadísk možno usudzovať, že budúcnosť patrí odvetvovým riadiacim systémom. Spoločne so systémom riadenia prekonáva zmeny aj sústava odmeňovania. So zvyšujúcou sa hmotnou zainteresovanosťou nadobúda na význame pohyblivá zložka odmeny. S koncentráciou výroby a s vytváraním väčších hospodárskych celkov vzrastá význam strediskovej hmotnej zainteresovanosti.

HURTA J., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchdol

Diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4–5, s. 267–280. — 8 tab., 5 grafů, lit. 9.

analýza ekonomická, JZD, diferenciace důchodů

Analýzou hospodářských výsledků JZD (od roku 1967) hospodařících v různých přírodních podmínkách se zjistilo, že se difference mezi družstvy různých oblastí zužuje. Nepříznivý je vývoj JZD v bramborářské oblasti, nejlepší je naopak u podniků na rozhraní kukuřičné a řepařské oblasti. Uvnitř oblastí jsou však mezi podniky, které hospodaří v přibližně stejných podmínkách, značné rozdíly. Jejich likvidace je jednou z reálných rezerv zvýšení zemědělské výroby. Vyrovnávání výroby podniků téže oblasti je možné zajistit jen vklady do jejich výroby.

BOBALA J., Vysoká škola ekonomická, 886 33 Bratislava

Vplyv hlavných intenzifikačných faktorov na ekonomickú diferenciáciu JRD

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4–5, s. 281–292. — 14 tab.

JZD, faktory produkční, analýza výsledků

Autor pátrá po příčinách ekonomické diferenciace JRD. Otázku skúma na viacerých súboroch JRD za viaceré roky. Najpočetnejší je súbor 763 JRD západoslovenského kraja. Metódou faktorového triedenia sleduje vplyv maštalných a priemyselných hnojív najmä na výšku hektárových úrod. Ukazuje sa, že ešte i dnes, keď podiel maštalného hnoja na celkovej spotrebe poklesol z cca 60 na 30 % je jeho vplyv na výsledky výroby stále vysoký, vyšší ako u priemyselných hnojív. Hustota hovädzieho dobytku je preukazateľne najdôležitejším intenzifikačným činiteľom, ktorý silne ovplyvňuje ekonomickú diferenciáciu JRD.

ČALKOVSKÝ S., KOLÁŘ J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Smetanova 49, 602 00 Brno

25 let vývoje produktivity živé práce v rostlinné výrobě JZD

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4—5, s. 293—306. — 12 tab., lit. 10.

JZD, produktivita práce, rostlinná výroba, analýza výsledků

Sleduje se vývoj produktivity přímo vynaložené živé práce v rostlinné výrobě u 10 vybraných JZD. Porovnává se produkce na jednotku času živé práce. Produkce je vyjadřována u plodin naturálním množstvím, u souhrnu rostlinné výroby hrubou produkcí ve zvolených stálých cenách. Vynaložený čas byl zjišťován zvláště vedenými záznamy. Po založení JZD vzrostla produktivita o 42—237 procent, s ročním růstem o 6—15 procent. Uvedeny koeficienty pro převod přímé práce na celkovou. Požaduje se evidovat spotřebu živé a celkové práce na 1 q plodin a kultur u všech JZD.

GROLIG A., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 1—3, 662 65 Brno

Rozvoj socializace zemědělství v Jihomoravském kraji

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4—5, s. 307—316. — 9 tab.

zemědělství, kooperace, společné zemědělské podniky, analýza statistická

Práce podává podrobný přehled o strukturálních změnách zemědělství Jihomoravského kraje od roku 1950 do roku 1972. Uvádějí se přehledné tabulky charakterizující vývoj počtu JZD, státních statků, jednotně hospodářících rolníků, výměru půdy, vývoj hrubé produkce a průběh kooperačních vztahů. Uvádějí se počty společných zemědělských podniků v tomto kraji a jejich zaměření. Údaje kraje se konfrontují v některých základních ukazatelích s celostátními čísly.

SUCHÝ Č., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchdol

Kooperace a slučování při vytváření velkovýrobních forem

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4—5, s. 317—324.

kooperace, slučování podniků, koncentrace, velkovýroba

Autor definuje pojem velkovýroby v zemědělství, která má v čs. podmínkách dvě stránky, a to zvětšování plochy a zvětšování rozsahu výroby růstem intenzity. Cesty k velkovýrobě vedou prostřednictvím kooperace a slučování zemědělských podniků. Analyzují se rozdíly mezi kooperací a slučováním, jejich vývojové trendy. Uvádějí se příčiny rychlého slučování v porovnání s kooperačním úsilím. Plynou z ekonomické složitosti kooperačních vztahů s obtížnými formami jejich řízení a konečně i ze zájmů bezprostředně nadřízených řídicích orgánů. Uvádějí se rizika a úskalí slučování. Kooperace by bylo možné podpořit řešením statutárně právních otázek kooperujících podniků.

JANČOVÁ V., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchdol

Kooperační vztahy v rostlinné výrobě

Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 4—5, s. 325—332.

rostlinná výroba, kooperace, analýza výsledků

Analyzují se ty současné okolnosti v oblasti mechanizace rostlinné výroby, které vytvářejí objektivní podmínky pro rozvoj kooperačních vztahů. Rozebírají se příčiny, které jinak brzdí racionální využití výrobních prostředků v oblasti rostlinné výroby, a to: roztržitenost výroby, roztržitenost orné půdy, malý rozsah jednotlivých odvětví, který brání nasazení výkonných jednoúčelových strojů, rozdílnost ekonomické úrovně jednotlivých hospodářských jednotek, rozdílná strojová vybavenost atd. Rozebírají se formy kooperace v oblasti rostlinné výroby a její perspektivy.

POUŽITÍ EKONOMICKO-MATEMATICKÝCH METOD PŘI ŘÍZENÍ ZEMĚDĚLSTVÍ

Číslo 4 - 5 1974

MAXIMALIZACE ZISKU DÍLČÍCH SYSTÉMŮ SOCIALISTICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ DYNAMIZOVANÝMI LINEÁRNÍMI OPTIMALIZAČNÍMI MODELÝ

STANOVENÍ PROBLÉMU

K perspektivnímu plánování socialistických zemědělských podniků je třeba metod a modelů, které zahrnují časový aspekt reprodukčního procesu, dobu trvání jeho fází, stadií oběhu fondů a stupňovitých procesů a jejich specifické následnosti. To není možné při použití statických lineárních optimalizačních modelů. Pro tento účel však vyhovuje dynamizovaná lineární optimalizace, často nazývaná polyperiodní plánování (Kantorovič 1964; Kantorovič, Makarov 1965; Laščiak 1967; Kroll 1969; Hübner 1970; Kersten 1970; Badewitz 1970a a 1970b).

Na VI. sjezdu SED byl jako kritérium optimalizace pro národní hospodářství NDR formulován maximální přírůstek národního důchodu v určité materiální struktuře (Maier 1967). Socialistické podniky z mnoha úseků národního hospodářství nejlépe přispějí k dosažení tohoto národohospodářského cíle maximalizací svého zisku (Lange 1964; kolektiv autorů 1969a, s. 47). Proto se v dalším textu zkoumá, jak dalece dynamizované lineární optimalizační modely dílčích systémů socialistického zemědělství vyhovují cílovému zadání „Maximalizace zisku pro rychlé rozšíření reprodukce při plnění stanovených úkolů státního plánu.“¹⁾

Při zkoumání tohoto problému se neuvažuje:

- zjišťování časového faktoru ekonomického pokroku na národohospodářské úrovni (Nick 1965 a 1967; Müller 1970),
- rozdělování čistého důchodu ve složkách vlastních nákladů, přiděly výrobním fondům, odvody z čistého zisku, premiový fond a fond akumulace.

Pro jednoduchost se vychází z toho, že čistý zisk jako hodnotová forma nadvýrobku je totožný s podnikovým ziskem a že čistý zisk může sloužit výlučně akumulaci, rozšiřování výrobních fondů.

¹⁾ Vychází se z předpokladu, že socialistický podnik zná své úkoly v rámci národohospodářského plánu a všechna opatření k regulaci systému na více plánovacích let.

MODEL

Východním bodem našeho zkoumání je dynamizovaný lineární optimalizační model, jehož pomocí je možné stanovit program výroby, investic a financování²⁾ socialistického podniku (tab. I). Vyčlenění a zakládání peněžních fondů u socialistické obchodní banky se neuvažuje (Hübner 1970, Badewitz 1970a a 1970b). Model má tři různé třídy činností: činnosti výrobní, investiční a činnosti financování (použití vlastních prostředků a převzetí úvěru). Celé plánovací období je v modelu rozděleno na tři modelové periody (např. roky). Pro jednoduchost bylo upuštěno od dělení sfér základních a oběžných prostředků (Kersten 1970, Badewitz, 1970b). Prostředky nahospodařené v k -té periodě ($k = 1(1)p$) mohou být vynaloženy v $(k + 1)$ -té periodě znovu jak k financování materiálních oběžných prostředků a k zaplacení pracovních sil, tak i k financování investic. V modelu se kromě toho stanovuje, že:

- fondy pracovních sil a fondy materiálních oběžných prostředků nepůsobí neomezeně na úroveň výrobních činností,
- před zahájením plánovacího časového období nebyl převzat žádný úvěr,
- cirkulační akty nákup a prodej se uskuteční na začátku a na konci periody modelu,³⁾
- rozšíření základních fondů (investic), jakož i převzetí dlouhodobých úvěrů se uskutečňuje vždy na začátku modelové periody,
- nebudou převzaty žádné krátkodobé úvěry,
- existují jen náklady, které jsou lineárně závislé na rozsahu použití výrobních postupů a lineárně závislé na objemu základních fondů.

Za předpokladu, že nákup a prodej se uskutečňují na začátku a na konci period modelu, se současně má za to, že doba obratu materiálových oběžných prostředků činí jeden rok. K nákladům lineárně závislým na rozsahu použití výrobních postupů lze počítat materiálové a mzdové (pracovní) náklady. Často se označují jako proporcionální náklady. Náklady lineárně závislé na objemu základních fondů jsou odpisy, náklady na opravy závislé na čase, pojištění, daně, poplatky za základní fondy. Tyto náklady při pořízení určitého základního prostředku pro sledovaný dílčí systém stoupají nebo nabíhají skokem — nezávisle na využití základních fondů. Jsou tu proto označovány jako proměnlivé náklady nabíhající skokem (sprung-variable Kosten).

Uvedené podmínky slouží potom pro snadnější rozbor zadaných problémů. Později také je možné od nich upustit.

Symbole modelu:

- x_G — základní prostředky, které jsou k dispozici na začátku plánovacího období
- x_P^k — objem výrobních postupů, příp. odvětví v k -té periodě [$k = 1(1)p$]
- x_I^k — objem rozšíření, příp. doplnění základních fondů v k -té periodě
- x_E^k — rozsah opětného použití vlastních nahospodařených prostředků v k -té periodě
- x_K^k — rozsah převzetí určitého dlouhodobého úvěru v k -té periodě
- b — základní prostředky, které jsou k dispozici na začátku plánovacího období
- E — jednotková matice
- I^k — kapacity starých základních prostředků, které jsou ještě k dispozici na začátku k -té periody
- A^k — potřeba základních prostředků na jednotku výrobních postupů, příp. odvětví v k -té periodě

²⁾ Program výroby = druh, rozsah a místo výrobního odvětví, příp. postupu. Program investic = druh, rozsah, místo, čas, příp. časové období a doba provádění investic. Program financování = druh, rozsah, čas, příp. časové období a provádění opatření k financování (např. financování vlastními prostředky a různé úvěry).

³⁾ k formulaci libovolných časových bodů cirkulačních aktů viz Badewitz 1970a a 1970b

- J_l^k — rozšíření kapacit základních fondů v l -té periodě [$l = 1(1)p$] investicemi na začátku k -té periody
 d^k — plánované úkoly v k -té periodě
 D^k — výkony na jednotku výrobních postupů příp. odvětví ke splnění plánovaných úkolů v k -té periodě
 f — vlastní prostředky, které jsou k dispozici na začátku plánovacího období
 y_l — proměnlivé, skokem nabíhající náklady na začátku l -té periody na jednotku základních prostředků, které jsou k dispozici na začátku plánovacího období
 t_l^k — proměnlivé, skokem nabíhající náklady na začátku l -té periody na jednotku základních prostředků, pořízených na začátku k -té periody
 h^k — maximální objem dlouhodobých úvěrů, které je možno převzít na začátku k -té periody
 s^k — proporcionální náklady na jednotku výrobních postupů příp. odvětví v k -té periodě
 h^k — investiční náklady (příp. pořizovací náklady) na provedené investice (příp. pořízené základní prostředky) na začátku k -té periody
 l_l^k — plánované splátky a úroky na konci l -té periody z úvěrů přijatých na začátku k -té periody
 a^k — výnosy na jednotku výrobních postupů příp. odvětví v k -té periodě
 g^k — zisk na jednotku výrobních postupů příp. odvětví v k -té periodě při stanoveném stupni využití základních prostředků
 e — podílové proměnlivé, skokem nabíhající náklady na základní prostředky, které jsou k dispozici na začátku plánovacího období
 u^k — rozdíl mezi výnosy a proporcionálními náklady na jednotku výrobních postupů příp. odvětví v k -té periodě
 v^k — podílové proměnlivé, skokem nabíhající náklady na provedené investice (příp. pořízené základní prostředky) na začátku k -té periody
 w — časová hodnota základních prostředků, které byly k dispozici na začátku plánovacího období, na konci tohoto plánovacího období
 c^k — časová hodnota základních prostředků na konci plánovacího období, které byly pořízeny na začátku k -té periody
 r^k — zbývající dlužné částky na konci plánovacího období za dlouhodobé úvěry, převzaté na začátku k -té periody

Roztřídění základních prostředků tu nemá rozhodující význam. Má být předem dáno jako externí údaj mimo model⁴⁾ s maticemi E^k . Obsah omezení modelu bude znázorněn na omezeních 3. modelové periody.

Bilance základních fondů: výrobní kapacita starých základních fondů ($L^3 x_G$), které jsou ještě k dispozici na začátku 3. periody, a výrobní kapacita základních prostředků nově pořízených do začátku 3. periody ($J_3^1 x_{J^1} + J_3^2 x_{J^2} + J_3^3 x_{J^3}$) musí být nejméně tak velká jako potřeba základních prostředků ve 3. periodě ($A^3 x_p^3$).

Plánované úkoly: plánované úkoly (d^3) musí být splněny pomocí výroby ($D^3 x_p^3$).

Bilance vlastních prostředků: výnosy realizované na konci 2. periody ($a^2 x_p^2$) musí nejméně krýt splátky a úroky dlouhodobých úvěrů ($l_2^1 x_K^1 + l_2^2 x_K^2$), převzatých na začátku 1. a 2. periody, a proměnlivé, skokem nabíhající náklady (mimo odpisy⁵⁾), které vznikají v souvislosti se starými základními prostředky ($g_3 x_G$), jakož

⁴⁾ Tyto vnější údaje ovlivňují rozhodnutí. Nejsou však jím ovlivňovány. Naproti tomu vnitřní údaje jsou rozhodnutím určeny. Stanovují se uvnitř modelu (procesem modelování).

⁵⁾ vyčerpávající definicí odpisů se tu nelze zabývat (Badewitz 1970b)

2. perioda	bilance základních fondů	0	Δ	$-L^2$		$-J_2^1$		A^2 D^2	$-J_2^2$					
	plánované úkoly	d^2	Δ											
	bilance vlastních prostředků	0	Δ	Y_2	$-a^1$	t_2^1	L_1^1		t_2^2	1				
	objem úvěrů	k^2	Δ						h^2	-1				
	bilance finančních prostředků	0	Δ					s^2						
3. perioda	bilance základních fondů	0	Δ	$-L^3$		$-J_3^1$			$-J_3^2$			A^3 D^3	$-J_3^3$	
	plánované úkoly	d^3	Δ											
	bilance vlastních prostředků	0	Δ	Y_3		t_3^1	L_2^1	$-a^2$	t_3^2		L_2^2		t_3^3	1
	objem úvěrů	k^3	Δ										h^3	-1
	bilance finančních prostředků	0	Δ									s^3		-1
Účelové funkce	vlastní prostředky pro 4. periodu	0	Δ				L_3^1				L_3^2	$-a^3$		L_3^3 1
	maximalizace sumy zisku:													
	orientovaná na vlastní náklady	Z_1	=	0	g^1	0	0	g^2	0	0	0	g^3	0	0
	orientovaná na časové období	Z_2	=	$-e$ e	u^1	$-v^1$	0	u^2	$-v^2$	0	0	u^3	$-v^3$	0
	maximalizace sumy hodnot	Z_3	=	w	0	c^1	$-r^1$	0	c^2	0	$-T^{-2}$	0	c^3	$-T^{-3}$ 1

i investiční objekty ($t_3^1 x_{J^1} + t_3^2 x_{J^2} + t_3^3 x_{J^3}$). Rozdíl mezi výnosy a těmito výdaji je suma vlastních prostředků, která může — prostřednictvím činnosti „použití vlastních prostředků“ — sloužit financování výroby ($s^3 x_p^3$) a nových investic ($k^3 x_{J^3}$).

Objem úvěru: v tomto omezení se stanovuje maximální výše úvěru (k^3), který může být převzat.

Bilance finančních prostředků: suma vlastních prostředků propočtená v bilanci vlastních prostředků ($1 x_E^3$) a objem přijatého úvěru ($1 x_K^3$) musí odpovídat nejmeně potřebě prostředků k financování výroby ($s^3 x_p^3$) a investic ($k^3 x_{J^3}$).

Úvěr je svým obsahem zálohováním produktivních fondů (Nick 1967, s. 154). Podnik, který přijímá úvěr, může tak své fondy sloužící výrobě rozšířit k dřívějšímu časovému bodu a tím i zvětšit objem výroby. Při zajištění již jednou dosažené úrovně reprodukce přijetí úvěru ovlivňuje určitý předstih na nadvýrobky (čistý důchod, zisky), kterých se dosáhne teprve v pozdějších (modelových) periodách. Toto působení úvěrů se v modelu znázorňuje činností úvěrování. Prostředky, které jsou v důsledku úvěru k dispozici na začátku k -té periody na rozšíření produktivních fondů, musí v pozdějších periodách ve formě splátek z dílčího systému opět „vyplynout“ (viz úvěrové činnosti v tabulce).

Zahrnutí úkolů státního plánu do dynamizovaného lineárního optimalizačního modelu socialistického podniku nečiní žádné zvláštní obtíže, které by byly větší než při použití statického modelu. Proto se jimi nebudeme blíže zabývat.

MOŽNOSTI VYJÁDRĚNÍ CÍLOVÉHO ZADÁNÍ „MAXIMALIZACE ZISKU“

K vyjádření cílového zadání „Maximalizace zisku k rychlému rozšíření reprodukce při plnění stanovených úkolů státního plánu“ jsou při použití dynamizovaných lineárních optimalizačních modelů možné dvě různé účelové funkce:

1. maximalizace sumy zisku v celém plánovacím období,
2. maximalizace sumy fondů příp. sumy hodnot dílčího systému na konci plánovacího období.

Možnosti první účelové funkce jsou zřejmé, druhá musí být blíže zdůvodněna. Vyplývá ze skutečnosti, že v dynamizovaných lineárních optimalizačních modelech (proti modelům statickým) je možné uvažovat nebo zachytit rozšíření produktivních fondů v přímé závislosti na čistém důchodu, vytvořeném v předchozích periodách, a na jeho použití. Podle omezení uvedených v úvodu slouží nadvýrobek, vyrobený v jednotlivých periodách celého plánovacího období, výlučně akumulaci, tj. rozšíření výrobních fondů. Čistý důchod, vytvořený v k -té periodě, se jako hodnotová forma nadvýrobku použije v $(k + 1)$ -té periodě k rozšíření produktivních fondů. Suma hodnoty, vytvořená v oběhu fondů v rámci podniku, se použitím čistého důchodu příp. zisku jako prostředku akumulace zvýší. „Ve vztahu k hodnotě výrobních prostředků, které jsou v procesu koloběhu, neexistují žádné „úbytky“ nebo „ztráty“ (neuvažují-li se škody), nýbrž pouze „přírůstky“, a to v důsledku akumulace. Každá akumulace je zvětšení hodnoty výrobních fondů o stejnou absolutní částku“ (Nick 1967, s. 98 a 99). Zisk dosažený v k -té periodě je předpokladem akumulace, rozšíření fondů v $(k + 1)$ -té periodě. Suma fondů příp. suma hodnot dílčího systému na konci plánovacího období je výsledkem rozšíření fondů ve všech periodách plánovacího období. První účelovou funkcí se zjišťuje předpoklad k rozšíření produktivních fondů a druhou účelovou funkcí výsledek ročního rozšíření fondů na konci plánovacího období. První účelovou funkcí se maximalizuje suma ročních přírůstků hodnot a druhá funkce maximalizuje sumu, vycházející z počátečního stavu podnikových fondů příp. hodnot a z těchto přírůstků hodnot během celého plánovacího období.

Maximalizace sumy fondů příp. hodnot dílčího systému na konci plánovacího období zahrnuje maximalizaci sumy zisku v celém plánovacím období, neboť maximální sumu fondů příp. hodnot dílčího systému na konci plánovacího období lze dosáhnout jen pomocí maximalizace přírůstků hodnot, tedy čistého důchodu příp. zisku v modelových periodách po sobě následujících.

ÚČELOVÁ FUNKCE „MAXIMALIZACE SUMY ZISKU ...“

U účelové funkce „maximalizace sumy nebo masy zisku...“ se vyskytují dvě varianty:

a) maximalizace sumy zisku při vnějším (externím) zjišťování vlastních nákladů na jednotku výrobních činností²⁾,

b) maximalizace sumy zisku vnitřním (interním) zjišťováním vlastních nákladů na jednotku výrobních činností.

Obě tyto účelové funkce se liší zejména v posuzování odpisů, v přenášení hodnoty základních prostředků na vyrobené produkty a ve všech ostatních nákladech nabíhajících skokem. Ve vyjádření proporcionálních nákladů a výnosů se obě účelové funkce vzájemně neliší. Tyto „faktory“ zisku jsou u obou účelových funkcí zahrnuty v koeficientech výrobních činností.

Metoda orientovaná na vlastní náklady

Při použití účelové funkce a) se v koeficientech účelové funkce pro výrobní činnosti vyazuje zdánlivý zisk na jednotku výrobních postupů příp. odvětví v rámci příslušné modelové periody (Kersten 1970). Koeficienty účelové funkce investičních činností (aktivit) se pak rovnají nule (viz tabulku). Investiční náklady se váží na výrobní činnosti prostřednictvím odpisů.

Pro zjištění stanoveného zisku musí být před výpočtem modelu známy vlastní náklady na jednotku výrobních postupů příp. odvětví a musí být tedy určeny mimo model. Postupuje se při tom jako při kalkulaci vlastních nákladů. Metoda stanovení koeficientů této účelové funkce se tu proto označuje jako metoda orientovaná na vlastní náklady. Při použití této metody se celková hodnota základních prostředků, přenesená na výrobky během plánovacího období, rozděluje na jednotlivé modelové periody: modelovým periodám příp. jednotlivým rokům se přiřazují kvóty odpisů. Poté se (roční) kvóty odpisů rozdělí na jednotky výrobků, které se mají vyrobit v rámci příslušné modelové periody. To znamená, že se zjišťují odpisy na jednotku výrobních činností k -té periody. Analogicky se na jednotku výrobních činností „rozdělí“ i ostatní, skokem nabíhající náklady.

Tato metoda orientovaná na vlastní náklady si při formulaci dynamizovaných lineárních optimalizačních modelů vyžaduje dva předpoklady:

1. lineární časově závislé odpisy,

2. správnou volbu stupně využití základních prostředků, aniž je znám optimální vývoj dílčího systému.

Pomocí dynamizovaného lineárního optimalizačního modelu se má také mimo jiné určit doba (okamžik) investic. Proto se pro určitý investiční objekt v každé modelové periodě formuluje investiční činnost. Protože při regresivním a progresivním způsobu odpisu jsou odpisové kvóty pro určitý základní prostředek od periody k periodě rozdílné, musely by se také odlišovat koeficienty účelové funkce výrobních činností v periodách po sobě jdoucích a při stejném využití a stejném objemu výkonů základních

²⁾ Jednotkou výrobních činností může být jednotka výroby i jednotka výroby (vlastní náklady na jednotku produkce nebo vlastní náklady na jednotku nejdůležitějších výrobních prostředků).

prostředků. Výpočet různých koeficientů účelové funkce však nelze provést, neboť doba investic není známa, nýbrž se má teprve propočítat. Zjišťování zisků na jednotku výrobních činností v periodách za sebou jdoucích předpokládá proto konstantní zatížení odpisy na jednotku výrobních činností.

Zejména negativně musí být posuzován druhý uvedený předpoklad. Vztažení všech proměnlivých, skokem nabíhajících nákladů na jednotku výrobních činností předpokládá vždy přijmout za daný určitý stupeň využití základních prostředků. To však často znamená, nezávisle na přijatém stupni využití (např. 80 % nebo 100 %), že podstatná část žádaných optimalizačních výsledků, a to optimální využití k výběru daných investičních objektů v modelových periodách po sobě jdoucích, se považuje za předem známou.

Kromě toho se při použití účelové funkce a) neodráží ekonomický tlak na co možná nejvyšší využití základních fondů, existujících v dílčím systému k maximalizaci sumy zisku v modelu — nezávisle na postupech řešení (celočíslných nebo smíšených). Při jejím použití vznikají v modelu — nezávisle na jím zjištěném využití investičních objektů na jednotku výrobních činností — stále stejné proměnlivé, skokem nabíhající náklady (odpisy, náklady na opravy závislé na faktoru času, daně, pojištění, poplatky). Zatížení výrobních činností (na jednotku) proměnlivými, skokem nabíhajícími náklady závisí v rozhodující míře na stanoveném stupni využití základních prostředků mimo model, které byly k dispozici na začátku plánovacího období a které byly pořízeny nově během plánovacího období. Ve skutečnosti se však při rostoucím využití základních prostředků zatížení jednotky výrobku, příp. výroby proměnlivými, skokovými náklady snižuje.

Metoda orientovaná na časové období

Při použití účelové funkce b) se v podstatě stanovení vlastních nákladů na jednotku výrobku příp. výroby nebo na jednotku výrobních činností jednotlivých modelových period pro maximalizaci sumy zisku obchází. Ke stanovení koeficientů účelové funkce výrobních činností se od výnosů odečítají proporcionální náklady, které lineárně závisí na úrovni těchto činností. V koeficientech účelové funkce investičních činností a činností „použití starých základních prostředků, které jsou k dispozici“ je však třeba formulovat proměnlivé, skokem nabíhající náklady, které připadají na jednotku těchto činností, v rámci celého plánovacího období (podílové proměnlivé, skokem nabíhající náklady). Jde však přitom o to, že v koeficientech účelové funkce investičních činností a činností „použití starých základních prostředků, které jsou k dispozici“ se zahrnují jen náklady působící v rámci plánovacího období. V koeficientech účelové funkce investičních činností se tím (kromě jiných proměnlivých, skokem nabíhajících nákladů) zachytí rozdíl mezi hrubou hodnotou základního prostředku a jeho hodnotou na konci vymezeného plánovacího období, a to jako podílová suma odpisů. Pokud byl určitý základní prostředek k dispozici již před začátkem plánovacího období a doba jeho využití (životnost) zasahuje ještě přes plánovací období, tvoří podílovou sumu odpisů rozdíl dvou časových hodnot, hodnoty na začátku a hodnoty na konci vymezeného plánovacího období.

Účelová funkce b) k maximalizaci sumy zisku je proti účelové funkci a) charakterizována především tím, že obchází mimo model provedené rozdělení difference mezi hrubou hodnotou (Bruttowert) a hodnotou v daném časovém bodě příp. mezi dvěma časovými hodnotami podílové sumy odpisů na modelové periody (= kvóty odpisů) a v rámci modelových period na jednotku výrobku příp. výroby nebo na jednotku výrobních činností (= zatížení odpisy). Zatížení výrobních činností (na jednotku) probíhá uvnitř modelu. Účelová funkce b) k maximalizaci sumy zisku se proti účelové funkci a) vyznačují tím, že simultánně uvažuje celkové plánovací období. Metoda ke zjišťování jejích koeficientů se tu proto označuje jako metoda časově orientovaná (orientovaná na časové období).

Simultánním posuzováním celého plánovacího období se vyloučí příp. alespoň oslabí nedostatky účelové funkce a) k maximalizaci sumy zisku, které byly uvedeny na str. 45. Využití investičních objektů není třeba „a priori“ pokládat za známé. Při použití celočíselných postupů řešení (např. simplexové metody) se v modelu odráží ekonomická nutnost ke stejnoměrnému využití základních prostředků po víceleté období; stejně tak se vyjadřuje při použití smíšených postupů řešení (úrovně investičních činností jsou jako diskrétní proměnné) ekonomický tlak na dosažení rovnoměrného zlepšení ve využití prostředků ve všech letech²⁾ Badewitz 1970b).

ÚČELOVÁ FUNKCE „MAXIMALIZACE SUMY FONDŮ, PŘÍP. HODNOT...“

Suma fondů příp. v nich materializovaná suma hodnot dílčího systému na konci plánovacího období vyplývá z hodnot základních fondů, které jsou k dispozici k danému časovému bodu, z materiálových oběžných fondů, ze zboží a peněžních fondů. V účelové funkci „maximalizace sumy fondů, příp. hodnot...“ musí být proto formulován čas, časové hodnoty w základních prostředků, které jsou k dispozici na začátku plánovacího období, a časové hodnoty c^k základních prostředků na konci plánovacího období, které byly pořízeny na začátku k -té periody: tyto časové hodnoty je třeba uvažovat (viz tabulku) v koeficientech účelové funkce činností „použití existujících starých základních prostředků“ a investičních činností.

Materiálové oběžné fondy, zboží a peněžní fondy jsou na konci plánovacího období — při omezeních, daných v této práci s ohledem na čas cirkulačních aktů — reprezentovány výnosy, docílenými v poslední periodě plánovacího období. Protože tyto výnosy ($a^3 x_p^3$) slouží po odečtení splátek a úroků za úvěry ($l_3^1 x_K^1 + l_3^2 x_K^2 + l_3^3 x_K^3$) na krytí výdajů v době následující po plánovacím období sledovaném v modelu, je účelné je shrnout pomocí dodatečného omezení a dodatečné činnosti „vlastní prostředky pro $(p+1)$ -tou periodu“ a tak je přenést do účelové funkce (viz tabulku). Této omezující podmínky a této činnosti není třeba u účelové funkce „maximalizace sumy zisku...“

Přijetím úvěru se dočasně zvýší v koloběhu podnikových fondů pevně vázaná hodnota, a to nad míru vyrobených nadvýrobků. Úvěr musí být — při vytvoření jednou dosažené úrovně reprodukce — splacen z později vytvořených (vyrobených) nadvýrobků. Tím se tedy při použití účelové funkce „maximalizace sumy fondů, příp. hodnot...“ zjišťují jen uvnitř dílčího systému vytvořené (nahospodařené) přírůstky hodnot, takže zbývající dlužné částky r^k , vyplývající z povinnosti splatit přijatý dlouhodobý úvěr, se musí v rámci modelu od hodnoty účelové funkce odečíst.

Tato formulace úvěrových činností a účelové funkce „maximalizace sumy fondů, příp. hodnot...“ zajišťuje, že objem úvěru, který je maximálně k dispozici v k -té periodě, může být dílčím systémem plně využit, přičemž suma fondů příp. hodnot dílčího systému se zvyšuje jen o zaplacené částky z prostředků nahospodařených během plánovacího

²⁾ Degrese vlastních nákladů mohou v polyperiodních systémech vznikat jednak stejnoměrným zlepšováním využití základních prostředků ve všech letech, jednak vyrovnáním stupně využití určitého základního prostředku v různých letech. Při aplikaci celočíselných postupů řešení je v účelové funkci b) k maximalizaci sumy zisku zahrnuta do modelu druhá degrese vlastních nákladů. Pokud je např. určitý základní prostředek v k -té periodě využit, zůstává potom suma odpisů během celého plánovacího období stejná, i když se jeho využití v dalších obdobích jeho životnosti (postupně) zlepšuje, přičemž se jeho využití rovná stupni využití v k -té periodě. Podílové náklady na odpisy za využívaný základní prostředek v k -té periodě bez dalšího naběhnou. To znamená, že rovnoměrné využití, zvýšení výroby v ostatních periodách nevyžaduje žádné dodatečné odpisy. Zisk v důsledku tohoto vyrovnání nebo rovnoměrného využití stoupá rychleji než výroba. Při maximalizaci zisku se proto také vyjadřuje v modelu tlak (ekonomická nutnost) na rovnoměrné využití určitého základního prostředku ve více periodách.

období. Zbylé dlužné částky, odečtené uvnitř modelu od hodnoty účelové funkce, jsou tou částí úvěru, kterou — při zajištění jednou dosažené úrovně — je třeba splatit z nadvýrobků (čistého důchodu, zisku), který bude vytvořen teprve ke konci plánovaného období.

Maximalizace sumy fondů příp. hodnot dílčího systému na konci plánovaného období znamená tak maximalizaci:

- sumy časových hodnot základních prostředků plus,
- výnosy poslední plánovací periody minus,
- zbývající dlužné částky za dlouhodobé úvěry.

Rozdíly mezi účelovou funkcí „maximalizace sumy zisku...“ a účelovou funkcí „maximalizace sumy fondů, příp. hodnot...“ jsou z technického hlediska modelování zřejmě zejména při výpočtu koeficientů účelové funkce výrobních a investičních činností. Zatímco u první účelové funkce není v koeficientech účelové funkce výrobních činností formulován ani zdánlivý zisk (metoda orientovaná na vlastní náklady), ani rozdíl vyplývající z výnosů a proporcionálních nákladů (metoda orientovaná na časové období), jsou tyto koeficienty u druhé účelové funkce rovny nule.²⁾ Při použití varianty b) první účelové funkce (metoda orientovaná na časové období) se v koeficientech účelové funkce investičních činností zjišťuje společně jak rozdíl mezi hrubou hodnotou základních prostředků, tak i jejich časovou hodnotou na konci plánovacího období. Ve stejných koeficientech druhé účelové funkce musí být naproti tomu časová hodnota uvažována samostatně. Při použití druhé účelové funkce zatěžuje hrubá hodnota investičních objektů pouze bilanci finančních prostředků modelu. Při formulaci této účelové funkce se neuvažuje.

HODNOCENÍ ÚČELOVÝCH FUNKCÍ

Účelová funkce „maximalizace sumy zisku...“ má v obou variantách dva základní nedostatky: chybně ukazuje efektivnost základních prostředků, jejichž doba životnosti (použití) přesahuje konec plánovacího období, a působení dlouhodobých úvěrů, jejichž návratnost končí mimo plánovací období.

Doba životnosti určité části investičního objektu, který byl předmětem volby v rámci plánovacího období, bude vždy přesahovat konec tohoto plánovacího období. Všechny investiční objekty, kterých se to týká, zatěžují tak finanční fondy, speciálně investiční fond k -té periody (viz omezení bilance finančních prostředků) celkovými investičními příp. pořizovacími náklady, přičemž při přenášení jejich hodnoty na vyráběné produkty není v modelu zahrnuta celá doba životnosti základního prostředku, nýbrž jen její část. Hodnota, vázaná prostřednictvím investic v těchto základních prostředcích, může být tedy z části přenesena na vyráběné produkty teprve v době, která se v modelu neuvažuje. Proto proti celkovým investičním příp. pořizovacím nákladům v k -té periodě stojí v modelu maximalizujícím sumu zisku v celém plánovacím období jen výsledky výroby z části doby životnosti.²⁾

Na tom nic nemění skutečnost, že v účelových funkcích k maximalizaci zisku je formulována jen podílová suma odpisů z investičních příp. pořizovacích nákladů, působících na náklady v rámci plánovacího období (viz str. 45—46). Avšak v bilanci finančních prostředků modelu je třeba nutně brát v úvahu celkové pořizovací příp. investiční náklady a ne jen podílovou sumu odpisů. Jinak se možnosti rozšíření produktiv-

²⁾ Rozdíly vyplývající z výnosů a proporcionálních nákladů se při použití druhé účelové funkce zjišťují v soustavě omezení (omezujících podmínek) modelu. Zvyšuje hodnotu účelové funkce, ale nepřímo, prostřednictvím investičních činností

ních fondů pomocí vlastních nahospodařených prostředků a pomocí úvěrů znázorní v modelu nesprávně.

Efektivnost investic je v modelu maximalizujícím masu zisku o to menší, čím delší je zálohovaná doba, která nemůže být v modelu znázorněna. Pořízení krátkodobých základních prostředků a zejména materiálových oběžných prostředků se pomocí těchto účelových funkcí — s přiblížením jejich opotřebení nebo spotřeby ke konci plánovacího období — vyjadřuje daleko výhodněji než pořízení základních prostředků s dlouhodobou životností.

Pokud doba návratnosti dlouhodobého úvěru končí mimo plánovací období, splácí se v modelu pouze část objemu úvěru. Nesplacená část úvěru je o to větší, čím delší je doba splatnosti úvěru mimo plánovací období. Přijetí určitého dlouhodobého úvěru (s danou dobou návratnosti a stanovenými ročními splátkami) se musí proto v modelu projevat o to příznivěji, čím pozdější je doba jeho splatnosti, která je mimo plánovací období, tj. čím pozdější je návratnost úvěru. Přijetí úvěru nepůsobí jen jako předstih nebo záloha na později vyrobený nadvýrobek, nýbrž — alespoň částečně — jako subvence.

Účelové funkce „maximalizace sumy fondů, příp. hodnot...“ nemá tento negativní vedlejší účinek účelové funkce „maximalizace sumy zisku...“. Jak efektivnost investičních objektů, tak i účinek úvěru jsou tu uvedeny správně. Celková doba životnosti všech investičních objektů není při použití účelové funkce „maximalizace sumy fondů, příp. hodnot...“ v modelu rovněž zahrnuta, avšak v investičních činnostech — při použití této účelové funkce — je uvedena naproti hrubé hodnotě základních prostředků (pořizovací, příp. investiční náklady), hodnotě přenesené na výrobky během plánovacího období (podílová suma odpisů) a časové hodnotě na konci plánovacího období. Podílová suma odpisů se spolu realizuje s prodejem vyrobených výrobků ve výnosu ($a^k \cdot x^k$).

Také dlouhodobé úvěry, jejichž návratnost končí mimo plánovací období, nemohou při použití účelové funkce „maximalizace sumy fondů příp. hodnot...“ působit jako subvence. Neboť část úvěru, nesplacená během plánovacího období, se od hodnoty účelové funkce v rámci modelu odečítá ve formě zbývajících dlužných částek. Zvýšení hodnoty vázané ve výrobních fondech v důsledku přijetí úvěru v k -té periodě má protipoložku ve splátkách během plánovacího období a ve zbývajících dlužných splátkách (splátky mimo plánovací období).

Účelová funkce „maximalizace sumy fondů příp. hodnot...“ zahrnuje maximalizaci sumy zisku během plánovacího období a nemá negativní vedlejší účinky účelové funkce „maximalizace sumy zisku...“. Proto je třeba k vyjádření cílového zadání „Maximalizace zisku pro rychlé rozšíření reprodukce při plnění stanovených úkolů státního plánu“ dát v dynamizovaných lineárních optimalizačních modelech přednost účelové funkci „maximalizace sumy fondů příp. hodnot...“

SOUHRN

Cílové zadání „maximalizace zisku pro rychlé rozšíření reprodukce při plnění stanovených úkolů státního plánu“ lze při použití dynamizovaných lineárních optimalizačních modelů vyjádřit pomocí dvou různých účelových funkcí. Účelová funkce „maximalizace sumy zisku...“ ukazuje efektivnost investic a působení úvěrů nesprávně. Měla by být proto dána přednost účelové funkci „maximalizace sumy fondů příp. hodnot...“, která v sobě zahrnuje maximalizaci sumy zisku.

²⁾ Hodnota základního prostředku s dobou životnosti 10 let, pořízeného v předposledním roce plánovacího období, se — při daném konstantním přenášení hodnoty za rok — v modelu přenese na vyrobené výrobky pouze z 20 %. Proti pořizovacím nákladům stojí v modelu jen výrobní výsledky z jedné pětiny doby životnosti.

Literatura

- BADEWITZ S., 1970a, Dynamisierte lineare Optimierungsmodelle (Dynamizované lineární optimalizační modely). Forstschrittsberichte der Landwirtschaft, DAL, Berlin.
- BADEWITZ S., 1970b, Dynamisierte lineare Optimierungsmodelle für Teilsysteme der sozialistischen Landwirtschaft (Dynamizované lineární optimalizační modely pro dílčí systémy socialistického zemědělství). Kühn-Archiv.
- HÜBNER B., 1970, Untersuchungen zur Erfassung des zeitlichen Aspektes in linearen Optimierungsmodellen der Perspektivplanung (Výzkumy ke zjišťování časového aspektu v lineárních optimalizačních modelech perspektivního plánování). Disertace, Universität Halle/S.
- KANTOROWITSCH L. W., 1964, Ein dynamisches Modell der optimalen Planung (Dynamický model optimálního plánování). Sowjetwissenschaften, Gesellschaftswissenschaftliche Beiträge. Verlag und Fortschritt, sešit 7, s. 707-723.
- KANTOROWITSCH L. W., MAKAROW W. L., 1967, Optimale Modelle der Perspektivplanung (Optimální modely perspektivního plánování). In: Nemtschinow, Kantorowitsch u. a.: Die Anwendung der Mathematik bei ökonomischen Untersuchungen. Verlag Die Wirtschaft, Berlin.
- KERSTEN U., 1970, Modelle zur optimalen Entwicklung von sozialistischen Landwirtschaftsbetrieben über mehrere Zeitspannen (Modely optimálního rozvoje socialistických zemědělských podniků ve více časových obdobích). Závěrečná zpráva. Sektion Tierproduktion und Veterinärwesen der Humboldt-Universität, Berlin.
- KROLL H., 1969, Ein lineares Mehrproduktionsoptimierungsmodell (MPOM) für die zentrale staatliche Planung (Lineární optimalizační model na růst výroby pro centrální státní plánování). Disertace. Karl-Marx-Universität, Leipzig.
- LANGE O., 1964, Das Prinzip der wirtschaftlichen Rationalität, Ökonomie und Praxiologie (Zásada hospodářské racionality, ekonomie a praxeologie). Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, sv. 120, sešit 2, s. 193-242. J. C. B. Mohr (Paul, Siebeck), Tübingen.
- LASČIAK A., 1967, Modellierung und Lösung dynamischer Aufgaben der linearen Optimierung vom Typ Kantorowitsch und Wagner (Modelování a řešení dynamických úloh lineární optimalizace typu Kantoroviče a Wagnera). Planung und Leitung der Volkswirtschaft, sešit 11, Verlag Die Wirtschaft, Berlin.
- MAIER H., 1967, Ökonomische Rationalität, Wertgesetz und volkswirtschaftliches Nutzeffektskriterium (Ekonomická racionalita, zákon hodnoty a kritérium národohospodářské efektivity). Wirtschaftswissenschaft, 15, č. 2, s. 179-197.
- MÜLLER E., 1970, Die Bewertung des Zeitfaktors in der volkswirtschaftlichen Modellierung (Hodnocení časového faktoru v národohospodářském modelování). Wirtschaftswissenschaft, 18, č. 5, s. 730-745.
- NICK H., 1965, Zins-Mass und Geldausdruck der Aufwandsart Fondsvorschuss (Úroková míra a peněžní vyjádření druhu nákladu: zálohování fondů). Wirtschaftswissenschaft, 13, č. 5, s. 709-731.
- NICK H., 1967, Technische Revolution und Ökonomie der Produktionsfonds (Technická revoluce a ekonomie výrobních fondů). Dietz Verlag, Berlin.
- Kolektiv autorů, 1969a, Operationsforschung in der sozialistischen Wirtschaft (Operační výzkum v socialistické ekonomice). Dietz Verlag, Berlin.
- Kolektiv autorů, 1969b, Politische Ökonomie des Sozialismus und ihre Anwendung in der DDR (Politická ekonomie socialismu a její uplatnění v NDR). Dietz Verlag, Berlin.

Dr. S. Badewitz, Univerzita M. Luthera, Halle

Svoboda K.: K 25. výročí vzniku jednotných zemědělských družstev .	205
Kabrhel J.: 25 let budování čs. družstevního zemědělství .	207
Kunc J.: Úloha a vývoj JZD v procesu dalšího rozvoje zemědělství a socialistické společnosti .	215
Kurský L.: Rozvoj koperačních vztahů JZD .	221
Choma D.: Efektivnost výroby v JZD .	231
Svoboda K.: Vývoj produktivity práce v porovnání s vývojem odměn za práci v JZD .	247
Ševčík J., Hudák J., Hrmo V.: Vývoj a další možnosti organizace řízení a systému odměňování na JRD .	259
Hurta J.: Diferenciace v ekonomickém rozvoji JZD .	267
Bobařa J.: Vplyv hlavních intenzifikačních faktorů na ekonomickou diferenciáciu JRD .	281
Čalkovský S., Kolář J.: 25 let vývoje produktivity živé práce v rostlinné výrobě JZD .	293
Grolig A.: Rozvoj socializace zemědělství v Jihomoravském kraji .	307
Suchý Č.: Kooperace a slučování při vytváření velkovýrobních forem .	317
Jančová V.: Kooperační vztahy v rostlinné výrobě .	325
Špirk L.: Kooperace a slučování JZD v současném období rozvoje koncentrace a specializace .	333

Přílohy

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Materiálně technická základna zemědělství — Výstavba zemědělských meliorací, jejich využití a efektivnost)

Použití ekonomicko-matematických metod při řízení zemědělství

(Maximalizace zisku dílčích systémů socialistického zemědělství dynamizovanými lineárními optimalizačními modely)

СОДЕРЖАНИЕ

Свобода К.: К 25-летию возникновения Единых сельскохозяйственных кооперативов .	205
Кабржел Я.: 25 лет созидания чехословацкого кооперативного хозяйства .	207
Кунц Я.: Роль и развитие ЕСХК в процессе дальнейшего развития сельского хозяйства в социалистическом обществе .	215
Курски Л.: Развитие кооперативных отношений в ЕСХК .	221
Хома Д.: Эффективность производства в ЕСХК .	231
Свобода К.: Развитие производительности труда по сравнению с развитием оплаты труда в ЕСХК .	247
Шевчик Ю., Гудак Й., Грмо В.: Развитие и дальнейшие возможности организации руководства и системы оплаты труда в ЕСХК .	259
Гурта Й.: Различия в экономическом развитии ЕСХК .	267
Бобаля Ю.: Влияние главных факторов интенсификации на экономическую дифференциацию ЕСХК .	281
Чалковски С., Коларж Й.: 25 лет развития производительности живого труда в растениеводстве ЕСХК .	293
Гролит А.: Развитие социализации сельского хозяйства в Южноморавском крае .	307
Суши Ч.: Кооперирование и объединение при образовании промышленных форм .	317
Янчова В.: Кооперативные отношения в растениеводстве .	325
Шпирк Л.: Кооперация и объединение ЕСХК в настоящий период развития концентрации и специализации .	333

П р и л о ж е н и я

Статистические обзоры о зарубежном и чсл. сельском хозяйстве (Материально-техническая база сельского хозяйства — Строительство с/х мелиораций, их использование и эффективность)

Применение экономическо-математических методов при управлении сельским хозяйством (Максимализация прибыли от частных систем соц. сельского хозяйства с помощью динамизированных линейных оптимизационных моделей)

CONTENTS

Svoboda K.: 25th Anniversary of Establishing Agricultural Co-operatives .	205
Kabrhel J.: 25 Years of the Building up of Czechoslovak Co-operative Agriculture .	207
Kunc J.: The Purpose and the Development of Agricultural Co-operatives in the Process of Further Development of the Agriculture of Socialist Society .	215
Kurský L.: The Development of the Co-operative Relations of Agricultural Co-operatives .	221
Choma D.: Effectiveness of Production in Agricultural Co-operatives .	231

Svoboda K.: Development of Labour Productivity as Compared with the Work Reward Development in Agricultural Cooperatives	247
Ševčík J., Hudák J., Hrmó V.: The Development and the Further Possibilities of the Organization of the Management and the System of Rewarding at Agricultural Co-operatives	259
Hurta J.: Differentiation in the Economic Development of Agricultural Co-operatives	267
Bobala J.: The Effect of Major Intensification Factors on Economic Differentiation of Agricultural Co-operatives	281
Čalkovský S., Kolář J.: 25 Years of the Development of the Productivity of Live Work in the Crop Production of Agricultural Co-operatives	293
Grolig A.: Progress of Socialist Agriculture in the South-Moravian Region	307
Suchý Č.: Co-operation and Merging in the Establishing of Large-scale Production Forms	317
Jančová V.: Co-operative Relations in Crop Production	325
Špírk L.: Co-operation and Merging of the Agricultural Co-operatives in the Present Era of Progressing Production Concentration and Specialization	333
Supplements	
Statistical Surveys of Czechoslovak and Foreign Agriculture (Material-technological Basis of Agriculture — Building up of Agricultural Ameliorations, their Utilization and Effectivity)	
Application of Economic-mathematical Methods in Agricultural Management (Yield Maximalization of Partial Systems of Socialist Agriculture by Means of Dynamical Linear Optimization Models)	

INHALT

Svoboda K.: Zum 25. Jahrestag der Gründung der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften	205
Kabrhel J.: 25 Jahre Aufbau der tschechoslowakischen genossenschaftlichen Landwirtschaft	207
Kunc J.: Aufgabe und Entwicklung der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften im Prozeß der weiteren Entfaltung der Landwirtschaft in der sozialistischen Gesellschaft	215
Kurský L.: Entwicklung der Kooperationsbeziehungen zwischen den Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften	221
Choma D.: Produktionseffektivität in den LPG	231
Svoboda K.: Entwicklung der Arbeitsproduktivität im Vergleich zur Entwicklung der Arbeitsbelohnung in LPG	247
Ševčík J., Hudák J., Hrmó V.: Entwicklung und weitere Möglichkeiten der Organisation der Betriebsleitung und das System der Vergütung in Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften	259
Hurta J.: Differenzierung in der ökonomischen Entwicklung der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften	267
Bobala J.: Einfluß der Hauptintensivierungsfaktoren auf die ökonomische Differenzierung der LPG	281
Čalkovský S., Kolář J.: 25 Jahre der Entwicklung der Produktivität der lebendigen Arbeit in der pflanzlichen Produktion der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften	293
Grolig A.: Entwicklung der landwirtschaftlichen Sozialisierung im Südmährischen Bezirk	307
Suchý Č.: Kooperation und Zusammenlegung der Betriebe bei der Bildung von Großproduktionsformen	317
Jančová V.: Kooperationsbeziehungen in der pflanzlichen Produktion	325
Špírk L.: Kooperation und Vereinigung der LPG in der gegenwärtigen Entwicklungsperiode der Konzentration und Spezialisierung	333
Beilagen	
Statistische Übersichten über die tschechosl. und ausländische Landwirtschaft (Materiell-technische Grundlage der Landwirtschaftlichen Meliorationen, ihr Einsatz und Effektivität)	
Einsatz der ökonomisch-mathematischen Methoden bei der Leitung der Landwirtschaft (Gewinnmaximierung der Teilsysteme der sozialistischen Landwirtschaft durch dynamisierte lineare Optimierungsmodelle)	

Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS — ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Lze též objednat u každé pošty i poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — ústřední expedice tisku, oddělení vývozu tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Vytiskl MÍR, novinářské závody, n. p., závod 6, Legerova ulice 22, 120 00 Praha 2.

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o československém a zahraničním zemědělství

PŘÍLOHA ČÍSLA 4-5 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

ČÍSLO

4-5

1974

MATERIÁLNĚ TECHNICKÁ ZÁKLADNA ZEMĚDĚLSTVÍ

Vývoj základních prostředků v zemědělství ČSSR k 31. 12.
(v cenách roku 1967)

Rok		Hodnota základních prostředků v zemědělství v mil. Kčs		Podíl strojů a zařízení na hodnotě ZP v %	Podíl zemědělství na výrobních ZP národního hospodářství v %	Vybavenost pracovníků základními prostředky v zemědělství v Kčs	
		celkem	v tom				
			budovy a stavby				stroje a zařízení
1948		43 743	36 409	7 334	16,8	13,1	19 389
1950		45 116	37 382	7 734	17,1	12,9	21 758
1955		52 810	42 632	10 178	19,3	12,5	26 906
1960		71 103	55 744	15 359	21,6	13,4	46 678
1961		75 885	59 081	16 804	22,1	13,6	53 257
1962		80 493	62 252	18 241	22,7	13,7	58 612
1963		84 952	65 331	19 621	23,1	13,8	62 859
1964		90 263	69 455	20 808	23,1	13,9	67 965
1965		94 986	72 951	22 035	23,2	14,1	73 395
1966		96 658	74 666	21 992	22,8	13,9	76 231
1967		103 211	79 393	23 818	23,1	14,3	81 446
1968		107 910	82 933	24 977	23,1	14,3	87 457
1969		112 517	86 340	26 177	23,3	14,2	92 461
1970		119 111	91 237	27 874	23,4	14,2	97 899
1971		125 650	95 846	29 804	23,7	14,2	103 976
1972		132 684	101 093	31 591	23,8	14,3	117 746
Indexy	1972 1948	303,3	277,7	430,7	×	×	607,3
	1972 1970	111,4	110,8	113,3	×	×	120,3

Vývoj provedených investičních prací a dodávek do zemědělství ČSSR v porovnání s výrobní sférou národního hospodářství
(v cenách k 1. 1. 1967)

Rok, období	Investice do výrobní sféry národního hospodářství v mil. Kčs			Z investic do vý- robní sféry NH připadá v % na		Investice do zemědělství v mil. Kčs			Z investic do země- dělství připadá v % na		Podíl zemědělství na investičních pracích ve výrobní sféře NH v %
	celkem	v tom		stavební práce	stroje a zařízení	celkem	v tom		stavební práce	stroje a zařízení	
		stavební práce	stroje a zařízení				stavební práce	stroje a zařízení			
1948	8 295	5 430	2 865	65,5	34,5	511	470	41	92,0	8,0	6,2
1950	13 627	8 038	5 589	59,0	41,0	1 452	1 041	411	71,7	28,3	10,7
1955	19 418	11 697	7 721	60,2	39,8	4 111	2 915	1 196	70,9	29,1	21,2
1960	41 338	24 023	17 315	58,1	41,9	9 283	6 482	2 801	69,8	30,2	22,5
1965	46 866	24 547	22 319	52,4	47,6	8 274	5 071	3 203	61,3	38,7	17,7
1970	61 845	31 040	30 805	50,2	49,8	8 813	5 413	3 400	61,4	36,8	14,3
1971	65 786	33 468	32 318	50,9	49,1	9 283	5 688	3 595	61,3	38,7	14,1
1972	70 445	36 884	33 561	52,4	47,6	10 179	6 001	4 178	59,0	41,0	14,5
1948 – 1950	33 143	20 206	12 937	61,0	39,0	3 042	2 254	788	74,1	25,9	9,2
1951 – 1955	93 013	57 391	35 622	61,7	38,3	15 302	12 393	2 909	81,0	19,0	16,5
1956 – 1960	156 882	92 278	64 604	58,8	41,2	35 433	25 568	9 865	72,2	27,8	22,6
1961 – 1965	217 302	119 260	98 042	54,9	45,1	41 994	27 033	14 961	64,4	35,6	19,3
1966 – 1970	285 169	150 800	134 369	52,9	47,1	43 178	28 667	14 511	66,4	33,6	15,1
1971 a 1972	136 231	70 352	65 879	51,6	48,4	19 462	11 689	7 773	60,1	39,9	14,3
1948 – 1972	921 740	510 287	411 453	55,4	44,6	158 411	107 604	50 807	67,9	32,1	17,2

Provedené investiční práce a dodávky v hlavních socialistických sektorech a jejich podíl na celkových investičních pracích a dodávkách do zemědělství ČSSR (v cenách k 1. 1. 1967)

Rok, období	Státní sektor			Podíl státního sektoru na investicích do zemědělství celkem v %	Jednotná zemědělská družstva			Podíl JZD na investicích do zemědělství celkem v %
	celkem v mil. Kčs	z toho stroje a zařízení			celkem v mil. Kčs	z toho stroje a zařízení		
		v mil. Kčs	v %			v mil. Kčs	v %	
1951	1 038	486	46,8	44,0	1 263	—	—	53,6
1955	1 875	1 004	53,5	45,6	2 215	192	8,7	53,9
1960	2 297	912	39,7	24,7	6 973	1 889	27,1	75,1
1965	3 859	1 475	38,2	46,6	4 407	1 728	39,2	53,3
1970	3 844	1 490	38,8	43,6	4 954	1 910	38,6	56,2
1971	4 202	1 638	39,0	45,3	5 066	1 957	38,6	54,6
1972	4 215	1 670	39,6	41,4	5 963	2 508	42,1	58,6
1951 — 1955	5 584	2 442	43,7	36,5	9 583	467	4,9	62,6
1956 — 1960	11 050	6 013	54,4	31,2	24 228	3 852	15,9	68,4
1961 — 1965	15 812	5 304	33,5	37,7	26 125	9 657	37,0	62,2
1966 — 1970	20 594	6 539	31,8	47,7	22 521	7 972	35,4	52,2
1971 a 1972	8 417	3 308	39,3	43,2	11 029	4 465	40,5	56,7
1951 — 1972	61 457	23 606	38,4	39,6	93 486	26 413	28,3	60,2

Vývoj vybavenosti socialistických zemědělských podniků hlavními mechanizačními prostředky v kusech a podíl sektorů na celkovém počtu v ‰ k 1. lednu

Druh		1962	1966	1968	1970	1971	1972	1973
Traktory fyzické celkem		87 428	125 391	130 554	134 432	136 394	137 536	139 209
podíl sektorů v ‰	státní statky	17,5	21,0	20,9	20,3	20,5	20,3	20,3
	JZD	73,6	65,6	65,4	65,7	65,7	65,6	65,6
	STS	4,7	3,6	4,2	3,8	3,7	3,7	3,5
Traktory kolové celkem		74 702	108 431	112 795	115 942	118 162	119 990	122 447
podíl sektorů v ‰	státní statky	17,1	20,9	20,8	20,3	20,6	20,5	20,5
	JZD	74,6	66,0	65,7	65,9	65,7	65,4	65,4
	STS	4,3	3,5	4,0	3,7	3,6	3,6	3,5
Traktorové jednotky (15 k)		115 564	179 486	195 190	204 112	213 016	223 061	236 175
podíl sektorů v ‰	státní statky	18,1	21,7	21,7	20,9	21,2	21,0	21,1
	JZD	72,7	64,4	63,9	64,5	64,5	64,4	64,6
	STS	4,9	4,1	4,9	4,4	4,2	4,2	4,0
Nákladní automobily		9 597	11 137	11 988	14 456	15 758	16 512	17 295
podíl sektorů v ‰	státní statky	21,3	20,5	18,1	15,8	15,6	15,8	15,6
	JZD	56,4	52,9	56,1	59,1	61,1	61,3	61,8
	STS	11,1	6,0	7,5	6,6	6,3	6,2	5,9
Traktorové návěsy celkem		.	14 005	22 403	28 427	34 234	38 775	41 530
podíl sektorů v ‰	státní statky	.	22,9	24,3	23,9	24,0	23,1	22,5
	JZD	.	64,3	64,7	64,6	64,7	66,1	66,6
	STS	.	2,9	2,5	1,8	1,4	1,1	0,9
Traktorové přívěsy celkem		89 159	134 554	142 369	152 656	152 417	149 940	149 300
podíl sektorů v ‰	státní statky	17,8	21,6	22,1	21,5	21,4	21,3	21,0
	JZD	74,5	66,0	65,3	65,7	66,0	65,8	66,4
	STS	3,1	2,2	2,5	2,3	2,2	2,2	2,0

Druh		1962	1966	1968	1970	1971	1972	1973
Elektromotory vč. vmontovaných		171 343	314 027	326 380	363 431	403 952	436 677	456 630
podíl sektorů v %	státní statky	20,9	20,6	21,3	20,3	20,1	19,6	19,2
	JZD	68,6	65,5	64,6	64,1	62,7	62,4	61,1
	STS	1,6	1,9	2,1	2,3	2,4	2,4	2,5
Samovazy traktorové celkem		31 578	19 400	14 834	12 582	10 988	8 497	6 023
podíl sektorů v %	státní statky	15,6	14,8	12,5	10,8	10,0	8,9	8,3
	JZD	80,0	78,3	81,6	82,3	83,9	85,4	85,9
	STS	0,3	0,2	0,4	0,4	0,9	0,3	0,2
Sklizecí mlátičky obilní		8 872	11 840	13 930	15 268	16 433	17 654	18 235
podíl sektorů v %	státní statky	24,1	20,1	21,9	21,2	21,2	20,7	20,1
	JZD	66,0	55,2	51,8	53,8	55,6	56,7	59,1
	STS	5,9	14,7	17,2	15,6	14,3	13,5	11,9
Sklizecí řezačky a cepové sklizeče celkem		14 307	26 500	26 616	28 533	28 790	28 947	28 276
podíl sektorů v %	státní statky	.	23,6	23,3	22,8	22,5	22,8	22,3
	JZD	.	65,3	65,4	65,9	66,5	65,9	66,2
	STS	.	1,2	1,7	1,5	1,4	1,3	1,3
Sklizeče na brambory celkem		1 658	3 011	2 782	3 105	3 381	3 611	3 575
podíl sektorů v %	státní statky	22,2	21,6	19,2	19,6	18,8	19,2	19,2
	JZD	72,0	65,6	66,8	67,8	70,2	69,7	70,3
	STS	1,8	3,7	6,2	5,5	4,5	4,5	3,9
Sklizeče řepy pro dělenou sklizeň		1 242	2 573	2 980	3 362	2 887	2 814	3 094
podíl sektorů v %	státní statky	20,8	18,8	18,1	17,2	17,3	16,3	17,3
	JZD	67,0	63,9	66,2	68,1	66,9	66,1	67,7
	STS	2,4	6,6	6,5	6,0	6,9	7,5	6,2
Mlátičky celkem		34 586	20 314	14 138	12 188	10 311	7 939	5 324
podíl sektorů v %	státní statky	13,4	14,6	11,3	10,1	9,0	7,9	7,4
	JZD	82,6	77,4	81,2	82,5	84,0	84,8	85,0
	STS	0,5	0,5	0,4	0,2	0,1	0,2	0,1

Hlavní mechanizační prostředky v socialistických zemědělských podnicích ČSSR k 1. lednu

v kusech

Druh		1966	1968	1970	1971	1972	1973	1974	Indexy	
									1974 1966	1974 1971
Traktory celkem		125 391	130 554	134 432	136 394	137 536	139 209	140 975	112,4	103,4
v tom: kolové		108 431	112 795	115 942	118 162	119 990	122 447	124 586	114,9	105,4
pásové		16 960	17 759	18 490	18 232	17 546	16 762	16 389	96,6	89,9
Traktorové jednotky celkem (15 k)		179 486	195 190	204 112	213 016	223 016	236 175	250 424	139,5	117,6
v tom: kolové		138 536	151 274	157 261	166 256	177 326	191 736	206 023	148,7	123,9
pásové		40 950	43 916	46 851	46 760	45 735	44 439	44 401	108,4	95,0
Nákladní automobily		11 137	11 988	14 456	15 758	16 512	17 295	18 442	165,6	117,0
Elektromotory (vč. vmontovaných)		314 027	326 380	363 431	403 952	436 677	456 630	467 535	148,9	115,7
Traktorové pluhy		55 896	53 843	58 533	58 401	59 059	60 017	59 656	106,7	102,2
Secí stroje obilní		49 845	42 829	40 051	37 806	35 039	31 219	27 345	54,9	72,3
Sazeče brambor		11 357	10 744	10 690	10 568	10 026	9 632	9 349	82,3	88,5
Sklízecí mlátičky obilní		11 840	13 930	15 268	16 433	17 654	18 235	18 062	152,6	109,9
Sklízecí řezačky a cepové sklízeče		26 500	26 616	28 533	28 790	28 947	28 276	28 767	108,6	99,9
Sklízeče	brambor	3 011	2 782	3 105	3 381	3 611	3 575	3 538	117,5	104,6
	řepy pro dělenou sklizeň	2 573	2 980	3 362	2 887	2 814	3 094	3 382	131,4	117,1
Mlátičky		20 314	14 138	12 188	10 311	7 939	5 324	3 229	15,9	31,3

Vybavenost zemědělských podniků mechanizačními prostředky podle krajů k 1. lednu

v kusech; %

IIA

Území kraj	Traktory fyzické celkem		Index	Z toho traktory kolové		Index	Sklízecí obilní mlátičky		Index	Sklízecí řezačky a cepové sklizeče		Index
			1974			1974			1974			1974
	1962	1974	1962	1962	1974	1962	1962	1974	1962	1962	1974	1962
ČSSR	87 428	140 975	161,2	74 702	124 586	166,8	8872	18 062	203,6	14 307	28 767	201,1
ČSR	60 503	102 013	168,6	52 045	91 711	176,2	5919	12 754	215,5	10 513	21 808	207,4
SSR	26 925	38 962	144,7	22 657	32 875	145,1	2953	5 308	179,7	3 794	6 959	183,4
Hlavní město Praha	99	316	319,2	84	289	344,0	13	9	69,2	14	25	178,6
Středočeský	10 563	18 242	172,7	9 011	16 468	182,8	1183	2 198	185,8	1 947	4 139	212,6
Jihočeský	7 499	12 190	162,6	6 549	11 230	171,5	587	1 662	283,1	1 251	3 038	242,8
Západočeský	6 466	11 075	171,3	5 550	10 053	181,1	671	1 406	209,5	1 131	2 302	203,5
Severočeský	5 895	9 491	161,0	4 970	8 385	168,7	561	1 127	200,9	981	1 942	198,0
Východočeský	9 485	16 278	171,6	8 216	14 735	179,3	943	1 961	208,0	1 523	3 682	241,8
Jihomoravský	12 979	22 537	173,6	11 208	19 906	177,6	1267	2 793	220,4	2 376	4 458	187,6
Severomoravský	7 517	11 884	158,1	6 457	10 645	164,9	694	1 598	230,3	1 290	2 222	172,2
Západoslovenský	13 146	18 880	143,6	11 177	16 059	143,7	2124	2 504	117,9	2 028	3 710	182,9
Středoslovenský	6 107	8 966	146,8	5 097	7 519	147,5	299	1 200	401,3	732	1 507	205,9
Východoslovenský	7 672	11 116	144,9	6 383	9 297	145,7	530	1 604	302,6	1 034	1 742	168,5

Celkový počet stájí a jejich kapacita k 1. 1. 1973

Druh stájových prostor	Socialistické zemědělské podniky celkem			Státní statky			Jednotná zemědělská družstva		
	počet stájí	kapacita (kusy)	z celkového počtu je vyhovujících v %	počet stájí	kapacita (kusy)	z celkového počtu je vyhovujících v %	počet stájí	kapacita (kusy)	z celkového počtu je vyhovujících v %
Stáje pro dojnice	18 276	1 656 663	50,6	4636	364 724	39,2	11 987	1 156 435	57,0
Samostatné porodny krav	1 095	43 048	22,9	382	12 541	16,8	490	22 701	30,4
Teletníky	7 510	577 432	23,9	1544	129 097	21,8	5 309	397 975	24,9
Stáje pro ostatní skot	22 365	1 437 125	17,8	5562	344 897	14,4	14 572	963 850	20,1
Vepřiny — výkrmny prasat	10 258	2 962 289	13,7	1550	527 131	17,2	7 847	1 866 800	10,0
Porodny prasníc	9 076	433 219	28,1	1092	58 505	29,6	7 494	339 855	27,2
Drůbežárny pro odchov na hluboké podestýlce	2 441	7 426 607	49,0	417	1 377 075	54,0	1 397	2 923 932	37,5
Drůbeži haly s klecovým odchovem	630	7 234 767	92,2	135	1 637 067	94,8	153	1 497 388	74,5
Výkrmny brojlerů	2 317	11 102 108	28,3	535	2 845 392	32,2	8 902	5 620 516	23,9

Za vyhovující se považují stavby, jejichž fyzická životnost je delší 5 roků a mají minimální kapacitu: 96 ks u stájí pro dojnice a ostatní skot, 100 ks u teletníků, 50 ks u poroden krav a prasníc, 500 ks u vepřin, 1000 ks u drůbežáren a 5000 ks u výkrmn brojlerů.

VÝSTAVBA ZEMĚDĚLSKÝCH MELIORACÍ, JEJICH VYUŽITÍ A EFEKTIVNOST

Meliorační výstavba v letech 4. a 5. pětiletky

Rok	Odvodnění			Závlahová zařízení		
	celkem	v tom		celkem	v tom	
		státní sektor	JZD		státní sektor	JZD
Československá socialistická republika						
1966	37 671	15 956	21 715	24 146	13 914	10 232
1967	44 608	20 658	23 950	15 070	10 675	4 395
1968	34 437	11 848	22 589	20 037	16 062	3 375
1969	39 737	13 919	25 818	18 971	15 629	3 342
1970	35 871	15 287	20 584	16 872	11 528	5 344
1971	40 571	12 701	27 870	22 371	5 792	16 579
1972	54 652	16 906	37 746	9 092	3 437	5 655
1973	70 434	30 091	40 343	23 873	6 966	16 907
Česká socialistická republika						
1966	24 450	8 657	15 793	8 609	5 313	3 296
1967	28 803	10 447	18 356	3 389	2 486	903
1968	27 379	8 890	18 489	9 099	8 361	738
1969	33 603	11 864	21 739	8 959	8 516	443
1970	27 944	11 557	16 387	7 355	5 030	2 325
1971	30 495	8 818	21 677	4 417	3 026	1 391
1972	41 843	18 993	27 850	4 138	2 818	1 320
1973	54 000	27 447	26 553	4 516	3 466	1 050
Slovenská socialistická republika						
1966	13 221	7 299	5 922	15 537	8 601	6 936
1967	15 805	10 211	5 594	11 681	8 189	3 492
1968	7 058	2 958	4 100	10 938	7 701	3 237
1969	6 134	2 055	4 079	10 012	7 113	2 899
1970	7 927	3 730	4 197	9 517	6 498	3 019
1971	10 076	3 883	6 193	17 954	2 766	15 188
1972	12 809	2 913	9 896	4 954	619	4 335
1973	16 434	2 644	13 790	19 357	3 500	15 857

Celková investiční meliorační výstavba v roce 1971 až 1973 v ČSSR

Výstavba kapacit

Druh meliorací	Měrná jednotka	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %
		1971			1972			1973		
Úprava zemědělských toků	km	327	329	100,6	306	328	107,2	344	403	117,2
Odvodnění hlavní meliorační zařízení	km	838	789	94,2	821	837	101,9	841	856	101,8
detail	ha	40 746	40 571	99,6	46 240	54 652	118,2	61 498	70 434	114,5
Závlahy hlavní meliorační zařízení	km	506	516	102,0	771	419	54,3	621	629	101,3
detail	ha	24 917	22 371	89,8	20 370	9 092	44,6	22 719	23 873	105,1
Rybníky a nádrže	tis. m ³	2 077	2 094	100,8	190	135	71,0	892	871	97,6
Zakládání sady	ha	×	894	—	×	642	—	×	330	—
trvalých vinice	ha	×	1 183	—	×	1 168	—	×	1 423	—
porostů chmelnice	ha	×	257	—	×	444	—	×	657	—

Investice dokončené v mil. Kčs

Druh meliorací	Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost	
	v rozpočtových cenách		v běžných cenách	v rozpočtových cenách		v běžných cenách	v rozpočtových cenách		v běžných cenách
	1971			1972			1973		
Investiční práce celkem	1479	1456	1404	1431	1398	1356	1948	2021	1961
Z toho:									
úprava vodních toků	166	160	158	167	164	163	216	223	220
odvodnění hlavní meliorační zařízení	233	237	230	231	246	236	318	294	288
detail	485	479	452	536	616	588	803	857	808
závlahy hlavní meliorační zařízení	346	337	337	234	114	114	282	315	315
detail	49	37	37	67	48	48	69	88	87
rybníky a nádrže	16	21	17	7	6	6	23	21	21
zakládání sady	25	25	23	23	26	26	31	23	23
trvalých vinice	110	118	112	119	135	134	144	135	135
porostů chmelnice	46	37	36	47	42	40	58	60	60

Celková investiční meliorační výstavba v roce 1971 až 1973 v ČSR

Výstavba kapacit

Druh meliorací	Měrná jednotka	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %
		1971			1972			1973		
Úprava zemědělských toků	km	240	227	94,6	244	271	111,1	252	303	120,2
Odvodnění hlavní meliorační zařízení	km	620	578	93,2	533	618	115,9	551	618	112,2
detail	ha	30 849	30 495	98,9	34 571	41 843	121,0	45 582	54 000	118,5
Závlahy hlavní meliorační zařízení	km	72	59	81,9	289	289	100,0	52	58	111,5
detail	ha	7 876	4 417	56,1	5 025	4 138	82,4	3 466	4 516	130,3
Rybníky a nádrže	tis. m³	1 125	1 142	101,5	27	52	193,6	93	71	76,3
Zakládání sady	ha	×	283	—	×	396	—	×	177	—
trvalých vinice	ha	×	286	—	×	425	—	×	451	—
porostů chmelnice	ha	×	227	—	×	386	—	×	578	—

IX

Investice dokončené v mil. Kčs

Druh meliorací	Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost	
	v rozpočtových cenách		v běž- ných cenách	v rozpočtových cenách		v běž- ných cenách	v rozpočtových cenách		v běž- ných cenách
	1971			1972			1973		
Investiční práce celkem	840	761	717	880	947	906	1179	1242	1183
Z toho:									
úprava zemědělských toků	80	76	74	126	128	127	151	157	155
odvodnění hlavní meliorační zařízení	126	129	122	166	182	172	190	190	184
detail	372	360	334	432	476	449	646	675	627
závlahy hlavní meliorační zařízení	165	117	117	47	47	47	30	40	40
detail	22	15	15	41	27	27	53	64	63
rybníky a nádrže	10	11	7	2	2	2	2	1	1
zakládání sady	12	10	8	11	15	14	17	12	12
trvalých vinice	5	4	4	12	32	31	35	45	45
porostů chmelnice	43	34	34	42	37	35	52	54	53

Celková investiční meliorační výstavba v roce 1971 až 1973 v SSR

Výstavba kapacit

Druh meliorací	Měrná jednotka	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %
		1971			1972			1973		
Úprava zemědělských toků	km	87	102	117,2	62	57	91,9	92	100	108,7
Odvodnění hlavní meliorační zařízení	km	218	211	96,8	288	219	76,0	290	238	82,1
	ha	9 897	10 076	101,8	11 669	12 809	109,8	15 916	16 434	103,3
Závlahy hlavní meliorační zařízení	km	434	457	105,4	482	130	27,0	569	571	100,4
	ha	17 041	17 954	105,3	15 345	4 954	32,3	19 253	19 357	100,5
Rybníky a nádrže	tis. m ³	952	952	100,0	163	83	50,6	799	800	100,0
Zakládání sady	ha	×	611	—	×	246	—	×	153	—
trvalých	ha	×	897	—	×	743	—	×	972	—
porostů	ha	×	30	—	×	55	—	×	79	—

III

Investice dokončené v mil. Kčs

Druh meliorací	Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost	
	v rozpočtových cenách		v běžných cenách	v rozpočtových cenách		v běžných cenách	v rozpočtových cenách		v běžných cenách
	1971			1972			1973		
Investiční práce celkem	639	695	687	551	451	450	769	779	778
Z toho:									
úprava zemědělských toků	86	84	84	41	36	36	65	66	65
odvodnění hlavní meliorační zařízení	107	108	108	65	64	64	128	104	104
	113	119	118	104	130	139	157	182	181
závlahy hlavní meliorační zařízení	181	220	220	187	67	67	252	275	275
	27	22	22	26	21	21	16	24	24
rybníky a nádrže	6	10	10	5	4	4	21	20	20
zakládání sady	13	15	15	12	11	12	14	11	11
trvalých	105	114	108	107	103	103	109	90	90
porostů	3	3	2	5	5	5	6	6	7

Meliorační výstavba v JZD v roce 1971 až 1973 v ČSSR

Výstavba kapacit

Druh meliorací	Měrná jednotka	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %
		1971			1972			1973		
Úprava zemědělských toků	km	4	4	100,0	33	25	75,8	—	—	—
Odvodnění hlavní meliorační zařízení	km	10	9	90,0	131	98	74,8	—	—	—
	ha	26 665	27 820	104,3	32 359	37 746	116,7	35 608	40 343	113,3
Závlahy hlavní meliorační zařízení	km	2	2	100,0	2	2	100,0	—	—	—
	ha	16 981	16 579	97,6	12 760	5 655	44,3	16 956	16 907	99,7
Rybníky a nádrže	tis. m ³	68	56	82,5	189	134	70,6	89	67	75,7
Zakládání sady	ha	×	643	—	×	552	—	×	283	—
	ha	×	1 075	—	×	1 045	—	×	1 245	—
trvalých vinice	ha	×	188	—	×	326	—	×	532	—
porostů chmelnic	ha	×	—	—	×	—	—	×	—	—

Investice dokončené v mil. Kčs

Druh meliorací	Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost	
	v rozpočtových cenách	v běžných cenách		v rozpočtových cenách	v běžných cenách		v rozpočtových cenách	v běžných cenách	
	1971			1972			1973		
Investiční práce celkem	540	532	496	602	664	640	686	740	700
Z toho:									
úprava zemědělských toků	2	1	1	21	19	19	—	—	—
odvodnění hlavní meliorační zařízení	1	1	1	13	11	11	—	—	—
detail	328	326	300	363	418	396	453	510	471
závlahy hlavní meliorační zařízení	13	11	11	2	1	1	—	—	—
detail	29	23	23	39	39	39	29	35	35
rybníky a nádrže	2	2	2	5	4	4	1	1	1
zakládání sady	19	21	19	18	21	20	27	20	20
trvalých vinice	104	112	106	104	117	116	124	120	120
porostů chmelnice	37	30	29	38	34	33	48	50	50

Meliorační výstavba v JZD v roce 1971 až 1973 v ČSR

Výstavba kapacit

Druh meliorací	Měrná jednotka	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %
		1971			1972			1973		
Úprava zemědělských toků	km	4	4	100,0	—	—	—	—	—	—
Odvodnění hlavní meliorační zařízení	km	10	9	90,0	3	3	100,0	—	—	—
detail	ha	20 964	21 677	103,4	23 693	27 850	117,6	22 302	26 553	119,1
Závlahy hlavní meliorační zařízení	km	2	2	100,0	—	—	—	—	—	—
detail	ha	2 283	1 391	60,9	1 165	1 320	113,3	1 203	1 050	87,3
Rybníky a nádrže	tis. m³	68	56	82,5	26	51	194,6	89	67	75,7
Zakládání sady	ha	×	152	—	×	340	—	×	130	—
trvalých	ha	×	211	—	×	375	—	×	363	—
porostů	ha	×	158	—	×	283	—	×	453	—

Investice dokončené v mil. Kčs

Druh meliorací	Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost	
	v rozpočtových cenách	v běžných cenách		v rozpočtových cenách	v běžných cenách		v rozpočtových cenách	v běžných cenách	
	1971			1972			1973		
Investiční práce celkem	325	314	285	355	394	371	441	467	427
Z toho:									
úprava zemědělských toků	2	1	1	—	—	—	—	—	—
odvodnění hlavní meliorační zařízení	1	1	1	1	1	1	—	—	—
detail	248	249	224	285	307	285	336	359	320
závlahy hlavní meliorační zařízení	13	11	11	—	—	—	—	—	—
detail	8	7	7	18	19	19	15	15	15
rybníky a nádrže	2	2	2	1	1	1	1	1	1
zakládání sady	7	6	5	7	11	10	14	9	9
trvalých vinice	5	3	3	10	27	26	29	36	36
porostů chmelnice	34	28	27	33	29	28	41	43	43

Meliorační výstavba v JZD v roce 1971 až 1973 v SSR

Výstavba kapacit

Druh meliorací	Měrná jednotka	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %	Plán	Skutečnost	Plnění %
		1971			1972			1973		
Úprava zemědělských toků	km	—	—	—	33	25	75,8	—	—	—
Odvodnění hlavní meliorační zařízení	km	—	—	—	128	95	74,2	—	—	—
detail	ha	5 701	6 143	107,8	8 666	9 896	114,2	13 306	13 790	103,6
Závlahy hlavní meliorační zařízení	km	—	—	—	2	2	100,0	—	—	—
detail	ha	14 698	15 188	103,3	11 595	4 335	37,4	15 753	15 857	100,7
Rybníky a nádrže	tis. m ³	—	—	—	163	83	50,6	—	—	—
Zakládání sady	ha	×	491	—	×	212	—	×	153	—
trvalých vinice	ha	×	864	—	×	670	—	×	882	—
porostů chmelnice	ha	×	30	—	×	43	—	×	79	—

Investice dokončené v mil. Kčs

Druh meliorací	Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost		Plán	Skutečnost	
	v rozpočtových cenách		v běžných cenách	v rozpočtových cenách		v běžných cenách	v rozpočtových cenách		v běžných cenách
	1971			1972			1973		
Investiční práce celkem	215	218	211	247	270	269	245	273	273
Z toho:									
úprava zemědělských toků	—	—	—	21	19	19	—	—	—
odvodnění hlavní meliorační zařízení	—	—	—	12	10	10	—	—	—
detail	80	77	76	78	111	111	117	151	151
závlahy hlavní meliorační zařízení	—	—	—	2	1	1	—	—	—
detail	21	16	16	21	20	20	14	20	20
rybníky a nádrže	—	—	—	4	3	3	—	—	—
zakládání sady	12	15	14	11	10	10	13	11	11
trvalých vinice	99	108	103	94	90	90	95	84	84
porostů chmelnice	3	2	2	5	5	5	7	7	7

Postup výstavby odvodnění a závlah v prvních letech 5. pětiletky a stupeň rozestavěnosti k 31. 12. 1972

Druh meliorací	Předáno do užívání v ha			Rozestavěno v ha		
	1971	1972	celkem	k 31. 12. 1972	celkem	procento z úkolu 5. 5LP
Česká socialistická republika						
Odvodnění	29 171	41 464	70 635	49 821	120 456	54,7
Závlahy	1 808	4 138	5 946	14 735	20 681	80,5
Slovenská socialistická republika						
Odvodnění	9 853	12 809	22 662	21 026	43 688	66,7
Závlahy	17 988	4 954	22 942	49 159	72 101	80,1

Využití zavlažovacích zařízení v r. 1970 až 1973

Rok	ČSR		SSR	
	zavlaženo ha	% využití	zavlaženo ha	% využití
1970	10 812	34,6	16 799	52,0
1971	18 166	43,2	21 401	56,0
1972	20 498	45,0	44 178	40,3
1973	32 137	61,2	70 933	96,3

Efektivnost zavlažování u hlavních plodin v roce 1971 až 1972 v ČSSR

Plodina	Počet závodů které zavlažují	Plocha sklizně v ha		Průměrná sklizeň z 1 ha v q z ploch		Sklizeň z ploch zavlažovaných v t	Zvýšení sklizně zavlažováním	
		nezavlažovaná	zavlažovaná	nezavlažovaných	zavlažovaných		v t	v mil. Kčs
V roce 1971								
Pšenice ozimá	51	20 091	3 388	37,5	42,1	14 268	1 563	2,66
Ječmen jarní	29	7 963	2 116	37,2	39,8	8 419	648	1,00
Kukuřice na zrno	23	2 282	775	46,2	51,5	3 993	413	0,62
Krmná řepa a tuřín	107	400	737	455,4	608,0	44 811	11 248	1,35
Kukuřice a směsi na siláž	91	7 675	3 168	238,4	318,3	100 847	15 347	1,02
Víceleté pícniny na orné půdě	226	40 837	14 542	52,7	72,7	105 664	29 028	1,16
Cukrovka pro technické zpracování	190	10 318	8 808	282,8	375,5	330 736	81 646	20,41
V roce 1972								
Pšenice ozimá	65	24 537	5 274	38,3	41,4	21 858	1 658	2,82
Ječmen jarní	25	7 887	1 477	35,8	39,4	5 785	533	0,83
Kukuřice na zrno	23	2 753	1 229	49,7	57,8	7 105	997	1,50
Krmná řepa a tuřín	88	388	562	634,8	770,4	43 294	7 618	0,91
Kukuřice a směsi na siláž	92	7 922	3 987	337,8	387,2	154 394	19 713	1,31
Víceleté pícniny na orné půdě	195	33 031	13 039	60,4	84,7	110 439	31 683	1,27
Cukrovka na technické zpracování	156	11 991	7 425	336,4	420,6	312 314	62 537	15,63
Brambory rané	173	1 021	3 206	127,1	131,1	42 019	1 271	0,83